

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XL, 2021

Apare o dată pe an

SUMAR

MARIA ALDEA, Denumiri de reptile, amfibieni și nevertebrate în <i>Lexiconul de la Buda (1825)</i>	5
MARINELA BOTA, Marcatori discursivi citaționali în varietățile regionale ale limbii române	11
ROZALIA COLCIAR, Câteva precizări asupra fenomenului sintactic al elipsei în discursul oral ...	27
MIHAELA CRISTESCU, Cuvintele de concordanță negativă în dialectele sud-dunărene ale limbii române	39
IOAN-MIRCEA FARCAȘ, Probleme de formare a cuvintelor în toponimie	59
IRINA FLOAREA, Termeni pentru <i>murdar</i> în dacoromână, pe baza ALRR. <i>Sinteză</i>	69
MARIA MARIN, Mijloace de hitercaracterizare în morfosintaxa graiurilor românești din Banatul sârbesc	77
ANDREEA MASTU, ȘTEFANIA OPREA, Termeni pentru ‘cherchelit’ în graiurile dacoromâne pe baza ALRR. <i>Sinteză</i> III	85
ADELINA EMILIA MIHALI, Termeni pentru ființe fantastice pe baza ALR II și ALRT II ...	99
MIHAELA-MARIANA MORCOV, Denumiri înregistrate cu sensul ‘umărul obrazului’ în graiurile dacoromâne pe baza răspunsurilor cartografiate în ALRR. <i>Sinteză</i>	113
MANUELA NEVACI, IRINA FLOAREA, Genitivul în dialectele aromân și meglenoromân. O analiză pe baza unor cercetări recente în proiectul RoDIAL–ALDRO	121
MANUELA NEVACI, Cercetări recente de teren la meglenoromâni din Dobrogea (RoDIAL–ALDRO)	141
DANIELA RĂUȚU, Elemente de origine germană în graiurile românești din Banatul sârbesc	155
NICOLAE SARAMANDU, Formarea dialectelor românești	171
SEOSAMH WATSON, Notes on Some Directional Adverbs in Modern Irish	183

TEXTE DIALECTALE ȘI MATERIAL DIALECTAL NECARTOGRAFIAT

MANUELA NEVACI, Texte dialectale	195
MANUELA NEVACI, NICOLAE SARAMANDU, CARMEN-IRINA FLOAREA, SILVIU-IOAN BEJINARIU, MARINELA BOTA, FRANCISCO CONSTANTIN, FLORIN IFTENE, Dialectele românești din nordul și din sudul Dunării în context european [RoDIAL] (ALDRO)	199

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Tinerețile unui ciocoiș. Viața lui Dimitrie Foti Merișescu de la Colentina scrisă de el însuși la 1817.</i> Ediție îngrijită, introducere și note de Constanța Vintilă-Ghițulescu. București, Editura Humanitas, 2019, 128 p. (<i>Victor Celac</i>)	213
--	-----

Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, <i>Atlasul lingvistic al dialectului aromân – ALAR</i> , vol. II, București, Editura Academiei Române, 2020, XXXIVp + 106 p. + 347 hărți lingvistice + 137 MN + Note + Ilustrații (<i>Francisco R. Constantin</i>)	222
Nicolae Felecan, <i>Lingvistică și filologie română</i> , Editura „Mega”, Cluj-Napoca, 2020, 366 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	223
Ștefan Șuteu, <i>Stela Toma, la 90 de ani, Pe cărările unei meserii cu cărți</i> , București, Editura „Semne”, 2020, 139 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	228
<i>INDICE</i>	233

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XL, 2021

Paraît une fois par an

SOMMAIRE / SUMMARY

MARIA ALDEA, Names of Reptiles, Amphibians and Invertebrates in the <i>Lexicon of Buda (1825)</i>	5
MARINELA BOTA, Quotation Markers in the Regional Varieties of the Romanian Language	11
ROZALIA COLCIAR, Quelques remarques sur le phénomène syntaxique de l'ellipse dans le discours oral	27
MIHAELA CRISTESCU, Negative Concordance Words in the South-Danubian Romanian Dialects	39
IOAN-MIRCEA FARCAȘ, Problems of Word Formation in Toponymy	59
IRINA FLOAREA, Des termes pour <i>sale</i> en dacoroumain d'après l'ALRR. <i>Synthèse</i>	69
MARIA MARIN, Means of Hypercharacterization in the Morphosyntax of the Romanian speeches of Serbian Banat	77
ANDREEA MASTU, ȘTEFANIA OPREA, Terms for 'cherchelit' in daco-romanian speeches based on ALRR. <i>Synthesis III</i>	85
ADELINA EMILIA MIHALI, Termes pour des êtres fantastiques basés sur l'ALR II et l'ALRT II	99
MIHAELA-MARIANA MORCOV, Noms enregistrés au sens "pommette" dans les patois dacoroumain sur la base des réponses cartographiées dans l'ALRR. <i>Sinteză</i>	113
MANUELA NEVACI, IRINA FLOAREA, The Genitive Case in the Aroman and Megleno-Romanian Dialects. An analysis on some recent research in the RoDIAL-ALDRO	121
MANUELA NEVACI, Recent Research on Field at Megleno-Romanians from Dobrogea (RoDIAL-ALDRO)	141
DANIELA RĂUȚU, Elements of German origin in the Romanian speeches of Serbian Banat	155
NICOLAE SARAMANDU, Formation of the Romanian Dialects	171
SEOSAMH WATSON, Notes on Some Directional Adverbs in Modern Irish	183

TEXTES DIALECTAUX ET MATÉRIEL DIALECTAL NON CARTOGRAPHIÉ

MANUELA NEVACI, Texte dialectale	195
MANUELA NEVACI, NICOLAE SARAMANDU, CARMEN-IRINA FLOAREA, SILVIU-IOAN BEJINARIU, MARINELA BOTA, FRANCISCO CONSTANTIN, FLORIN IFTENE, Dialectele românești din nordul și din sudul Dunării în context european [RoDIAL] (ALDRO) – MN	199

COMPTE RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

<i>Tinerețile unui ciocoiăș. Viața lui Dimitrie Foti Merișescu de la Colentina scrisă de el însuși la 1817.</i> Ediție îngrijită, introducere și note de Constanța Vintilă-Ghițulescu. București, Editura Humanitas, 2019, 128 p. (<i>Victor Celac</i>)	213
---	-----

Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, <i>Atlasul lingvistic al dialectului aromân – ALAR</i> , vol. II, București, Editura Academiei Române, 2020, XXXIVp + 106 p. + 347 hărți lingvistice + 137 MN + Note + Ilustrații (<i>Francisco R. Constantin</i>)	222
Nicolae Felecan, <i>Lingvistică și filologie română</i> , Cluj-Napoca, Editura „Mega”, 2020, 366 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	223
Ștefan Șuteu, <i>Stela Toma, la 90 de ani, Pe cărările unei meserii cu cărți</i> , București, Editura „Semne”, București 2020, 139 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	228
<i>INDEX</i>	233

DENUMIRI DE REPTILE, AMFIBIENI ȘI NEVERTEBRATE ÎN *LEXICONUL DE LA BUDA (1825)*

MARIA ALDEA

1. INTRODUCERE

În studiul¹ nostru, ne propunem să luăm în discuție denumirile de reptile, amfibieni și nevertebrate, așa cum sunt ele consemnate într-o lucrare de excepție a lexicografiei române, și anume *Lexiconul de la Buda*, aducând în prim-plan maniera de tratament a acestor cuvinte la nivel atât macrostructural, cât și microstructural.

Este unanim cunoscut și acceptat că dicționarul în patru limbi elaborat la Buda în 1825 reprezintă punctul de reper al lexicografiei românești moderne, un model de excepție pentru viitoarele producții lexicografice din arealul dacoromânesc. Prin materialul consemnat, noi cei de astăzi avem la dispoziție o excepțională resursă semantică și lexicală, ceea ce ne permite să intrăm în posesia unor informații prețioase referitoare, pe de o parte, la circulația cuvintelor la sfârșit de secol XVIII – început de secol XIX și, pe de altă parte, la evoluția diverselor domenii ale științei, domenii aflate în legătură strânsă cu dezvoltarea socio-culturală².

Parcursul textului lexicografic ne-a permis selectarea a 43 de unități lexicale ce constituie corpusul nostru. Din punct de vedere macrostructural, remarcăm faptul că nomenclatura dicționarului are la bază criteriul alfabetic. Fiecare cuvânt-titlu, evidențiat tipografic prin modul de indentare, este redat prin caractere latinești și ortografie etimologizantă, fiind urmat, în general, de transpunerea sa în caractere chirilice. Din punct de vedere microstructural, aproape toate cuvintele-titlu sunt urmate de informații de natură gramaticală (clasă de cuvinte, gen, terminații sau desinențe de plural) și de corespondentele în cele trei limbi ale dicționarului: latină, maghiară și germană.

În continuare, ne vom opri asupra fiecărei clase de animale luate în discuție în acest studiu, evidențiind atât elementele ce o particularizează, cât și tratamentul lexicografic acordat unităților lexicale ce o ilustrează.

---

¹ Această lucrare, susținută public în cadrul Conferinței internaționale *European Integration – between Tradition and Modernity* (7th Edition, Târgu Mureș, 2017), completează o serie de cercetări pe care le-am consacrat denumirilor de animale înregistrate în LB²: Aldea (2015a; 2015b; 2016; 2017).

² Vezi Soare 2012; Soare 2013.

2. CLASA REPTILELOR

Clasa reptilelor, „vertebrate care se înmulțesc prin ouă și au pielea groasă acoperită de solzi”³, este reprezentată de șopârle, șerpi, țestoase și crocodili.

Fiecare familie dintre cele anterior enunțate este înregistrată în dicționarul nostru prin termeni generici, care denumesc, implicit, și specia⁴. Astfel, pentru familia țestoaselor, notăm prezența termenului generic *țestos* (LB^e, s.v. *Țestosu*), consemnat cu valoarea adjectivală și având indicate desinențele de gen și număr, față de valoarea substantivală cu care-l vehiculăm noi astăzi. Specia este indicată aici prin substantivul *broască țestoasă sau cu țest* (LB^e, s.v. *Bróscă țéstósă, séu cu țestu*), unde, după cum se poate observa, *țestoasă* este o variantă fonetică regională a literarului *țestos*. Exceptând clasa gramaticală, nu există nicio altă informație gramaticală marcată, cuvântul fiind definit prin corespondentul latin, maghiar și german.

Pentru familia șerpilor, avem, pe de o parte, termenul generic științific *șerpe* (LB^e, s.v. *Șerpe*), variantă fonetică regională și, pe de altă parte, termenul popular *tărăitoriu* (LB^e, s.v. *Tărăitoriu*), acesta din urmă fiind perceput de redactorii exclusiv cu valoare adjectivală și având toate desinențele de gen și număr indicate. Tot pentru *șerpe*, redactorii înregistrează și o denumire populară cu circulație regională, astăzi ieșită din uz, și anume *gândac* (LB^e, s.v. *Gândacu*). Două specii consemnate configurează familia șerpilor; este vorba de *șerpele-de-apă* (LB^e, s.v. *Șerpe de apă*) și *șerpele-ciungu sau curtu* (LB^e, s.v. *Șerpe ciungu, séu: curtu*). Niciuna dintre cele două intrări nu conține în corpul articolului informații gramaticale, ci doar corespondentele în cele trei limbi ale dicționarului.

În ceea ce privește familia viperelor, termenul reținut, și anume *năpârcă* (LB^e, s.v. *Năpârcă*), aparține registrului popular, având astăzi, într-o întrebuintare figurată, o conotație axiologică peiorativă. Prin termenul *năpârcă* se desemnează atât familia (a viperelor), cât și specia. Remarcăm aici redarea termenului prin dublete grafice marcate în intrări distincte (LB^e, s.v. *Năpârcă, Năpârcă*), unde forma grafică *năpârcă* (LB^e, s.v. *Năpârcă*) este definită prin trimitere la *năpârcă* (LB^e, s.v. *Năpârcă*). Ambele intrări înregistrează informații gramaticale (de tip clasă, gen și desinență de plural). În cazul desinenței de plural, notăm că forma recomandată în epocă era în *-e*, față de actualul *-i*. De asemenea, subliniem faptul că *năpârcă* (LB^e, s.v. *Năpârcă*) este definit prin corespondentele din latină, maghiară și germană, având în conținutul definiției înregistrată și valoarea adjectivală a formei latinești, *viperinus*.

Pentru familia șopârlilor și a crocodililor, notăm ocurența termenilor generici ce desemnează atât familia, cât și specia: *șopârlă* (LB^e, s.v. *Șopârlă*) și *crocodil* (LB^e, s.v. *Crocodilu*). Exceptând termenul *crocodil*, pentru care redactorii nu consemnează clasa gramaticală, ambii termeni beneficiază de un tratament similar:

³ Kindersley 2007, 364; vezi și p. 366, 376, 400, 424.

⁴ Pentru o analiză a lexicului actual, vezi Avram 2001, 253–256. Vezi, de asemenea, și DLR^a.

indicarea atât a informațiilor de natură gramaticală (gen și desinență de plural), cât și a corespondentelor latinești, ungurești și nemțești.

3. CLASA AMFIBIENILOR

Din clasa amfibienilor, „asociați prin definiție cu apa”, chiar dacă „majoritatea trăiesc parțial în mediul acvatic și parțial pe uscat”⁵, redactorii înregistrează câțiva termeni ce configurează, pe de o parte, ordinul Caudata și, pe de altă parte, ordinul Anura.

Primul ordin, Caudata, este reprezentat de salamandre. Pentru termenul generic științific de astăzi, *salamandră*, redactorii dicționarului înregistrează prin intrări distincte câteva variante, populare și regionale: *sălămândră* (LB^e, s.v. *Sălămândră*) și *sălămâzdră* (LB^e, s.v. *Sălămâzdră*), respectiv *solomândră* (LB^e, s.v. *Solomândră*) și *solomâzdră* (LB^e, s.v. *Solomâzdră*), ultimii doi termeni fiind definiți prin trimitere la primii. În ambele intrări sunt prezente informații de natură gramaticală (clasă și gen); în schimb, pentru prima intrare, redactorii indică și terminația de plural *-dre*, respectiv definiția: „soiu de șopârlă”, ce ar trimite la o tipologie a speciei. Mai mult, pe lângă informația lexico-gramaticală, redactorii aduc și o informație de natură etimologică: atestarea în opera *Historia naturalis*, a lui Caius Plinius Secundus.

Al doilea ordin, Anura, al broaștelor, este reprezentat în dicționar prin termenul generic *broască* (LB^e, s.v. *Bróscă*), ce denumește atât familia, cât și specia. Pentru acest termen, redactorii indică clasa gramaticală, genul, terminația formei de plural în ortografie etimologizantă *-sce* [-ște], definiția, în care, sub primul sens, avem o indicație de domeniu, anume „o jivină”, și corespondentele în limbile dicționarului. În intrări distincte, figurează înregistrați derivatul moțional *broscoi* (LB^e, s.v. *Broscoiu*), respectiv derivatul diminutival *broscuță* (LB^e, s.v. *Broscutiă*), ce beneficiază de un tratament lexicografic complet.

Pe lângă *broască*, mai sunt consemnați alți doi termeni ce delimitează specii înrudite. Este vorba de *brotacăr* (LB^e, s.v. *Brotacăru*) și *broască râioasă* (LB^e, s.v. *Bróscă riiósă*), pentru ambii notându-se, la nivelul microstructurii, absența desinenței de plural și a definiției.

4. CLASA NEVERTEBRATELOR

Din categoria nevertebratelor⁶, reprezentată prin „vietăți care nu au coloană vertebrală” și cu „o varietate și o răspândire extraordinară, reprezentând 97% din

⁵ Kindersley 2007, 430; vezi și p. 432, 440.

⁶ *Ibidem*, p. 522–597.

toate speciile animale cunoscute”⁷, nu luăm în discuție aici denumirile de insecte⁸. Însă, atenția noastră se va opri asupra termenilor ce ilustrează clasa viermilor, a moluștelor, a crustaceelor și a arahnidelor.

Din clasa viermilor, notăm ocurența termenului generic ce numește și familia, și specia, prin varianta regională *vearme* (LB^e, s.v. *Vérme*). Remarcăm, în cazul acestuia, încadrarea eronată în clasa substantivelor feminine, în loc de masculine, dar și prezența, într-o intrare distinctă, a diminutivului *vermuț* (LB^e, s.v. *Vermuțu*). Pe lângă acesta, notăm și termenii specializați ce desemnează diverse specii din clasa clitelatilor (Clitellata)⁹: *râmă* (LB^e, s.v. *Rîma*) și *lipitoare* (LB^e, s.v. *Lipitoare*), respectiv, pentru doi viermi cilindrici ce parazitează intestinul omului și al animalelor¹⁰, *limbric* (LB^e, s.v. *Limbricu*) și *guștiriță* (LB^e, s.v. *Guștirită*), în cazul ultimului, un termen cu circulație regională, nefiind marcată terminația de plural.

Referitor la clasa moluștelor (Mollusca)¹¹, remarcăm prezența a diverși termeni specializați ce ilustrează mai multe familii. Astfel, notăm ocurența variantei fonetice și regionale a termenului specializat vechi *călămariu* (LB^e, s.v. *Călămariu*), cu pluralul în *-uri*; a termenului generic *melc* (LB^e, s.v. *Melciu*), însoțit de variantele populare regionale *bourel* (LB^e, s.v. *Bourelu*), cu indicarea terminației de plural articulat definit, *-reii*, și *cigă* (cu sensul al doilea) (LB^e, s.v. *Cigă*); a termenului generic *scoică* (LB^e, s.v. *Scoică*), a cărei terminație de plural este exprimată printr-un dublet: *-ci* sau *-ce*. Se cuvine subliniat că, în interiorul familiei scoicilor, identificăm două specii comestibile: *stridea* (LB^e, s.v. *Stridé*) și *midă* (LB^e, s.v. *Midă*). Referitor la termenul *stridea*, „adec<ă> melciu de mare”, remarcăm, pe lângă tratamentul lexicografic complet, și prezența, într-o intrare distinctă, a unei variante lexicale regionale, *strighea* (LB^e, s.v. *Strighe*), definită prin trimitere la *stridea*. Deși are marcate genul, forma de plural și corespondentele în limbile dicționarului, în cazul lui *midă* (LB^e, s.v. *Midă*), variantă cu circulație regională, ieșită astăzi din uz (cf. literarul *midie*), observăm absența clasei gramaticale.

Din încregătura artropodelor (Arthropoda), reținem supraclasa crustaceelor (Crustacea), cu termenul generic *rac* (LB^e, s.v. *Racu*) pentru familia Cancridae¹². În corpul articolului pe care redactorii i-l consacără, pe lângă corespondentele în latină, maghiară și germană, mai sunt consemnate și două contexte de întrebuințare: „piciorul, laba racului”, respectiv „prind raci”.

Din clasa arahnidelor (Arachnida), ce însumează peste 75000 de specii, redactorii au înregistrat termeni din ordinul acarilor¹³, respectiv termeni din ordinul Araneae¹⁴.

⁷ *Ibidem*, p. 524.

⁸ Cf. *supra* nota 1.

⁹ Kindersley 2007, 535.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 538–544.

¹² *Ibidem*, p. 581.

¹³ *Ibidem*, p. 588.

¹⁴ *Ibidem*, p. 589.

Din ordinul acariilor, notăm prezența atât a termenului generic *căpușă* (LB^e, s.v. *Căpușă*), ce beneficiază de o definiție amplă: „goangă ce se face pre oi cu foale mare”, cât și a unei serii de sinonime cu circulație regională, unele dintre acestea fiind astăzi ieșite din uz: *acăriță* (LB^e, s.v. *Acuaritiă*) definită drept „o goangă, adecă: căpușă”, *mielăriță* (LB^e, s.v. *Mielăriță*), *strepede* (LB^e, s.v. *Strépede*), respectiv sensul secundar al lui *cârcel* (LB^e, s.v. *Cârcelu séu circelu*), marcat printr-un dublet grafic și definit drept „o jivină, adec<ă> mielăriță”.

Din ordinul Araneae, este consemnat termenul generic *păianjen*, ce beneficiază de trei intrări distincte (cf. LB^e, s.v. *Paianginul/Paiénginu*; *Painginul/Paingine*; *Paenginu*). În cazul acestui termen, observăm că definirea cuvintelor-titlu din ultimele două intrări se realizează prin trimitere la prima intrare. Mai mult, pentru primele două intrări, remarcăm prezența dubletelor grafice. Pentru perechea a doua, notăm că redactorii realizează distincția de gen, apreciind astfel că *painginu* este masculin, iar *paingine* este feminin. De asemenea, redactorii înregistrează încă „unu feliu de paiegenu”, pe care-l numesc *cosaș* (LB^e, s.v. *Cosașu*).

5. ÎN LOC DE CONCLUZII

Nu putem încheia studiul nostru fără a preciza că unii dintre termenii discutați, anume *șarpe*, *gândac*, *năpârcă*, *salamandă*, *broască*, *brotacăr*, *vierme*, *calamar*, *midă*, *cârcel*, *păianjen*, conțin în descrierea lor informații de natură etimologică. Lectura acestor notițe etimologice atestă în mare parte nu doar apartenența la un fond pan-romanic, înrudirea cu alte limbi neolatine, ci oferă și precizări referitoare la etimon (elemente lexicale latine moștenite, împrumuturi neogrecești).

În concluzie, prin studiul nostru ne-am propus, pe de o parte, să realizăm inventarul denumirilor de reptile, amfibieni și nevertebrate, așa cum apar consemnate în *Lexiconul de la Buda*, și, pe de altă parte, să aducem în prim-plan modul în care acestea sunt tratate din perspectivă lexicografică. Prin informațiile înregistrate în corpul fiecărui articol, corpusul nostru ce însumează 43 de voci aduce prețioase informații asupra circulației, dinamicii acestor denumiri de animale.

IZVOARE ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

- LB^e = *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc care de mai mulți autori, în cursul a trizeci și mai multor ani s-au lucrat sau Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*. Budae: Typis et Sumtibus Typografiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea,

- Adrian Aurel Podaru. Coordonator: Maria Aldea. Cluj-Napoca, 2013, www.bcuccluj.ro/lexiconuldelabuda/, <https://doi.org/10.26424/lexiconuldelabuda>.
- Aldea 2015a = Maria Aldea, *Denumiri de păsări în Lexiconul de la Buda* (1825), în *The Proceedings of the European Integration – Between Tradition and Modernity Congress*, Târgu Mureș, Editura Universității Petru Maior, volume 6, p. 218–233.
- Aldea 2015b = Maria Aldea, *Denumiri de insecte în Lexiconul de la Buda* (1825), în Silvia Pitiriciu (coord.), *Mioara Avram – In memoriam*, Craiova, Sitech, p. 11–29.
- Aldea 2016 = Maria Aldea, *Denumiri de mamifere în Lexiconul de la Buda* (1825), în Mihaela Viorica Constantinescu et alii (editori), *Perspective comparative și diacronice asupra limbii române. Actele celui de-al XV-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică* (București, 27–28 noiembrie 2015), București, Editura Universității din București, p. 211–217.
- Aldea 2017 = Maria Aldea, *Denumiri de pești în Lexiconul de la Buda* (1825), în Adina Chirilă (editor), *Omul de cuvânt. In honorem Gheorghe Chivu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 85–92.
- Avram 2001 = Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, Chișinău, Editura Cartier, p. 253–256.
- DLR^a = *Dicționarul limbii române*, Ediție anastatică după *Dicționarul limbii române (DA)* și *Dicționarul limbii române (DLR)*, București, Editura Academiei Române, 2010.
- Kindersley 2007 = Dorling Kindersley, *Animale – ghid vizual complet al lumii sălbatice*, București, Enciclopedia RAO.
- Soare 2012 = Liliana Soare, *Școala Ardeleană, Lexicul scrierilor de popularizare a științei*, Pitești, Editura Universității din Pitești.
- Soare 2013 = Liliana Soare, *Din începuturile terminologiei științifice românești*, Pitești, Editura Paralela 45.

NAMES OF REPTILES, AMPHIBIANS AND INVERTEBRATES IN THE LEXICON OF BUDA (1825)

Abstract

In my paper, I intend to establish an inventory of the names of reptiles, amphibians and invertebrates recorded in a lexicographical masterwork of the Transylvanian School, such as *The Lexicon of Buda (1825)*. Based on this inventory, my approach will investigate the manner in which these words are treated from a lexicographical perspective both at the macrostructural level, and the microstructural one, highlighting in this way the encyclopedic intellectual education of authors.

Keywords: *the Lexicon of Buda (1825); names of reptiles, amphibians and invertebrates; lexicographical treatment; microstructure; macrostructure.*

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Litere
Str. Horea, nr. 31, Cluj-Napoca
maria.aldea@ubbcluj.ro

MARCATORI DISCURSIVI CITAȚIONALI ÎN VARIETĂȚILE REGIONALE ALE LIMBII ROMÂNE

MARINELA BOTA

1. INTRODUCERE

Articolul de față¹ urmărește funcțiile pragmatice ale marcătorilor discursivi citaționali în varietățile regionale ale limbii române, pe baza unui corpus alcătuit din texte dialectale. Prin comparație cu evidențialul *cică* din registrul popular, sunt analizate ocurențe ale marcătorilor citaționali aflați: (a) în stadii incipiente de pragmatizare, precum *iș că* pentru Banat; (b) în etapa de stratificare și decolorare semantică, în care marcătorul *ce* apare concomitent cu verbul *zice* sau cu forma redusă *ice/sce*, pentru Muntenia; (c) în plin proces de pragmatizare, ca în cazul variantelor *ozcă* și *ozăcă* specifice graiurilor din Transilvania, nordul Moldovei și Olteniei.

(a) **iș că** „să [r] să vînă ęa/ să vînă ȝa!” (TD–Ban. sârb.)

(b) „mămico”/ **ęe** „a veni_tățicu” **sęe**// (TDM III: 3, r. 9)

(c) Și el o rămas, o mai rămas el acasă nu ma atunci, o rămas **ozcă** să taie niște lemne pe când merg iei sara (Corpus Apuseni)

Procesul de pragmatizare nu este uniform, fapt care se reflectă în variația funcțiilor marcătorilor de la o regiune la alta și în diferitele stadii de pragmatizare în care aceștia se află (Dostie 2009). Un astfel de exemplu este *ozcă*, care evoluează de la marcător al discursului raportat la marcător evidențial și epistemic în graiurile din Transilvania și în Oltenia, distanțându-se de sensul citațional al verbului *dicendi* sursă. O evoluție asemănătoare, de la valoarea citațională la cea evidențială, a fost observată și pentru marcătorul *cică* din registrul popular (Zafiu 2002, 2020, GALR II 2005: 688).

În analiza marcătorilor au fost aplicate modelele funcționale abordate în lucrările autorilor Cruschina și Remberger (2008), Remberger (2015) și Aikhenvald (2004, 2018).

---

¹ The work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

Marcatorii citaționali de tipul *SAYC* (verb *say* + complementizator) (Cruschina și Remberger 2008, Remberger 2015) au ca origine verbul dicendi *a zice* urmat de complementizatorul *că* și se află în diferite stadii ale procesului de pragmaticalizare și gramaticalizare: eroziune (reducere fonologică, condensare), decategorizare (pierderea trăsăturilor morfosintactice proprii verbului dicendi sursă), stratificare (prezența în paralel a formelor mai vechi, alături de cele noi), extensie (generalizare semantică) (Hopper 1991, Traugott 1995, Hopper și Traugott 2003, Heine și Kuteva 2004, Heine 2013). Funcțiile pe care le îndeplinesc marcatorii citaționali reprezintă proiecții funcționale ale evidențialității (Cinque 1999: 85, Cruschina și Remberger 2008).

2. EVIDENȚIALITATEA

Mărcile relatării sau ale citării fac parte din clasa evidențialelor, alături de mărci ale inferenței și ale percepției (GALR II 2005: 686, GBLR 2016: 633), iar evidențialitatea este o categorie lingvistică a cărei funcție principală este indicarea sursei informației (Aikhenvald 2004: 3, 2018).

Exprimarea evidențialității este o caracteristică universală a limbilor. Există limbi în care evidențialitatea reprezintă o categorie gramaticală și limbi care dispun de strategii evidențiale și de mijloace lexicale de exprimare a sursei cunoașterii. Termenul „evidențialitate” a fost propus prima dată de Roman Jakobson în 1957 (Jakobson 1971: 135), cu referire la trei tipuri de evenimente: evenimentul narat (*a narrated event*), evenimentul de vorbire (*a speech event*) și evenimentul de vorbire narat (*a narrated speech event*). Locutorul descrie un eveniment pe baza relatărilor altcuiva, prin citarea informațiilor auzite (*hearsay evidence*), imaginate sau visate (*revelative evidence*), presupuse (*presumptive evidence*) sau din propria experiență (*memory evidence*) (Jakobson 1971: 135, Aikhenvald 2004: 14).

2.1. Abordările diferă în ceea ce privește definirea evidențialității. Evidențialitatea este considerată o categorie aparte, denumită „modalitatea evidențială” (Cinque 1999: 78, Aikhenvald 2004: 7, 2018, Cruschina și Remberger 2008) sau o categorie subordonată modalizării epistemice (Chung și Timberlake 1985: 241, Palmer 2001: 8, GALR II: 678).

2.2. Limbile naturale au sisteme diferite de marcare a evidențialității, iar evidențialele pot avea sau nu semnificații de natură epistemică, ale căror grade de (in)certitudine și (ne)asumare pot varia. Într-un „sens larg”, evidențialele marchează atitudinea vorbitorului față de cunoașterea realității, ceea ce presupune specificarea probabilității, a gradului de precizie sau a adevărului și a diferitelor alte judecăți exprimate în mod obișnuit prin modalitatea epistemică. Aikhenvald (2004: 6) susține că evidențialitatea nu este subordonată modalizării epistemice,

chiar dacă evidențialele pot dobândi sensuri secundare cunoscute sub numele de *extensii epistemice*, legate de probabilitate sau de neîncredere².

2.3. Deoarece evidențialitatea și judecata epistemică se suprapun din punctul de vedere al inferențelor, Dendale și Tasmowski (2001) propun o întrebuintare tripartită a termenului *evidențialitate*: (a) „evidențialitate în sensul larg”, așa cum este descrisă de Palmer (2001), în care evidențialitatea face parte din sistemul modalității epistemice, deoarece este implicată atitudinea locutorului cu privire la statutul epistemic al informației; (b) „evidențialitate în sens restrâns”, așa cum este prezentată de Aikhenvald (2004), unde accentul este pus pe exprimarea sursei informațiilor și a naturii sursei, iar dacă prin marcarea evidențială reiese o interpretare care indică atitudinea pozitivă sau negativă a locutorului față de conținutul propozițional, aceasta este mai degrabă o consecință a contextului decât a modalității epistemice; (c) „suprapunerea între evidențial și epistemic” se referă la subcategoria inferențială a evidențialității care poate fi interpretată ca un tip de modalitate epistemică (Dendale și Tasmowski 2001).

2.4. Aikhenvald (2004: 63, 2018) descrie cele mai elaborate sisteme evidențiale, cu până la cinci sau mai mulți parametri semantici, pentru limbile în care evidențialitatea reprezintă o categorie gramaticală. În urma stabilirii tipologiei sistemelor evidențiale, rezultă că parametrii semantici folosiți în limbile cu evidențialitate gramaticalizată acoperă simțurile fizice, alături de mai multe tipuri de inferență și de raportare a discursului. Parametrii semantici recurenți sunt de ordin *vizual* (informații obținute prin vizualizare), *senzorial* (informații obținute prin auz, miros, gust³ și atingere), *inferențial* (rezultate sau dovezi tangibile, vizuale), *citațional* (pentru informații cu referințe precise despre sursa citată), prin *relatare* (pentru informațiile raportate, fără nicio referire la sursă) și prin *asumare* (rezultate ale raționamentelor logice, presupunerilor, deducțiilor, cunoștințelor generale).

În interpretarea lui Aikhenvald (2004: 105), marcatorii discursivi citaționali reprezintă mijloace lexicale parantetice pentru exprimarea evidențialității, însă nu pot fi considerați un sistem evidențial propriu-zis deoarece nu constituie o categorie gramaticală. În schimb, aceste mărci parantetice stau la baza dezvoltării strategiilor evidențiale, care la rândul lor pot evolua în categoria gramaticală a evidențialității, fapt observat în diacronie.

2.5. Evidențialitatea, spre deosebire de categoria cazului, genului, aspectului, modului sau timpului, nu este o categorie specifică limbilor indo-europene. În limba română, evidențialitatea se realizează prin mijloace lexicale care marchează

---

² Evidențialele pot fi manipulate în asemenea măsură încât pot transmite informații false, non-adevăruri, minciuni (sursa informației poate fi corectă însă informațiile false, sau invers). Alegerea marcatorului potrivit în exprimarea unei surse (adevate) de informații nu are legătură cu „poziția epistemică” sau cu calitatea locutorului de a fi o persoană de încredere sau serioasă (Aikhenvald 2004: 5).

³ Nu sunt cunoscute limbi cu evidențiale specializate pentru surse ale mirosului, gustului sau sentimentului.

deducția, citarea sau percepția, în funcție de natura sursei informației. La fel ca în limbile romanice (sp. *dizque*, gal. *disque*, sic. *dicica*, srd. *nachi*) și ca în engleză⁴, limba română dispune de o serie de construcții *parantetice* utilizate pentru a marca citarea/relatarea ca sursă a informațiilor (*hearsay evidence*), și anume adverbe și grupuri verbale cu sau fără complementizator. Pe lângă adverbe, din categoria mărcilor relatării sau ale citării fac parte moduri verbale (modul condițional, modul prezumtiv), verbe de declarație și alte verbe care au dobândit prin evoluție semantic-pragmatică semnificația de informație preluată de la altcineva (*a afirma, a declara, a pretinde, a susține, a înțelege, a se părea*) și formule de atribuire (*în opinia, după părerea, vorba ceea*). În ceea ce privește adverbele, se observă valoarea epistemică de neîncredere față de o opinie citată, exprimată prin *cică, păsămite, chipurile, vezi Doamne* etc. (Zafiu 2002, 2020; GALR II 2005: 688).

3. CLASIFICAREA FUNCȚIONALĂ A MARCATORILOR CITAȚIONALI

Pentru analiza marcatorilor citaționali, am preluat clasificarea funcțiilor formelor derivate din verbe dicendi de tipul *SAYC*, propusă de Cruschina și Remberger (2008) pentru limbile romanice. Autorii au avut la bază clasificarea lui Willett (1988), care distinge trei tipuri de evidențialitate: directă, indirectă și inferențială. Evidențialitatea directă reprezintă percepția senzorială directă (*first-hand sensory evidence*), evidențialitatea indirectă este echivalenta citării, a preluării informației dintr-o sursă secundară sau terță (*second and third-hand evidence*), iar evidențialitatea inferențială se referă la procesele mentale de deducție sau inferență ale locutorului. Pentru evidențialitatea indirectă de tip citare sau relatare, sursele externe sunt clasificate astfel (Willett 1988, Cruschina și Remberger 2008, Remberger 2015):

- a) *Sursă secundară* – sursa este cunoscută, locutorul susține că a fost martor direct al relatării informației: (*el/ea*) *zice (că)*;
- b) *Sursă terță* – sursa este necunoscută, locutorul susține că a auzit despre informația descrisă, însă nu a fost martor direct al relatării: impersonalul *se zice că*⁵;
- c) *Folclor* – locutorul susține că informația este extrasă din istoria orală (basmе, mitologie, literatura populară, proverbe și zicători).

Pe lângă aceste trei tipuri de surse specifice subcategoriei citaționalelor, considerăm că celelalte două surse care completează paradigma, și anume *sursa primară* și *sursa interioară*, aparțin subcategoriei percepției, respectiv a inferenței.

⁴ Cf. engl.: *allegedly, reportedly, I guess, they say, I hear that, it seems to me that*, pentru a indica sursa indirectă sau „informația la mâna a doua” (*non-firsthand / seconhand evidence*).

⁵ Ca strategie evidențială universală, construcția impersonală formată din verb dicendi urmat de complementizator, este comună limbilor romanice (fr. *on dit que*, it. *si dice che*, sp. *se dice que*) (Cruschina și Remberger 2008, Aikhenvald 2018).

Pentru a obține un spectru complet al funcțiilor marcatorelor citaționali din limbile romanice, Cruschina și Remberger (2008) au unit clasificările propuse de Willet (1988) și Travis (2006). Așadar, marcatorii pot indica (1) *sursa secundară* prin introducerea (a) *discursului direct* sau a (b) *discursului indirect*; (2) *sursa terță* prin menționarea unei (a) *surse necunoscute* sau a unei (b) *surse folclorice*; (3) *etichetarea*; (4) *funcția dubitativă*. Pentru sursa secundară, se poate face o distincție suplimentară cu privire la exprimarea explicită sau anaforică a subiectului. Funcția de etichetare (*labelling*) se referă la rolul de modificador al citaționalului, iar funcția dubitativă la marcarea falsității informației (Travis 2006, Cruschina și Remberger 2008).

Singurul marcator citațional care îndeplinește toate cele șase funcții menționate este *dizque* din varietatea columbiană a limbii spaniole (Aikhenvald 2004: 170). Spre deosebire de *dizque*, în ceea ce privește aspectele funcționale, *cică* îndeplinește doar funcția de indicare a sursei secundare (cu subiect lexicalizat sau anaforic) prin introducerea discursului direct sau indirect (1a, 1b), de menționare a unei surse necunoscute (2a) sau a unei surse de tipul folclor (2b) (Zafiu 2020, Pop 2017). Nu sunt atestate ocurențe ale lui *cică* cu funcția de etichetare și cu funcția dubitativă, în analiza lui Cruschina și Remberger (2008), în schimb Dumitrescu (2012) observă că este o marcă specializată a neasumării, a neîncrederii într-o opinie.

4. VARIAȚIA REGIONALĂ A MARCATORILOR DISCURSIVI CITAȚIONALI

Evidențialele cu interpretare epistemică, contrase din structuri de tipul *verb + complementizator*: *parcă* (< *se*) *pare că*), *crecă* (< *cred că*), *miecă* (< *îmi este că*), *vescă* (< *vezi că*), sunt specifice vorbirii populare și colocviale (Mărgărit 2018), iar cu circulație la nivel regional este atestat *mătincă* (< *mă tem că*) sau adverbul *psinică* (< *pesemne că*) (Cojocaru 2015).

Din categoria marcatorelor citaționali, evidențialul *cică* (< *se*) *zice că*) este specific registrului popular și indică o sursă secundară, terță sau folclor, fiind specializat ca formulă inițială în povești populare (Zafiu 2020, Pop 2017, Cruschina și Remberger 2008). Din punct de vedere morfologic, *cică* a pierdut trăsăturile verbului dicendi sursă (decatégorizare), nu poate avea flexiune de timp (prezent **zicecă* sau imperfect **ziceacă*) de mod (conjunctiv **zicăcă*) și nu poate apărea ca participiu (**ziscă*) (Remberger 2015). Din perspectivă diatopică, *cică* este concurat de variante regionale aflate în diferite stadii de gramaticalizare și pragmaticalizare. Sunt atestate forme cu valoare etimologică citațională, provenite din erodarea fonetică a construcției formate din verbul *a zice* urmat de complementizatorul *că*: *iș că* (< *zice că*), *ceancă* (< *ziceam că*), *oz(â)că* (< *o zâs că*), *ozâncă* (< *o fi zicând că*). Formele *și că*, *o-s că* (< *a zis că* / *o zis că*) sunt menționate ca variante regionale ale lui *cică* de Cruschina și Remberger (2008).

- (c) ieste **șicǎ** toarsǎ la piaț acolo/ lina/ așa aud și albǎ **șicǎ**/ (TD–Ban. sârb.)
 (d) m-am uita^t piⁿ veri^getǎ [!] cǎ **ce** [= zice] **cǎ** dacǎ te uita să vadǎ [jinerili]
 (TDO: 29, r. 12)
 (e) nu înseri sara prǎ socac/ nu.../ cǎ **șicǎ** te cǎlǎries sântoaderi// (TD–Ban. sârb.)

CE

Ce (< *zice*) este singurul marcator care nu face parte din tiparul SAYC. Forma monosilabicǎ *ce* este rezultatul erodǎrii fonetice a verbului *zice*. Marcatorul este frecvent întâlnit în graiurile munteneste și este utilizat exclusiv pentru a introduce discursul direct, pentru a cita o sursǎ secundarǎ cunoscutǎ (*el* sau *ea*). În interacțiunile orale se observǎ preferința locutorilor pentru formele reduse fonologic, ale unităților lexicale folosite frecvent, repetitiv, cu scopul de a eficientiza schimbul de informații. Acest proces se bazeazǎ pe principiul economiei, în special economia reutilizǎrii formelor existente, pentru a li se atribui scopuri noi (Bota 2020, Hopper și Traugott 2003: 73).

Etapa decategorizǎrii în procesul de pragmaticalizare, de la verb la marcator discursiv citațional, se poate observa în exemplele (a) și (b) unde forma *zice* este coocurentǎ cu alt verb dicendi (*a spune*). Variantele *ice* și *sce* care corespund unor etape intermediare de eroziune apar în (c), iar în (d) și (e) se observǎ etapa decolorǎrii semantice (*bleaching*) și a stratificǎrii (*layering*), prin care forma redusǎ fonetic *sce/ce* apare concomitent cu verbul *a zice*⁶. Deoarece sensul etimologic este parțial pierdut, iar *ce* este utilizat funcțional în discurs, verbul *a zice* poate fi inserat din nou, cu scopul de „întǎrire semanticǎ” sau „întǎrire lexicalǎ” (Aikhenvald 2004: 340, Travis 2007: 1277, Cruschina și Remberger 2008). Așadar, *ce* nu mai funcționeazǎ ca un verb, devine un marcator citațional.

- (a) ne ducem la datǎ la alecsǎndria și vindeⁿ cîteva pútín dǎ brínzǎ/ și **spúne zíce**/ „mǎi mǎri^o tété/ ia să-^tia^u uⁿ flújer”// (TDM III: 240, r. 4)
 (b) așa cum ierám dǎ la cîmp/ plínǎ dǎ praf/ iⁿ **spúne zíce** „úite/ a veniⁿ cǎ sǎ te cǎșǎtoreștⁱ”// (TDM III: 241, r. 3)
 (c) „pěi” **íce** „cúⁿ să fácem?”// „hái” **sce** „cǎ víⁿ cu cǎrúta”// (TDM III: 1089, r. 12)
 (d) ș-a **zis** **șcē** (TDM III: 335, r. 11); **zíce**... **ce** „nú ștíu ce-ntrǎbǎ prășǎdintili”// (TDM III: 269, r. 13)

⁶ Exemple asemănătoare sunt întâlnite și pentru *cică* („Se zice cǎ *cică* ziua se cunoaște de dimineață.”, I. Creangǎ), unde SAYC este coocurent cu verbul *a zice*, așadar marcatorul trece prin etapa decolorǎrii semantice în procesul de gramaticalizare (Cruschina și Remberger 2008: 105).

(e) **Ĉi** [=zice] – Aŭliú, **ĉe**, ála-ĭ moróĭ, mǎnĭncǎ lúmea, **zĭĉe**. (TDO: 116, r. 11)

Ce atrage atenția interlocutorului asupra faptului că urmează reproducerea fidelă a replicii citate (f), (g) sau poate avea rol de „ghilimele” în marcarea începutului și sfârșitului unui citat (h), așadar marcatorul citațional acționează în domeniul secvențial al discursului (Bota 2020, Crible și Degand 2019). Spre deosebire de celelalte categorii gramaticale, sursa informației poate fi marcată de mai multe ori în discurs, iar această valoare asemănătoare cu a lui *cică* este reflectată de exemplele (i) și (j), prin care *ce* asigură dinamica relatării:

(f) **Še** [=zice]: – Mǎ, tǎtǎ-mĭu [!], še-ĭ ast^{a?}? **Še**: – Mǎ, nu šci nimica [...] (TDO: 143, r. 8)

(g) șoferu **ĉe** sǎ mai zicǎ/ **ĉe** „am ĩncurcǎt-o”// (TDM II: 13, r. 10)

(h) „mǎmico”/ **ĉe** „a veni tǎticu” **sĉe**// (TDM III: 3, r. 9)

(i) To ĩ la fel. O túše de-a mea spunǎ, **ĉe** [=zice]: – Hai cǎ mǎrgem la sor⁴-mea, **ĉe**, ș-acoló-șa, **ĉe**, te dúĉe copĭi lu sóru-mea, **sĉe** [=zice], te dúĉe la táĭcǎ-tu. (TDO: 101, r. 19)

(j) – Hai, **ĉi**, sǎ-ĭ spuném, sǎ ne dúcim acáz ĩ la nea Ion ĩcǎ, **ĉe**, nu mǎĭ... el nu, nu mai vĭni. (TDO: 102, r. 20)

IȘ CĂ

Varianta regională a lui *cică*, *iș că* (< *zice că*) este specifică graiului bănățean, a cărui particularitate fonetică este fricativizarea africatei *ĉ* la stadiul *š*. Introduce vorbirea directă de la o sursă secundară cunoscută (a) sau vorbirea indirectă, în (b) și (c), de la o sursă terță necunoscută. Aceste două funcții îndeplinite de *iș că* se suprapun cu funcțiile lui *cică* din registrul popular, cu excepția sursei folclorice pentru care nu a fost identificată nicio ocurență. În prima ocurență din exemplul (b), *iș că* se îndepărtează de valoarea predicativă și devine o marcă a distanței epistemice:

(a) **iș că** „sǎ [r] sǎ vinǎ ea/ sǎ vinǎ ia!” (TD–Ban. sârb.)

(b) La ouǎle cloșiti **iș că**/ acuma **iș că** sǎ duc la ouǎle cloșiti/ la o săptămână/ iaca... (id.)

(c) Dar cǎn o vinit/ **iș că** dor-o-mpins la ușǎ// (id.)

CEANCĂ

Ceancă (< *ziceam că*) provine din aglutinarea formei de imperfect a verbului *a zice*, persoana I, urmate de conjuncția *că*. Este singurul citațional care marchează

ca sursă de informații însuși locutorul. În indicarea sursei de informații, evidențialele pot avea propria referință temporală, iar alegerea unui evidențial poate depinde de alegerea timpului, a aspectului, a modului sau a persoanei (Aikhenvald 2004: 369, 2018). În ceea ce privește referința temporală, imperfectul asigură o interpretare durativă, fără limite temporale precise, iar în privința sursei de informații acoperite de *ceancă*, aceasta este, de obicei, cea a vorbitorului, însă poate include și o sursă interioară, inferențială. Așadar, *ceancă* are o valoare aparte, între marcator al autocitării și marcator al deducției, al inferenței (poate fi citit „credeam că”). Considerăm că autocitarea se încadrează în categoria surselor exterioare pentru a o diferenția de sursa interioară a inferenței.

La nivel discursiv, din perspectiva domeniilor discursului și a funcțiilor marcatorelor discursive (Crible și Degand 2019), pe lângă domeniul secvențial, citaționalul *ceancă* operează atât în domeniul ideational, indicând o sursă inferențială interioară, cât și în domeniul interacțional prin indicarea implicării subiective a locutorului în momentul enunțării.

- (a) Eu nu știu, nor-mio, dă pă ce lume ai căzut acia la noi. **Ceancă** adineauri nu te sâmți bine, cum zâceai, da' pricep eu ce vrei acu' (Colpit 2011: 78)
- (b) Atâta știi să faci, altceva nu?.../ – **Ceancă** poate-mi mai dai un sfat... (Colpit 2011: 84)
- (c) **Ceancă**-n altă parte o fi mai bine./ Ia să luăm noi seama./ Să studiem terenul, pe ci prin jur. (Sorescu 2010: 135)

În textele dialectale culese în Oltenia, este înregistrat *cea că* (< *zicea că*). Forma provine din imperfectul verbului *a zice*, persoana a III-a. Citaționalul introduce informații provenite de la o sursă secundară cunoscută, în discurs indirect.

- (d) D-ezémplu pórcu de Crăcún, **ca** [=zicea] **că** táje pórcu la Crăcún, la nășterea Dómnului (TDO: 90, r. 20)
- (e) Știū că táta ȓeră mai bătrín [...] ș-**ca** [=zicea] **că** să púnem noi între dégetu al máre bătu (TDO: 91, r. 4)
- (f) că tătícu **ca** [=zicea] **că** îm țíne cálea joi sǎra/ joi sǎra **ca că**-m țíni ȓel cala (TDO: 101, r. 9)

OZCĂ

Variantele *ozcă*, *ozacă* (< *o zâs că*) provin din forma dialectală de perfect compus a verbului *a zice*, persoana a III-a singular, specifică ariei nordice a dacoromânei. Citaționalul *oz(ă)că* poate indica o sursă secundară cunoscută, o sursă terță necunoscută și o sursă folclorică, valori asemănătoare cu ale lui *cică* din registrul popular.

În exemplele (a), (b) și (c) se observă că în același context discursiv, locutorul alternează între construcția verbală citațională *o zis că* și forma contrasă *ozcă*. Prezența în paralel a construcției sursă alături de formele mai noi aflate în plin proces de pragmaticalizare, indică faptul că marcatorul *oz(ă)că* se află în etapa stratificării.

- (a) Tată-su a vrut să-i iei hainele să i le ducă acasă, **ș-o zis că**... nu ăsta, **ș-o zis că** după ce o vinit, **ozcă** o vinit acasă, l-o lăsat ș-o vinit acasă și i-o spus la muiere, face: tu, uite ce s-o-ntâmplat [...] (Corpus Apuseni)
- (b) **Ș-o zis că** ei cum or mers pe acolo, **ozc-or** văzut lupchii cum erau pe acolo [...] (id.)
- (c) Ni-**o zis** Andrei **c-o zis că** numa dacă are patru ge, **ozcă** dacă are... ăsta are numa trei ge, **ș-ozcă** dacă are patru ge atuncea poți să prinzi da dacă nu ăsta, da dacă nu, nu (id.)

Oz(ă)că are valoare predicativă în contexte în care păstrează referința anaforică și temporală, în relație cu un moment al trecutului. Introduce discursul direct legat (d), (e) sau discursul indirect (f), (g), preluate de la o sursă secundară cunoscută. În (d) se observă poziția parantetică ocupată în segmentul discursiv, în comparație cu poziția inițială preferată de majoritatea ocurențelor:

- (d) și el o rămas, o mai rămas el acasă numa atunci, o rămas **ozcă** să taie niște lemne pe când merg ei sara. (Corpus Apuseni)
- (e) „Mor! Mor! Aprinde-mi lamba! [...] / –Hai că omul ăla, **ozăcă** moare/ Nu știu ce face. (Sorescu 2010: 166)
- (f) și unu acolo pe deal în sus zicea c-o ținut un copil aproape tăta iarna cu vitele în grajd, acolo undeva pe un munte [...] **Ozcă** mureau cu grămada, și acolo nu l-o găsit betesugu [...] (Corpus Apuseni)
- (g) **Ozcă** cum stătea la masă, vă și explică că și el îmi făcea așa, stătea la masă și scria și-și punea mâna pe scris. (id.)

Ozcă evidențiază o sursă terță necunoscută, pierde referința anaforică și relaționarea cu un subiect și dobândește valoare impersonală. Locutorul abordează o strategie de distanță prudentă prin care sugerează faptul că nu deține toate datele, deși informațiile pe care le transmite aparțin universului său de cunoștințe:

- (h) Și după ce-or apucat turcii la pădurea aia or dat ș-or pchicat fagii pe ei, **ozc-acolo** i-or toropit pe tăți. (Corpus Apuseni)
- (i) **Ozcă** preoteasa o zis: păi ești bărbat, întorce-te și spune-le la oameni. (id.)
- (j) Ce face el, un să ducă? **Ozcă** s-o luat și s-o dus pe munte undeva în ăsta, **ozcă** acolo pe munte era o herghelie de cai [...]. (id.)

Spre deosebire de celelalte citaționale regionale, *ozcă* este singurul marcator care indică sursa folclorică. Poate fi precedat de *și* narativ (k), cu efect de continuitate a relatării:

- (k) **Ș-ozcă** ăsta se duce, să dezbracă, să dă de trei ori peste cap și să făcu lup.
(Corpus Apuseni)
- (l) Na, așa, **ozcă** așa o fost povestea lui ăsta cu copilul, cu lupul și cu ăsta cu priculici cu d-ăsta, no. (id.)

Iulia Mărgărit (2018: 85) menționează într-o notă etimologică că în „graiul gorjenilor de lângă munte” (Popescu 1980: 102) *ozăcă* are înțelesul global „parcă”, iar în versurile din ciclul *La liliaci* de Marin Sorescu, apare cu un sens inedit „poate, probabil”. Așadar, *ozcă* este singurul marcator regional care se apropie de evidențialul *cică*, prin faptul că poate apărea ca marcator epistemic de incertitudine. Valoarea evidențială este accentuată de asocierea cu verbul epistemic *a crede*, în exemplul (m), prin care locutorul exprimă un grad mai mic de certitudine, o valoare asemănătoare cu cea a operatorului modal *probabil*. Exemplele (n), (o), (p) indică o valoare de îndoială ironică. Contextele permit o decodare semantico-pragmatică din sfera sarcasmului și a ironiei, citaționalul devenind o marcă intonațională a ironiei (Zafiu 2002, Aikhenvald 2004: 142), valoare pe care o pot dobândi contextual și marcatorii evidențiali ai inferenței (de ex.: *chipurile*, *vezi Doamne*):

- (m) Și Milu o fo la biserică și cum auzi iel, că iel o fost acolo, **ozcă** cred că s-o dus și i-o zis la preoteasa ca să spuie, știi, că are... ăsta. (Corpus Apuseni)
- (n) Te-i fi urzâcat sau înțăpat, **ozăcă**... Du-te acas' și-ți trece! (Sorescu 2010: 114)
- (o) În general, impresiile ei despre oraș erau negative / Zicea: – Nu e bine la oraș. Ici mănânci, ici te spurci / Stai în boarea aia acolo, în aburi! / **Ozăcă** de-aia-i venea ăleia să se spele toată ziua. (Sorescu 2010: 194)
- (p) Ei sărac, dă ce, îi sfîntește cu apă ne-ncepută, **ozăcă**... Uichi, cum să holbează nașa bătrână pă geam, ce-o videă, bre, la-ntuneric?! (Colpit 2011: 120)

În ceea ce privește originea variantei *ozăcă*, Mărgărit (2018) preia propunerea lui Radu Popescu (1980: 102), care analizează adverbele *ozăncă* și *ozăcă* dintr-o formă de prezumtiv *o fi zicând că*. Varianta *ozăncă* (prezentată mai jos) este mult mai transparentă în ceea ce privește originea din forma de prezumtiv. În schimb, în romanul lui George Colpit (2011), redactat în vorbirea specifică zonei argeșene, este menționat că sursa lui *ozăcă* este forma de prezent, persoana I, a verbului *a zice* precedat de pronumele personal *io zăc că*. Deși interpretarea nu este corectă, perspectiva este interesantă pentru că, astfel, marcatorul ar indica o sursă interioară, inferențială, care ar depăși zona citațională (asemănător cu *ceancă*).

(q) Etnolingvistul, invitat de onoare, le numește două muieri tipice din partea lui „ceancă”, „ozâncă”, sau „miecă”, altădată cuvinte răsfirate în „zâceam că, ’ceam că, io zâc că, îmi e că, mi-e că”, niște păreri personale cam îndoite dar bine strânse azi, ca sacu’ la gură; mai nou se aude „ozică”, precum zic, în loc de cuțât, cuțit, cei cu graiul adus de la oraș. (Colpit 2011: 58)

OZÂNCĂ

Citaționalul *ozâncă* provine din prezumtivul *o fi zicând că* și este glosat cu sensul de *parcă* în Mărgărit (2018), Popescu (1980: 102), GDO și DGS II. Este regretabilă absența citatului în toate cele patru surse, însă este atestată ocurența pentru localitatea Cireșu, jud. Mehedinți (945A, subiect S.G., 46 ani, 7 clase). Cu toate acestea, putem încadra marcatorul, chiar și în absența contextului, atât în clasa evidențialelor inferențiale, cât și în clasa modalizatorilor epistemici nonfactivi, datorită originii dintr-o formă de prezumtiv. Modul prezumtiv indică supoziția și este implicit o marcă epistemică de incertitudine, cu un grad redus de asumare a conținutului propozițional, reflectând probabilitatea sau posibilitatea față de o stare de lucruri prezentă sau trecută (GALR II 2005: 679, 687).

5. CONCLUZII

Construcția *zice că* stă la baza citaționalelor din limba română. În subdialectul bănățean se pragmaticalizează forma *iș că*. Pentru aria nordică, *oz(â)că* provine dintr-o formă regională a indicativului perfect compus, iar *ozâncă* atestat în Banat provine din prezumtiv. În subdialectul muntean evoluează două citaționale de la forma de indicativ imperfect: *ceancă* (pers. I) și *cea că* (pers. a III-a). Iar *ce* este singurul marcator care nu face parte din tiparul *a zice + compelementizator*, acesta provenind din erodarea fonetică a lui *zice* la o formă monosilabică.

Marcatorii îndeplinesc funcții diferite, distincția pornind de la construcția originară: *zicea că* (pers. III. imperf.), evoluează la *cea că* (sursă secundară) vs *ziceam că* (pers. I imperf.) > *ceancă* (sursă interioară/exteroară). Așadar, sursa secundară, de la care locutorul preia informațiile ca martor direct, este evidențiată de *ce*, *iș că*, *cea că* și *oz(â)că*, dintre care *ce* este specializat pentru discurs direct iar *cea că* pentru discurs indirect. Sursa terță necunoscută este evidențiată de *iș că* și *oz(â)că*, acesta din urmă fiind singurul marcator cu atestări pentru folclor. În subdomeniul inferențial al evidențialelor se încadrează *ceancă*, însă poate fi menționat și *ozâncă*, datorită modului prezumtiv care stă la baza formării acestui marcator. Pentru modalitatea epistemică au fost observați marcatorii *iș că* și *oz(â)că*, cu valori epistemice de incertitudine dobândite contextual, în funcție de poziția locutorului față de (in)certitudinea informației transmise.

EVIDENȚIAL					
Sursă	Citațional			Inferențial	Perceptual
	secundară	terță	folclor	interioară	primară
	<i>ce</i> – direct	<i>ișcă</i>	<i>ozcă</i>	<i>ceancă</i>	
	<i>cea că</i> –	<i>ozcă</i>		<i>ozâncă</i>	
	indirect				
	<i>ișcă</i> –				
	direct/indirect				
	<i>ozcă</i> –				
	direct/indirect				
	<i>ceancă</i> –				
	autocitare				
EPISTEMIC					
nonfactiv	<i>ișcă</i>				
	<i>ozcă</i>				
	<i>ozâncă</i>				
factiv / contrafactiv					

SURSE

- Colpit, George, 2011, *Partidele Colibașului. O saga argeșeană*, București, Editura ePublishers.
- Corpus Apuseni = Corpus alcătuit din înregistrări personale în jud. Alba (sat Tecșești, com. Întregalde și sat Cetea, com. Galda de Jos), 2014–2015.
- DGS II = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. II (D-O), București, Editura Academiei Române, 2010.
- GDO = *Glosar dialectal. Oltenia*, de Boris Cazacu, București, Editura Academiei Române, 1967.
- TD–Ban. sârb. = *Graiuri românești din Banatul sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, de Maria Marin (coord.), Viviana-Monica Fătu, Iuliana Mara Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răutu, Dana-Mihaela Zamfir, București, Editura Academiei Române, 2021 (sub tipar).
- TDM II = *Texte Dialectale Muntenia*, vol. II, de Boris Cazacu (coord.), Paul Lazarescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pana, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1975.
- TDM III = *Texte dialectale. Muntenia*, vol. III, de Boris Cazacu (coord.), Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Victorela Neagoe, Costin Bratu, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 1987.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, de Boris Cazacu (coord.), Cornelia Cohut, Galina Ghiculete, Maria Mărdarescu, Valeriu Șuteu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- Sorescu, Marin, 2010, *La liliaci*, București, Editura Art.

BIBLIOGRAFIE

- Aikhenvald, Alexandra, 2004, *Evidentiality*, Oxford, Oxford University Press.
- Aikhenvald, Alexandra, 2018, „Evidentiality: The Framework”, în *The Oxford Handbook of Evidentiality*, Oxford, Oxford University Press, 1–55.
- Chung, Sandra, Alan Timberlake, 1985 „Tense, aspect and mood”, în *Language Typology and Syntactic Description*, vol. III – *Grammatical Categories and the Lexicon*, T. Shopen (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 202–258.

- Cinque, Guglielmo, 1999, *Adverbs as functional heads*, Oxford, Oxford University Press.
- Crible, Ludivine, Liesbeth Degand, 2019, „Domains and Functions: A Two-Dimensional Account of Discourse Markers”, în *Discours*, 24, ultima accesare 20.09.2021, URL: <http://journals.openedition.org/discours/9997>
- Cojocaru, Valentina, 2015, *Marcatori discursivi în limba română vorbită în Republica Moldova: aspecte pragmatice și sociolingvistice*, teză de doctorat, București, Universitatea din București, Facultatea de Litere.
- Cruschina, Silvio, Eva-Maria Remberger, 2008, „Hearsay and reported speech: Evidentiality in Romance”, în *Rivista di Grammatica Generativa*, 33, 95–116.
- Dendale, Patrick, Liliane Tasmowski, 2001, „Introduction: Evidentiality and related notions”, în *Journal of Pragmatics* 33, 339–348.
- Dostie, Gaétane, 2009, „Discourse markers and regional variation in French. A lexico-semantic approach”, în *Sociolinguistic Variation in Contemporary French*, K. Beeching, N. Armstrong, F. Gadet (ed.), Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 201–214.
- Dumitrescu, Domnița, 2012, „Rum. *Cică* vs esp. *Dizque*: Polifonia e intertextualidad”, în *Polifonia e intertextualidad en diálogo*, Clara Ubaldina Lorda Mur (ed.), Madrid, Arco Libros, 317–337.
- Heine, Bernd, 2013, „On discourse markers: Grammaticalization, pragmaticalization, or something else?”, în *Linguistics* 51(6), Berlin, De Gruyter Mouton, 1205–1247.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva, 2004, *World lexicon of grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Hopper, Paul J., 1991, „On some principles of grammaticization”, în *Approaches to Grammaticalization*, vol. I, E. C. Traugott, B. Heine (ed.), Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 17–37.
- Hopper, Paul J., Elizabeth C. Traugott, 2003, *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- GALR II 2005 = *Gramatica limbii române*, vol. II – *Enunțul*, Valeria Guțu Romalo (coord.), București, Editura Academiei Române.
- GBLR 2016 = *Gramatica de bază a limbii române*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Jakobson, Roman, 1971, „Shifters, verbal categories, and the Russian verb”, în *Selected writings*, vol. II – *Word and Language*, de Roman Jakobson, Haga/Paris, Mouton, 130–147.
- Mărgărit, Iulia, 2018, „Note lexical-etimologice”, în *Studii și cercetări lingvistice*, LXIX (1), București, Editura Academiei Române, 79–89.
- Palmer, Frank Robert, 2001, *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Pop, Liana, 2017, „De marqueur discursif à marqueur textuel: *cică* (‘on dit que, dit-on’) du roumain”, în *Pragmalingüistica Monográfica*, 1, 171–185.
- Popescu, Radu, 1980, *Graiul gorjenilor de lângă munte*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”.
- Remberger, Eva-Maria, 2015, „«I didn’t say it. Somebody else did» The Romanian hearsay marker *cică*”, în *Redefining Community in Intercultural Context*, 4/1, 31–41.
- Traugott, Elizabeth C., 1995, *The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization*, lucrare prezentată la ICHL XII – 12th International Conference on Historical Linguistics, Manchester, ultima accesare 20.09.2021, URL: <https://web.stanford.edu/~traugott/papers/discourse.pdf>
- Travis, Catherine, 2006, „Dizque: a Colombian evidentiality strategy”, în *Linguistics* 44/6, 1269–1297.
- Willett, Thomas, 1988, „A crosslinguistic survey of the grammaticization of Evidentiality”, în *Studies in Language* 12/1, 51–97.
- Zafiu, Rodica, 2002, „«Evidențialitatea» în limba română actuală”, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București, Editura Universității din București, 127–144.

Zafiu, Rodica, 2020, „Cică”, în *Dicționar de interpretări gramaticale*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), București, Editura Univers Enciclopedic, 189–192.

QUOTATION MARKERS IN THE REGIONAL VARIETIES OF THE ROMANIAN LANGUAGE

Abstract

The study analyzes the quotation discourse markers in the regional varieties of Romanian, based on a corpus of dialectal texts. Compared to the evidential *cică* from the popular register, the occurrences of quotation markers show different stages of the process of grammaticalization and pragmaticalization. The original dicendi construction *se zice că* ‘it is said that’ (verb of saying + complementiser) evolved into markers with different values indicating various evidential sources: *ce*, *iș că*, *cea că* and *oz(â)că* point out a second-hand knowledge or a third hand knowledge. In the inferential subdomain of evidentiality falls *ceancă* used as quotation marker to indicate an internal source, but *ozâncă* can also be mentioned, due to the presumptive mode that underlies the formation of this marker. Some of these evidentials acquire epistemic values depending on the position of the speaker towards the (in)certainty of the transmitted information.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Universitatea din București – Școala Doctorală Litere
Str. Edgar Quinet, nr. 5–7
marinela.bota@drd.umane.ro

CÂTEVA PRECIZĂRI ASUPRA FENOMENULUI SINTACTIC AL ELIPSEI ÎN DISCURSUL ORAL

ROZALIA COLCIAR

1. Elipsa a fost abordată în mod diferit în lucrările de specialitate, fapt explicabil prin statutul ei controversat și greu definibil. Astfel, în acest context, se pot identifica două orientări lingvistice: a) cele de tip clasic (gramatical și stilistico-retoric) și b) cele moderne, de tip textual-discursiv.

GALR II (2005: 748) definește elipsa drept „un fenomen sintactic, specific oralității, care constă în omisiunea voluntară sau involuntară, din structura unei construcții exprimate, a unuia sau a mai multor componente recuperabile semantic (subînțelese). [...] Recuperarea semantică și sintactică a componentelor absente se realizează în cadrul contextului verbal și nonverbal”. În DSL (2005: 192), ea este văzută ca o „contragere a enunțului sau a mai multor cuvinte, din rațiuni de economie, emfază sau stil, fără ca sensul general al frazei să fie modificat; figură sintactică bazată pe această omisiune”.

Prin urmare, când vorbim despre fenomenul sintactic al elipsei, ne referim la omisiunea unuia sau a mai multor elemente recuperabile semantic. În acest context, elipsa intră în relație cu alte fenomene ale absenței sau „fenomenalizări ale neexprimării” (Neamțu 1999: 454), precum: subînțelegerea (omisiunea), brevilocvența (brahilogia) și suspensia (întreruperea), fenomene pe care GALR II (2005 : 748) le apreciază ca fiind „variante de realizare” a unor construcții eliptice, respectiv „manifestarea aceluiași mecanism de omisiune sau de neexprimare a unor componente sintactice, care pot fi subînțelese”. Există însă și autori (Drașoveanu 1997, Neamțu 1999, Tămaș 2018) care le consideră fenomene sintactice distincte, în ciuda multiplelor interferențe. Pentru D. Irimia (1997: 519), elipsa, alături de repetiție și anacolut, reprezintă un „fenomen sintactic” ce „poartă marca afectivității și spontaneității subiectului vorbitor și reflectă o predominare a dimensiunii stilistice a textului asupra dimensiunii sintactice”; aceste fenomene sintactice, văzute de autor ca structuri de gradul II (modificări ale unei structuri primare), „rezultă din proiectarea enunțării asupra enunțului”.

Din perspectiva gramaticii generativ-transformaționale, elipsa este identificată cu un criteriu în delimitarea corectă a unor valori sintactice existente în structura de suprafață a enunțurilor, „enunțul concret” confruntându-se cu „un enunț subiacent

complet”, după Sanda Golopenția-Eretescu (1967: 154)¹. Prin elipsă, elemente recuperabile ale structurii de adâncime dispar din structura de suprafață, C. Mițaș (1989: 50–90), de exemplu, apreciind că elipsa, prin caracterul ei economic, este un fenomen opus redundanței. Din perspectivă textual-discursivă, E. Coșeriu (1997: 40) consideră elipsa „o categorie textuală și tipică funcționării textuale”, în timp ce pentru E. Vasiliu (1990: 35–37), ea este un simplu accesoriu al textualității, deoarece presupune „un fel de repetare parțială” a unei părți dintr-o structură. Pentru Laurenția Dascălu Jinga (1991: 19–28), enunțurile eliptice sunt acte indirecte de vorbire, expresii ale tendinței spre minimul efort și ale emoției vorbitorului, lipsa cuvintelor fiind suplinită prin mijloace suprasedimentale. Iulia Mihaela Tămaș (2018) integrează elipsa, din perspectivă textual-discursivă, în categoria procedeelelor specifice coeziunii textuale, alături de recurență, anaforă, paralelism și jonctive enunțiale, dar o consideră și un procedeu de păstrare a coerenței textuale, prin apelul la inferențe în decodarea enunțurilor incomplete, contextul ajutând la decodificarea sensului. Autoarea susține că recuperarea interpretării complete a sensului enunțial presupune o interpretare interacțională, ilocuționară și inferențială, care implică atât co-textul, cât și contextul comunicativ (cf. și Vlad 1994 și 2003).

2. Elipsa este considerată, în mod unanim, o „particularitate a sintaxei orale” (DSL 2005: 192), sintaxă definită printr-o „dezordine” datorată „lipsei de perspectivă” (Vulpe 1980: 31) asupra textului, consecință a caracterului imediat al comunicării. Alături de corectări/autocorectări, reveniri, repetiție, anacolut, acord după înțeles etc. (GALR II 2005: 830), structurile eliptice sunt mărci ale oralității, care își au originea în tendința limbii spre economia expresiei. Fiind „enunțuri incomplete” (Vulpe 1980: 80), ele „apelează, în mare măsură, la sistemul de presupuziții – lingvistice și extralingvistice – comune protagoniștilor procesului de comunicare” (*ibidem*: 76).

Ținând cont de particularitățile sintaxei orale, în lucrarea noastră ne propunem să urmărim modul de realizare a elipsei în discursul oral, respectiv în textul de limbă română vorbită colocvial și în textul dialectal, care se caracterizează printr-o frecvență mare a construcțiilor eliptice. Am utilizat, spre exemplificare, în special cele trei corpusuri de texte de limbă vorbită publicate: Laurenția Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită* (CORV). *Eșantioane* (2002), *Interacțiunea verbală* (IV II). *Aspecte teoretice și aplicative*. Corpus (coord.: Liliana Ionescu-Ruxăndoiu) (2007) și *Româna vorbită actuală* (ROVA). *Corpus și studii* (coord.: Laurenția Dascălu Jinga) (2011). Fără a ne opri cu precădere asupra

---

¹ Vezi și Nicolae 2019.

textului dialectal, pe care l-am avut în vedere într-un articol anterior (cf. Colciar 2020), am utilizat și câteva exemple din corpusuri de texte dialectale publicate, de la ALRT II, la corpusurile care însoțesc NALR.

Conform GALR II (2005), pentru a cărei clasificare am optat și noi, se disting două tipuri de construcții eliptice sau „variante de realizare” a elipsei: 1) *brahilogia* (*brevilocvența* sau *subînțelegerea*) și 2) *elipsa propriu-zisă* (elipsa condiționată textual, *anaforică*).

2.1. Brahilogia (numită și **subînțelegere** sau **brevilocvență**), ca formă particulară de elipsă, constă în suprimarea unor componente ale enunțului exprimate anterior în același context, dar subînțelese, recuperabile sintactic și semantic prin raportare la antecedent, respectiv la un element coreferențial din contextul verbal imediat, de unde și funcția anaforică a acestui tip de elipsă². Dacă în cazul elipsei propriu-zise, este vorba despre omisiunea unor termeni care nu au mai fost exprimați anterior în enunț (DSL 2005: 88, Tămaș 2018: 61), în cazul brahilogiei, enunțul poate fi reconstituit integral, prin reluarea antecedentului; nereluarea acestuia se datorează dorinței vorbitorului de a evita repetiția și de a simplifica exprimarea.

Din punct de vedere structural, brahilogia se manifestă atât la nivel inter-, cât și intraenunțial și poate să afecteze orice parte a enunțului. De exemplu, în cadrul grupului verbal, se întâlnește:

a) Subînțelegerea *predicativului verbal*:

- (1) *CJ: Ne-am hotărât că NU plecăm↓ am zis CE dacă vin ungurii↓ STĂM... Și am rămas cu asta↓că stăm: Și Luci [a rămas] cu copiii↑ și eu [am rămas] cu copiii.* (CORV, p. 45)³;
- (2) *Și totul s-a descoperit în o mie nouă sute optzeci și patru↓ gaura respectivă:↓ de deasupra POLilor↓ care se tot lărGEȘte↓ se tot lărGEȘte↓ și-așa mai departe. Din cauza freonului [se lărgește]* (CORV, p. 77);
- (3) *el face calculu la fiecare-n parte. că are acolo teancu de desene pe care băiatu nu poate să le facă: că nu e de mintea lui. nici Stancu [nu poate]. fiecare e pe domeniul lui.* (IV II, p. 328);
- (4) *Pune-i niște CLEI măi. Că cică „e (sic!) fisurate”. „da mamă” (cică↓) „pune și tu niște ciment. [pune] orCE.* (ROVA, p. 145);

² *Brevilocvența* (*brahilogia*) este văzută ca un fenomen ce vizează structurile cognitive unde cunoașterea este fragmentară și incompletă, după Șerbănescu (1992: 93). Vezi și Tămaș (2018: 37).

³ În transcrierea exemplurilor, am păstrat forma ortografică și de punctuație folosită în sursă.

- (5) *D-apui se duce mirile la mireasă acasă cu cuscrii. [Se duce] Cu căruța, dacă-i în depărtare. (ALRT II, p. 66).*

În dialog⁴, care, în cazul textului dialectal, poate fi și dialogul dintre anchetator și informator, brahilogia poate apărea și în situații în care replica succesivă suprimă predicatul verbal:

- (1) *CJ: Uite c-acolo-au răMAS toate astea. [au rămas] Cu Linzer (lințăr) Tort și cu: astea↓
MV: [au rămas] cu↓ Sacher Tort (ZAhăr tort) și cu: (CORV, p. 122–123);*
- (2) *B: problema e: dacă:↑ mai scădeți UN zece la sută acolo.
A: öleo: nu se poate. în niciun caz. zece la sută.
B: e: CÎT vreți dumneavoastră [să scădeți] hai. (IV II, p. 327);*
- (3) *A: Hai să stabilim↓ CUM facem↓ tu CÂND pleci la mare↓ sau unde pleci.
B: io luni [plec]. (ROVA, p. 147);*
- (4) *[Cu ce se îmbrăcau femeile mai demult?]
Femeile mai demult / mai demult [se îmbrăcau] cu lucruri de lână de casă (NALR–Mold. Bucov. TD I/1, p. 183).*

În vorbirea directă, ritmul în care se succed replicile poate determina subînțelegerea predicatului, ritm care impune exprimarea succintă și suprimarea elementelor componente repetabile, după cum se poate constata și din exemplul următor:

- G: alea bunele s-au dus între timp la biblioTEca academiei.
D: a:...*
- G: [s-au dus în] stația lu o sută treize ș trei↓ sau ce e acolo.
D: a:↓da:?*
- G: da. [s-au dus] alea frumoase.
D: a↓ pe calea victoriei [s-au dus]? (ROVA, p. 145).*

- b) În cazul predicatului nominal, se poate subînțelege atât **verbul copulativ**:

- (1) *AH: Am asistat↑ atunci a fost interesant↓ la campania electorală↑ care era desTUL de asemănătoare↓ am zis că Caragiale e universal nu [e] numai național↑ (CORV, p. 108);*

⁴ În DSL (2005: 192), elipsa în dialog este văzută drept „o formă de oralitate”, o „situație intermediară” între elipsa gramaticală și cea lexicală, omisiunea fiind în egală măsură de natură sintactică și lexicală.

- (2) *B: deci asta ar fi o structură*↑ *deci* [**ar fi**] *o comandă*↑
A: ȐSTA este tipu de comandă↓ *da. dar poate varia. poate de exemplu să fie: bianca: zece: raluca* [**să fie**] *cinci și: adina: [să fie] cinci și să zic garaje: [să fie] cinci sau șase.* (IV II, p. 317–318);
- (3) *A: BIne*↓ *acuma e povestea [...]* *că-n textele latiniste*↑ *de multe ori se scria „una” și se pronunța „O”. și era :*
E: DA era :
*A: SCR*Ierea [**era**] *doar etimologică.* (ROVA, p. 22);
- (4) *Casele o fost puține case, [o fost] rare case în Boian.* (ALRT II, p. 169),

cât și **numele predicativ**:

- (1) *Ei*↓ *pe mine n-a reușit nici măcar să mă facă să nu pot deschide ochii*↓ *ceea ce e chestia cea mai simplă*↓ *știi? Pentru că eu aTȐT de cooperantă eram*↑ *atât de Tare vroiam*↑ *încât eram*↑ [**cooperantă**]. (CORV, p. 141);
- (2) *A: două piese*
B: care: le-a lucrat↑ *care le-a sudat* [...]
A: și n-am ce să scad. din ce să scad↑ *uitați-vă și dumneavoastră la*
B: pȐi doamnă io↓ *astea sînt* [**piesele**]. (IV II, p. 326–327);
- (3) *Pentru băiatu-Ȑsta al tȐu, zice / îi bunȐ fata Linii lu ȐȐrlea* [...].
O fi [**bunȐ**]. (TDM II, p. 731).

c) Subînțelegerea **subiectului**:

- (1) *VJ: Era profesor*↓ *și el*↓ *acolo*↓ *da.*
CJ: Da↓ *și... [el] era preocupat* că trebuia... *NU știi dacă [el] nu era rector.* (CORV, p. 49);
- (2) *și: întrucît noi am reușit să prelucrăm piesele*↓ *să îndepȐrtȐm rețeaua de turnare*↓ [**noi**] *am zis că în franța mai ales cu scule foarte bune*↓ *vor reuși să prelucreze.* (IV II, p. 336);
- (3) *și î rȐndu trecut Soțu i-a dat patruzej dȐ lei*↓ [**soțu**] *i-a lȐsa la unu.* (ROVA, p. 124);
- (4) *Eu cȐnd am învățat meserie / [eu] eram... [eu] d-abea terminasem școala.* (NALR–Mold. Bucov. TD I/1, p. 203).

2.2. Elipsa propriu-zisă (anaforică) este condiționată atȐt de contextul verbal, cȐt și de cel nonverbal (situațional). Componentele omise ale structurii eliptice nu sunt coreferențiale cu un antecedent din structura aceluiași text, dar pot fi subînțelese și reconstituite sintactic și semantic. Deoarece majoritatea elipselor

de acest tip sunt fenomene sintactice, componentul absent poate fi reconstituit parțial în virtutea unor trăsături lexico-gramaticale (sintactice) ale clasei căreia îi aparțin. Factorilor verbali și nonverbali li se alătură și componenta suprasegmentală a intonației.

Se pot întâlni structuri eliptice referitoare la:

a) Elipsa **predicativului verbal**, structură în care predicatul este recuperabil, în general, după particularități sintactice:

- (1) *E PR*Ima oară când aud asta. [se leagă] Un fel de surate. În alte zone se cheamă surate. (CORV, p. 103);
- (2) B: CE IAU↑ scad trei la sută. iou am zis zece↓ dumneavoastră ați zis unu iar
A: (iou)
B: trei la sută. haideți că nu e mult↓ că și ieu [am scăzut] ați văzut↑ (IV II, p. 328);
- (3) A: a murit. l-a omorâ- a venit să-l facă î: profesor honoris causa↑ [...]
C: dumneavoastră credeți că eu dacă eram cu
A: i-a fost sfârșitu;
C: NU mai contează cu cine↓ [mergea] că era ăla↓ trompetist sau ce era omu ăla care-a murit acolo↓ în noaptea aia când a dat americanu peste el. (ROVA, p. 56);
- (4) [Se descântă] c-un păișor, c-un pai dila mătură și cu apă ne-ncepută. (ALRT II, p. 239).

b) Elipsa **subiectului**, care este dedus prin recursul la situația de comunicare, deci la nivel textual-discursiv⁵. Coerența discursivă este asigurată atât prin relațiile referențiale⁶, cât și la nivelul presupuzițiilor⁷, care facilitează activitatea de „extracodificare”⁸:

⁵ Coșeriu (1996: 135) definește „universul discursului” drept „spațiul real sau ontic, care reprezintă lumea în care sau despre care se vorbește”.

⁶ După Munteanu (2006: 43), *referentul* reprezintă „un element atât al realității (ființe, obiecte, proprietăți, relații, procese), cât și al unei „realități” construite, imaginate”.

⁷ Moeschler, Reboul (1999: 241–242) echivalează *presupozițiile pragmatice* cu „implicaturile convenționale”, bazate pe un „fond comun” de cunoștințe: „în fiecare moment al conversației, un ansamblu de propoziții este considerat ca adevărat de către participanții la conversație, de exemplu în funcție de ceea ce s-a spus în conversație până atunci” (p. 241). În acest caz, se poate vorbi despre *presupoziții extrinsece*, care permit descifrarea mesajului pe baza cunoștințelor despre lume ale interlocutorului.

⁸ Pentru Eco (1982: 186), elipsele din discursurile obișnuite, aparținând limbii vorbite, se bazează pe extracodificări anterioare.

- (1) *MM: De eXEMplu↓ în ARgeș↑ există un obicei↑ în care [tinerii] se fac „frați de oală”. (AK) Se fac veri. FĂră să fie veri↑ da ei se țin „veri de oală”. (CORV, p. 102);*
- (2) *C: e foarte frumos e liniștit [apartamentul].
A: du-te să vezi- să vezi dacă vrei balconu. (IV II, p. 354);*
- (3) *A: acuma crezi că mai dansează↑ [tinerii] sau stau și fumează plictisiți.
B: nu prea mai dansează. Eu am văzut
A: nu prea dansează.
B: la revelion↓ c-au petrecut revelionu la mine-acasă. (ROVA, p. 59);*
- (4) *Dupe ce l-a făcut [femeia], [moașa] îi taie buricu. (ALRT II, p. 284).*

c) Elipsa **complementului direct**:

- (1) *AG: El avusese: perioada lui de glorie: hăt↓ înainte de război↑ și↑ acuma↑ mă rog↓ era un bătrân↑ care din când în când↑ la prieteni așa:↑ le mai făcea [tratamente parapsihologice] (CORV, p. 139);*
- (2) *plus c-am avut probleme la câteva [piese] la care domnu P. a zis că renunță să le facă: că mai mult costă. m-a costat reparația la două piese ă: DOI sprezece ore DOMNU C. (IV II, p. 326);*
- (3) *Prima mea carte↑ primul meu roman↓ NEștiind că am [un prieten] Această cunoaștere cu cei din jur și cu cartea↑ au fost exact ca un <? noroc?> (CORV, p. 152);*
- (4) *Dacă vrei să faci... opinci / după ce-l tăiem [porcul] / facem o groapă / așa-n pământ / și-l punem cu spinarea-n groapă... (NALR–Mold. Bucov. TD I/1, p. 142).*

Ținând cont de faptul că, din perspectivă pragmatică, elipsa este „un fapt de subiectivitate care reflectă relațiile interpersonale” (GALR II 2005: 752), reconstrucția structurii neexprimate este posibilă pe baza competenței comunicative comune celor doi participanți la actul comunicării, precum și pe baza raportării la contextul extralingvistic. Din câte se poate constata, ambiguitatea expresiei, în exemplele de mai sus, poate fi îndepărtată prin apelul la situația de comunicare, respectiv prin identificarea contextului. Sintaxa orală, caracterizată prin fragmentarism, dă naștere uneori unor conflicte structurale sintactice și tematice, astfel că, în procesul de producere și interpretare (codificare și decodificare), intervin și operațiile inferențiale, care contribuie la „umplerea conținutului neexhibat în planul manifest al textului” (Vlad 1994: 41) prin valențele unificatoare pe care le implică în interpretarea textual-discursivă.

La nivel frastic, construcțiile eliptice includ omisiuni ale unor subordonate, fenomen bazat pe presupuziții lingvistice⁹, precum în exemplele de mai jos:

- (1) *GD: Trebuie să faci așa fel↑ ca tu să te poți mișca. <CUM> ai să umbli pe străzi↓ <UNde> te duci tu-n străini-acolo↓ și să Umbli cocoșată pă stradă↓ să CAZI o dată jos acolo. <NU e posibil> așa ceva↓ eu <N-AM să DORM> gândindu-mă la treburile-astea.
LDJ: E: aTĂta mai lipsește↓ să știu [că nu dormi gândindu-te că o să cad]. (CORV, p. 84) – elipsa **completivei directe**;*
- (2) *A: deci în douășopt noaptea a fost nunta↓ lumea a plecat pă la cinci și ceva că s-a simțit bine nu mă așteptam↓ [să stea atât de mult sau să plece atât de târziu] ăia de la restaurant pă la trei credeau că pleacă (IV II, p. 359) – elipsa **completivei indirecte**;*
- (3) *B: ni n-am apucat de var- (K) s-adun frunze dă Viță. trebuie NEapărat [să adun] (ROVA, p. 121) – elipsa **subiectivei**.*

La nivel frastic, în vorbirea directă se poate întâlni și fenomenul **elidării regentei**, mai ales în cazul cauzalei (dependentă de un verb de declarație elidat):

- (1) *DD: Copilul lui este: muLAtru↓ așa↑ cu părul creț↑ adică se VEde că nu e neamț↓ nu? Drăguț↓ cum sânt din (AK) cum ies din ăștia↓ FOARte drăguț↓ da:... și ce (zice) [că vrea să plece din Germania] pentru că la școală↓ și nu știu ce↑ peste TOT↑ nu vrea s- Și de aceea a vrut să se mute... (CORV, p. 131);*
- (2) *B: iau mai MULTĂ marfă și le-o plătesc în ziua achiziționării↑ îmi scot un preț mai bun. dacă le-o plătesc la: zece zile la cincisprezece zile↑ nu mai mi-acceptă nu mai îmi face reducere di preț. acuma știți și dumneavoastră cum e sistemu la noi↓ fiecare:↑
A: știu. știu. [se întâmplă asta] că la NOI tot timpul e cu AVANS↓ (IV II, p. 320);*
- (3) *A: zăc „bă:i↓ eu îți cuNUN fata da:↓ nu-i nicio problemă↓ da↓” zăc „nu știu ce-o zice POpa↓” [popa putea să zică ceva] că noi eram//
B: noi nu eram cununați.
C: nu eram cununați la biserică↓ (ROVA, p. 173);*

⁹ Moeschler, Reboul, în *op. cit.*: 216 ș.u., delimitează două tipuri de presupuziții pragmatice: 1) presupuziția pragmatică a „convingerii din fondul de cunoștințe”, care trimite la convingeri din fondul de cunoștințe împărtășite de locutor și de interlocutor; 2) presupuziția văzută ca un ansamblu de condiții ce asigură coeziunea discursului, potrivit căruia orice act ilocutionar presupune realizarea unui act de presupuziție cu funcția de a fixa cadrul ulterior al discursului, discursul fiind acela care impune fondul de cunoștințe.

- (4) „*Ce fac, domle doctor?*” [am întrebat, că] *m-am dus la el / că era aproape-acelea de băi.* (TDM II, p. 163).

În construcțiile eliptice de regentă din exemplele de mai sus, elidarea regentei se bazează pe presupuziții lingvistice comune celor doi interlocutori. Atunci când cauzala depinde de un verb de declarație care apare în text, precum în exemplele (1) și (3), acesta are valoarea unui simplu automatism verbal, un „cuvânt de umplură” specific discursului oral (Vulpe 1980: 81). În vorbirea directă, într-un exemplu precum:

B: el mi-a zis↓ „vreți să vi-l încerc?” „Lasă mamă↓ [n-avea grijă] că știu că voi aveți pepeni buni”. da (ROVA, p. 112),

propoziția elidată, având sensul „n-avea grijă, nu te supăra”¹⁰, este coordonată cu elementul cu valoare interjecțională *las(ă)*, care, la nivel discursiv, este o marcă a demobilizării, respectiv a „consolării” (cf. Manu Magda 2003: 144–145, Colciar 2018: 50).

Dacă, în rețeaua informațională, rolul elipsei discursive este acela de a izola o temă sau o remă, contribuind totodată la menținerea continuității tematică a textului, în rețeaua referențială, elipsa este o construcție al cărei element-lipsă este recuperabil și inferabil din context, prin intermediul anaforei și al elementelor deictice. Fie că anafora¹¹ și elipsa sunt considerate fenomene distincte (Tasmowski de Ryck 1994: 462), fie că elipsa este văzută ca un aspect particular al anaforei¹², prin recuperare anaforică, se asigură coeziunea și concizia enunțului, antecedentul fiind sau nu exprimat într-un context anterior.

Elipsa este deci și un instrument ce contribuie la menținerea coeziunii discursive¹³, enunțurile eliptice oglindind transformările care intervin la nivel logic pe parcursul enunțării (cf. Charolles, Combettes 1999: 9–100). Ca fenomen discursiv, elipsa ține mai mult de enunțare, enunțul eliptic având un pronunțat

¹⁰ Datorită frecvenței ei în vorbirea populară, acest tip de elipsă s-a gramaticalizat.

¹¹ DSL (2005: 45) definește *anafora* ca „un fenomen sintactico-semantic constând în reluarea printr-un substitut (sau anaforic) a unui termen plin referențial, exprimat anterior, numit antecedent”.

¹² Oroian (2006: 130) consideră elipsa o „anaforă pragmatică”, iar Florea (1999: 23), o anaforă „zero”. Pentru Tămaș, în *op. cit.*: 104, elipsa și anafora coincid atunci când interpretarea anaforei se face prin raportare la un conținut subînțeles, absent din contextul anterior, dar deductibil cu ajutorul unui raționament de tip inferențial, pe baza cunoștințelor comune ale locutorului și interlocutorului.

¹³ Pentru Vlad (1999: 463), elipsa este unul dintre procedeele coeziunii textuale (proprietate de natură sintactico-semantică), cu manifestare în zona literalului, a co-textualului și a explicitului verbal.

caracter *modalizator* (reflectă atitudinea locutorului față de referent¹⁴) și *performativ* (reflectă atitudinea locutorului față de relația de discurs pe care vrea s-o instituie, după Vlad 2003: 85). Potrivit lui Lucien Cherchi (1978: 127), rolul elipsei în discurs este determinat de competența discursivă a enunțiatorului, respectiv de capacitatea acestuia de a produce și de a menține coerența discursului; elipsa este deci un element integrat în gramatica discursului, o dovadă a solidarității enunțurilor într-un șir secvențial.

3. În concluzie, se poate afirma că sintaxa orală se caracterizează printr-o mare frecvență a construcțiilor eliptice, ilustrând tendința limbii vorbite spre economia expresiei.

La nivel textual-discursiv, elipsa poate fi considerată o categorie textuală, ea având rolul de a asigura coeziunea unui text, la nivel frastic, și de a contribui la coerența textuală, la nivel global, prin apelul la inferențe în decodarea enunțurilor incomplete.

Recuperarea structurii neexprimate din construcția eliptică se realizează pe baza competenței comunicative a celor doi participanți la actul comunicării, precum și prin raportare la contextul extralingvistic, acest demers implicând nu doar co-textul, ci și contextul, respectiv o perspectivă pragmatică asupra comunicării (interacțională, ilocuționară și inferențială). Elipsa poate fi definită, din acest punct de vedere, ca un fapt de subiectivitate ce reflectă relațiile interpersonale.

SURSE

- ALRT II = Emil Petrovici, *Texte dialectale. Suplement la Atlasul lingvistic român II*, Sibiu–Leipzig, 1943.
- CORV = Laurenția Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită (CORV). Eșantioane*, București, Editura Oscar Print, 2002.
- IV II = *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, coord.: Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, București, Editura Universității din București, 2007.
- NALR–Mold. Bucov. TD I/1 = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, vol. I, partea I, Iași, Editura Academiei Române, 1993.
- ROVA = *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*, coord.: Laurenția Dascălu Jinga, București, Editura Academiei Române, 2011.
- TDM II = *Texte dialectale. Muntenia, II*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei, 1975.

¹⁴ Când vorbim despre modalitate ca implicare a vorbitorului în enunț, ne referim la faptul că acesta își exprimă „atitudinea, opinia, aprecierea subiectivă în legătură cu latura descriptivă (conținutul factual) al celor enunțate” (DSL 2005: 321), deci este vorba, în primul rând, despre o *modalitate apreciativă*.

BIBLIOGRAFIE

- Charolles, Combettes 1999 = M. Charolles, B. Combettes, *Contributions pour une histoire récente de l'analyse du discours*, în *Langue française*, nr. 91, p. 9–100.
- Cherchi 1978 = Lucien Cherchi, *L'ellipse comme facteur de cohérence*, în *Langue française*, nr. 38, p. 118–128.
- Colciar 2018 = Rozalia Colciar, *Dialectologie și pragmatică. Studii de pragmalingvistică a textului dialectal*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Colciar 2020 = Rozalia Colciar, *Elipsa în textul dialectal (de la ALRT II, la textele NALR)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, no. 21, issue 1, p. 242–254.
- Coșeriu 1996 = Eugen Coșeriu, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Coșeriu 1997 = Eugen Coșeriu, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*, Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, Roma, La Nuova Italia Scientifica.
- Dascălu Jinga 1991 = Laurenția Dascălu Jinga, *Despre intonația unor exclamative eliptice*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XLII, nr. 1–2, p. 19–28.
- Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Elipsă gramaticală și glisare*, în *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- DSL 2005 = Angela Bidu-Vrânceanu et alii, *Dicționar de științe ale limbii*, ed. a 2-a, București, Editura Nemira & Co.
- Eco 1982 = Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Florea 1999 = Ligia-Stela Florea, *Temporalité, modalité et cohésion du discours*, București, Editura Babel.
- Golopenția-Eretescu 1967 = Sanda Golopenția-Eretescu, *Structura de suprafață și de adâncime în analiza sintactică*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. V, p. 153–166.
- GALR II 2005 = *Gramatica limbii române II. Enunțul*, coordonator: Valeria Guțu Romalo, București, Editura Academiei Române.
- Manu Magda 2003 = Margareta Manu Magda, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, București, Editura Dual Tech.
- Milaș 1989 = Constantin Milaș, *Aspecte ale economiei de expresie lingvistică în discursul literar*, în Vlad 1989, p. 50–90.
- Moeschler, Reboul 1999 = Jacques Moeschler, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj-Napoca, Editura Echinoc.
- Munteanu 2006 = Mihaela Munteanu, *Semantica textului și problema referinței nominale*, Cluj-Napoca, Editura Accent.
- Neamțu 1999 = G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior.
- Nicolae 2019 = Alexandru Nicolae, *The Licensing of Nominal and Verbal Ellipsis in Romanian*, București, Editura Universității din București.
- Oroian 2006 = Elvira Oroian, *Anafora și catafora ca fenomene discursive*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint.
- Șerbănescu 1992 = Andra Șerbănescu, *Elipsa (în propoziții interogative)*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XLIII, nr. 1, p. 93–99.
- Tasmowski de Ryck 1994 = Liliane Tasmowski de Ryck, *Référents et relations anaphoriques*, în *Revue Roumaine de Linguistique*, XXXIX, nr. 5–6 p. 457–478.
- Tămaș 2018 = Iulia Mihaela Tămaș, *Elipsa, o abordare din perspectivă textual-discursivă*, Fersig-Maramureș, Editura Maestro Tip.

- Vasiliu 1990 = Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Vlad 1989 = Carmen Vlad (coordonator), *Semiotică și poetică* (4). *Cercetarea textului*, Cluj-Napoca, Editura Universității din Cluj-Napoca.
- Vlad 1994 = Carmen Vlad, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Vlad 1999 = Carmen Vlad, *Coeziune, congruență, coerență*, în *Studii și cercetări lingvistice*, L, nr. 2, p. 463–471.
- Vlad 2003 = Carmen Vlad, *Textul aisberg. Teorie și analiză lingvistico-semiotică*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Cluj, Casa Cărții de Știință.
- Vulpe 1980 = Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

QUELQUES REMARQUES SUR LE PHÉNOMÈNE SYNTAXIQUE DE L'ELLIPSE DANS LE DISCOURS ORAL

Résumé

L'article se propose de suivre le phénomène syntaxique de l'ellipse dans le discours oral, en utilisant des corpus de langue roumaine parlée et des corpus de textes dialectaux publiés, textes caractérisés par une grande fréquence des constructions elliptiques.

Considérée comme un trait de la syntaxe orale, l'ellipse est née de la tendance de la langue vers l'économie de l'expression. En accord avec le GALR II (2005), nous discutons les deux variantes de l'ellipse: 1) *la brachylogie*, forme réalisée par l'omission de certains composants de l'énoncé qui sont déjà exprimés dans le même contexte et qui peuvent être récupérés du point de vue syntaxique et sémantique par le renvoi à un antécédent; 2) *l'ellipse proprement-dite (anaphorique)*, dans le cas de laquelle les composants omis ne sont pas coréférentiels avec un antécédent, mais ils peuvent être reconstitués du point de vue syntaxique et sémantique. La récupération des éléments absents implique non seulement le co-texte, mais aussi le contexte, supposant une démarche sémantique et pragmatique (une interprétation interactionnelle, illocutoire et inférentielle).

En perspective textuelle et discursive, l'ellipse peut être considérée une catégorie textuelle, ayant le rôle d'assurer la cohésion d'un texte, au niveau frastique et de contribuer à la cohérence textuelle, au niveau global, par le recours aux inférences pour décoder les énoncés incomplets.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca
400165 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21
rozaliac@yahoo.com

CUVINTELE DE CONCORDANȚĂ NEGATIVĂ ÎN DIALECTELE SUD-DUNĂRENE ALE LIMBII ROMÂNE

MIHAELA CRISTESCU

1. INTRODUCERE

Prin *cuvinte de negație* sau *cuvinte N* (engl. *N-words*) ne referim la pronumele, adjectivele pronominale și adverbele negative din limbile cu concordanță negativă. Termenul a fost introdus în Laka 1990 și denumea inițial acele cuvinte N care sunt autorizate de un marcator de negație propozițională. Ulterior, denumirea *N-words* a fost extinsă, devenind un termen-umbrelă pentru mai multe categorii de cuvinte N (cf. Giannakidou 2006), precum: cuvintele de polaritate negativă (rom. *vreunul*, engl. *anybody* „cineva, vreunul”, gr. *pote* „vreodată”), cuvintele de concordanță negativă (rom. *nimeni*, it. *niente* „niodată”, sp. *nadie* „nimeni”) și cuantificatorii negativi din limbile lipsite de concordanță negativă (engl. *nobody* „nimeni”, germ. *niemand* „nimeni”). În lucrarea de față vom utiliza denumirea *cuvinte de concordanță negativă* (engl. *Negative Concord Items*) pentru a descrie clasa cuvintelor N din limba română (româna standard sau dacoromână) și din cele trei dialecte sud-dunărene, aromân, meglenoromân și istroromân.

Studiul sintetizează o parte dintre rezultatele proiectului de cercetare postdoctorală, intitulat *Expresia negației în dialectele sud-dunărene ale limbii române*¹. Rezultatele unor analize asupra fenomenului negației în dialectele aromân și meglenoromân au fost diseminate în articole publicate (Cristescu 2020a, 2020b, 2021) și în prezentări la conferințe și colocvii. Noutatea lucrării de față constă în integrarea în analiză a cuvintelor de concordanță negativă (de acum, CCN) din dialectul istroromân, precum și în caracterizarea tipologică a paradigmelor de CCN din cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române, prin compararea acestora cu cele din româna standard și din alte limbi romanice, balcanice și germanice. Coordonatele analizei sunt următoarele: numărul de paradigme de CCN din fiecare dialect, particularitățile sintactico-semantice ale CCN, posibilitatea citirilor existențiale

---

¹ Proiect de cercetare postdoctorală, coordonat de CS I. dr. hab. Manuela Nevaci și realizat în cadrul Programului de studii postdoctorale în domenii socio-umane al Școlii Doctorale de Studii Interdisciplinare a Universității din București (ISDS-UB).

(non-negative) ale acestora, precum și posibilitatea ocurenței CCN în lipsa marcatorului de negație propozițională.

Lucrarea este structurată în cinci părți. Prima secțiune conține obiectivele studiului, o descriere succintă a celor trei dialecte sud-dunărene ale limbii române și a stadiului actual al cercetării negației în aceste dialecte, precum și detalii despre corpusul utilizat. A doua parte a lucrării fixează cadrul teoretic, conținând definiții ale principalelor concepte utilizate în studiul negației, precum: concordanță negativă (CN), dublă negație (DN), cuvinte de concordanță negativă (CCN), cuvinte cu polaritate negativă (CPN), cuantificatori negativi (QN). A treia secțiune conține inventarul și clasificarea CCN în dialectele limbii române, în timp ce partea a patra este dedicată analizei tipologice a negației în dialecte. Ultima secțiune conține concluziile studiului.

1.1. Obiective

Cercetarea asupra expresiilor negației în dialectele sud-dunărene ale limbii române își propune să răspundă la următoarele întrebări: 1. În dialecte există concordanță negativă strictă, la fel ca în dacoromână?; 2. Cuvintele N au dublă funcționalitate (negative și existențiale) sau sunt întotdeauna CCN?; 3. Există contexte în care cuvintele N pot apărea în lipsa marcatorului de negație propozițională?; 4. Care sunt etimologiile cuvintelor N identificate în corpus?; 5. Care sunt asemănările și deosebirile dintre coordonatele negației în cele patru dialectele ale limbii române?; 6. Unde se plasează negația din cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române într-o tipologie a negației?

Parcursul bibliografiei, analizarea exemplelor extrase din corpusul colectat și studierea definițiilor lexicografice ne-au oferit răspunsuri la majoritatea acestor întrebări. Astfel, principalele obiective ale lucrării de față sunt următoarele: 1. Inventarierea, clasificarea și exemplificarea CCN din dialectele aromân, meglenoromân și istroromân; 2. Compararea paradigmelor de CCN din cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române și din dacoromână; 3. Caracterizarea tipologică a sistemelor de negație din dialectele sud-dunărene ale limbii române, prin încadrarea acestora în modelul tipologic din Giannakidou 1998.

1.2. Dialectele sud-dunărene ale limbii române. Studiul negației

Dialectele sud-dunărene ale limbii române sunt aromân, meglenoromân și istroromân. Dialectul aromân este vorbit în țări din Peninsula Balcanică (Grecia, Albania, Republica Macedonia de Nord, Bulgaria), în România, precum și în alte țări din Europa și de pe alte continente (Statele Unite ale Americii, Australia), unde au emigrat grupuri de aromâni (Saramandu 1984: 423; Nevaci 2013a: 13). Nu există o variantă standardizată sau oficială a dialectului aromân, dar este singurul dialect românesc sud-dunărean în care s-a dezvoltat o literatură cultă². Principalele

---

² Pentru o sinteză a principalelor opere de literatură aromână, vezi Mititelu, Cristescu și Nevaci 2021.

graiuri ale dialectului aromân sunt fărșerot (Albania, Grecia), grabovean (Albania), grămostean (Grecia, Republica Macedonia de Nord, Bulgaria) și pindean (Grecia)³.

Dialectul meglenoromân este vorbit în câteva sate din regiunea Meglen, aflată la granița dintre Grecia și Republica Macedonia de Nord, precum și în câteva localități din Turcia europeană și în localitatea Cerna (județul Tulcea), din România. În Grecia, cei mai mulți meglenoromâni se află în localitățile L'umnița, Cupa, Oșini, Birislav, Lun'ini, Țârnașca și Nânta. În Republica Macedonia de Nord, majoritatea meglenoromânilor se află în localitățile Huma și Gevgelija (Nevaci 2013: 43, Saramandu, Nevaci 2013: 155, Nevaci și Floarea 2018: 71).

Dialectul istroromân cunoaște cel mai mic număr de vorbitori (dintre cele trei dialecte sud-dunărene), fiind astfel un idiom pe cale de dispariție. Istroromânii se află în Peninsula Istria (aparținând Croației), la nord și la sud de Muntele Mare (it. Monte Maggiore, cr. Učka Gora) (Sârbu și Frățilă 1998: 11). Se diferențiază astfel două graiuri istroromâne: cel de nord, vorbit în satul Jeiăn (cr. Jeiane) și cel de sud, vorbit în satul Sușnievița și în câteva cătune slab populate din împrejurimi. De-a lungul timpului, dialectul istroromân a suferit puternice influențe din partea mai multor limbi – croata, slovena, italiana, germana (Sârbu 2005: 496–470).

Deși fenomenul negației în româna standard a beneficiat de un mare interes în ultimii 20 de ani, prin publicarea a numeroase lucrări (monografii, teze de doctorat, volume colective și articole ce tratează anumite aspecte ale negației⁴), expresia negației în dialectele sud-dunărene ale limbii române nu a fost cercetată încă. În plus, nu există descrieri complete ale cuvintelor N (pronumele, adjectivele pronominale și adverbele negative) în lucrările care descriu sistemele gramaticale ale celor trei dialecte. Pe baza bibliografiei consultate, a definițiilor lexicografice și a exemplelor excerptate din corpus am reconstruit paradigmele de CCN din cele trei dialecte. O parte dintre rezultatele proiectului de cercetare postdoctorală au fost deja publicate sau se află sub tipar în acest moment și vizează cuvintele N în dialectul aromân (Cristescu 2020a, 2020b) și exprimarea negației în dialectul meglenoromân (Cristescu 2021).

1.3. Corpusul

Cercetarea cuvintelor N în dialectele sud-dunărene ale limbii române se bazează pe un corpus de exemple bogat. Pentru această lucrare, sursele exemplelor sunt texte dialectale (FB, Nev, Nev I, Nev V, SarB, SarM, SarT, SF, SP I, W), definiții lexicografice (Cap, Dms, DDA 1974/2013, N II, N III) și *Basme aromâne* (BA). De asemenea, am utilizat și exemple preluate din bibliografie (în special pentru alte limbi), precum și exemple furnizate de doamna profesoară Manuela Nevaci (notate prin M.N.) și de domnul profesor Petar Atanasov (notate prin P.A.), cărora le mulțumim pe această cale.

³ Pentru descrieri detaliate ale acestor graiuri, vezi Nevaci 2013b, 2018, Saramandu și Nevaci 2018.

⁴ Menționăm aici doar o parte dintre principalele lucrări dedicate fenomenului negației în româna standard, vezi Dominte 2003, E. Ionescu 2004b, Iordăchioaia 2010, M. Ionescu 2017.

2. CADRU TEORETIC

În această secțiune vom oferi scurte definiții și exemplificări ale unor noțiuni de bază în studiul negației, pe care le vom utiliza în lucrare. Este vorba despre concepte precum: concordanță negativă, dublă negație, cuvinte de concordanță negativă, cuvinte de polaritate negativă și cuantificatori negativi.

2.1. Concordanță negativă. Dublă negație

Concordanța negativă (CN) definește o structură în care cel puțin două elemente negative dau naștere unei citiri mononegative, precum în exemplul (1):

- (1) *Gianni non ha visto niente.* (italiană, Giannakidou 2006: 328)
 Ion nu AUX văzut nimic
 „Ion nu a văzut nimic”.

CN caracterizează limbile romanice, slave, maghiara, japoneza, greaca și engleza non-standard. În literatura de specialitate, există două sub-tipuri de CN, strictă și non-strictă (Giannakidou 1998: 186), în funcție de obligativitatea ocurenței marcatorului de negație propozițională (MN) în același context cu un cuvânt N. Astfel, există limbi cu CN strictă, precum româna, limbile slave, albaneza, greaca, maghiara, japoneza. În aceste limbi, MN apare obligatoriu și însoțește verbul la formă finită, indiferent de numărul de CCN din propoziție:

- (2) *Nimeni *(nu) a citit niciodată nicio carte.*

În limbile cu CN non-strictă, precum italiana, spaniola și portugheza, MN este absent atunci când un cuvânt N apare în poziție preverbală. După cum putem observa în exemplul (3a), structura este negramaticală în absența MN *non* „nu”, atunci când CCN *nessuno* „nimeni” apar în poziție postverbală. În exemplul (3b) însă, structura este negramaticală dacă *non* este coocurent cu CCN *nessuno* în poziție preverbală.

- (3) a. *Mario *(non) ha visto nessuno.* (italiană, Giannakidou 2006: 23)
 Mario nu avea.3SG văzut nimeni
 „Mario nu a văzut pe nimeni”.
 b. *Nessuno *(non) ha visto Mario.*
 nimeni nu avea.3SG văzut Mario
 „Nimeni nu l-a văzut pe Mario”.

Un al treilea subtip de CN în reprezintă *extinderea negativă* (engl. *Negative Spread*), care constă în ocurența a cel puțin două CCN, în lipsa MN. Fenomenul de extindere negativă apare marginal în limbi care nu sunt caracterizate de CN

(germana și olandeza), precum și în limbi cu CN non-strictă (italiana, spaniola, portugheza, catalana) (cf. Giannakidou 2006: 20–22). Exemplul (4) conține două CCN, *ninguen* „nimeni” și *nada* „nimic”, care au capacitatea de a alcătui o structură de CN, în lipsa MN.

- (4) *Ninguen viu nada.* (portugheză, Giannakidou 2006: 21)
 nimeni văzut.3SG nimic
 „Nimeni nu a văzut nimic”.

Dubla negație (DN) caracterizează o structură alcătuită din doi constituenți negativi care dau naștere unei citiri pozitive. În exemplul (5), cele două negații furnizate de MN *niet* „nu” și de cuantificatorul negativ *niemand* „nimeni” se anulează reciproc, rezultatul fiind o structură cu citire pozitivă. DN este prezentă în limbi fără CN, dar și în limbi cu CN, precum limbile romanice. În acestea din urmă, DN apare în anumite contexte specifice, marcate pragmatic și intonațional (vezi de Swart și Sag 2002).

- (5) *Frank heft niet niemand gezien.* (olandeză, Giannakidou 2006: 329)
 Frank avea.3SG nu nimeni văzut
 „Frank a văzut pe cineva”.

2.2. Cuvinte de concordanță negativă (CCN). Cuvinte cu polaritate negativă (CPN). Cuantificatori negativi (QN)

Cuvintele N (engl. *N-words*) au fost definite astfel (Giannakidou 2006: 328):

O expresie α este un cuvânt N dacă: (a) α poate apărea în structuri cu MN sau cu o altă expresie de tip α , conducând la o citire echivalentă cu negația logică și (b) α poate furniza un răspuns fragmentar negativ.

Aplicând definiția de mai sus la cuvintele N din limba română, observăm că acestea îndeplinesc ambele criterii. Astfel, în exemplul (6), cuvântul N „nimic” este coocurent cu MN „nu”, conducând la o structură de CN. În exemplul (7), cuvântul N „nimic” are capacitatea de a furniza un răspuns fragmentar negativ.

- (6) *Nu am spus nimic.*
 (7) – *Ce ai spus?*
 – *Nimic.*

Termenul *N-words* a fost introdus prima dată în Laka 1990 și definea nominalele și adverbele negative care apar în structurile de CN, precum sp. *nadie* „nimeni”, *nada* „nimic”, *ningun* „niciun”, *nunca* „niciodată”. Cuvintele N includ atât cuvinte negative morfologic (cele care încorporează morfeme de negație) precum *niciodată*, *niciunul*, it. *nessuno* „nimeni”, sp. *ningun* „niciun”, cât și cuvinte non-negative morfologic, precum cat. *res* „nimic” (8), gr. *TIPOTA* „nimic” sau fr. *personne* „nimeni”.

- (8) *No he dit res.* (catalană, Giannakidou 2020: 458)
 nu avea.1SG zis nimic
 „Nu am zis nimic”.

Ulterior, denumirea *N-words* a fost utilizată ca un termen-umbrelă, pentru a acoperi mai multe clase de cuvinte N, atât din limbi cu CN, cât și din limbi fără CN. Translingvistic, cuvintele N se constituie într-o clasă eterogenă, în ceea ce privește proprietățile semantice și distribuționale (Giannakidou 2006: 328). În lucrarea de față, am adoptat termenul mai recent *cuvinte de concordanță negativă* (Giannakidou 2020), întrucât discutăm despre idiomuri caracterizate de CN și dorim să eliminăm alte posibile interpretări ale termenului generic *cuvinte N*. În plus, după cum am observat, nu toate CCN sunt cuvinte negative morfologic, de aici decurgând și nepotrivirea termenului *cuvinte N*.

Cuvintele cu polaritate negativă (engl. *Negative Polarity Items, NPIs*) sunt cuvinte sau expresii care pot apărea doar în contexte specifice, precum: structuri negative, interogative, antecedenti ai condiționalelor etc., cunoscute drept contexte non-veridice (Giannakidou 1998). În clasa cuvintelor cu polaritate negativă intră compusele cu *any-* din engleză (9) și indefinitele din seria lui *vreun* din română (10):

- (9) *I have not eaten anything.*
 eu avea nu mâncat ceva
 „Nu am mâncat nimic”.
- (10) *Ai fost vreodată la mare?*

În plus, există situații în care cuvintele N din limbi cu CN dobândesc citiri existențiale, non-negative, devenind astfel cuvinte cu polaritate negativă (CPN). În exemplul (11) din catalană, CCN *res* „nimic” are interpretarea indefinită „ceva”, într-un context interogativ:

- (11) *Li diràs res?* (catalană, Giannakidou 2020: 468)
 lui/ei spune.VIIT.2SG ceva
 „Îi vei spune ceva?”

Cuantificatorii negativi (QN) sunt constituenți negativi din limbi lipsite de CN, precum engleza standard, germana și olandeza. Spre deosebire de CCN, QN nu sunt coocurenți cu MN (12). Dacă apar în același context, rezultatul va fi o citire cu DN.

- (12) *I ate nothing.*
 eu mâncat nimic
 „Nu am mâncat nimic”.

În ceea ce privește CCN translingvistic, acestea se comportă, în general, precum cuvintele cu polaritate negativă, în sensul că au nevoie de autorizare semantică din partea MN. În plus, CCN prezintă variații de distribuție și de interpretare. Din punctul de vedere al distribuției, CCN fie reclamă obligatoriu ocurența MN (în limbile cu CN strictă), fie nu reclamă ocurența MN (în limbile cu CN non-strictă). De asemenea, există limbi în care CCN dobândesc sens existențial în anumite contexte, rezultând astfel două clase de cuvinte omonime: CCN și CPN. Acest comportament eterogen al cuvintelor N în diferite limbi a condus la numeroase propuneri de interpretare. Astfel, statutul semantic al cuvintelor N este un subiect controversat în literatura dedicată fenomenului negației. Există două mari direcții de analiză, numite *paradigma autorizării* și *paradigma poliadicității* (Ionescu M. 2017). Prima direcție reunește propunerile care includ cuvintele N în clasa indefinitelor sau a CPN (Ladusaw 1992, Giannakidou 1998 ș.a.). Acestea consideră că CCN sunt non-negative și sunt obligatoriu autorizate de MN. A doua paradigmă reunește analizele în care cuvintele N sunt considerate QN (de Swart și Sag 2002, Iordăchioaia 2010 ș.a.). În plus, există și analize care susțin statutul ambiguu al cuvintelor N între cele două interpretări, precum cea din Déprez 2000.

3. CUVINTELE DE CONCORDANȚĂ NEGATIVĂ ÎN DIALECTELE LIMBII ROMÂNE

În această secțiune vom inventaria și clasifica paradigmele de CCN din dialectele limbii române. CCN din româna standard au beneficiat de numeroase interpretări, ce pot fi consultate în lucrări precum: Ionescu E. 2004a, Fălăuș 2007, 2008, Iordăchioaia 2010, Iordăchioaia și Richter 2015, Ionescu M. 2017 ș.a. Analiza CCN din dialectele sud-dunărene ale limbii române reprezintă un subiect de cercetare neabordat până în prezent. Am prezentat paradigma de CCN din dialectul aromân în Cristescu 2020a și Cristescu 2020b, iar clasa CCN din dialectul meglenoromân este descrisă în detaliu în Cristescu 2021. În secțiunile 3.1., 3.2. și 3.3. vom aduce în discuție doar câteva aspecte esențiale cu privire la paradigmele de CCN din dacoromână și din dialectele aromân și meglenoromân. O trăsătură importantă a acestor CCN, pe care nu o mai reluăm în această lucrare (și care este exemplificată în lucrările menționate), o constituie capacitatea de a apărea în anumite contexte, în lipsa MN. Inventarul de CCN din dialectul istroromân reprezintă o contribuție originală a acestei lucrări.

3.1. Dacoromână

Statutul semantic al CCN din româna standard este unul controversat. Bibliografia dedicată fenomenului negației în limba română ne prezintă CCN sub două interpretări diferite, reprezentând cele două mari direcții de analiză ale cuvintelor N din literatura internațională. Pe de o parte, CCN din română au fost considerate cuantificatori existențiali aflați în domeniul negației (Ionescu E.

2004a), iar pe de altă parte, cercetări mai noi le-au încadrat în clasa QN (Fălăuș 2007, 2008, Iordăchioaia 2010, Iordăchioaia și Richter 2015, Ionescu M. 2017), asemănându-le cu QN din limbile germanice.

În lucrarea de față, poziția noastră față de statutul cuvintelor N din română este următoarea: considerăm că acestea sunt CCN, care au capacitatea de a exprima și singure negație, în lipsa MN, în anumite contexte, precum cele din (13) și (14). De asemenea, CCN românești pot contribui la citiri cu DN, în anumite contexte, precum cel din (15). Astfel, CCN diferă atât de clasa CPN (precum *vreun*), cât și de clasa QN (precum engl. *nobody* „nimeni”).

- (13) *Ana mai citește, dar Mihai **niciodată**.*
 (14) *Ion este înalt ca **nimeni** altul de la el din clasă.*
 (15) *NIMENI nu moare niciodată.* [Oricine moare la un moment dat.]

3.2. Dialectul aromân

Deși sistemul negației din româna standard este descris în numeroase studii publicate în țară și în străinătate, nu există o descriere uniformă a expresiilor negației în dialectele sud-dunărene ale limbii române. În plus, clasa pronomelor și a adjectivelor pronominale negative lipsește din aproape toate descrierile celor trei dialecte. Cu toate acestea, am putut reconstitui paradigmele de CCN din dialectele aromân, meglenoromân și istroromân pe baza bibliografiei și a surselor cercetate.

În ceea ce privește clasa CCN din dialectul aromân, pronumele și adverbele negative sunt menționate în Capidan 1932, Saramandu 1984, Nevaci 2011: 126, 2013a: 21, 2013b: 100, 201. De asemenea, un aspect foarte important legat de semantica CCN în dialectul aromân îl reprezintă dubla utilizare a pronomelor și a adjectivelor pronominale negative, care este discutată în Nevaci 2011: 48, 2013b: 31. Din Nevaci 2011: 48 aflăm că în *Codex Dimonie*, un vechi text religios aromânesc, pronumele nehotărât *ținiva* ‘cineva, vreunul, nimeni’ este interpretat ca pronume negativ atunci când este coocurent cu un verb negat. Autoarea menționează că aceeași situație de omonimie este întâlnită și în textele aromânești din secolul al XVIII-lea.

În urma analizării a numeroase exemple din corpusul colectat, am observat că CCN din dialectul aromân pot fi clasificate în două tipuri. Astfel, tipul I de CCN aromâne conțin două clase omonime de cuvinte: în contexte negative, acestea sunt elemente negative, în timp ce în contexte pozitive dobândesc sens indefinit/existențial. În exemplul (16), CCN/pronumele indefinit *vărnu* „cineva, vreunul, nimeni” ilustrează această omonimie.

- (16) – *Vine vărnu?*
 – *Nu viçhui vărnu.* (Nev V 154)
 „– A venit cineva/vreunul?
 – Nu am văzut pe nimeni”.

În tipul I de CCN aromâne (17–21) intră următoarele pronume, adjective pronominale și adverbe negative: *văr*, *ținiva* „cineva, vreunul / nimeni, niciunul”, *țiva*, *ișțiva* „ceva / nimic”, *vloară*, *vără oară*, *vărnăoară* „cândva, vreodată / niciodată”, *iuva* „unde / nicăieri”.

- (17) – *Vini văr fciior?*
– *Nu vini văr fciior.* (SarM 59)
„A venit vreun fiu?
Nu a venit niciun fiu”.
- (18) *Vârnu nu putea s-ńeargă s-lu veadă* (BA 26/13, *apud* Nev V 135)
„Nimeni nu putea să meargă să-l vadă”.
- (19) *va-l' ń aģűtă vārnu* (DDA 1974 s.v.)
„O să îi ajute cineva”.
- (20) *ținiva nu va s-l' i avdă* (W 13/8-9, *apud* SarM 59)
„Nimeni nu o să-i audă”.
- (21) *la poartă ținivá bate* (DDA 1974 s.v.)
„La poartă bate cineva”.

Tipul II de CCN aromâne sunt întotdeauna elemente negative și nu pot dobândi sens existențial. În această a doua categorie intră cuvinte precum: *can*, *nițiu* „nimeni, niciunul”, *can* „nimic”, *nițidânăoară*, *puté* „niciodată”, *ić*, *ići*, *dip*, *can* „nicidecum, deloc”.

- (22) *Tora fuđiră, nu-ari can.* (SarB 25)
„Toți au fugit, nu a rămas nimeni”.
- (23) *Aúșűlu puté nu s' minduí* (DDA 2013 s.v.)
„Bătrânul nu s-a gândit niciodată”.

În ceea ce privește etimologia CCN aromâne, acestea se împart în trei categorii: cuvinte formate în cadrul dialectului (*iuva* ‘unde, nicăieri’ < *iu* ‘unde’ + *va* ‘vrea’; *țivá* ‘ceva, nimic’ < *ți* ‘ce’ + *va* ‘vrea’; *nițidânăoară* ‘niciodată’ < *niți* (< lat. *neque*) + *dânăoară (< lat. *de una hora*)); cuvinte moștenite din latină (*nițiu* ‘niciunul’ < lat. *neque unus*; *vārnu* ‘vreunul’ < lat. *vere unus*) și împrumuturi (*ić* ‘deloc’ < tc. *hić*; *puté* ‘niciodată’ < gr. *ποτέ*).

3.3. Dialectul meglenoromân

Clasa pronomelui negativ este menționată doar în două lucrări din bibliografia consultată (Nevaci 2013a: 66, Nevaci și Floarea 2018: 79). După cum precizează autoarele, pronume nehotărât și cel negativ au apărut ulterior în cadrul

dialectelor sud-dunărene, în timp ce celelalte cinci tipuri de pronume continuă forme din româna comună. În alte lucrări, pronumele și adjectivele negative apar menționate în clasa pronomului nehotărât (Capidan 1925: 154) sau a adjectivului pronominal nehotărât (Atanasov 2002: 220). Adverbele negative (de loc, de mod/de cantitate și de timp) din dialectul meglenoromân sunt prezente în majoritatea lucrărilor consultate (Capidan 1925: 177–180, Atanasov 1984: 531–532, Atanasov 2002: 254–255, Nevaci 2013a: 75–78, Nevaci și Floarea 2018: 84).

În urma analizării exemplurilor din corpus, am clasificat cuvintele N din dialectul meglenoromân în două categorii, în funcție de semantica acestora.

În tipul I de CCN meglenoromâne (24–26) intră cuvinte care au sens pozitiv în contexte pozitive și care dobândesc semantică negativă în contexte negative. Altfel spus, în prima situație, cuvintele N au sens existențial, sunt pronume și adjective pronominale indefinite (de tipul *vreunul*, *cineva* din dacoromână). CCN din structurile cu verb negat sunt pronume și adjective pronominale negative (de tipul *nimeni*, *nimic* din dacoromână) și le vom încadra în clasa CCN. Vorbim astfel despre două clase morfologice omonime. În tipul I de CCN meglenoromâne le-am inclus pe următoarele: *vrin* „vreunul / nimeni, niciunul”, *țivá*, *tsiva-godeá* „ceva / nimic”, *lant-tsivá* „altceva / nimic”, *vrină-uară* „vreodată / niciodată”, *iuvá* „unde / nicăieri”.

- (24) *Tu nu laș vrină șărvetă.* (Cap 331)
„Tu nu luași nicio cârpă”.
- (25) *Si-n vină vrin ȳaspit.* (Cap 311)
„De mi-ar veni vreun musafir”.
- (26) *Sáldi mi álái, țivá lant nu-n feási.* (Dms, apud Nev 108)
„Numai mă pipăi, nimic altceva nu-mi făcu”.

Un aspect interesant îl manifestă termenul *țivá*, care are este pronume indefinit, cu sensul „ceva” în contexte pozitive și devine pronume negativ, cu sensul „nimic”, în contexte negative. Distincția semantică nu este dată doar de polaritatea contextului, ci și de modul de accentuare a termenului. Astfel, *țivá* (cu accent pe a) înseamnă „ceva” (27), în timp ce *țiva* (cu accent pe i) înseamnă „nimic” (28) (P.A).

- (27) *știjiă țivá di táți* (P.A.)
„știe ceva de tace”
- (28) *ǵál țiva nu ăntițezi* (P.A.)
„el nimic nu înțelege”

Un comportament similar cu cel al pronumelui *țiva*, exemplificat mai sus, are și adverbul *juva*. În funcție de modul de accentuare a termenului, acesta își schimbă polaritatea. Astfel, *juva* (cu accent pe u) înseamnă „undeva” (29), în timp ce *juvá* (cu accent pe a) înseamnă „nicăieri” (30) (P.A.).

(29) *z-dúsi juva la șătăiri* (P.A.)
‘s-a dus undeva la plimbare’

(30) *juvá nu iási din căsă* (P.A.)
‘nicăieri nu iese din casă’

Tipul II de CCN meglenoromâne (31–34) cuprinde pronume, adjective pronominale și adverbe negative care sunt întotdeauna CCN. Acestea nu pot dobândi sens existențial, precum CCN de tipul I. În tipul II de CCN meglenoromâne le-am inclus pe următoarele: *niminișan* „nimeni”, *niți un, niți ună* „niciun, nicio”, *nițicări, nimea, nimen* „nimeni”, *nițicafcu* „niciun fel de, nimic”, *niți țiva* „nimic”, *nițicăn, niticôn* „niciodată”, *nicăllurja* „nicăieri”, *itș, nițicum, iê, dip, aer, nițicafcu* „nicidecum, deloc”.

(31) *Nitsi ună roncă nu laj*. (Cap 250)
„Nicio firimitură nu luai”.

(32) *Nu puteá si Iajungă nițicari* (Nev 107)
„Nu putea să-i ajungă nimeni”.

(33) *Nițicáfcu lucrú nu știă si sirbească*. (P.A.)
„Niciun fel de lucru nu știe să lucreze”.

(34) *ja nițicôn nu iási ăń cāsábá* (P.A.)
„ea niciodată nu iese în oraș”

În clasa CCN din dialectul meglenoromân, distingem mai multe categorii de termeni, în funcție de originile acestora. Astfel, o primă categorie conține elemente formate în interiorul dialectului: *iuva* ‘undeva, nicăieri’ (< iu ‘unde’ + va ‘vrea’), *țivá* ‘ceva, nimic’ (< ți ‘ce’ + va ‘vrea’), *nițicôn* ‘nicăieri’ (< niți ‘nici’ + côn), *niminișan*⁵ ‘nimeni’ (< nímini ‘nimeni’ + suf. -șan). În grupa CCN moștenite din latină intră următoarele: *nicăllurja* ‘nicăieri’ (< lat. nec + aliubi), *niți* ‘nici’ (< lat. neque), *vrin* ‘vreunul, cineva’ (< lat. vere unus). De asemenea, numeroase CCN

⁵ Cuvântul aproape a dispărut și este cunoscut de vorbitorii cei mai în vârstă. (P.A.)

sunt împrumuturi din greacă, bulgară și turcă. Este vorba despre: *nítu* ‘nici’ (< bg. nito), *ič* ‘deloc’ (< tc. hič), *aer* ‘deloc’ (< tc.), *dip* ‘deloc’ (< tc. dib), *óhi* ‘nu’ (< gr. óχι), *țivá-gódęa* ‘ceva, orice’ (calc după bulgară).

3.4. Dialectul istroromân

Clasa pronumelor și a adjectivelor pronominale negative lipsește din descrierile morfologiei dialectului istroromân (Pușcariu 1926, Kovaček 1971, Kovaček 1984). O serie de pronume și adjective negative sunt menționate în clasa nehotărâtelor: *nițur*, *-e* ‘niciunul, niciuna’, *niciur* ‘nimeni’, *nicacóv*, *-e* ‘niciun fel de’, *nis* ‘nimic’ (Pușcariu 1926: 165); *ničur*, *ničo* ‘niciun, nicio’, *ničur*, *ničúra* ‘niciunul, niciuna’, *nicacóv* ‘niciun fel de’ (Kovaček 1984: 571); *nicacóv*, *niș* (Sârbu și Frățilă 1998: 24, Frățilă și Bărdășan 2010: 39). Adverbele (negative) de loc, de mod și de timp sunt menționate în majoritatea lucrărilor consultate (Kovaček 1971: 154–155, în seria adverbelor nehotărâte în Kovaček 1984: 578).

În urma analizării exemplurilor selectate din corpus, am observat că în dialectul istroromân există o singură paradigmă de CCN. Acestea sunt întotdeauna negative și apar însoțite de MN. Nu am identificat contexte în care CCN istroromâne au sens existențial/non-negativ. Acest aspect reprezintă o asemănare între dialectul istroromân și dacoromână. În paradigma de CCN istroromâne intră următoarele: *ničur/ nič ur*, *nițur* (*M*), *nič o/ničo/nițo/nițure/ničura/nič urę* (*F*) ‘nimeni, niciunul, -a’, *nicad/nicada*, *nicdar/nigdar/nigdâr/nițdar* ‘niciodată’, *nicomur*, *nicamór*, *nigde*, *nigdir/nigdiri/nițdir* ‘nicăieri’, *nicaco/ nicacóv* (*M*) *nicacova/nicacovę/nicacvę* (*F*) ‘niciun fel de’ (35–41).

- (35) *Nu poc niș mâncă.* (SF 95)
 ‘Nu pot să mănânc nimic’.
- (36) *N-ământ nicad avzit de betăr ũomir.* (FB 152)
 ‘N-am auzit niciodată de la oamenii bătrâni de așa ceva’.
- (37) *nič úr de voi nu veț verí cu mire* (FB 230)
 ‘Niciunul dintre voi să nu vină cu mine’.
- (38) *Lu meț fiľe nu-ı nicad dosta de ča dulče.* (N II 106)
 ‘Fiiceii mele nu-i sunt destule (nu-i ajung) niciodată dulciurile’.
- (39) *Nicacor fâre n-ă vrut mețe.* (N III 224)
 ‘Nicicum n-a vrut să iasă’.
- (40) *Mire nu pote ajutâ ničur, nego Domnu bur.* (N III 225)
 ‘Pe mine nimeni nu mă poate ajuta, numai bunul Dumnezeu’.

- (41) *E țe n-ări nițur țire ț-ré zutâ? – Ne. (SP I 120)*
 „Și ce, n-ai pe nimeni să-ți ajute? – Nu”.

Coroborând informațiile prezentate în Kovaček 1984: 571 și în Neiescu III, am reconstituit paradigma flexionară a pronumelui și a adjectivului negativ *ničúr* „nimeni, niciunul, niciun”, redată în *Tabelul 1*.

Tabelul 1

Paradigma pronumelui și a adjectivului negativ istroromân *ničúr* „nimeni, niciunul, niciun”

Clasa	Gen	Singular		Plural	
		N–Ac	G–D	N–Ac	G–D
pronume	M	ničúr	(lu) ničúr / ničúrvę	ničúri	ničuroré
	F	ničúra	ničúrľe	ničuré(le)	ničuroré
adjectiv	M	ničúr	(lu) ničúr / ničúrvę	ničúri	ničuroré
	F	ničó	ničúrľe	ničuré	ničuroré

În ceea ce privește etimologia CCN istroromâne, majoritatea sunt de origine croată (v. Glosarul din Sârbu și Frățilă 1998, Neiescu III): *nicaco* „niciun, niciun fel de, nimic” < cr. *nikakvo* idem; *nicăcor* „nicidecum, în niciun chip, deloc, defel, pentru nimic în lume” < cr. *nikako* idem; *nicad* „niciodată” < cr. *nikad(a)* idem; *nicomur* „nicăieri” < cr. *nikmo* idem; *nič* „nimic” < cr., slov. *nič* idem; *ničur*, *-a* „niciunul, nimeni” < lat. *neque* „nici” + lat. *unus* „unul”; *nigdar* „niciodată” < cr. *nigdâr* idem; *nigde* „nicăieri” < cr. *nigd(j)e* idem; *nigdir* „nicăieri” < cr. *nigdjer* idem; *niș* „nimic” < cr. *niš*, slov. *nič* idem; *ništa* „nimic” < cr. *ništa* idem.

Sintetizăm în *Tabelul 2* CCN din dialectele aromân, meglenoromân și istroromân, identificate până în acest moment în bibliografia consultată și în corpusul analizat. În plus, am adăugat, pentru comparație, echivalentele acestora în dacoromână. Trebuie menționat faptul că tabelul de mai jos conține ambele tipuri de CCN înregistrate în dialectele aromân și meglenoromân: atât cele care constituie clase omonime, notate sub I, cât și cele care sunt întotdeauna CCN, enumerate sub II. Am notat cu N-determinant clasa adjectivelor pronomiale negative. Categoria adverbilor de mod negative (notată cu N-mod/cantitate) conține două subcategorii. Cele enumerate sub punctul a) reprezintă echivalentele adverbilor românești „nicicum, nicidecum, defel, deloc”, în timp ce cele de sub b) sunt echivalentele adverbului negativ „nici”. Ambele subcategorii de adverbe negative intră în clasa CCN care sunt întotdeauna negative, întrucât nu au în niciun context sens existențial.

Tabelul 2

Cuvintele de concordanță negativă în dialectele limbii române

Cuvânt N	Dialectul aromân	Dialectul meglenoromân	Dialectul istroromân	Dacoromână
N-persoană	I. văr (vârnu, vârnu) (M), vără (vârnă) (F), ținiva	I. vrin, vrină	I. –	I. cineva, vreunul (M), vreuna (F) / nimeni, niciunul (M), niciuna (F)
	II. can (M), cană (F), nițiun	II. níți cári (nitsi cari, nitscari, níți kári), níți un, níminișan, nímea, nímen (ními, nímini, níminea)	II. ničur/ nič ur, nițur (M), nič o/ničo/nițo/nițure/ničura/nič urę (F)	II. nimeni, niciunul (M), niciuna (F)
N-lucru	I. țiva, ișțiva	I. țivá, tsivagodeá, lant-tshivá (<i>altceva/nimic</i>)	I.–	I. ceva / nimic
	II. can, cană	II. níți țiva	II. nimíc, nicaco, nič/niče, niș, nișta	II. nimic
N-timp	I. vloară, vără oară, vârnăoară	I. vrină-urá	I. –	I. cândva, vreodată / niciodată, nicicând
	II. nițidânăoară, puté	II. níțicăn, niticôn (nitsi côn)	II. nicad/nicada, nicdar/nigdar/nigdâr/niydar	II. niciodată, nicicând
N-loc	I. iuva	I. iuvá	I. –	I. undeva / nicăieri
	II. –	II. nicălúrja (nicăjúrja)	II. nicomur, nicamór, nigde, nigdir/nigdiri/niydir	II. nicăieri, niciunde
N-mod/cantitate	a) ič, iči, dip, can	a) itș, nițicum, ič, dip, aer, nițicafcu	a) nicăcor/nicacar/nicacâru	a) nicicum, nicidecum, deloc, defel
	b) niți	b) ni, niți, nítu, nică	b) nič/niče, nit´	b) nici
N-determinant	I. văr (vârnu, vârnu) (M), vără (vârnă) (F)	I. vrin, vrină	I. –	I. vreun (M), vreo (F) / niciun (M), nicio (F), niciun fel de
	II. can (M), cană (F), nițiun (M), nițiună (F)	II. níți un, níți ună, nițicafcu (<i>niciun fel de</i>)	II. ničur/ nič ur, nițur (M), nič o/ničo/nițo/nițure/ničura/nič urę (F) nicaco/ nicacóv (M) nicacova/nicacov _v /nicacv _v (F) (<i>niciun fel</i>)	II. niciun (M), nicio (F), niciun fel de

4. ANALIZA TIPOLOGICĂ A NEGAȚIEI ÎN DIALECTELE LIMBII ROMÂNE

Pentru a realiza analiza tipologică a negației în dialectele limbii române, am ales modelul tipologic propus în Giannakidou 1998: 179. Coordonatele analizei sunt următoarele: 1. existența CN și tipul acesteia (strictă, non-strictă); 2. Tipurile de cuvinte N și numărul de paradigme ale acestora; 3. Posibilitatea citirilor non-negative (existențiale) ale cuvintelor N. În urma aplicării acestor criterii asupra unui număr mare de limbi (romanice, slave, germanice, limba greacă), au rezultate cinci categorii de limbi, pe care le sintetizăm mai jos. Am notat cu [+/- CN] existența sau inexistența CN într-o limbă.

- I. O paradigmă de cuvinte N, [- CN]: olandeza, germana
- II. Două paradigme de cuvinte N, [- CN]: engleza standard
- III. O paradigmă de cuvinte N cu două utilizări, [+ CN]: catalana, italiana, spaniola, portugheza
- IV. O paradigmă de cuvinte N, [+ CN]: sârba, rusa, polona
- V. Două paradigme de cuvinte N, [+ CN]: greaca

În ceea ce privește negația din româna standard, principalele coordonate sunt date de CN strictă și o paradigmă de CCN. Cuvintele N din limba română nu dobândesc niciodată sens existențial, non-negativ. Aceste caracteristici ne-au condus la plasarea negației românești ca un subtip al paradigmei IV din tipologia din Giannakidou, alături de limbile slave. Principala diferență dintre sistemele de negație românesc și slav constă în faptul că CCN din limba română pot apărea în structuri cu DN, în timp ce CCN din limbile slave nu au această proprietate (Giannakidou 2006).

Negația din dialectul aromân⁶ este caracterizată de CN strictă și de două paradigme de CCN. Aceste trăsături plasează negația din dialectul aromân ca un subtip al paradigmei V din modelul din Giannakidou, împreună cu limba greacă. Atât greaca, cât și dialectul aromân sunt caracterizate de CN strictă și de două clase de CCN, dar aceste două clase nu se suprapun. Pe de o parte, în dialectul aromân, tipul I de CCN este alcătuit din două categorii omonime de cuvinte, CCN în contexte negative și indefinite în contexte pozitive, în timp ce tipul II de CCN aromâne sunt întotdeauna negative. Astfel, semantica CCN aromâne este dată de polaritatea contextului. Pe de altă parte, în limba greacă există două categorii de CCN, numite emfatice și non-emfatice. În timp ce CCN emfatice sunt întotdeauna negative și apar în structuri de CN, cuvintele non-emfatice sunt întotdeauna existențiale, indefinite și apar în contexte de polaritate negativă (contexte non-veridice).

⁶ În analiza CCN din dialectul aromân realizată în Cristescu 2020a am detaliat modelul tipologic din Giannakidou 1998 și am încadrat sistemul de negație aromân în acest model.

Pe lângă polaritatea contextului, distincția dintre cele două tipuri de CCN se realizează și intonațional (CCN emfaticе sunt redată prin majuscule). Astfel, în exemplul (42), CCN *TIPOTA* „nimic” este coocurent cu MN *dhen* „nu”, într-o structură de CN. În exemplul (43), apariția CCN *POTE* „niciodată” nu este gramaticală într-un context interogativ. În acest tip de context apare CPN *pote* „vreodată”.

(42) *Dhen ipa TIPOTA.* (Giannakidou 1998: 178)
 nu spus.1SG nimic
 „Nu am spus nimic”.

(43) *Pijes pote/*POTE sto Parisi?* (Giannakidou 1998: 58)
 mers.2SG vreodată în Paris
 „Ai mers vreodată la Paris?”

Astfel, tipul I de CCN aromâne corespunde semantic atât emfaticelor, cât și non-emfaticelor din greacă, în timp ce tipul II de CCN aromâne corespunde semantic doar emfaticelor. O altă diferență constă în faptul că distincția pronunțare emfatică / pronunțare non-emfatică a CCN din dialectul aromân nu este o trăsătură relevantă semantic, cum este în limba greacă.

Coordonatele sistemului de negație meglenoromân sunt CN strictă și două paradigme de CCN, la fel ca dialectul aromân. Tipul I de CCN meglenoromâne conține două clase de cuvinte omonime, care au conținut semantic negativ în contexte negative și care devin indefinite în contexte pozitive. Tipul II de CCN meglenoromâne sunt întotdeauna negative. Aceste caracteristici ne-au condus la plasarea sistemului de negație meglenoromân, alături de cel aromân, ca un subtip al paradigmei V din modelul tipologic din Giannakidou. Diferența dintre CCN din cele două dialecte românești sud-dunărene constă în faptul că în tipul I de CCN meglenoromâne există și exemple precum *ținiva* „cineva, vreunul / nimeni, niciunul” și *iuva* „unde / nicăieri”, care își schimbă polaritatea în funcție de modul de accentuare.

Sistemul de negație istroromân este caracterizat de CN strictă și de o paradigmă de CCN, la fel ca negația din româna standard. Spre deosebire de CCN din celelalte două dialectele românești sud-dunărene, CCN istroromâne nu își schimbă semantica în funcție de polaritatea contextului, deci nu devin indefinite. Aceste asemănări cu sistemul de negație din româna standard plasează negația din dialectul istroromân ca un subtip al paradigmei IV din modelul tipologic din Giannakidou, alături de limbile slave.

Tabelul 3 sintetizează trăsăturile principale ale sistemelor de negație din dialectele limbii române. Se poate observa că toate cele 4 dialecte românești sunt caracterizate de CN strictă. Altfel spus, nu există contexte în care un CCN să poată exprima singur negația propozițională, precum în italiană sau spaniolă, limbi cu CN non-strictă. În ceea ce privește tipul de CCN și numărul de paradigme ale

acestora, cele 4 dialecte românești se împart în două categorii. Pe de o parte, dialectele aromân și meglenoromân conțin două tipuri de CCN, iar pe de altă parte, dialectul istroromân și dacoromâna conțin un singur tip de CCN. Aceste trăsături conduc la caracterizări tipologice diferite.

Tabelul 3

Analiza tipologică a negației în dialectele limbii române

	Dialectul aromân	Dialectul meglenoromân	Dialectul istroromân	Dacoromână
CN (strictă)	Da	Da	Da	Da
CCN	Două paradigme	Două paradigme	O paradigmă	O paradigmă
Citiri existențiale ale cuvintelor N	Da	Da	Nu	Nu
Plasarea negației în tipologia din Giannakidou (1998)	Paradigma V, alături de greacă	Paradigma V, alături de greacă	Paradigma IV, alături de limbile slave	Paradigma IV, alături de limbile slave

5. CONCLUZII

Cercetarea CCN din dialectele sud-dunărene ale limbii române are ca rezultate inventarierea și clasificarea acestor clase de cuvinte. În plus, încadrarea sistemelor de negație din dialectele românești ne-a permis să punem în evidență, pe de o parte, asemănările dintre paradigmele de CCN din dialectele aromân și meglenoromân, pe de o parte și distribuția similară a CCN din dialectul istroromân și din dacoromână, pe de altă parte. Trăsătura comună a celor patru dialecte românești constă în faptul că CCN reclamă ocurența obligatorie a MN, fiind caracterizate de CN strictă. Ne propunem să îmbogățim analiza CCN în dialectele românești sud-dunărene punând în evidență concordanțele dintre cele patru dialecte ale limbii române, precum și convergențele dintre cele trei dialecte sud-dunărene și limbile cu care au intrat în contact.

SURSE

- BA = Pericle Papahagi, *Basmе aromâne*, București, 1905.
 Cap = Theodor Capidan, *Meglenoromâni. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, 1935.
 DDA 1974/2013 = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1974; 2013 – ediție anastatică (ed. Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci), București, Editura Academiei Române, 2013.
 Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București).

- FB = Vasile Frățilă (coord.), Gabriel Bărdășan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice. Partea I*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- N II, III = Petru Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*, București, Editura Academiei Române, I (A–C), 2011; II (Ĉ–K), 2015; III (L–Pința 2), 2016.
- Nev = Manuela Nevaci, Carmen-Irina Floarea, *Dialectul meglenoromân*, în: Manuela Nevaci (coord.), Carmen-Irina Floarea, Ionuț Geană, Teodora Toroipan, *Convergențe lingvistice balcano-romance în dialectele românești sud-dunărene*, București, Editura Universității din București, 2018, p. 69–110.
- Nev I = Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, p. 134–182.
- Nev V = Manuela Nevaci, *Verbul în aromână. Structură și valori*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- SarB = Nicolae, Saramandu, Manuela Nevaci, Emil Țircomnicu, Cătălin Alexa, „*Lecturi vizuale*” etnolingvistice la aromânii din Bulgaria memorie, tradiție, grai, patrimoniu, București, Editura Universității din București, 2019.
- SarM = Nicolae, Saramandu, Manuela Nevaci, Emil Țircomnicu, Cătălin Alexa, „*Lecturi vizuale*” etnolingvistice la aromânii din Republica Macedonia. Ohrida, Struga, Crușova: memorie, tradiție, grai, patrimoniu, București, Editura Universității din București, 2018.
- SarT = Nicolae Saramandu, *Structura aromânei actuale. Graiurile din Dobrogea. Texte dialectale*, București, 2005.
- SF = Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.
- SP I = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne* (în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulavici, A. Byhan), București, I. Texte, în *Academia Română. Memoriile secțiunii literare*, XXVIII, 1905–1906, p. 117–182 (și separat, 1906).
- W = Gustav Weigand, *Die Aromunem, Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchung*, I–II, Leipzig, Barth Verlag, 1894.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov 1984 = Petar Atanasov, „Meglenoromâna”, în: Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 476–549.
- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române, 2002.
- Capidan 1925 = Theodor Capidan, *Meglenoromânii, I. Istoria și graiul lor*, București, Cultura Națională, 1925.
- Capidan 1932 = Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, București, Imprimeria Națională, 1932.
- Cristescu 2020a = Mihaela Cristescu, „Negation in the Aromanian dialect of the Romanian language: a typological analysis”, în *Fonetica și dialectologie*, XXXIX, 2020, p. 47–59, ISSN 0071-6855.
- Cristescu 2020b = Mihaela Cristescu, “Negative Concord Items in the Aromanian dialect of the Romanian Language”, în *Analele Universității din București. Limba și literatura română*, nr. LXIX, 2020, p. 69–80, ISSN 1220-0271.
- Cristescu 2021 = Mihaela Cristescu, „Exprimarea negației în dialectul meglenoromân”, în Manuela Nevaci, Irina Floarea, Ioan-Mircea Farcaș (eds.), *Ex Oriente lux. In honorem Nicolae Saramandu*, Alessandria, Edizioni dell’Orso, 2021, ISBN 978-88-3613-181-5 («La colonna infinita» 14, ISSN 1828-809X), p. 377–392. (sub tipar)

- de Swart 2010 = Henriëtte de Swart, *Expression and Interpretation of Negation: An OT typology*, Dordrecht, Springer, 2010.
- de Swart și Sag 2002 = Henriëtte de Swart, Ivan Sag, „Negation and Negative Concord in Romance”, în *Linguistics and Philosophy*, 2002, 25: 373–417.
- Déprez 2000 = Viviane Déprez, „Parallel (a)symmetries and the internal structure of negative expression”, *Natural Language and Linguistic Theory*, 2000, 18: 253–342.
- Dominte 2003 = Constantin Dominte, *Negația în limba română*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003.
- Fălăuș 2007 = Anamaria Fălăuș, „Le paradoxe de la double négation dans une langue à concordance négative stricte”, în Franck Floricic (ed.), *La negation dans les langues romanes*, Amsterdam, John Benjamins, 2007, p. 75–97.
- Fălăuș 2008 = Anamaria Fălăuș, „Romanian n-words as negative quantifiers”, *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 2008, 14 (1): 22–134.
- Frățilă și Bărdășan 2010 = Vasile Frățilă (coord.), Gabriel Bărdășan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, Partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- Giannakidou 2006 = Anastasia Giannakidou, „N-words and Negative Concord”, in Martin Everaert *et al.* (ed.), *The Blackwell Companion to Syntax*, vol. III, 2006, p. 327–391.
- Giannakidou 1998 = Anastasia Giannakidou, *Polarity Sensitivity as (Non)Veridical Dependency*, Vol. 23 of *Linguistik Aktuell*, Amsterdam, John Benjamins, 1998.
- Giannakidou 2020 = Anastasia Giannakidou, „Negative Concord and the nature of Negative Concord Items”, în Viviane Déprez și M. Teresa Espinal (eds.), *The Oxford Handbook of Negation*, Oxford University Press, 2020.
- Ionescu E. 2004a = Emil Ionescu, „The Semantic Status of Romanian N-words in Negative Concord”, în Emil Ionescu (ed.), *Understanding Romanian Negation. Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, București, Editura Universității din București, p. F83–118.
- Ionescu E. 2004b = Emil Ionescu, *Understanding Romanian Negation. Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, București, Editura Universității din București, 2004.
- Ionescu M. 2017 = Mihaela Ionescu, *Negație și concordanță negativă în româna actuală. O cercetare critică*, București, Editura Universității din București, 2017.
- Iordăchioaia 2010 = Gianina Iordăchioaia, *Negative Concord with Negative Quantifiers. A Polyadic Quantifier Approach to Romanian Negative Concord*, teză de doctorat, University of Tübingen, 2010.
- Iordăchioaia și Richter 2015 = Gianina Iordăchioaia, Frank Richter, „Negative Concord with polyadic quantifiers. The case of Romanian”, *Natural Language and Linguistic Theory*, 2015, 33 (2): 607–658.
- Kovačec 1971 = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei, 1971.
- Kovačec 1984 = August Kovačec, „Istroromâna”, în Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 550–591.
- Ladusaw 1992 = William Ladusaw, „Expressing Negation”, *Proceedings of SALT 2*, Columbus, OH, Ohio State University, 1992, p. 237–259.
- Laka 1990 = Miren Itziar Laka, *Negation in Syntax: On the Nature of Functional Categories and Projections*, PhD thesis, MIT, 1990.
- Mititelu, Cristescu și Nevaci 2021 = Verginica Barbu Mititelu, Mihaela Cristescu, Manuela Nevaci, „Un instrument modern de studiu al dialectului aromân: corpus adnotat morfosintactic”, în Manuela Nevaci, Irina Floarea, Ioan-Mircea Farcaș (eds.), *Ex Oriente lux. In honorem Nicolae Saramandu*, Alessandria, Edizioni dell’Orso, 2021, ISBN 978-88-3613-181-5 («La colonna infinita» 14, ISSN 1828-809X), p. 143–162. (sub tipar)

- Neiescu III = Petru Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*, București, Editura Academiei Române, III (L–Pînța2), 2016.
- Nevaci 2011 = Manuela Nevaci, *Graiul aromânilor fărșeroși din Dobrogea*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Universitară, 2011.
- Nevaci 2013a = Manuela Nevaci, *Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron*, București, Editura Universitară, 2013.
- Nevaci 2013b = Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Editura Muzeului Național al Literaturii române, București, 2013.
- Nevaci 2018 = Manuela Nevaci, „Dialectul aromân”, în: Nevaci (coord.), Carmen-Irina Floarea, Ionuț Geană, Teodora Toroipan, *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești sud-dunărene*, București, Editura Universității din București, 2018, p. 29–67.
- Nevaci și Floarea 2018 = Manuela Nevaci, Carmen-Irina Floarea, „Dialectul meglenoromân”, în: Nevaci (coord.), Carmen-Irina Floarea, Ionuț Geană, Teodora Toroipan, *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești sud-dunărene*, București, Editura Universității din București, 2018, p. 69–110.
- Pușcariu 1926 = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne* (în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulavici, A. Byhan), II. *Introducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromân*, București, 1926.
- Saramandu 1984 = Nicolae Saramandu, „Aromâna”, în Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 423–476.
- Saramandu et al. 2018 = N. Saramandu, M. Nevaci, E. Țircomnicu, C. Alexa, „*Lecturi vizuale etnolingvistice la aromânii din Republica Macedonia. Ohrida, Struga, Crușova. Memorie, tradiție, grai, patrimoniu*”, București, Editura Universității din București, 2018.
- Saramandu et al. 2019 = N. Saramandu, M. Nevaci, E. Țircomnicu, C. Alexa, „*Lecturi vizuale etnolingvistice la aromânii din Bulgaria. Memorie, tradiție, grai, patrimoniu*”, București, Editura Universității din București, 2018.
- Saramandu și Nevaci 2018 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, „Dialectologie română sud-dunăreană”, în Marius Sala, Nicolae Saramandu (coord.), *Lingvistica românească*, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 459–490.
- Sârbu 2005 = Richard Sârbu, „Dialectul istroromân astăzi”, *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 469–481.
- Sârbu și Frățilă 1998 = Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

NEGATIVE CONCORDANCE WORDS IN THE SOUTH-DANUBIAN ROMANIAN DIALECTS

Abstract

This paper focuses on the class of Negative Concord Items (NCIs) in the South-Danubian dialects of Romanian (Aromanian, Megleno-Romanian and Istro-Romanian). While the Negative Concord Items in standard Romanian have benefited from various interpretations in the literature, the NCI paradigms in the South-Danubian dialects of Romanian have not been studied yet. This study offers an inventory and a classification of the NCIs, along with a typological analysis of the negation systems in the three dialects and comparisons to negation in standard Romanian. The main coordinates of the analysis are: the Negative Concord type (strict or non-strict), the semantic particularities of NCIs and the number of their paradigms in each dialect.

Universitatea din București,
Strada Edgar Quinet, nr. 5–7

PROBLEME DE FORMARE A CUVINTELOR ÎN TOPONIMIE¹

IOAN-MIRCEA FARCAȘ

Lucrarea de față prezintă unele chestiuni privind formarea cuvintelor, la nivel toponimic, în limba română. Ca material de bază am folosit volumul *Toponimia Țării Lăpușului* (= TȚL) de Ștefan Vișovan. Corpusul corespunzător cuprinde, conform titlului, topolexeme aparținând, în general, Lăpușului, și în special, microtoponimiei locale. Parcurgerea oricât de sumară a inventarului toponomastic relevă toponime simple, formate dintr-o singură unitate, substantiv (*Brad, Braniște*) sau adjectiv (*Imoasa*) și compuse. La nivelul primei grupe, după modul de producere, figurează toponime primare alcătuite din lexeme aparținând lexicului comun (*Balta, Groapa, Râpa* etc.), alături de toponime secundare sau derivate. Acestea din urmă au fost și sunt favorizate de faptul că, în limba română, cu precădere la nivel dialectal, procedeul derivării cunoaște o frecvență remarcabilă (cf. Tudose, *Derivarea*). Este motivul pentru care derivatele participă la alcătuirea sintagmelor toponimice. Explicația stă în aportul semantic al particulelor derivate prin care se pot exprima cele mai diverse particularități ale realităților denumite. În acest sens, urmărind îndeaproape problema, autorul volumului face cuvenita observație: „Fenomenul derivării, așa cum se prezintă el în toponimia Țării Lăpușului, se înscrie în parametrii firești ai procesului de formare a cuvintelor în limba română. **Nu am înregistrat formațiuni sufixale aberante, inexistente la nivelul vocabularului limbii standard**” [subl. n., I.-M. Farcaș, TȚL, p. 301]. În acest mod, Ștefan Vișovan se disociază de opinia referitoare la numele topice derivate, exprimată deja anterior. Evaluându-le din perspectiva limbii comune, el consideră că toponimia Țării Lăpușului nu confirmă concluzia la care a ajuns Iorgu Iordan (*ibid.*). După ultimul lingvist citat, „majoritatea numirilor formate cu ajutorul sufixelor derivate sunt nu numai inexistente în limba curentă, ci par chiar imposibile din punctul de vedere al normelor acesteia. Impresia generală pe care o lasă formațiile toponimice sufixate este că subiectele vorbitoare nu cunosc nicio piedică și nicio limită în domeniul derivării, când nevoia cere să recurgă la acest

---

¹ The work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

mijloc de creație: de la orice temă și cu orice sufix poate, teoretic cel puțin, să ia naștere un nume topic nou, menit să caracterizeze, să definească scurt, dar cu atât mai pregnant, un loc a cărui așezare geografică, înfățișare exterioară etc. impun utilizarea unui toponimic deja existent, eventual a unui apelativ, ajutat de un element derivativ, pentru ca locul respectiv să capete ființă în conștiința lingvistică a regiunii în care se găsește” (*Toponimia*, p. 395). Ștefan Vișovan respinge punctul de vedere susținut de Iorgu Iordan, cel puțin pentru ținutul de care s-a ocupat: „Procesul de derivare în **zona cercetată de noi** [subl. n., I.-M. Farcaș] nu dispune de libertate absolută și nici nu se desfășoară după alte legi decât cele ale limbii standard (*op. cit.*, p. 301). Totuși, cu titlu de excepție, semnalează unele topolexeme, diminutive inedite, constând dintr-o singură unitate lexicală, împreună cu bazele corespunzătoare, înregistrate în aceeași sursă (TȚL): *Cingoia* / *Cingoiaia* < *ciung(ă)* „vale”, *Dobricel* / *Dobric*, *Dobra* „fânațe, parte de sat, pârâu”, *Prislopel* / *Prislop* „deal”, *Râoița* / *Râoaia* „râu”, relația dintre cele două derivate, primar/secundar, fiind de antonimie toponimică (p. 232), *Secăturița* / *Secătura* „fânațe, poiană mică”, *Vidinoia* / *Vidinoiaia* „fânațe, vale”, *Zâmbrița*, *Zâmbricioara* / *Zîmbrul*, *Zîmbra* „vale”.

Luând în considerație poziția lui Ștefan Vișovan, în parcurgerea corpusului toponomastic din Lăpuș, am reperat unele sintagme biletice în cazul cărora cel de al doilea termen atrage atenția ca adjectiv derivat cu formantul *-esc*, *-ească*: *Dealul Mihăiesc*, p. 58. Pentru crearea acestui tip de determinant, în procesul de toponimizare, au fost preluate, deopotrivă, teme derivative și formanți din fondul onomastic preexistent. Originea antroponimică a acestora este confirmată de un instrument de lucru specializat, DNFR: *Antonească*, *Groapa* ~ „fânațe”, p. 110 < *Anton*, *Antonescu* (DNFR). Numele de familie *Anton* are, în Maramureș, peste 100 de ocurențe (TȚL, p. 110); *Balotească*, *Poiana* ~ „fânațe”, p. 216 < *Balotă*, *Balotescu* n.f. (DNFR; TȚL înregistrează 50 de apariții în spațiul maramureșean); *Blăjinesc*, *Dâmbul* ~, p. 46 < *Blăjean*, *Blaj* n.f. (DNFR; TȚL: *Blaj* 84 prezențe, *Blăjean*, 23); *Boțască*, *Ulița* ~, p. 247 < *Boț* n.f. (DNFR; TȚL: probabil *boț* „cocoloș, om mic”); *Cândească*, *Ulița* ~, p. 248 „Ulița lui Căndea” < n.f. *Căndea*, *Căndescu* (DNFR s.v.). Ca bază, în derivarea cu suf. *-esc*, *-ească*, n.f. *Căndea* are, în Maramureș, 70 de prezențe (TȚL, p. 248); *Cicească*, *Valea* ~ „pârâu”, p. 264 < *ciceu* „podoabă” < magh. *csicsó* (n.f. DNFR), adj. de origine antroponimică. După TȚL, *Ciceu* prezintă 500 de atestări în inventarul n.f. maramureșean; *Cristească*, *Poienița* ~ „fânațe”, p. 213 (cf. DNFR – *Cristea*, *Cristescu*, TȚL: n.f. *Cristea* înregistrează în Maramureș peste 400 de purtători); *Crăiesc*, *La Lemnul cel* ~ „fânațe” < prep. *la* + substantiv + determinant adjectival. Topolexemul ne reține atenția, pe de o parte, prin *lemn* cu semantismul învechit „loc într-o pădure unde se fac exploatări intense” (v. DA s.v. 5.), pe de altă parte, prin adjectivul *crăiesc* „al craiului”. Este posibil ca pădurea împăratului (= împărătească), prin exploatare susținută, să se fi degradat până la nivelul „fâneț”. În același timp, antrenarea apelativului *crai* printre antroponime ar fi avut loc și prin preluarea acestuia din

tradițiile populare unde *craii* figurează ca personaje importante în realizarea acestora. Motivația este suficientă pentru a înțelege glisarea titulaturii imperiale în n.f., așa cum îl consemnează DNFR. Semnificația colaterală „haimana, berbant”, cu circuit mai ales în universul urban, nu are nici un fel de aport în conturarea n.f. *Craiu*, dată fiind separarea celor două sensuri; *Frăsinească*, *Valea* ~ „pârâu”, p. 267 (v. DNFR – *Frasin* n.f.; TȚL: *Valea Frasinului*, ~ *Frasinilor*); *Fiscușeasca* „pădure”, p. 100 < *fiscoș* „fisc” cp. *Fiscoșul* „pădure ce ținea de fisc” (*ibid.*); *Glijești*, *Poienile* ~ „fânațe”, p. 213 < *Gluga* < *Gligor* > *Glijești*, modificat prin fonetica graiului (v. DNFR s.v., TȚL: de la n.f. *Gluga*, cu 90 de atestări în Maramureș); *Nișesc*, *Dâmbul* ~ p. 50 < *Nișu* n.f. (DNFR: *Nișu*, *Nișoiu*); *Șeitănesc*, *Locul* ~ „fânațe, deal”, p. 170 < *șeitan* „unul dintre numele dracului” < tc. *șeitan* (v. DLR s.v., DNFR s.v. *Șeitanu*, derivat aparent, explicabil prin partea terminală a împrumutului, asimilată derivativului *-an*, *-ean*; *Tăuțesc*, *La mărul* ~, p. 156 < n.f. *Tăut* < magh. *tót* „slav, slovac”, cf. DNFR s.v. *Tăutu*.

În structura sintagmelor toponimice bilexematice enumerate mai sus figurează determinanți adjectivali de proveniență antroponimică ale căror baze se află, majoritar, și în limba comună, după cum confirmă dicționarul de sprijin, DNFR. În afara acestora, există o altă categorie de derivate, de același fel, bine reprezentate, dar dublate și de bazele corespunzătoare, topolexeme sinonime, aflate chiar în repertoriul toponimic comentat: *Bodească*, *Fântâna* ~, p. 81 < *Bodea* n.f., TȚL s.v.: cf. *Fântâna Bodii*, *Dosul* ~ „fânațe”, p. 64, *Ulița* ~, p. 247. N.f. *Bodea* a fost înregistrat cu 100 de ocurențe în nomenclatorul zonal; *Dănească*, *Poiana* ~, p. 207; *Poienițele Dănești*, p. 207 < *Dan* n.f. DNFR; TȚL, cf. *Valea Dănesei*, p. 265; *Domnesc*, *Râtul* ~ „fânațe”, p. 222 cu analiza *domn* „stăpân” + afix v. DNFR s.v., cf. TȚL *Coliba domnilor*, p. 40; *În Domnescu*, *În Domneasca*, p. 129, ar putea fi variante reduse din potențiale sintagme, *În Pământul domnesc*, p. 129 exprimând un adevăr istoric: pământul a aparținut stăpânilor satului: *domnilor*” (TȚL), la fel *Grădina domnească* „fânațe, terenuri arabile ce aparținuseră «domnului notar de odinioară»” (TȚL, p. 109, cf. DNFR *Domnescu* < *Domn*), de altfel derivatul intrând în discuție aici pentru calitatea sa de nume de familie, așa cum l-a înregistrat Iorgu Iordan; *Dumeasca* „fâneată”, p. 77 < *Duma* n.f. (DNFR s.v., TȚL *Vârful Dumeștii*, p. 285); *Mănesc*, *Dealul* ~, p. 57; *Jgheabul* ~ „fânațe”, p. 140, care apare și în varianta *Jdamănesc*, p. 144, iar *Pe Dâmbul Mănesc* „idem”, înregistrat conform pronunției, și *Pă dămănesc*, p. 188. Sintagmele toponimice menționate sunt dublate de construcții genitivale preexistente: *Dealul Manului*, p. 57, *Valea* ~, p. 274, *Pădurea* ~, p. 186 < *Man*, *Manu* n.f. (după TȚL, în zonă cu peste 1500 ocurențe). Ca probă a uzanței, toponimicele dispun de variante fonetice create în rostirea locală, uneori, împreună cu accidentele specifice graiurilor maramureșene. Este vorba de haplogogie, modificare desăvârșită prin aglutinarea părților componente într-o singură unitate lexicală: *Ideamănăsc* sau două: *Pă dămănesc*; *Mecesc*, *Dosul* ~ „pădure”, p. 67, *Zăvoiul* ~ < *Mecea*, pot fi corelate cu analiza subst. + determinant antroponimic, *Dosul Mecii* < *meci* „opaiț” (DNFR,

TȚL, p. 295). Toponimului *Nichitească, Zăpodia* ~, p. 293 i-au premers *Pârâul Nichitei*, p. 182, cu analiza *Pârâul* + determinat antroponimic; *Fața* („suprafața, terenul”) *Nichitei*, p. 97; *Sub runc la Nichita*, p. 237. TȚL, p. 97 menționează *Nichita*, n.f. cu 150 apariții și var. *Nechita* cu 1300 de ocurențe în Maramureș; *Onească, Coasta cea* ~ „fânațe”, p. 35, cf. *Coasta Onului* „idem”, p. 58; cf. *Onu* n.f., 2 apariții, iar *Onea*, cu 460 în Maramureș, după Șt. Vișovan; *Păcălesc, Tăul* („lacul”) ~, p. 243 < *Păcală* n.f., v. DNFR, TȚL: cf. *Piciorul* („versantul”) *lui Păcală*, p. 198; *Fântâna La Piciorul lui Păcală*, p. 198; *Picească, Valea* ~, p. 277 „pârâu” < *Picu* n.f. DNFR, TȚL: *Vârful Picului*, cu 11 purtători ai n.f. *Picu* în Maramureș; *Popăsc, Dosul* („versant nordic”) *cel* ~, p. 63; *Sub* ~ ~ ~, p. 234 < *Pop(a)*, n.f. v. DNFR s.v., TȚL: *În Popăsc* descinde, după toate probabilitățile, dintr-o construcție primară *Pământul popăsc; cf. *Valea popii*, p. 278, *Vârful* ~, p. 258, *Gura Văii Popii*, 116, *Fundul popii* „fânață”, p. 104; *Dâlbina* ~ „idem”, p. 45; *Susască, Gorgana* ~ „groapă, surpătură”, p. 108 (pentru comentariul determinativului v. Loșonți, *Toponimia rom.*, p. 158) atrage atenția prin determinantul inedit, deadverbial, rezultat ca urmare a valorificării unei locuțiuni prezente în structurile toponimice: *de sus* (cf. *Gorgana de sus), creație neomologată până în prezent; *Șimonesc, Piciorul* („versantul”) *cel* ~, p. 196 < n.f. *Șimon* < magh. *Simon* v. DNFR, TȚL: *Piciorul lui Șimon*, p. 195; *Groapa lui Șimon*, p. 111.

Cu *popăsc* am trecut într-o altă categorie de determinanți, cu statut incert, la limita apelativ / antroponim. Situația a apărut prin promovarea unor substantive comune în baze derivativă pentru crearea de formații antroponimice. De la acestea, în combinație cu particula derivativă *-esc, -ească*, se formează adjective, valorificate în sintagmele toponimice pentru relația determinat – determinant: *Bicească, Valea* ~ „pârâu”: este semantismul pe care determinantul îl imprimă sintagmei toponimice. DNFR înregistrează ca nume de familie *Bic(u)* și *Bicescu*. În comentarea toponimului, Șt. Vișovan semnaleză calitatea de antroponim a adjectivului, analizabil prin baza *bic(a)* < magh. *bik* „taur”, identificată în numele de familie a peste 6 purtători. În cartea de telefoane a municipiului București figurează 5 abonați cu n.f. *Bicescu*, iar n.f. *Bică* dispune de 120 de abonați. Înregistrările posesorilor de post telefonic nu reprezintă neapărat certitudini în privința originii, dată fiind posibilitatea de implicare a unor baze diferite, cum ar fi cazul hipocoristicului *Bică*, având ca punct de plecare prenumele *Haralambie*. În acest context, nu excludem șansa ca între omonime să fi penetrat cel puțin un derivat descendent din împrumutul maghiar. Ne întemeiem supoziția pe consemnările din DNFR, unde figurează atât baza, *Taur*, cât și derivatul *Tăurescu*, ca n.f., heteronime, în raport cu împrumutul maghiar din aria nordică. *Cătușenească, Poiana* ~ „fânață”, p. 207, cu analiza autorului „*poiană* + determinant antroponimic”. Excluzând secvența sufixală, rămâne o virtuală bază derivativă *cătușan. Corpusul de topolexeme ne sprijină cu atestarea *Dealul lui Cătuș*, p. 56. Este posibil ca în construcția genitivală să figureze un derivat

regresiv, dat fiind faptul că, în graiurile maramureșene, s-a consemnat cea din urmă atestare pentru *cătușă* „pisică” < lat. *catta. Informatoarea cu care a lucrat Tache Papahagi a oferit termenul asociat cu o glosă aproximativ-ezitantă: *cătușă*: „oarice price de pădure” (v. Papahagi, *Maram.*, *Glosar* s.v.). Femininul în curs ar fi putut genera masculinul de care era nevoie *cătuș* < *cătușă*. Presupunem că a urmat o posibilă analogie cu un sinonim curent în zonă, *mâțan*, derivat de la *mâț*, formație regresivă de la *măț*: cf. TȚL *Poiana Mățului* „luminiș”, p. 207. Adaosul informativ al autorului reclamă toată atenția „Probabil s-a pornit de la numele popular al pisicii sălbatice «mâț de pădure» (*Felis silvestris*)”. Nu putem exclude nici originea antroponimică a determinantului, cu atât mai mult cu cât în Maramureș, numele de familie *Măț*, *Miț* este acreditat cu aproape 400 de apariții (TȚL, p. 209). DNFR confirmă n.f. *Mățu*, iar TȚL conține chiar derivatul: *Ulița Mățanului*. De la *mățan* la *cătușan* a rămas „un pas mic” care, vrem să credem, că s-a efectuat. În aceste condiții, derivatul literarizat *cătușenească* s-ar analiza fără impedimente, admitând chiar etapa primitivă *cătușănească*, perfectată fonetic ulterior, pe care, de altfel a înregistrat-o autorul. *Frăsinească*, *Valea* ~ „pârâu”, p. 267, raportabil la baza *Frasin* „deal, pădure”, p. 100, denominativ topic cu valoare de sinecdocă, creată în funcție de componența unitară a locului, fără să excludem o posibilă calitate simbolică, în cazul unicității arborelui respectiv, sau *Frasini* „fânațe, tufișuri”, p. 100 ori *Valea Frasinului*, cu aceeași valoare, dar și *Valea Frasinilor*. Selectarea bazei *Frasin* pentru relația cu derivativul *-esc*, *-ească* se motivează prin promovarea substantivului, nume de arbore, la rangul de nume de familie, creându-se compatibilitate pentru cele două elemente implicate. DNFR certifică noul statut antroponimic nu numai pentru *Frasin*, ci și pentru derivatul *Frăsineanu*; *Grofească*, *Lunca cea* ~, p. 170 se înscrie între derivatele descendente de la teme antroponimice, dacă luăm în calcul posibilitatea ca titlul nobiliar maghiar să fi devenit nume de familie, poate chiar după ce a fost perceput de comunitate ca denominativ distinctiv, echivalent cu n.f. în cadrul proprietăților personale. În DNFR, Iorgu Iordan a înregistrat două articole *Grofu* și derivatul suprasufixat *Groșoreanu*, cu analiza *groșor*, derivat primar absent din dicționare, dar confirmat indirect între numele de familie. De altfel, formația suprasufixată apare în nomenclatura romanelor lui Cezar Petrescu, scriitor originar din Moldova, după cum putem presupune aceeași proveniență și în cazul notațiilor lui Iorgu Iordan; *Nemeșească*, *Pădurea* ~, p. 186 < *pădure* + determinant adjectival care indică proprietatea asupra acestui teren, fie a unui *nemeș*, fie a unui grup de *nemeși* „nobili”; așadar *nemeș* + suf. *-esc*, *-ească*, iar în completare, *Fața Nemeșească* „fânațe”, cu aceeași analiză: *față* cu semantism reg. înv. „suprafață, teren agricol” + determinant adjectival. După cum observă și autorul, determinantul face trimitere la vremea când în zonă mai existau *nemeșii* „nobili” sau la numele unuia dintre primii proprietari. (Cf. n.f. *Nemeș*, care are în Maramureș aproape 1000 de atestări). De altfel, și DNFR îl înregistrează împreună cu derivatul *Nemeșiu*. În cazul *Rusească*, *Fântâna* ~ < *fântână* + determinant adjectival, p. 91, alineatul se

încheie cu o informație necesară pentru înțelegerea sintagmei toponimice: „Se spune că lângă această fântână ar fi fost înmormântat un soldat rus în timpul celui de al doilea război mondial” (*ibid.*). Alte topolexeme înregistrate: *Dâmbul rusului*, p. 51, *Dealul ~*, p. 59, *Lazul ~*, p. 167, prin frecvența lor, au făcut posibil saltul de la etnonim la antroponim. În calitate de n.f., *Rusu* permite și decodarea „fântâna unui ostaș numit astfel (etnia ar fi fost implicată la nivelul strămoșilor!) și care a sfârșit tragic lângă sursa acvatică”. În amintirea evenimentului, localnicii i-au atribuit dreptul de a denumi fântâna care le aparține tocmai pentru a i se conserva amintirea; Pentru *Vrăbiască, Coasta ~ „fânațe”*, p. 39, topolexemul este rezolvat aproape integral de autor, cu analiza „coastă + determinant adjectival, având la bază substantivul *vrabie (Passer domesticus)*. Determinantul poate fi și de origine antroponimică, având valoare de grup. Cf. n.f. *Vrabie*, care apare în Maramureș de 14 ori. La Iordan, *Dicționar*, p. 490 găsim și numele de familie *Vrăbiescu*”. (TȚL, p. 39). La acestea mai adăugăm *Vrabie, Vrăbiaș, Vrăbieș*, din aceeași sursă. Se cuvine să subliniem că în acest caz, prin asimilarea denotației *vrabie* ca antroponim, a fost favorizată apariția adjectivului prin derivare sufixală cu particula *-esc, -ească*. Toponimul *Vremești, Poienile ~*, p. 212 permite analiza *poiană* + determinant antroponimic, întrucât DNFR confirmă n.f. *Vreme*. În cazul în care n-ar fi fost înregistrat, ne-am fi limitat la soluționarea ipotetică girată de calitatea formantului *-esc, -ească*.

Cele trei serii de adjective prezentate, de proveniență antroponimică, fac parte din categorii diferite: cele mai multe descind din antroponime proprii limbii curente, dar și graiurilor locale, unele, mai puțin numeroase, din baze aparținând lexicului dialectal; altele din apelative devenite, între timp, nume de familie. Dintre formele privite din perspectiva genului gramatical, masculine (*Podul Gătejesc*) și feminine (*Poiana Balotească*)*, rețin atenția cele din urmă prin circulația lor exclusivă la nivelul graiurilor cercetate. Acestea le-au premers construcții genitivale, astăzi învechite: *Fântâna Bodii* înainte de *Fântâna Bodească* (TȚL, p. 81). S-a făcut observația că „toponimele formate din antroponime sunt foarte productive și că au ca trăsătură distinctivă raportul de posesiune” (ETM, p. 43). Adăugăm că și corpusul din Țara Lăpușului susține afirmația. Productivitatea acestei categorii de topolexeme se explică tocmai prin descendența lor antroponimică. Adjective precum *Mihăiesc, Dealul ~, Păcălesc, Tăul ~* fie reproduc numele de familie omonime, fie constituie creații independente după același tipar. Cum observa Iorgu Iordan, „subiectele vorbitoare nu cunosc nicio piedică și nicio limită în domeniul derivării când nevoia cere să se recurgă la acest

---

* Cap de serie pentru toponimele bilexematice înregistrate; *Bicească, Valea ~; Bodească, Ulița ~; Boțească, Ulița ~; Căndească, Ulița ~; Ciucească, Valea ~; Cristească, Poienița ~; Domnească, Grădina ~; Grofeasca, Lunca cea ~; Hojdească, Valea ~; Iejească, Fața ~, Nemeșească, Fața ~; Nichitească, Pădurea ~; Onească, Zăpodia ~; Coasta cea ~, Valea ~; Pietrănească, Pădurea ~; Rusească, Fântâna cea ~; Susască, Gorgana ~.*

mijloc de creație” (*Toponimia*, p. 395). Numărul mare de sintagme bilexematice feminine, identificate în Lăpuș, demonstrează că graiul dispune de o anumită libertate în procesul de toponimizare, reflectată în efectuarea acordului gramatical în raportul determinat (entopic, odonim) / determinant (adjectiv antroponim), apreciat de autor „în parametrii firești ai procesului de derivare” (TȚL, p. 301). Libertatea în cauză merge mai departe decât dezvoltarea de topolexeme feminine, în sensul atragerii de baze care, la nivel standard, nu prezintă compatibilitate pentru derivarea sufixală cu participarea particulei antroponimice *-esc*, *-ească*: *Susască*, *Gorgana* ~. Cu semantismul „groapă situată într-un loc aflat la înălțime” (cf. Loșonți, *Top. rom.*), toponimicul s-a desprins din virtuala sintagmă primitivă *Gorgana de Sus*. De altfel, determinantul topic constituie, împreună cu un altul, *de jos*, indicativi frecvenți de poziționare în toponimie. S-a recurs la adjectiv determinant, creat prin derivare sufixală, cu o anumită particulă, din același motiv pentru care au fost create sintagmele bilexematice cu formanți antroponimici: necesitatea de claritate maximă, dublată de economia de mijloace în comunicare. Capacitatea adjectivului de a exprima o însușire explică preferința pentru determinanți aparținând acestei categorii. Faptul devine evident la compararea celor două modalități. Față de odonimul *Ulița Bodii*, varianta *Ulița Bodească* comunică, simultan, pe lângă numele proprietarului și numele proprietății, inseparabilă de acesta, în același timp o caracteristică, o însușire a unui spațiu anume. În acest fel se înțelege că formațiile topice bilexematice constituie rezultatul unei evoluții în procesul de perfectare al toponimizării conform etapelor: *Ulița Bodii*, *Ulița lui Bodea*, *Ulița Bodească*. Aceeași motivație și pentru *Jgheabul urdășesc* (p. 141), cu varianta *Jgheabul cel ordășesc* (p. 139), prin care se denușește o anume sursă acvatică exploatată, cu precădere, de membrii formațiunii de luptă cu nume corespunzător: *urdie*, *ordie*. Diferența de sens dintre *Jgheabul Urdașului* și ~ *Urdășesc* este de intensitate. Numărul ostașilor și frecvența lor au generat o însușire exprimând posesiunea, apartenența apei respective la o colectivitate. După DNFR n.f., *Urdaș* a fost selectat din lexicul pastoral, afirmație discutabilă.

Topolexemele comentate prezintă, de cele mai multe ori, aceeași structură: entopic sau odonim (*dâmb*, *deal*, *poiană*, *picior* „versant, coastă de deal”), însoțit de un adjectiv de origine antroponimică. Nota particulară a unor astfel de structuri constă în acordul gramatical determinat/determinant, pertinent în cazul femininelor. La nivelul limbii comune, acestea corespund formelor popular-familiare ale numelor de familie (*Ioneasca*, *Popeasca*, *Protopopeasca*, *Sachelăreasca* etc.), care se regăsesc din plin în opera lui Caragiale, prin personaje de la periferia societății urbane. Variantele acordate au apărut în antroponimie și în toponimie din necesitatea delimitării, în funcție de genurile gramaticale, a realităților corespunzătoare. Bine reprezentate în Lăpuș, ele răspund unei necesități de precizie

și economie în comunicare, fără să depășească granițele dialectale sau sociale. În simetrie nord/sud, la nivelul limbii române, menționăm câteva construcții similare din Mehedinți: *Cureaua Georgească* „loc arabil îngust” (v. metafora lexemului bază), *Moara Trăilească* „instalație de măcinat”, proprietatea celui care o deține sau care a înființat-o, un anume *Trăilă* (ETM, p. 44). În acest spațiu astfel delimitat, menționăm și sintagmele bilexematice din Valea Ierii (Loșonți și Vlad, 2010): *Lunca Felecească* (p. 191), *Dâlma Hocească* (p. 192), *Dâlma Ilească* (p. 192). Entopicele enumerate se definesc prin proprietarii lor; altfel spus, exprimă apartenența, care le-a devenit o însușire, inseparabilă de *Felici(an)*, *Hocea*, *Ilea*.

Răspunzând necesității de acord gramatical al unei baze „non masculine”, formațiunile toponimice bilexematice discutate particularizează procesul de toponimizare la nivel dialectal. În desfășurarea acestuia, au fost preluate din antroponimie derivatul *-esc*, *-ească* sau chiar derivatul propriu-zis. Faptul a fost posibil prin contingența domeniilor în cauză: antroponimie/toponimie. La nivel comunitar, terenurile agricole au fost denumite cu numele posesorilor respectivi, uneori adaptat la genul gramatical al entopicului selectat, fără să constituie neapărat o abatere de la normele limbii. Crezurile astfel operate poartă o pertinentă marcă dialectală prin înscrierea lor, datorită omonimiei, în seria numelor de familie feminine cu circulație limitată la vocabularul mediilor periferice. De la oprobriu le salvează, în plan local, structura binară a topolexemelor de acest fel, prin prezența unui entopic determinabil: *Valea Bicească*, *Ulița Bodească*, *Poiana Cristească*. În fond, toponimele bilexematice semnalate în Țara Lăpușului reflectă creativitatea graiurilor populare, particularitate decisivă pentru evoluția limbii române.

BIBLIOGRAFIE

- ETM = Ion M. Ungureanu, *Elemente toponimice din Mehedinți*, Drobeta-Turnu Severin, Centrul județean al Creației Populare Mehedinți, 2000.
- DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- Loșonți, *Top. Rom.* = Dumitru Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.
- Loșonți și Vlad, 2010 = Dumitru Loșonți și Sabin Vlad, *Tezaurul toponimic al României, Transilvania (TTRT), Valea Ierii*, București, Editura Academiei Române.
- Papahagi, *Maram.* = Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*. Prefață. Introducere. Texte. Muzică populară. Apendice. Toponimie. Onomastică. Glosar. Hartă, XXI Planșe. București, [Editura] „Cultura Națională” 1923.
- TȚL = Ștefan Vișovan, *Toponimia Țării Lăpușului*, Baia Mare, Editura Universității de Nord, 2008.
- Tudose, *Delavrancea* = Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, București, 1978.

PROBLEMS OF WORD FORMATION IN TOPONYMY

Abstract

The present paper depicts several issues regarding the formation of words in the Romanian language, at the toponymic level, having as basic material the toponyms and, especially, the micro-toponyms specific to Lăpuș County.

There are registered derived toponyms at the level of simple toponyms, which do not deviate from the process of word formation in the Romanian language. The new derivatives, through the semantic contribution of the derivative particles, manage to convey the most diverse particularities of the named realities.

In the structure of the bilixemic toponymic phrases, there are adjectival determiners of anthroponymic origin, the bases of which are also present, for the most part, in the common language. The large number of feminine bilixemic phrases, identified in Lăpuș, demonstrate that speech has a certain freedom and creativity in the process of toponymy, reflected in the grammatical agreement in the determined / determiner ratio. This grammatical agreement conveys a particular note to the structures under discussion.

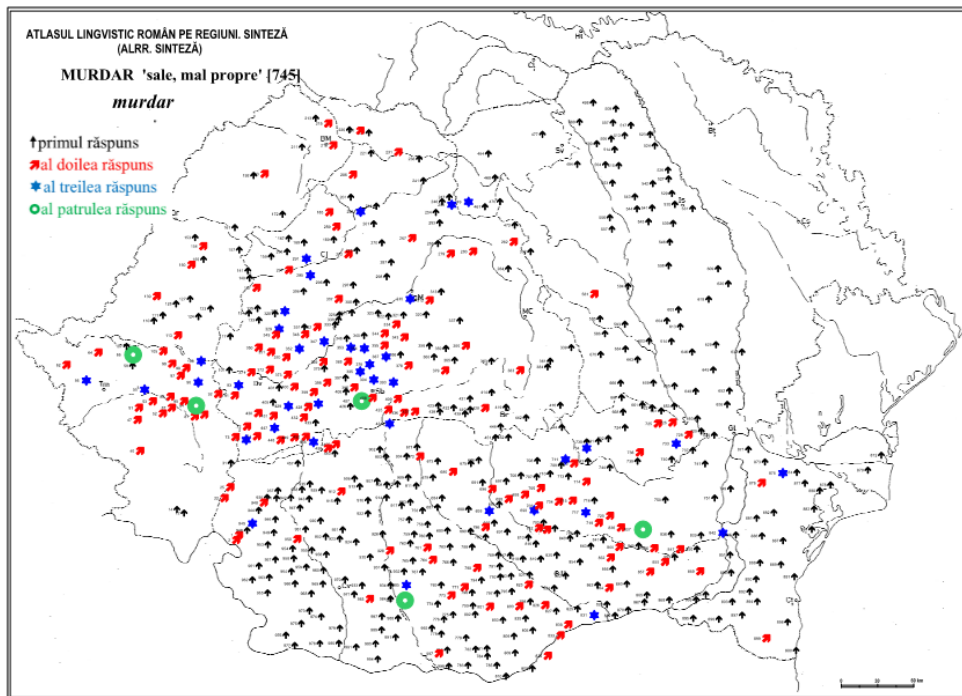
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Facultatea de Litere, Baia Mare

TERMENI PENTRU *MURDAR* ÎN DACOROMÂNĂ PE BAZA ALRR. *Sinteză*

IRINA FLOAREA

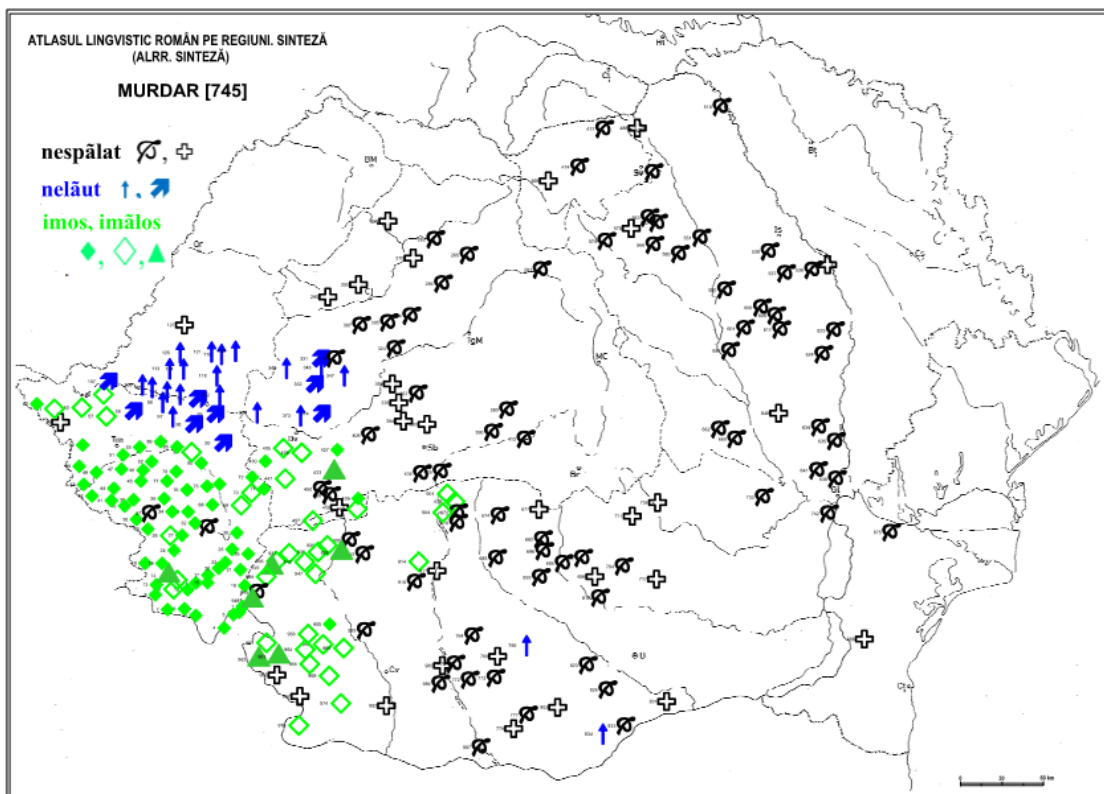
În articolul nostru am analizat răspunsurile de pe harta pe care o avem în pregătire pentru volumul IV din ALRR. *Sinteză*, hartă alcătuită pe baza atlaselor regionale și cartografiate într-o hartă sintetică, la chestiunea 745 din chestionarul NALR. Întrebarea care a fost pusă pentru a obține aceste răspunsuri a fost următoarea: *Cum ziceți că este un om care nu s-a spălat de mult, care nu este curat?* La aceasta am folosit pentru o analiză comparativă și răspunsurile la chestiunea 746 „rufe murdare”. De asemenea, am folosit hărțile similare din ALR s.n. vol. IV, h. 1153 și ALRM h. 973. Pentru întregirea imaginii am consultat și hărțile corespondente din ALAR , vol. II, h. 493, h. 494 și ALDM vol. II, h. 669, h. 670.

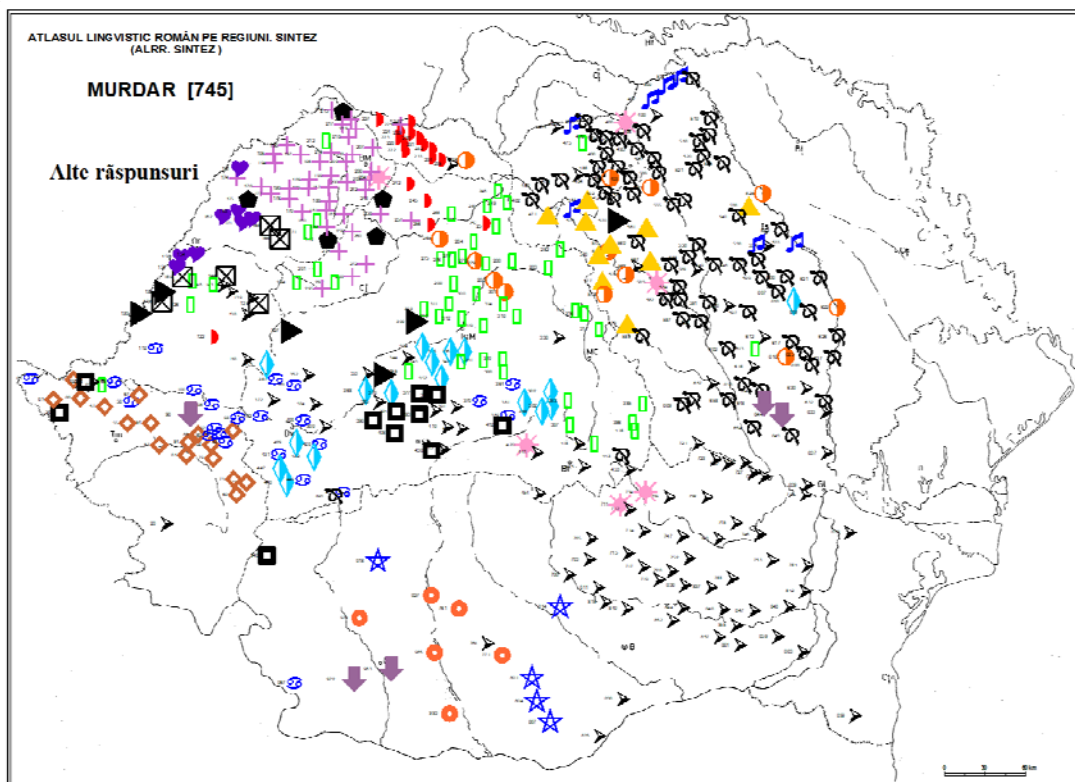
Harta este foarte bogată în răspunsuri și aduce în atenția noastră diverse straturi etimologice, motivații semantice sau informații culturale. Principalul termen cartografiat, cu o ocurență de 387 de puncte de anchetă ca prim răspuns, la care se adaugă alte 177 de localități unde apare ca răspuns suplimentar, este ***murdar***, termen prezent și în limba română standard.

Termenul ***murdár*** provine din tc. *murdar* și are la origini sensul de ‘necurățat’. Apare pe întreg teritoriul României, poate ceva mai rar în partea vestică.

Urmează, în ordinea numărului ocurențelor pe hartă, termenul ***nespălat***, cu sinonimul arhaic, ***nelăut***, notate în 117 localități. Sunt participii negative de la două verbe latinești *a spāla* și *a la*, fiecare cu aria specifică de răspândire, ***a la*** frecvent în partea de vest, sudul Crișanei și nordul Banatului. Am alcătuit o hartă pe care am notat acești termeni, la care am adăugat și pe ***imós***, toți aceștia având etimon latinesc. Am notat pe hartă atât primul răspuns cât și al doilea răspuns, cu două semne distincte. Se observă foarte clar pe hartă că ***imós***, cu variantele ***imălát*** și ***imălós***, caracterizează aproape exclusiv zona Banatului, zonă care conservă numeroase fapte arhaice de limbă. Termenul se extinde ușor în vestul Olteniei și sud-vestul Transilvaniei.

Pe o a treia hartă am notat alte 20 de răspunsuri, de la *răpănós*, cu 66 de ocurențe până la *slinós*, cu doar 5 ocurențe. Alături de aceste răspunsuri cartografiate, au mai fost înregistrate și alte răspunsuri, atât ca prim răspuns cât și ca răspunsuri suplimentare, neînregistrate pe hartă.

➤ Al doilea termen în ordinea numărului de ocurențe este *jegós*, derivat de la un cuvânt vechi slav, *jeg*, prezent și în sârbă, și în bulgară. Caracterizează zona de vest a Munteniei.

☞ *răpănós* sau *ari rápán* – *Rápán* este un cuvânt cu o etimologie nesigură în limba română. Sensul de bază este ‘râie’ și a intrat în limba română probabil din slavă sau vechea germană (cf Scriban, *Conv. lit.*, 1911, 936 sau Pușcariu, *Dacor.*, II, 605; REW 7059). Deși cu acest sens caracterizează graiurile de vest, cu sensul prezent pe harta noastră acoperă în întregime zona Moldovei.

□ *móccoș* – În 48 de localități a fost înregistrat termenul de origine maghiară, cu câteva variante fonetice: *móșcoș*, *múccoș*, *moćcós*. Apare în Transilvania, zonă de influență maghiară, prin urmare etimonul maghiar nu ne surprinde < vb. *mocskol* ‘a mânji, a murdări’.

- + **hîrós, plin de hîră** – În 40 de localități din jumătatea nordică a Crișanei, într-o rețea densă s-a înregistrat termenul derivat de la *hîră*, cuvânt de origine slavă.
- 🌀 **rîpós** – La granița Banatului cu Crișana a fost notat în 23 de localități termenul *rîpós* cu variantele *rîpurós*, *răpurós*, *rîpát*. Substantivul *rîp* e frecvent în Oltenia și Banat cu sensul de 'jeg' și etimonul său este, probabil, cuvântul grecesc *rypos* (cf. Scriban)
- ♦ **mâzgălít, mâzgós** – În 17 localități din sudul Transilvaniei a fost notat un derivat de la *mîzgă* < sl., bg. 'mzga'.
- ♦ **morčelít** – În nordul Banatului a fost înregistrat un alt termen de origine bg. < *mocilo*. În limba română există o întreagă serie lexicală *mocirlă*, *a mocirli*, *mocirlit*. În Banat acest cuvânt se pronunță cu metateză și e foarte transparent semantic.
- ▶ **tinós** – În Maramureș și nordul Transilvaniei e prezent un cuvânt derivat de la *tină*, cuvânt intrat în limba română din ucraineană, Maramureșul aflându-se sub influența acestei limbi, prin poziția sa geografică.
- 🕒 **zojós** – În graiurile nordice, în câteva puncte din Moldova, Bucovina, nordul Transilvaniei, a fost înregistrat termenul *zoiós*, cuvânt derivat de la *zqaje* din bg. *zola*, cuvânt folosit de altfel și în celelalte graiuri ale dacoromânei, cu diverse sensuri derivate din acest semem comun 'murdar, nespălat'.
- ▣ **mânjít, nãmânjít** – În 8 localități din sudul Transilvaniei într-o arie compactă, la care se adaugă 2 puncte din nord-vestul Banatului și unul în Oltenia, s-a înregistrat termenul *mânjít* cu forma derivată *nãmânjít*. Cuvântul provine din sl. *mazati*. Prefixul *nă-* nu este un prefix negativ, așa cum s-ar crede la prima vedere, ci este un prefix aspectual, procedeu care caracterizează limba bulgară sau sârbă și care marchează intensitatea unei acțiuni. Ceea ce surprinde aici este faptul că forma cu prefix a fost înregistrată în Transilvania și nu în Banat, acolo unde manualele de dialectologie înregistrează prezența unor prefixe aspectuale împrumutate din limbile slave de vest și care au o funcționalitate la nivelul graiului. Există totuși la nivelul graiurilor dacoromânei și alte cuvinte formate cu aceste prefixe aspectuale, așadar ele își dovedesc funcționalitatea și în alte zone dialectale.
- ▲ **mazác** – Un cuvânt care a intrat în limba română din poloneză în sec. XVIII. A fost înregistrat în 10 localități din nordul Moldovei cu sensul 'murdar'.
- ♥ **píscos** – În 8 localități din extremitatea vestică a Crișanei s-a notat un cuvânt de origine maghiară *píscos* < *piszkos*.
- 🎵 **lipós, lepós** – În 7 localități din nordul Bucovinei s-a notat *lipós*, cuvânt pentru care dicționarele dau un etimon grecesc, Având în vedere însă zona unde a fost înregistrat, considerăm mai sigură filiera unei limbi slave, poloneză sau ucraineană pentru *lepu*, de la care s-a format un derivat.

- **jepát, jipát** – În graiurile sudice, în 6 localități, s-a înregistrat un derivat de la *jep*, un cuvânt cu etimologie necunoscută.
- * **puturós** – În 6 localități, fără să facă arie, în Crișana, Sudul Transilvaniei și Bucovina a fost folosit cu sensul 'murdar', printr-o extensiune semantică, termenul *puturós*.
- ▶ **urát** – Tot cu întrebuițare metaforică s-a folosit în 5 localități, sporadic repartizate, în Crișana, Transilvania și Moldova cuvântul *urát*.
- ☒ **zгурós** – Derivat de la un cuvânt moștenit probabil din substratul limbii române *zгурă*, s-a notat în 6 localități din Crișana *zгурós*.
- ◆ **hád** – Din aceeași sferă semantică a lui *urát*, s-a înregistrat în Crișana termenul *hád*.
- ★ **lutós, luturós** – În 5 localități din Muntenia s-a notat termenul *lutós*, derivat de la *lut*, substantiv moștenit din lat. *lutum*, 'pământ'. Din punct de vedere semantic ar putea fi alăturat de *tinós* sau *imálós*.
- ↓ **slinós** – În 2 localități din Moldova, două din Muntenia și una din Banat s-a înregistrat termenul *slinós* derivat de la *slin* 'murdărie, jeg' < germ. *Schleim*.

Pe lângă acești termeni cartografiați au mai fost înregistrați numeroși alți termeni, care apar pe lista de referință atât la *Alți termeni* (având însă puține ocurențe) sau înregistrați ca răspunsuri secundare, al treilea sau al patrulea răspuns. Unii se încadrează în categoriile prezente pe hartă, alții sunt răspunsuri inedite, care vor face obiectul unei analize ulterioare.

Analizând termenii înregistrați pe hartă, am putut stabili câteva clase de motivație formate pe baza unei motivații comune care sta la baza întrebuițării acestor termeni cu această semnificație. Iată cele câteva clase:

1. '**necurat, necurățit**'
murdar, pișcoș, neaspălat, nelăut, neticăzit, mocicoș, mârșav, mazac
2. '**cu jeg**'
jegos, râpos, zguros, lipos
3. '**cu bube, chelbe, mătreață**'
hâros, răpănos, jepat, parșiv, ruginos
4. '**cu noroi, pământ**'
irnos, imălos, tinos, întinos, întinat, lutos, nămolit, mâlos, glodos (crișos)
5. '**acoperit cu murdărie**'
lipos, slinos, mâzgos, mâzgălit, mânjit, nămânjit, mânzălit, izânit, solzos, zmerd, smolit, mizerabil
6. '**spălat cu apă murdară**'
mocirlit, mocerlit, moșcolit, zoiios, năclăit
7. '**cu miros urât**'
pucios, puturos, împuțit, smerd

8. 'cu pete de culoare închisă'

muscur, muscuros, gheuș

9. 'necurat în sens figurat, cu implicații la nivel moral'

urât, blestemat, hâd, mazac, spurcat, hârlav, nesimțit, nesimțitor, neglijent, grozăvicios, boacăr

10. 'vopsit'

cănit, feștelit

11. et. nec.

horioș, fonos, târlan, tikotroș

În ceea ce privește originea acestor termeni, credem că această hartă se alătură altor hărți din ALRR. *Sinteză* care prezintă noțiuni negative, și din care putem trage concluzia că în cazul noțiunilor negative vorbitorii sunt foarte creativi și apelează la diverse procedee, de la folosirea unor cuvinte cu origine străină la folosirea altora cu sensuri figurate, dezvoltând în numeroase direcții semantice. Harta ne oferă în același timp diverse piste pentru unele soluții etimologice sau explică anumite forme regionale.

BIBLIOGRAFIE

- ALRR. *Sinteză IV* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, volumul IV, coordonator: Nicolae Saramandu, autori: Alina Bojoga, Irina Floarea, Mara Iuliana Manta, Mihaela Morcov, Daniela Răuțu, Manuela Nevaci, București, (în manuscris)
- CDDE = I.-A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine. (A–Putea)*, București, Socec, 1907–1914.
- CDED II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Vol. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar, Berlin, S. Calvary; Bucarest, Sotschek, 1879.
- DA I/I, II/I = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I : A–B, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul II. Partea I: F–I; București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: J–Lacustru, București, Tipografia Ziarului Universul S.A., 1940.
- DELR I = *Dicționarul etimologic al limbii române*, volumul I, A–B, redactori responsabili: acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2011.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, București, Editura Academiei, 1975.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă, București, Editura Academiei. Tomul V. Litera L (*Li–Luzulă*), 2008; Tomul VI. Litera M, 1965–1968; Tomul VII. Partea I. Litera N, 1971; Tomul VIII. Partea I. Litera P (*P–Păzui*), 1972; Tomul VIII. Partea a 2-a. Litera P (*Pe–Pânar*), 1974; Tomul VIII. Partea a 4-a. Litera P (*Pogrijanie–Presimțire*) Tomul VIII. Partea a 5-a. Litera P (*Presin–Puzzolană*), 1984; Tomul IX. Litera R, 1975; Tomul X. Partea a 5-a.

SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia. Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

**DES TERMES POUR ‘SALE’ EN DACOROUMAIN
D’APRÈS L’ALRR. *Synthèse***

Résumé

La carte SALE de l’ALRR. *Synthèse* nous offre un exemple de créativité lexicale à l’intérieur d’une langue. On a suivi dans notre article la repartition géographique des principaux termes cartographiés, l’étymologie et la motivation lexicale. Vue la signification négative de la question, la richesse des réponses est de toute évidence.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

MIJLOACE DE HIPERCARACTERIZARE ÎN MORFOSINTAXA GRAIURILOR ROMÂNEȘTI DIN BANATUL SÂRBESC

MARIA MARIN

Hipercaracterizarea, cunoscută și sub termenul *hipermarcare* (Vulpe 1980: 100), numită, uneori, *subliniere*, se referă la punerea în evidență, evidențierea unor elemente, fenomene discutate/întâlnite în vorbire sau în scris, subliniate prin mijloace specifice, pentru a atrage asupra lor în mod suplimentar. Fără a insista asupra fenomenului în sine, ceea ce se obișnuiește să se numească prin hipercaracterizare se poate referi la diverse mijloace sesizabile de evidențiere, în varianta orală sau scrisă a vorbirii a unor elemente pe care le putem numi „afective”, spre deosebire de cele „intelectuale” (vezi, de exemplu, inversiunile în topică, clasificate de Iorgu Iordan în inversiuni „intelectuale” și inversiuni „afective”, acestea din urmă putând fi sesizate, în avrianta orală, prin intonație, iar, în scris, prin semne de punctuație (bine folosite de autor) (Iordan 1956: 731).

În gramatica românească, termenul se folosește cu referire, de la caz la caz, fie la fenomene de redundanță sintactică (repetarea subordonatelor în formă identică sau ușor modificată), fie la anumite construcții simetrice etc.

În cele ce urmează ne propunem ca, plecând de la textele dialectale înregistrate din cele 14 localități considerate reprezentative pentru graiurile românești din Banatul sârbesc (v. *Lista și siglele localităților cercetate*) asupra cărora, o echipă de cercetătoare de la Sectorul de Dialectologie și sociolingvistică din Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române au efectuat, în perioada 2015–2017, o serie de investigații dialectale, să supunem atenției câteva situații care se încadrează, după părerea noastră, în ceea ce se poate numi hipercaracterizare.

1. SUBSTANTIVUL

Redarea raporturilor sintactice cazuale prin forme analitice reprezintă, credem, o chestiune legată de hipercaracterizare.

1.1. Pentru genitivul analitic sunt atestate mai multe tipuri de realizare:

– *la* + substantivul în acuzativ: *pune jarul la gură la cuptor*¹ (L VIIb, B VIIIb), numele *la sate* (B VIIa), *lindini alea-s la păduchi ouă* (B VIIIb), *a dus la hotel cuferele la goști* (R VIIa)²;

– articolul hotărât proclitic *lu* (folosit indiferent de gen), precedând fie substantive articulate: *pomana lu mortu* (L VIIb), *din partea lu apa* (I VIb), *casa lu tinăra* (TM VIIa) fie substantive nearticulate: *sănătatea lu copii* (L VIIb), *din partea lu vânt* „dincotro bate vântul” (B VIIa, b), *haine de-a lu mort* (R VIIb). Uneori, pentru mai multe claritate, vorbitorul folosește, cât se poate de evident, hipermarcarea, obținută prin dubla articulare a determinantului. Situațiile ilustrative pentru această posibilitate constau în construcții realizate fie cu ajutorul a două articole, unul cel hotărât și altul posesiv: *nunașu lu a fată o stat lângă ea* (R VIIa), fie chiar cu ajutorul articolului hotărât enclitic care îl dublează pe cel proclitic: *pomana lu mortu* (L VIIb), *din partea lu apa* (I VIb), *cotrința lu baba* (TM VIIa), *ortacele lu tânăra* „prietenele miresei” (Ib VIIIc) ș.a.;

– în sfârșit, semnalăm genitivul redat cu ajutorul articolului hotărât enclitic *lu* folosit pe lângă un substantiv dejaarticulat cu semnul genitivului *a*, astfel încât substantivul determinant este, în mod clar, dublu articulat (cu articol posesiv și cu articol hotărât): *pomana a lu mortu* (L VIIb), *țâpelu* „pantoful” *a lu doamna* (I VIIc), *pământul a lu oamenii* (L VIIId); *casa a lu gazda* (TM VIIa);

– în unele exemple selectate atributul însuși este dublu articulat: *pământu a lu satulu* (L VI), mai rar forma articulată a atributului fiind impusă de un determinant al acestuia: *numele a lu satu aiest* (S VIIIa).

1.2. *Dativul* poate fi redat, între altele, cu ajutorul articolului *lu* + acuzativul, la rândul său articulat: *să-i dai lu tot natu* (S Va), *am spus lu părinții* (M VIIc), *mulțam lu tatăl* (M VIIc, Ms VII).

2. ARTICOLUL

Utilizarea **articolului hotărât** enclitic este atestată, de asemenea, pe lângă un adjectiv calificativ precedat de un adjectiv demonstrativ, în care articolul marchează atât substantivul determinant, cât și adjectivul, obținându-se o construcție hipermarcată, de tipul *fratele acela marele*. Sintagma, comună cu albaneza, cunoscută încă din limba română veche (Brâncuș 1995: 99), răspândită în româna dialectală pe o arie extinsă, care ocupă Muntenia în întregime, o bună parte din Dobrogea, opt localități din estul Olteniei, atestată, de asemenea, în graiurile românești din nordul Bulgariei (v. Marin 2018: 315 și harta) este întâlnită și în Banatul sârbesc la patru informatoare (majoritatea vârstnice) din trei localități: *O murit ai bătrâni ș-ăștia ai tinerii is ai tineri, nu?* (L VIIb), *babele or tors* [fuiorul]

¹ Pentru facilitarea înțelegerii textelor, exemplele sunt redată în variantă literarizată.

² Vorbitorii nu sunt deranjați de prezența în imediată apropiere a celor doi *la*, unul indicând locul, celălalt exprimând un raport sintactic.

al subfârele (S VIIc), *copilu al micu iar îi place, știe* [să taie porcul] (S Va), *bani d-ai mărunți* (M VIIc). În această ordine de idei, de reținut faptul că în graiurile românești din Banatul sârbesc au fost înregistrate și exemple de cuvinte articulate cu articol hotărât în contexte considerate de specialiști drept situații clare de cumul de articole: *în altu sistem se lucră* (O VIa), *ne ducem în alta piață* (O VIIIa), *alta politică se face* (O VIIIa) (cf. Vulpe 1987: 304–306) sau *cânepa ai de toamna* (OVIIIb), *sapa ai de toamna* (M VIIc) (cf. Marin 2018: 317).

3. PRONUMELE

3.1. Rareori, cazurile oblice ale pronumelui personal sunt redade prin forme analitice: *era colțu la el* [= bobul de porumb semănat] *atâta* (TM VIII), *între unghii la ele* [la vaci] *era pământ* (R VIIIb), pentru genitiv, și *zăcem cătă ea să tacă* (L VIIIb), pentru dativ.

3.2. Formele neaccentuate ale pronumelui personal ori ale pronumelui reflexiv folosite pe lângă verb sunt, adeseori, plasate atât înaintea cât și după forma verbală: *l-am băgatu-l* (V VII), *l-ai adusu-l* (V VII), *l-am moștenitu-l* (M VIIIa), *l-am făcutu-l* (M VIIIb), *le-am spălatu-le* (M VIIIb), *l-am pusă-l* (M VIIIb), *le-am datu-le* (V VII), *i-o plăcutu-i* (R VIIIa), *i-o închisu-i* (V V), *s-o făcutu-să* (M V, VIIc), *s-o zăsu-să* (M VIIa). Particularitatea este considerată o modalitate de subliniere a formei pronominale (GLR, I: 146).

3.3. Pronumele demonstrative cunosc forme cazuale analitice redade prin mijloace specifice (întâlnite și la substantive, v. *supra*), de tipul: *soacra la asta* (M VIIIb), *familia lu aia* (R VIIa) ori *familia a ăla* (S VIIa, b), pentru genitiv, și *îi spunea lu ăla* (V VIII), *îi spune scârcel la ala* (B VIIIa), pentru dativ.

3.4. Demonstrativele *aiesta* și *acela*, cu *-a* atunci când sunt utilizate în variantă precedând substantivul determinat, de tipul *aiesta om*, *acela bărbat*, reprezentând o particularitate a limbii române vechi (Densusianu, HLR, II: 188, 385; Frâncu 2009: 66), păstrată astăzi în diferite zone ale teritoriului dacoromân (Iordan 1956: 395) și considerată de Magdalena Vulpe drept o particularitate tipică pentru graiurile maramureșene (Vulpe, *Tratat*: 334 și h. 117) și, apoi, regăsită și în vorbirea dialectală a românilor din Maramureșul istoric de la nord de Tisa, din nordul Bucovinei și din zona transnistreană (Marin *et alii* 2000: 72), precum și în cea a românilor din Ungaria (TD–Ung.: LXXXI). În graiurile din Banatul sârbesc, așa precum, probabil, și în celelalte unde este obișnuit tipul acesta de topică, rostirea sintagmelor în discuție este însoțită de o intonație specială, insistându-se asupra determinantului pronominal, mai ales atunci când sensul o cere: *a venit la ăsta fată* „a venit la cealaltă fată” (M VIIa).

3.5. Pentru pronumele relativ *cine* întrebuițat în calitate de element subordonator în frază, folosit, în formă de dativ, pentru a introduce completetive directe sau completetive de relație, este atestată o variantă hipermarcată

construită cu dativul analitic *al cui* dublat de pronumele personal *lu(i)*: *să vadă a lu cui este copilul* (SVa), *nu mai cunoști un copil a lu cui este* (S VIIb).

4. VERBUL

La **verb** reținem câteva forme analitice deosebite care pot fi încadrate drept creații hipermarcate.

4.1. *M a i - m u l t - c a - p e r f e c t u l*, redat, de obicei, prin forme analitice, exprimate cu ajutorul perfectului compus al verbului *a fi* + participiul verbului conjugat, care, uneori, este folosit în formă acordată în gen și număr cu subiectul, ceea ce reprezintă, după părrea noastră, o modalitate de a marca în plus forma verbală pentru evitarea confuziei: *elevii care am fost terminați școala* (SVIIIb), *ăștia or fost veniți* „veniseră” *când am ajuns noi* (TM VIIIa).

4.2. *C o n j u n c t i v u l p e r f e c t*, la fel ca în limba veche (Densusianu, HLR, II: 223), este cunoscut în majoritatea satelor cercetate de noi cu forme ale auxiliarului *variable după gen și număr*: *să fiu știut* [că veniți] *am fiu... făcut vo două bubuiene* [„gogoși”] (L VIIa); *n-o vinit* [fiica] *o țară s-o fiți văzut* (L VIIb), *pot să mă fiu măritat* (L VIIc, d), *ce să fim făcut?* (L VIIc), *să fie fost așa era bine* (TM VIIIb), *să fie fost o formă toate* (M V), *să mă fie dus la doctor mi-ar fi trecut* (M VII), *să fiu știut am fi făcut* (Ms VII), *nu știu să fiu visat ceva* [la ursitori] (R VIIa), *nu știu să fie fost bolnavă* [ea] (Ib VIIb).

5. ADVERBUL

Pentru **adverb**, reținem câteva forme compuse pe care considerăm că se pot încadra în categoriile discutate (și considerate) drept forme suprapuse: *înainte vréme*, cu semnificația „(mai) demult, în vremurile dinainte” (B VIIc, M V), cu varianta *naînte vréme* (L VIIb, d, B VIIIb, VI VIIa), având corespondent în româna veche locuțiunea *mainte vreme* (Rosetti, RRL: 45). După acest model s-a creat, probabil, locuțiunea sinonimă *înapoi vremea*: *Așa o fost înapoi vremea* (B VIIb). Considerăm că ambele locuțiuni sunt rezultatul unei dorințe a vorbitorilor care, simțind că *înainte* și, respectiv, *înapoi*, ar putea să fie confundate cu adverbele de loc respective, pentru mai multă claritate au adăugat determinantul *vreme*.

6. SINTAXA

În domeniul **sintaxei** situațiile de hipercharacterizare, relativ des întâlnite, au fost semnalate ca fenomen și discutate cu referire la diverse posibilități de realizare

a coordonării și a subordonării în frază, unele dintre ele având caracter regional sau dialectal (Vulpe 1980: 95, 100, 103 ș.a.).

6.1. Conjunții coordonatoare

Conjunția **dar** este unul dintre elementele coordonatoare cu frecvență ridicată în exprimarea raportului disjunctiv, având sensul „ori”. Ea apare, de obicei, înaintea fiecăreia dintre propozițiile aflate în disjuncție, ceea ce subliniază intensitatea ridicată a acestui raport: [Combaiul] *îi cu o vrâstă, dar îi cu două vrâste, dar... în boabă* (B VI); *nu contează dar îi slava [k] dar îi... îi sârb, dar îi musulman, dar îi hârvaț* (B VI).

Cu sens identic este utilizată varianta fonetică *da*.

6.1.1. Da cu sens disjunctiv este întâlnită în situații ușor deosebite, astfel:

a) în propoziții marcate printr-o intonație de intensitate, cu nuanță ușor interogativă: *să videm dă-i bun, dă nu-i bun* [mațul de cârnați] (L VIIb); *dă o fost așa, dă n-o fost așa, nu știu* (Ib VIIa); *dă o fost unsprezece ceasuri noaptea, dă o fost jumătate la doisprăzece, dă câte ceasuri o fost, cūm o fost? dă o fost dă dimineață, da cum...* (HG VIIb), conjuncția *da* este întâlnită atât în propoziții principale, cât și în subordonate (coordonate între ele): *Să videm dă-i bun, dă nu-i bun* (L VIIb);

b) într-o altă serie de exemple, conjuncția *da* este atestată într-o completivă directă având o nuanță ușor dubitativă, sinonimă (parțial) cu *oare*: *am întrebat dar se poate?* (S VIIIa). Și de această dată, varianta cu frecvență mult mai ridicată este *da*, întâlnită în propoziții situate la limita dintre coordonare și subordonare: *nu știu da știți voi cum a fost?* (Ms VII); *este o meserie, nu știu da cunoscută în România? cel ce poartă ursu pân sat, aea n-am lucrat. Da astelante am lucrat de toate* (G VIIIb).

6.2. Conjunții subordonatoare:

– **de** cu valoare de conectiv pentru subordonatele circumstanțiale finale, despre care, în GLR, II: 304, se consideră că este folosit „mai ales după verbe de mișcare” și, îndeosebi, în vorbirea populară și familiară”, în graiurile din Banatul sârbesc este atestat relativ frecvent (cu următoarele observații).

Contextele de ocurență evidențiază faptul că, adesea, identificarea sensului este facilitată de *intonația* care marchează ușor perceptibil un cuvânt „cheie” pentru aceasta: *Soacră-mea i-o dat prin sîtă [frecăței] de-o curs făina aia* (L VIIb); [Porumbul] *încolțit l-ai pus în pōd de s-o uscat* (TM VIII); [În boască] *ai pus și înc-o țără apă caldă d-o-nceput să fragmenteze [„să fermenteze”]* (TM VIII); *Ai bătūt-o cânepa de-ai scos sămânța* (TM VIII); [Cânepa] *ai băgat-o-n apă de-ai muiat-o* (TM VIII); *le-am dat cu răchîe [copiilor bolnavi de varicelă] de-o ieșit cozăcile [„bășicuțele de pe piele”] alea afară* (L VIIe); [Preotul] *o vinit din ălt sat de-o făcut vicerna [„vecernicia”]* (Ib VII).

– **măcăr**, cu variantele *ăcăr*, *măcăr* și compusele *măcăr că*, *măcăr să*, considerate în majoritatea lucrărilor de specialitate specifice limbii vorbite (Jordan 1956: 711–712; Avram 1960: 183; Gheție 1961: 171) sau regionale/dialectale (GLR, II: 326; Avram 1960: 183; cf. Vulpe 1980: 222), cunoaște o răspândire aproape generală în graiurile la care ne referim³.

Subliniem, de asemenea, că, în toate exemplele întâlnite, *măcar* și compusele sau variantele sale sunt atestate cu valoare de conjuncție subordonatoare **concesivă**, având sensul „cu toate că, deși”. Răspândirea și frecvența remarcabilă ne îndreptătesc s-o considerăm în graiurile la care ne referim conjuncție *tip* pentru această categorie de subordonate.

Reținem, de asemenea, că *măcar* și compusele sau variantele sale sunt marcate printr-o **intonație de intensitate** ușor remarcabilă (chiar dacă în textele transcrise aceasta nu a fost notată decât rareori): *Mi-o cumpărat mobilă măcăr am avut de toate* (S VIIa); [Învățătorul] *o știut rumânește săp joace, măcăr c-o fost rus* (Ms VII); *Am fost îndrăzneată, cum să vă spun? ăcăr că mi-s mică așa* (SVIIc); *mai mult să nu te văd [că lași copilul mic în casă singur și te duci la lucru afară] măcăr că nu măi mănânc nimic* (BVIIa); *or fost [oamenii] sănătoși măcăr c-or lucrat cu coasa* (M VIIb); *acuma se mărită [fetele cu oricine], măcăr numa să se ducă [de la părinți]* (M V); *măcăr că-i aproape [fiica], nu mă duc [la ea]* (Ib VII).

6.3. În sfârșit, reținem câteva situații în care se poate vorbi de **cumul de elemente subordonatoare**, procedeu relativ rar întâlnit în textele excerptate de noi și considerat, de obicei, o trăsătură arhaică (Vulpe 1980: 188), având valoare de subliniere.

Modalitatea aceasta de redare a raportului de subordonare am întâlnit-o în exprimarea următoarelor tipuri de subordonate:

– **modale**: *M-o întrebat ca cum voi mă întrebați* (S VIIc); *nu ne-am dus cu oile la munte ca cum se duc la România* (R VIIIb);

– **completive directe**: *să spun tu că ce-i* (B VIIc); *nu te-ntreb că de ce te-ai dus, da' că de ce nu ne-ai spus* (M VIIa);

– **temporale de anterioritate**: *înainte de ce-or plecat ne-or spus* (Ib VIIc).

7. INTERJEȚIA

Interjecția *vaide*, atestată în formă hipermarcată *vaide de* încă din limba română veche (Densusianu, HLR, II: 289–290), întâlnită în două texte din secolul al XVI-lea (Drăganu 1930: 304–305), a fost înregistrată în trei dintre localitățile

³ Menționăm că în corpusul consultat de Magdalena Vulpe pentru lucrarea sa nu a fost înregistrat niciun exemplu pentru *măcar* și compusele sale (Vulpe 1980: 222).

din Banatul sârbesc cercetate de noi: [Soțul] *m-o făcut toancă* [„toantă”], *văide de mine, m-o suduît* (S VIIc); *n-am avut puteri să facem nuntă, văide de mine* (M VIIIb); *eu am fost copil văide de mine* (Ms VII).

Este de subliniat faptul că Nicolae Drăganu, în articolul citat, interesat de această formulă, considera că repetarea lui *de* (în *vaide de*) a fost motivată, la început, de *intensitatea sentimentului (de durere)* [s.n., M. M] exprimat, iar, cu timpul, primul dintre cei doi *de* „a fost considerat ca alcătuind un singur cuvânt și s-a pus după el al doilea *de*” (Drăganu 1930: 304). Fără îndoială, varianta cu *de* repetat este, deci, rezultatul unei trăiri intense redate, mai întâi, oral și, apoi, reținute și în scris⁴.

În concluzia celor prezentate nu ne rămâne decât să subliniem, încă o dată, varietatea problemelor întâlnite în textul dialectal, în general, bogăția și valoarea lingvistică, nebănuită a materialului cules de la românii din comunitățile aflate în afara granițelor țării.

LISTA ȘI SIGLELE LOCALITĂȚILOR CERCETATE

L = Locve	R = Râțișor
S = Straja	V = Voivodinți
I = Iancaid	O = Ovcea
TM = Toracu Mic	Ms = Mesici
E = Ecica	G = Glogoni
B = Barițe	Ib = Iabuca
M = Marcovăț	VI = Vlaicovăț

BIBLIOGRAFIE

- Avram 1960 = Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, Editura Academiei Române.
- Brâncuș 1995 = Gr. Brâncuș, *Cercetări asupra fondului traco-dacic al limbii române*, Institutul Român de Tracologie „Biblioteca Thracologica”, VIII, București.
- Densusianu, HLR, II = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Tome II. *Le seizième siècle*, Paris, Librairie Ernest Letoux, 1938.
- Drăganu 1930 = N. Drăganu, *Etimologii*, în *Dacoromania*, VI, 1929–1930, p. 304–305.
- Frâncu 2009 = Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*. Indice general de Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- GLR, I, II = *Gramatica limbii române*, autori: acad. Al. Graur, Mioara Avram, Laura Vasiliu, vol. I–II, ediția a II-a revizuită, București, Editura Academiei, 1966.
- Iordan 1956 = Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului.
- Marin 2017 = Maria Marin, *Graiuri din afara granițelor României, păstrătoare ale unor elemente de limbă română veche*, în *Limba română*, LXVI, 3, p. 350–354.

⁴ Pentru întreaga discuție asupra sintagmei *vaide de*, v. Marin 2017: 352–353.

- Marin 2018 = Maria Marin, *O particularitate a utilizării articolului hotărât în româna dialectală*, în *Limba română*, LXVII, 3–4, p. 309–320.
- Marin et alii 2000 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri românești din Ucraina și Republica Moldova*, în Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare*, București, [f.e.], p. 42–121.
- Rosetti, RLR = Al. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, 1926.
- TD–Ung. = *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Vulpe 1980 = Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Vulpe 1987 = Magdalena Vulpe, *Sur une particularité régionale dans l’emploi des indéfinis*, în *Revue roumaine de linguistique*, XXXII, 3, p. 303–307.
- Vulpe, *Tratat* = Magdalena Vulpe, *Subdialectul maramureșean*, în *Tratat de dialectologie românească*, coordonator Valeriu Rusu, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1984, p. 320–354.

HYPERCHARACTERIZATION MEANS IN THE MORPHO-SYNTAX OF ROMANIAN SUBDIALECTS FROM THE SERBIAN BANAT

Abstract

Without insisting on the phenomenon as such, the author presents some means of highlighting in speech some elements that can be called ‘affective’, emphasized by intonation or by word order. The material on which our observations are based consists of dialectal texts recorded in 14 villages with Romanian population from the Serbian Banat.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
dialectologie@yahoo.com

TERMENI PENTRU ‘CHERCHELIT’ ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE PE BAZA ALRR. SINTEZĂ III

ANDREEA MASTU, ȘTEFANIA OPREA

1. INTRODUCERE

În acest articol¹ ne propunem să descriem și să discutăm harta 426 din volumul al treilea al *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, coordonat de Nicolae Saramandu (ALRR. *Sinteză III*). Pe harta 426, alcătuită de Daniela Răuțu, sunt cartografiți termenii folosiți în graiurile dacoromâne pentru noțiunea ‘cherchelit’. Studiul nostru pleacă de la articolul Vivianeii Fătu-Ilie din 2015, care discută termenii pentru noțiunea ‘cherchelit’ pentru graiurile sudice, pe baza *Dicționarului graiurilor dacoromâne sudice* (DGS). Noi ne-am propus să facem o cercetare asemănătoare pe baza ALRR. *Sinteză III*, cercetare care să acopere atât graiurile sudice, cât și pe cele nord, nord-vestice (pentru delimitarea unităților dialectale în dacoromână, v. Saramandu și Nevaci 2013: 108–115)².

Articolul este structurat în cinci părți. În partea a doua (v. infra **2**) vom ilustra imaginea de ansamblu rezultată în urma sistematizării datelor din harta 426. În partea a treia (**3**) și în partea a patra (**4**) vom discuta, în detaliu, repartiția geografică și, după caz, etimologia tuturor termenilor cartografiți pentru noțiunea ‘cherchelit’. În partea dedicată concluziilor (**5**) vom preciza rezultatele demersului nostru și câteva direcții noi de cercetare.

2. O PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA HĂRȚII 426

Harta 426 din ALRR. *Sinteză III* cartografiază răspunsurile principale la întrebarea 588 din *Chestionar*: „dar unui om care nu e chiar beat ... a băut și el cam

---

¹ Articolul are la bază comunicarea susținută în luna noiembrie 2021 la *Al 21-lea Colocviu internațional al departamentului de lingvistică*, Facultatea de Litere, Universitatea din București. Le mulțumim tuturor celor care ne-au ajutat cu sugestii, comentarii și cu materiale bibliografice pentru realizarea acestei cercetări. Ținem să le mulțumim în mod special Manuelei Nevaci, lui Cristian Moroianu, Rozaliei Colciar, Irinei Floarea, Danielei Răuțu și lui Victor Celac.

² Studiul nostru se încadrează într-o serie mai largă de cercetări care discută în detaliu hărți lexicale din *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* – pentru câteva dintre acestea, v. Morcov (2016), Floarea (2017), Manta (2019) ș.a. Pentru analiza unor hărți morfologice, v. Răuțu (2017) ș.a.

multișor și începe să i se „dezlege” limba, să fie vesel, să cânte ... cum zici că e?” (ALRR. *Sinteză* III: XXI). Răspunsurile cartografiate sunt în număr de 24, după cum urmează: *afumat, amețit, băuț, bîat, cărcălit, cu kef, dârj, făcut, în doi peri, în voie bună, în curaj, în kędve, încânit, kefliu, kefuit, kerkelit, pilit, șumăn, treancăn, trênkêl, trênkêș, turmentat, vesel, yinos*, ilustrând o serie sinonimică nu doar bogată, ci și foarte variată morfologic și etimologic (v. 3, 4, pentru discuții detaliate).

În urma sistematizării termenilor și a ierarhizării lor după frecvență a rezultat următoarea situație generală, ilustrată în graficul din *Figura 1* de mai jos.

Graficul din *Figura 1* ilustrează toți cei 24 de termeni cartografiați pe harta 426, după frecvență, în ordine descrescătoare. Astfel, putem observa foarte ușor că cele mai multe răspunsuri pentru noțiunea ‘cherchelit’ au fost locuțiunile adjectivale *în curaj* și *cu chef*, urmate de adjectivele participiale *amețit* și *cherchelit*. Termenii cei mai rari, de la sfârșitul graficului, sunt *trenchel* (în varianta fonetică *trênkêl*), *vinos* (cartografiat în varianta fonetică *yinos*) și *încânit*.

Tot în graficul general (*Figura 1*) se poate observa repartitia geografică a termenilor. Putem identifica termenii care sunt răspândiți doar în anumite graiuri: *dârj, chefuit, chefliu* (în grupul graiurilor sudice), respectiv *beat, în voie bună, șumăn, treancăn, trenchel* (în regiunile vestice aparținând grupului graiurilor nord, nord-vestice), dar și termenii care sunt specifici unei singure regiuni geografice: *încânit* și *cărcălit* în Transilvania și *în doi peri* în Moldova și Bucovina.

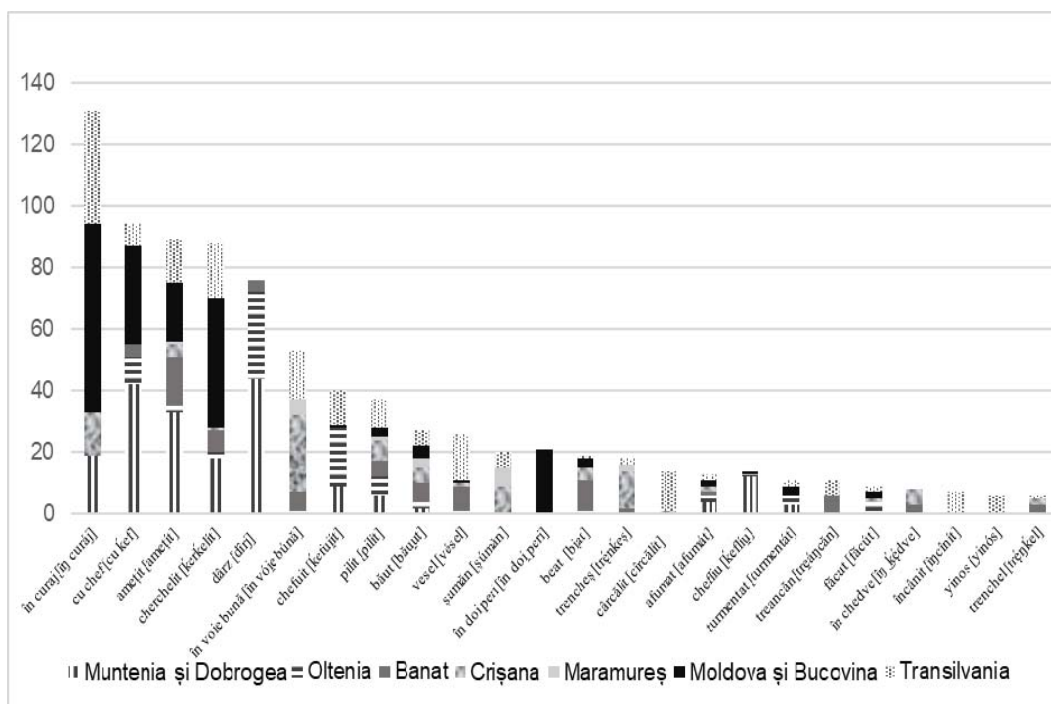

Figura 1: Ierarhia după frecvență a termenilor pentru noțiunea ‘cherchelit’.

În cele ce urmează, vom descrie repartitia geografică a fiecărui termen în graiurile dacoromâne și vom discuta diferitele probleme etimologice pe care le pun unii termeni. După caz, vom compara situația unor termeni întâlniți în graiurile dacoromâne pentru noțiunea 'cherchelit' cu situația răspunsurilor pentru 'cherchelit' din dialectul aromân, răspunsuri cartografiate pe harta 371 din ALAR II (Saramandu și Nevaci 2020).

3. TERMENI CARE FORMEAZĂ ARII

3.1. Termenii cei mai frecvenți

În curaj (*în curáj*), loc. adj. (*curaj* < fr. *courage*) (DA, MDA)

Locuțiunea adjectivală *în curaj* nu este înregistrată în dicționarele consultate (DA, MDA) – acolo apare doar forma *cu curaj*, însă fără sensul „amețit de băutură, cherchelit”. DA și MDA înregistrează, însă, sensuri relevante ale substantivului *curaj*: „voie bună a omului care a băut cam mult” (DA), „îndrăzneală a omului băut” (MDA), ambele marcate ca populare. *În curaj* ocupă primul loc în ierarhia termenilor după frecvență, fiind înregistrat în 131 de puncte. Deși este cel mai frecvent răspuns, nu este repartizat uniform în graiurile dacoromâne. Este răspunsul predominant în Moldova și Bucovina (în 60 de puncte), unde formează o arie extinsă de-a lungul teritoriului. Îl mai întâlnim concentrat în arii ceva mai restrânse în Crișana (nord-est) și în Transilvania (în zona de sud-vest). În Muntenia, răspunsul este înregistrat în partea de nord-est, la graniță cu Moldova și mai apare în trei puncte din Dobrogea (872, 877, 892).

Cu chef (*cu kēf*), loc. adj. (*chef* < tc. *keyf*, dial. *kef*) (DA, DELR, MDA)

Locuțiunea adjectivală formată de la *chef* este al doilea cel mai frecvent răspuns cartografiat pe hartă – apare în 94 de puncte – fiind și înregistrată în dicționare cu sensul „amețit” (DA, MDA). Termenul este răspândit în ambele graiuri dacoromâne dar, per total, este mai frecvent în cele sudice. În Muntenia și Dobrogea apare cel mai des (în 42 de puncte), unde formează o arie extinsă pe tot teritoriul și este, totodată, și cel mai des întâlnit termen din Dobrogea. În Oltenia este mai rar, fiind distribuit mai degrabă în sud, de-a lungul regiunii și în câteva puncte din centru și din vest. Răspunsul apare destul de des și în Moldova și Bucovina, formând două arii mai restrânse: una în sudul Moldovei, la graniță cu Muntenia și o alta în nord, nord-vest, în special în Bucovina. În Transilvania este înregistrat în șapte puncte, în zona de sud, sud-est, iar în Banat, în 4 localități aflate la distanță (20, 51, 56, 84).

Trebuie menționat aici că termenii formați de la baza tc. *keyf*, dial. *kef* sunt și termenii predominanți pentru noțiunea 'cherchelit' în dialectul aromân (ALAR II, harta 371). Locuțiunile de la tc. *keyf* cartografiate pentru dialectul aromân sunt formate mai ales cu prepoziția *p(r)î*: *pî kēfî* (punctele 20–22, 24, 25), *pi kēfe* (26), *pi qēfi* (37), *pi qēfi* (38), *pi kēfi* (38), *pri kēfi* (29), *pri kēfi* (40). Tot pe harta 371 apare și o locuțiune cu prepoziția *tu* 'întru, în' (Papahagi 2013): *tu kēfi*, consemnată pentru punctele 39 (graiul pindean) și 58 (graiul fărșerot).

Situația termenului *cherchelit* în graiurile dacoromâne se prezintă, deci, foarte interesant: DELR îl înregistrează cu etimologie nesigură, probabil din turcă, având ca etimon îndepărtat tc. *gülgülü*, *gülgüli* („roz”) și, totodată, pe harta 426 din ALRR. *Sinteză III* îl găsim predominant în Moldova, formând o arie foarte concentrată în nord-estul Moldovei. Această situație este, la o primă vedere, surprinzătoare, dacă ținem cont de generalizarea că termenii de origine turcă sunt mai degrabă așteptați în graiurile sudice sau, dacă apar în Moldova, sunt așteptați în sudul regiunii (v. Rusu 1984: 283).

Asumând drept corectă ipoteza din DELR (că termenul *cherchelit* provine din tc. *gülgülü*), am vrut să vedem dacă situația lui *cherchelit* din harta 426 este, într-adevăr, atât de surprinzătoare. Dacă presupunem că *cherchelit* < tc. *gülgülü*, observăm că frecvența atât de mare a unui termen din turcă în Moldova nu este, în acest caz, unică – *cherchelit* este înregistrat, aici, în 42 de puncte, însă și locuțiunea *cu chef* apare în 32 de puncte (v. supra *cu chef*). Mai departe, în răspunsurile din lista de referință a ALRR. *Sinteză III* găsim, la categoria „alți termeni”, răspunsul *ghiurghiului* (*gürgülü*), consemnat în punctele 633 (sudul Moldovei) și 871 (nordul Dobrogei). În nordul Dobrogei, lângă răspunsul *gürgülü* mai apare un turcism, *chefliu* (873) și, în localitatea vecină, termenul *cherchelit* (punctul 875). La o privire detaliată în regiunea Dobrogea, dacă facem o ierarhie după frecvența a claselor etimologice, observăm că răspunsurile cu etimoane turcești (*cu chef*, *chefliu*, *chefuit*) sunt cele mai frecvente, exact aceeași situație pe care o întâlnim și în dialectul aromân (v. ALAR II, harta 372, v. supra *cu chef*, v. infra *chefliu*).

Prin urmare, răspândirea lui *cherchelit* în Moldova (chiar și în nord) nu contrazice ipoteza DELR (*cherchelit* < tc. *gürgülü*), deoarece nu ar fi singurul termen de origine turcă frecvent în această regiune (inclusiv în nord). Mai mult, înregistrarea termenului în Dobrogea, o regiune unde predomină răspunsurile de origine turcă și unde l-am găsit inclusiv pe *gürgülü* (lângă *chefliu* și *cherchelit*) reprezintă, credem noi, un argument empiric în favoarea ipotezei DELR.

3.2. Termeni specifici unor graiuri

Beat (în varianta fonetică *bjat*) lat. *bibitus* (DA, DELR, MDA)

Sensul „amețit de băutură, cherchelit” este consemnat în DA și în MDA. Termenul este păstrat și în dialectul aromân și meglenoromân, sub formele aro. *ambitat* (Papahagi 2013) și mro. *beat* (Capidan 1934). Este mai des răspândit în grupul graiurilor nord-vestice, în regiunile din vest. Apare cel mai des în Banat, de-a lungul regiunii, în special în est. Mai este cartografiat în patru puncte din Crișana (115, 118, 178, 201) și într-un punct din Transilvania, în sud-vest (404). În Moldova apare doar în trei puncte (571, 574, 642). În graiurile sudice, este consemnat într-o singură localitate din Oltenia (923).

Chefliu (*kefliu*) < tc. *keyfli* (DA, DELR, MDA)

Sensul „amețit de băutură” este înregistrat în DA și în MDA. Termenul este destul de rar întâlnit în graiurile dacoromâne (în 12 puncte) și este răspândit în

graiurile sudice, cu o singură excepție (punctul 589 din Moldova). Este mai degrabă specific regiunii Muntenia și Dobrogea, fiind însă răspândit în puncte dispersate, fără să formeze arie. În Oltenia este cartografiat într-un singur punct (938). Forme echivalente cu dro. *chefliu* întâlnim în dialectul aromân, în diferite variante fonetice. Pe harta 372 din ALAR II sunt consemnate formele *kefliu;-lii* (punctul 13), *kifliu, -lii* (punctul 23), *kefli;-láz* (punctul 16), *kifli,-lăț* (punctele 2, 5, 9, 10), *kifli,-lăț* (punctul 8) *kifli,-lăț* (punctele 3, 11, 17, 18); *kifli;-lăț* (punctul 19), *kifli;-fleăț* (punctul 12).

Chefuit (*kefuït*), participiul verbului *chefui*, (*chef* < tc. tc. *kef*, dial. *kef*) (DA, DELR, MDA)

Este înregistrat în MDA cu sensul „puțin amețit de băutură”. Este specific graiurilor sudice, în special regiunii Oltenia (în 19 puncte), formând, în vestul Olteniei, o arie relativ extinsă raportată la acest teritoriu. Îl găsim și în Muntenia și Dobrogea, în câteva puncte dispersate din sud, însă fără să formeze arie. Termenul mai este răspândit în 11 puncte din Transilvania, în sud, sud-est, dar fără să formeze arie și este cartografiat și într-un punct din Moldova (482).

Dârz (în varianta fonetică *dîrj*), < v. sl. *дръзъ* (*drüzü*) (DA, MDA)

În lucrările consultate, termenul nu este echivalat cu sensul „amețit de băutură, cherchelit”, fiind consemnat cu sensurile „îndrăzneț”, „violent”, „curajos” ș.a. (DLR, MDA). DLR înregistrează și expresia *dârz de băutură*, referitoare la un om care „a băut prea mult”. Într-un glosar dialectal din Vâlcea, l-am întâlnit cu sensul „ațâțat de băutură” (Gl. Vâlcea 1931). În MDA găsim și structura *a fi dârz de băutură*, cu înțelesul „a nu exagera, a nu se îmbăta”. Termenul, în varianta fonetică *dârj*, este specific graiurilor sudice, fiind cel mai des întâlnit răspuns din Muntenia (44 de puncte) și Oltenia (28 de puncte). În aceste regiuni, formează o arie extinsă care acoperă estul Olteniei și vestul Munteniei. Termenul nu apare deloc în Dobrogea. Dintre regiunile graiurilor nord, nord-vestice, apare doar în patru puncte din Banat (14, 70, 75, 79), fără să formeze arie.

În voie bună (*în voje bună*) Loc. adj. (*voie* < v. sl. *воля*) (DLR, MDA)

Locuțiunea adjectivală, înregistrată în DLR (s.v. *voie*) cu sensul „amețit, cherchelit, vesel”, apare pe hartă în 53 de puncte, concentrate în mare măsură în graiurile de nord, nord-vest. Întâlnim structura preponderent în vestul Crișanei, de-a lungul întregului teritoriu, în nord-vestul Transilvaniei și, în măsură mai mică, în Banat, Maramureș, Oltenia (unde răspunsul este consemnat într-un singur punct – 948).

Șumăn (*șumăn*) < v. sl. *шумънь* (DLR, MDA)

Înregistrat în dicționare sub forma *șumen*, cu sensurile „beat, amețit de băutură” (DLR) „amețit de băutură” (MDA), termenul se caracterizează printr-o frecvență medie (20 de puncte). Îl întâlnim doar în grupul graiurilor de nord, nord-vest, în Crișana, în nord-vestul Transilvaniei, precum și în Maramureș, regiune

unde formează o microarie. Nici *șumăn*, nici adjectivul participial *șumenit* (oferit ca al doilea sau al treilea răspuns) nu apar deloc în Banat sau în Moldova. De asemenea, termenul nu apare deloc în graiurile sudice.

Treancăn (*trɛaŋcăn*)

Adjectivul nu este consemnat deloc în dicționare și apare pe hartă în doar 11 puncte, distribuite în vestul Banatului și în vestul Transilvaniei. Prezența acestuia, precum și a formei *truancăn*, oferită ca răspuns secundar, în Banat (punctul 92) ar putea fi pusă în legătură cu un verb specific acestei regiuni, *trincăni* (<germ. *trinken* „a bea”), înregistrat în DLR și MDA cu sensul „a se ameți de la băutură; a se chercheli”.

Trencheș (în varianta fonetică *trɛŋkeș*) Din *trenchi* + suf. *-eș* (DLR, MDA)

Substantivul *trenchi* este înregistrat în cele două dicționare, DLR și MDA, ca variantă pentru *trinc* „faptul de a ciocni paharele cu băutură, atunci când se închină în cinstea cuiva” (< germ. *trink*, imperativ al vb. *trinken* „a bea”). Forma *trencheș*, consemnată în DLR cu sensul „ușor amețit de la băutură; (familiar) cherchelit, afumat”, iar în MDA cu sensul „amețit de băutură”, apare pe hartă în 18 puncte, exclusiv în vestul țării. Este răspândit de-a lungul Crișanei, în 12 localități, și în câte două localități din Banat (38, 42), Maramureș (222, 240) și din zona de vest a Transilvaniei (303, 328).

3.3. Termeni specifici unei regiuni

În doi peri (*în doĭ perⁱ*) Loc. adj și adv. (*păr* < lat. *pilus*)

Consemnată ca regionalism cu sensul „amețit de băutură; cherchelit, afumat” (DLR, MDA), locuțiunea *în doi peri* este specifică în exclusivitate, pe harta 426, Moldovei și Bucovinei. Din totalul de 21 de localități, 9 sunt concentrate într-o zonă relativ restrânsă din nordul regiunii, iar restul sunt dispersate în zona centrală, în vestul și în estul Moldovei. Dialectele sud-dunărene aromân și meglenoromân înregistrează substantivul *păr* (aro., megl. *per* Papahagi 2013, Capidan 1934), însă nu și locuțiunea.

Cârcălit (*cîrcălit*)

Din totalul de 14 puncte în care este consemnată această formă, 13 apar în Transilvania, majoritatea concentrate în zona de nord, și unul singur în Crișana (169). În dicționare sensul „amețit de băutură” nu este însă atestat. DA înregistrează verbul *cărcăli*, cu varianta *cârcăli*, căruia îi sunt subordonate următoarele sensuri: „a face ceva prost, urât, de mântuială, *spec.* a scrie prost, a desena urât; (+părpăli) a frige ceva numai pe deasupra, a părpăli”. În MDA, alături de cuvântul-intrare *cârcăli*, cu varianta *cârcăli*, întâlnim și adjectivul *cârcălit*, cu varianta *cârcălit*, care prezintă sensurile: „1. (pop, despre alimente) prăjit superficial 2. murdărit 3. scris urât și ilizibil 4. desenat (sau pictat) urât, fără talent 5. necăjit 6. fără minte 7. neserios 8. superficialitate”. Atât cele două dicționare, cât

și DELR, oferă ca etimon pentru verb scr. *krkaliti* „a băliga, a murdări”, iar adjectivul este considerat, în mod așteptat, formă participială de la *cărcăli* / *cârcăli*.

Ținând cont de toate datele pe care ni le furnizează dicționarele, propunem o discuție legată de originea termenului *cârcălit* cu sensul „amețit de bătură” în care vom prezenta două opțiuni: 1. adjectivul *cârcălit* atestat pe harta 426 este un cuvânt diferit de *cârcălit* (*cărcălit*) pe care îl înregistrează DA, MDA, DELR; 2. *cârcălit* provine din *cărcăli* (*cărcăli*), cu etimon sârbocroat și îi este specific, alături de toate celelalte sensuri înregistrate în DA, MDA, și sensul regional „amețit de bătură”.

Prima ipoteză are la bază observația că nu există o legătură semantică evidentă între „amețit de bătură” și oricare dintre sensurile pe care le înregistrează dicționarele pentru acest termen, astfel încât să putem vorbi în mod cert de un anumit traseu de dezvoltare semantică. Dacă observația este corectă, atunci considerăm că putem discuta două forme omonimice, *cârcălit*¹, înregistrat în dicționare, și *cârcălit*², cu sensul „amețit de bătură”, neînregistrat în dicționare. Desigur, discuția nu se poate opri în acest punct, fiind necesară o explicație suplimentară privitoare la cel de-al doilea termen. În DELR (s.v. *chercheli*) este atestată ca variantă regională pentru *chercheliu* forma *cărcăliu*. Dacă ținem seama de acest model analogic (v. și Fătu-Ilie 2015: 88), atunci am putea formula ipoteza că termenul *cârcălit* (cu sensul „amețit de bătură”) este o variantă regională pentru *cherchelit*. În final, am discuta despre două forme cu origini diferite: *cârcălit*¹, participiu al verbului *cărcăli* (< scr. *krkaliti*) și *cârcălit*² (= *cherchelit*, v. supra 3.1.).

Cea de-a doua ipoteză³ are în vedere o posibilă legătură semantică între „a se ameți de la bătură” și unul dintre sensurile pe care le înregistrează dicționarele pentru *cărcăli*, anume *a (se) perpelii* (cu varianta *pârpăli*). Explicația are la bază un model analogic de metaforizare. Adjectivul *afumat*, pe lângă sensul de bază consemnat în dicționare „(despre alimente) expus la fum” apare pe hartă cu sensul figurat „amețit de bătură”. În mod similar, *călit*, cu sensul primar „(despre alimente) prăjit în grăsime” apare pe hartă cu sensul figurat „amețit de bătură”. Despre o astfel de dezvoltare semantică am putea discuta și în cazul formei *cârcălit*, care în dicționare este atestat cu sensul „(despre alimente) fript numai pe deasupra, prăjit superficial; perpelit”, iar pe hartă cu sensul figurat „amețit de bătură”. Dacă această explicație este valabilă pentru *cărcăli*, atunci prima ipoteză lansată nu se mai susține. Nu vom mai discuta despre două forme omonimice, ci un singur cuvânt *cărcălit* (cu varianta *cârcălit*), care, pe lângă celelalte sensuri înregistrate în dicționare, are în Transilvania și sensul „amețit de bătură”.

Încânit (*încânit*)

Răspândit doar în Transilvania, în 7 puncte aflate la distanță, adjectivul nu este înregistrat în dicționare cu sensul de „amețit de la bătură”. În DA forma *încânit*, *-ă* (cu varianta *încâinit*, s.v. *încâni* < pref. *-în* + *că(i)ne*) este definită ca „afurisit, al dracului”, iar în MDA întâlnim doar forma *încâinit*, cu sensurile

³ Ipoteza îi aparține Irinei Floarea, căreia îi mulțumim pentru comentarii și sugestii.

„1. înrăit 2. câinos 3. încăpățânat”. Deși se distinge la nivel semantic de mulți dintre termenii de pe hartă (o bună parte din sfera semantică a veseliei), suntem de părere că este corect să presupunem că „amețit, cherchelit” este un sens regional specific adjectivului participial format de la *încâni* („a (se) face câ(i)nos, rău (ca un câine)” DA). Pentru a susține afirmația ne bazăm pe următoarele date: 1. referința la *câine* nu este singulară în largul inventar de termeni pe care hărțile lexicale din atlase îi atestă ca echivalenți regionali pentru noțiunea *cherchelit* (ex. structura *îndârjit ca cânilii*, de pe harta 187 din NALR–Banat, vol. II, punctul 75); 2. deși în număr considerabil mai mic, întâlnim pe harta 426 și alte lexeme din sfera semantică a devierii comportamentale, a iritabilității (la secțiunea „Alți termeni”, de pildă: *îndrăcit, îndârjit, întărâtat, turbat etc.*).

Vinos (în varianta fonetică *yinós*) Din *vin* + suf. *-os* (*vin* < lat. *vinum* (DLR, MDA))

Termenul apare în dicționare ca regionalism specific Transilvaniei, cu sensul „bețiv; amețit de vin” (DLR, MDA) și este înregistrat în 6 puncte din județele Alba și Sibiu unde formează o microarie.

4. TERMENI CARE NU FORMEAZĂ ARII

Afumat (*afumát*) Participiul verbului *afuma*, lat. **affūmare* (DA, DELR, MDA)

Sensul „amețit de băutură” este înregistrat în DA. Verbul *afum* cu sensul „a se îmbăta” este consemnat și pentru dialectul aromân (Papahagi 2013). În graiurile dacoromâne, termenul este folosit destul de rar. În regiunile graiurilor sudice, apare în patru puncte din Muntenia (688, 720, 748, 778) și în două puncte din Oltenia (962, 905). Îl găsim și în sudul Transilvaniei (441) și deloc în Dobrogea. În graiurile nord, nord-vestice, apare în două puncte în Moldova (552, 565), în două puncte în Crișana (156, 210), într-unul din nordul Transilvaniei (258), într-un punct în Banat (21) și deloc în Maramureș.

Băut (*bă^ut*) Participiul verbului *bea*, lat. *bibere* (DA, DELR, MDA)

Sensul „amețit, cherchelit” este consemnat în DA. Răspunsul apare rar pe harta 426 și este specific graiurilor din regiunile vestice (Banat – 5 puncte, Crișana – 4 puncte). Îl mai întâlnim în câteva puncte dispersate din Transilvania (294, 322, 454, 575), în Muntenia (616, 813) și în Oltenia (920). Nu formează arie în nicio regiune.

Făcut Participiul verbului *face*, *face* < lat. *facere* (DA, MDA)

Este înregistrat în DA cu sensul „chirchilit, afumat”. Termenul apare rar, cu doar 9 atestări pe tot teritoriul dacoromân. Dintre acestea, în Oltenia este întâlnit în patru puncte (935, 906, 959, 979), în sudul Transilvaniei, în două puncte (438, 439), în două puncte din Moldova (538, 554) și într-unul din Crișana (199). În celelalte regiuni nu apare deloc.

În chedve (în varianta fonetică *în kédve*) Loc. adj, (*chedve* < magh. *kedv* „poftă”) (MDA)

Locuțiunea adjectivală nu este atestată în dicționare – DA și MDA consemnează adjectivul *chedveș* cu sensurile „plăcut, drăgălaș” și doar MDA îl înregistrează pe *chedve*, cu sensurile „plăcere, poftă, voie bună”. Termenul este rar atestat în graiurile dacoromâne – apare doar în regiunile din vest, în cinci puncte din Crișana (în nord-vest) și în trei puncte din Banat (45, 66, 82).

Pilit (*pilit*) Participiul verbului *pili*, consemnat cu etimologie nesigură și pus în legătură cu fig. *pilo* (DLR, MDA).

Sensul „ușor beat” este înregistrat în DA. Este destul de răspândit în graiurile dacoromâne (în 37 de puncte), fiind unul dintre puținii termenii care apar în toate regiunile. Nu formează arie în nicio regiune și nici nu este în mod evident preferat într-un anumit grai. Este consemnat în nouă puncte din Transilvania, pe întreg teritoriul, în șapte puncte din Crișana (în vest, de-a lungul regiunii), în cinci puncte din Banat (tot în vest), în Moldova, în trei puncte din sud (630, 634, 660), iar în Maramureș, într-unul singur (239). În Muntenia și Oltenia apare în câte șase puncte, iar în Dobrogea nu apare deloc.

Trenchel (în varianta fonetică *trénkel*)

Deși nu îl întâlnim în dicționare, adjectivul s-a format, cel mai probabil, după modelul lui *trencheș* (v. supra 1.2), din substantivul *trenchi* (var. pentru *trinc* < germ. *trink*, imperativ al vb. *trinken* „a bea”) și sufixul *-el*. Este atestat în zona de vest a țării, în șase puncte dispersate din Banat (8, 61, 94), Crișana (141, 176) și din vestul Transilvaniei (372).

Turmentat (*turmentát*) Participiul verbului *turmenta* (< fr. *tourmenter*); Cf. fr. *tourmenté*. (DLR, MDA)

Consemnat în dicționare cu sensul „amețit de băutură, beat” (DLR, MDA), adjectivul *turmentat* este un termen puțin întâlnit pe hartă, cu puncte dispersate în Muntenia (707, 773, 779), Oltenia (961, 967, 968), Moldova și Bucovina (480, 490, 573) și Transilvania (262, 277).

5. OBSERVAȚII FINALE. CONCLUZII

În articolul de față ne-am ocupat de descrierea și discutarea hărții 426, din punctul de vedere al etimologiei termenilor și al repartizării geografice a acestora.

În privința frecvenței, am observat că termenii cel mai des răspândiți pe hartă (*în curaj*, *cu chef*, *amețit*, *cherchelit*) nu sunt repartizați și unitar în graiurile dacoromâne: *în curaj* și *cherchelit* sunt preferate în graiurile nord, nord-vestice, pe când *cu chef* și *amețit*, mai degrabă în cele sudice.

La o privire mai detaliată asupra preferințelor pentru fiecare regiune, observăm că, în regiunile aparținând graiurilor sudice, pe lângă termenul *dârz* (< v. sl. *drüzŭ*), există o preferință evidentă pentru termenii de origine turcă: *cu chef*, *chefuit* (*chef* < tc. *keyf*), *chefliu* (< tc. *keyfli*). Această preferință am observat-o și în dialectul aromân (harta 371, ALAR II), care, în privința termenilor pentru noțiunea 'cherchelit', preferă locuțiuni adjectivale sau termeni formați de la baze cu origină turcă: *pi kéfi*, *pi kéfe*, *tu kéfi*, *kefliu*,-*liu*, *kefli*,-*láz*, *kifli*,-*lađ* ș.a.

Despre graiurile nord, nord-vestice observăm că situația este mai puțin unitară la nivelul întregului grup de graiuri. În Moldova și Bucovina, termenii preferați sunt *în curaj* și *cherchelit*, în Crișana sunt preferați *în voie bună* și *în curaj*, în Banat, *amețit* și *beat*, iar în Maramureș, *șumăn* și *în voie bună*. Pentru regiunile aparținând graiurilor nord, nord-vestice am identificat și termeni specifici: *în doi peri* (Moldova și Bucovina), *șumăn*, *trenchel*, *treancăn*, *trencheș* (regiunile vestice).

În privința termenului *cherchelit*, am susținut că situația întâlnită pe harta 426 nu contravine ipotezei din DELR, anume că trebuie pus în legătură cu tc. *gülgülü*, ba chiar putem găsi un argument empiric în favoarea ipotezei, dacă ne uităm în detaliu la situația din Dobrogea (unde predomină turcismele și unde îl găsim pe *cherchelit* lângă termeni de origine turcă, printre care și *ghiurghiuliu* (*gurgulju*)).

În Transilvania, unde primii doi termeni cei mai frecvenți sunt *în curaj* și *cherchelit*, am remarcat doi termeni specifici, *încânit* și *cârcălit*, care pun și probleme interesante de etimologie. Pentru *încânit*, am formulat ipoteza că „amețit, cherchelit” este un sens regional ce poate fi pus în legătură cu sensul „a (se) face câ(i)nos, rău (ca un câne)” al formei verbale *încâni*. Pentru *cârcălit* am discutat două ipoteze etimologice: prima, că poate fi variantă a lui *cherchelit*, iar cea de-a doua, lansată de Irina Floarea, că ar trebui pus în legătură cu sensul verbului *cârcăli* (< scr. *krkaliti*) „a frige pe deasupra, a prăji superficial” și că poate a parcurs un traseu de metaforizare asemănător cu cel al lui *afumat*.

Considerăm că cercetarea de față, împreună cu studiul Vivianei Fătu-Ilie pe baza DGS (2015), trebuie să fie începuturile unor discuții mai lungi despre termenii pentru noțiunea 'cherchelit' din graiurile dacoromâne, termeni care se prezintă într-o bogată și foarte variată serie sinonimică și care pun o mulțime de probleme etimologice și semantice.

BIBLIOGRAFIE

- ALAR II = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2020.
- ALRR. *Sinteză III* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (coord.: Nicolae Saramandu), vol. III, București, Editura Academiei Române, 2018 (colectiv redacțional: Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Daniela Răuțu, Irina Floarea, Carmen-Ioana Radu, Ionuț Geană, Mara Iuliana Manta).
- Capidan 1934 = Theodor Capidan, *Meglenoromâni III. Dicționar meglenoromân*, București, Cultura Națională, 1931.

- DA = *Dicționarul limbii române* (DA) [sub conducerea lui Sextil Pușcariu], Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, București, Imprimeria Națională „Universul”, 1913–1948.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2011, vol. II, 2015.
- DGS = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2009, vol. II, 2010, vol. III, 2011.
- DLR = *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, Editura Academiei, 1965 ș.u.
- Fătu-Ilie 2015 = Viviana Fătu-Ilie, „*Cherchelit* și sinonimele lui în graiurile dacoromâne sudice”, în Maria Stanciu Istrate și Daniela Răuțu, *Lucrările celui de-al șaselea Simpozion internațional de lingvistică. București*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2015.
- Floarea 2017 = Carmen Irina Floarea, „Denumiri pentru *cucui* în graiurile dacoromâne pe baza ALRR. *Sinteză I*”, în *Fonetică și dialectologie*, XXXVI, București, 2017.
- Gl. Vâlcea = Gh. F. Ciușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*. București, Imprimeria Națională, 1931.
- Manta 2019 = Mara Iuliana Manta, „Termeni pentru batistă ‘mouchoir’ în graiurile dacoromâne (pe baza ALRR. *Sinteză I*)”, în *Fonetică și dialectologie*, XXXVIII, București, 2019.
- MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- Morcov 2016 = Mihaela-Mariana Morcov, „Denumiri pentru ‘(păr) alb’ în graiurile dacoromâne pe baza ALRR. *Sinteză*”, în *Fonetică și dialectologie*, XXXV, București, 2016.
- NALR–Banat II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. II, 1997, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca. Sub conducerea lui Petru Neiescu, întocmit de Eugen Beltechi, Ion Faiciuc și Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române.
- Rusu 1984 = Valeriu Rusu, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
- Saramandu, Nevaci 2013 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Sinteze de dialectologie română*, București, Editura Universitară, 2013.
- Papahagi 2013 = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân: general și etimologic*, ediție anastatică (ed. Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci), București, Editura Academiei Române, 2013.
- Răuțu 2017 = Daniela Răuțu, „Probleme privind expresia *(ii) curge (nasul)* în plan dialectal (pe baza ALRR. *Sinteză I*)”, în *Fonetică și dialectologie*, XXXVI, București, 2017.

TERMS FOR ‘CHERCHELIT’ IN DACO-ROMANIAN SPEECHES BASED ON ALRR. SYNTHESIS III

Abstract

The purpose of this paper is to describe and discuss map 426 from the *Regional Linguistic Romanian Atlas. Synthesis III*. The map shows that there are 24 main words and phrases used in the Daco-Romanian subdialects for the notion ‘cherchelit’, meaning ‘tipsy, slightly drunk’. In the paper, we show the general hierarchy by frequency of the 24 words, we describe in detail their geographical

distribution throughout the Daco-Romanian territory and we discuss some etymological problems posed by some of these words. Some of our conclusions are that the two large subdialects of Daco-Romanian (the southern group and the north-western group) differ significantly in their top choices of words for the notion 'tipsy' and the etymological class containing words with Turkish origins is preferred in the southern group, which is also the case in the Aromanian dialect. Last but not least, we believe the article emphasizes that this big and diverse series of synonyms is worth examining in a lot more detail.

Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române București,
Calea 13 Septembrie, nr. 13

TERMENI PENTRU FIINȚE FANTASTICE PE BAZA ALR II ȘI ALRT II*

ADELINA EMILIA MIHALI

1. INTRODUCERE

În societățile arhaice, viața omului se ghidează după o serie de criterii mitico-magice, ca forme primordiale de manifestare a religiosului, a sacralului. Această atitudine devine „un fel de religie neoficială, paralelă celei creștine” (Taloș 2001: XIV), „o religie cosmică” (Eliade 2019: 88). Situat în centrul Universului, în mijlocul acelei *axis mundi* prin care comunică cele trei niveluri cosmice, Pământul (lumea de aici, „lumea noastră”), Cerul („lumea divină”) și regiunile inferioare („lumea de jos”) (Eliade 2019: 30), omul mediului tradițional se orientează după semnele primite din Univers și își construiește relațiile cu cei din jur și cu Natura după un cod comportamental, respectat cu strictețe de întreaga societate. Abaterea de la regulile mitico-magice atrage pedepse, explicate religios și atribuite unor forțe supranaturale. Aceste ființe fantastice, „suprafirești”, „dușmani și prieteni ai omului”, după cum îi numește Tudor Pamfile (1916: IV), „zămisliți în lupta dintre om și fire” (*ibid.*), provin dintr-un strat al credințelor, datinilor și tradițiilor mitice, creat de alte nevoi spirituale, nu de cea a divinizării strămoșilor (vezi Vulcănescu 1987: 334), prin care se justifică aspectele negative din viața omului.

Analizând originea bolilor în viziunea omului „primitiv”, I.-A. Candrea (1999: 142) identifică trei categorii de demoni care provoacă boala: a) demoni speciali ai bolilor (*dracul* sau *diavolul*, demoni cu numele bolii – *Brâncă*, *Bibă*, *Năjit*, *Junghi/Cuțit* etc.); b) demoni sau duhuri necurate, în care s-au încuibat sufletele unor morți (*moroi*, *strigoi*, *zburători* etc.); c) ființe demonice, mai ales cu înfățișare de femeie (*Iele*, *Rusalii*, *Samca*, *Muma Pădurii*).

Lucrarea noastră își propune să analizeze termeni folosiți pentru a numi ființe supranaturale (demoni și zâne), așa cum apar consemnați în textele dialectale culese în anchetele pentru ALR II, precum și în hărțile din ALR II și în materialele

---

* Această lucrare a fost elaborată în cadrul *Grantului de cercetare realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIUM” GAR-UM-2019-I-1.6-4: „Accesibilizarea fondului documentar ALRT II (ACCES – ALRT II)”*, contract numărul 364C din 15.10.2019.

nepublicate din *Arhiva ALR II*, pentru chestiunile [4231] *Rusalii*, [4232] *Vântoase*, [4234] *Strigoi*, [4233] *Pricolici*, [4236] *Căpcăun*. Demersul nostru are în vedere o ilustrare a principiilor de numire bazate pe o reprezentare imagistică a mitologiei române.

2. RUSALII. VÂNTOASE

Zânele sunt personaje ale folclorului românesc, având atributele unor semidivinități, uneori benefice (zâne bune), alteori malefice (zâne rele) (Pamfile 1916: 79–80, Vulcănescu 1987: 334, Evseev 1998, Taloș 2001). Ele sunt înfățișate ca făpturi tinere, frumoase și ispititoare sau bătrâne, urâte și răutăcioase. În categoria *Zânelor* sunt incluse și *Ielele* (vezi Pamfile 1916: 260), „ființe feminine supranaturale, personificând aerul și apa, în mitologia românească [...] înzestrate cu puteri magice și mare forță de seducție” (Evseev 1998), „niște duhuri, în chip de fete tinere, 3, 5, 7, 9 sau 12 la număr, de o frumusețe uimitoare. După unii, au aripi, sunt îmbrăcate în alb, de sus până jos, au zale pe piept și clopoței la picioare. Umblă despletite și capul le e împodobit cu flori” (Candrea 1999).

În DA, *Ielele* sunt definite ca „ființe mitologice, închipuite ca niște zâne, femei sau fete mari, sfinte, foarte frumoase, voinice la corp și îmbrăcate în veșminte albe, zburătoare, cu aripi sau invizibile, devenind vizibile numai în timpul nopții, în număr de trei cu numele *Savatina*, *Mărgălina* și *Rujalina* sau șase sau nouă sau mai multe, care cutreieră lumea, însoțind de multe ori vânturile rele și umblă nevăzute prin văzduh în timpul nopții (sau în zori), jucând și cântând foarte frumos, din cimpoaie și din fluiere făcute cu mâna sau piciorul luat de la vreun tânăr pe care l-au întâlnit dormind. Câteodată pogoară cu cântecele și jocurile lor în câte un loc pustiu și părăsit și acolo nu mai crește iarba. Sunt ființe foarte răutăcioase, care spurcă cu scuipatul lor lacuri și izvoare și au puterea de a poci oamenii, apele și animalele pe care le întâlnesc [...]. Ielele joacă (vântuiesc) sau iau adesea oameni sau părți din trupul lor, iar omul călcat de sau luat din sau de Iele se îmbolnăvește greu, de diferite boli, dar mai cu seamă simptomele paralizice sunt o urmare a influenței lor”.

Există sărbători consacrate Ielelor, cele mai importante fiind Rusaliile și Sânzienele sau Drăgaica. „Cine încalcă interdicția de a lucra, este pedepsit crunt. Aceștia sunt ridicați de vârtejuri, chinuți și «smintiți», paralizați, schilodiți, le mor vitele, sunt bătuți de grindină etc.” (Evseev 1998).

Aceste spirite feminine sunt cunoscute în folclor sub diferite numiri: *Dânsele*, *Doamne*, *Domnițe*, *Frumoase*, *Fetele câmpului*, *Fetele codrului*, *Milostive*, *Nemilostive*, *Rusalii*, *Sfinte*, *Șoimane*, *Vântoase* etc. Textele dialectale grupate în ALRT II cuprind descrieri ale acestor ființe fantastice feminine, care, deși numite diferit, prin atributele lor trimit la Iele: *Milostâncile* îmbolnăvesc pe cel care a călcat în

„masa lor” (4)¹, *Frumoasele* „joacă pe sus” (172), *Ielele* „cântă frumos și joacă. [...] Cine doarme la locu ăla unde-a jucat ielele, se scoală moale tot: luat din iele” (182), „un fel de zâni” (chest. [4232]/ 551), *Vântoasele* umblă primăvara și „sucesc” pe cel găsit culcat „până-n Sânjorj” (310), *Rusaliile* „îs boală” (413), „pocesc” (463), vin în ziua de Rusalii și „te duce pe sus” dacă lucrezi în acea zi (520) etc.

Multitudinea numelor sub care sunt cunoscute Ielele se datorează unei credințe populare, aceea de a nu chema zânele pe numele lor adevărat, ci „cu un cuvânt convențional”, înlocuit atunci când este cunoscut de toți (Pamfile 1916: 260). Astfel, aceste denumiri eufemistice trebuie puse în legătură cu fenomenul tabuului, frica fiind factorul declanșator al interdicției. Freud (2010: 25) consideră că „dacă prin tabu, în conformitate cu sensul general al cuvântului, înțelegem orice prohibiție, impusă de experiență și tradiție sau formulată în legi, de a atinge un obiect, de a lua sau de a te servi de anumite cuvinte interzise, atunci putem spune că nu există popor, nu există etapă a culturii care să nu cunoască efectele prejudecabile care rezultă din valoarea tabuului”. Semnificația etnografică a tabuului s-a extins și asupra limbii, cuvântul având, în concepția omului arhaic, puteri magice. Astfel, în *Mic dicționar de terminologie lingvistică, tabuu* este definit ca „interdicție de limbaj (de vocabular), determinată de superstiții sau de podoare”. De aici și nevoia de a căuta un substitut lingvistic, uneori neutru, însă adesea laudativ, pentru a nu atrage, prin magie simpatetică, răzbunarea zânelor rele.

ALRT II cuprinde texte referitoare la prezența, efectele și îmbunarea acestor spirite feminine, numite *Frumoasele*, *Ielele*, *Mândrele*, *Milostâncile*, *Rusaliile/Rusalele*, *Sfintele*, *Șoimanele*, *Vântoasele*, fără a se face o diferențiere între ele. *Chestionarul ALR II* indică anchetarea a două chestiuni diferite: [4231] *Rusalii* „zâne rele”, respectiv [4232] *Vântoase*.

Răspunsurile la chest. [4231] *Rusalii* „zâne rele” din *Arhiva ALR II* cuprind, pe lângă forma *Rusalii*, puține alte denumiri ale acestor ființe, însă oferă multe explicații referitoare la bolile cauzate de acestea („luat de rusalii”, „pocit de rusalii”, „schimosi-te-ar rusaliile” – înjurătură femeiască: 531) și la modalitățile de îmbunare a lor. Forma ***Rusalii***, art. *Rusaliile* (29, 182, 478, 682, 705, 791, 812, 899, 928, 958, 987), conturează o arie compactă în sudul țării (sudul Banatului, Muntenia, sud-vestul Olteniei și Dobrogea), iar varianta ei, ***Rusale***, art. *Rusalele* (405, 414, 431, 455, 514, 520, 531, 537, 605, 666, 728, 762, 784; ALRT II: 463, 646), sg. ***Rusalie*** (836), este consemnată în vestul și sudul Moldovei. În Transilvania și în Banat nu sunt notate răspunsuri, cu excepția pct. 219, Prundu-Bârgăului, Năsăud, unde apare sintagma ***Marțe mari*** și a pct. 53, Pecica, Arad, unde sunt înregistrate formele ***Cele frumoase***, ***Misirci***.

Numele sărbătorii religioase, Rusaliile, care se celebrează la 50 de zile după Paști, fiind închinată Sfintei Treimi (Pogorârea Sf. Duh), a trecut asupra ființelor fantastice – „zâne rele care dezlănțuie furtuni și schilodesc pe oameni sau le iau mințile” (DLR, s.v. *rusalie* 2) –, considerate înrudite, ca reprezentare mitologică,

¹ Numerele date între paranteze reprezintă punctele de anchetă.

sau identice cu ielele și care sunt active în timpul acestei sărbători. Acest transfer semantic a fost posibil ca urmare a influenței limbilor slave (vezi Pop 1966: 124, Babeu 1997: 50). De altfel, în mitologia slavă, *Rusalcele* sunt „fecioare ale apelor care provin din sufletele fetelor (femeilor) și ale copiilor înecați” (Danilov 2007: 162; vezi și Ionescu 2002: 182–186). În popor se consideră că, din Joia Mare sau din ziua de Paști și până la Rusalii, „cerul se deschide” și sufletele morților vin pe la casele lor, aspect ce i-a determinat pe cercetători să identifice un substrat precreeștin al sărbătorii dedicate cultului moșilor și strămoșilor, Moșii de Rusalii sau Moșii de vară (Evseev 1998). Rusaliile reprezintă, astfel, ultima zi în care aceste spirite pot fi printre oameni, de aceea „majoritatea obiceiurilor și riturilor din săptămâna Rusaliilor au drept scop petrecerea spiritelor morților, pe care le reprezintă Rusaliile (Ielele, Șoimanele, Zânele, Măiestrele etc.) în lumea de dincolo” (Evseev 1998). Trebuie amintit aici și fenomenul „căderea Rusaliilor”, din zona Timocului, analizat de Eliade (1995: 208–212), când se consideră că femeile căzute în transă pot vorbi cu sfinții, morții etc. Deosebirea dintre Iele și Rusalii constă în înfățișarea lor: dacă Ielele sunt tinere și frumoase, Rusaliile sunt bătrâne și urâte. Zboară prin văzduh, cântă și dansează asemenea Ielelor, dar numai în zilele consacrate lor și se răzbună pe oamenii care lucrează în ziua de Rusalii, schilodindu-i, pocindu-i etc. (Pamfile 1916: 186, Taloș 2001: 128). Pentru etimologia cuvântului *Rusalii* și evoluția lui semantică, vezi Babeu 1997: 45–51.

În ceea ce privește numele *Marțe mari* (219) dat Rusaliilor, considerăm că acesta trimite, pe de-o parte, la semnificațiile mitico-magice ale zilei de marți asociată cultului strămoșilor² și, pe de altă parte, la sărbătoarea numită Rusitori, cunoscută și ca *Marțea morților* și care se ține în a șasea zi după duminica mare și în a cincea zi după Rusalii (DLR, s.v. *rusitori*; vezi și Grecu 1992: 107). De altfel, tot într-o zi de marți se face îngroparea ciocului sau spargerea călușului de către Călușari, jocul călușarilor fiind executat, în formă rituală, în special în săptămâna Rusaliilor, cu scopul izgonirii Ielelor sau a bolilor induse de acestea (vezi Evseev 1998, s.v. *Călușarii*).

Forma *Misîrcile* [misîrcîle] notată în pct. 53 ca sinonim pentru „cele frumoase” a fost glosată de DLR și literarizată *misîrci* ‘(reg.) rusalii, iele’. MDA preia cuvântul din DLR, însă modifică accentul: *misîrci* 1. ‘rusalii’, 2. ‘iele’, pentru care dă etimologie necunoscută, făcând trimitere la ALR II, dar indicând greșit punctul de anchetă. În *Dicționar religios*, Stoian (1994) glosează termenul *misîrci* ‘Rusalii, iele’ cu etimologie necunoscută.

În pct. 365, este notat termenul *zâni* (pl.)³, întâlnit în forma [đîne] la aromânii bulgari, nume generic al personajelor feminine din basme, cu puteri supranaturale, cu o frumusețe uluitoare și nemuritoare (< lat. *Diana*, zeița vânătorii în mitologia romană).

² Pamfile (1916: 263) notează informații referitoare la credința că este necesar să îți faci cruce dacă treci sâmbătă sau marți seara peste ape, deoarece atunci se scaldă „Nemilostivele”.

³ După modelul *casă – case – căsi*.

În afara granițelor țării, în fișele pentru chest. [4231] sunt notate formele *Rusale* (405, 431, 455 – în nordul Republicii Moldova, 666 – Tuzla, Cetatea Albă, Ucraina), *Rusalii* (478 – în sudul Republicii Moldova, 958 – Turtucaia, Bulgaria), *vântu cel rău* (463 – Republica Moldova), completând aria lingvistică *Rusalii*, respectiv *Rusale* de pe teritoriul țării.

Răspunsurile date pentru chest. [4232] *Vântoase* (*Arhiva ALR II*) sunt mai variate. Pe harta onomasiologică se remarcă aria *Vântoase* (64, 219, 250, 272, 279, 284, 310, 325, 346, 362, 365, 514, 537, 574), în nordul Transilvaniei, Crișana și Maramureș, precum și în câteva puncte din Moldova. Sintagmele (*alea*) *din vânt*, *din vânturi* sau *vânt rău*, cu referire în special la bolile cauzate de ființele fantastice feminine (paralizie, tremurat etc.), notate în două puncte din sudul-vestul Transilvaniei (102, 105), un punct din sud-vestul Banatului (27), în sud-vestul Munteniei (769, 723) și în Dobrogea (987, 682), precum și în trei puncte din Republica Moldova (405, 478, 646), sunt în strânsă legătură cu denumirea *Vântoase*. Termenul *vântos*, *-oasă* ‘vânt puternic (cu vârtejuri)’ (DLR) și-a extins aria semantică, denumind, în credințe populare, Ielele (< lat. *ventosus*, *-a*, *-um*). Omul atins de răzbunarea Vântoaselor devine *vântos*: „ice că-l sucește vântoasele-ale: îi vântosu” (ALRT II: 310). Vântul este considerat „un agent și principiu activ, fecundant și transformator al lumii. În textele sacre este sinonim cu suflul divin, cu spiritul lui Dumnezeu (Ruah) mișcându-se deasupra apelor” (Evseev 1998; vezi și Talos 2001). El este în sine un element de temut. Asocierea aspectelor negative, malefice ale vântului personajelor mitice feminine (Vântoase, Iele, Rusalii) este firească, atâta timp cât ele sunt considerate „stăpânele vântului”, zboară, în cerc, deasupra grădinilor, fântânilor, răscrucilor de drum, iar prezența lor se simte ca un vârtej. De altfel, textele folclorice și explicațiile informatorilor prezintă momentul sosirii ielelor sub forma unui vânt mare care îmbolnăvește („din vânt o venit beteșug” – chest. [4232]/ 27).

Forma *Iele* este notată în partea estică a Moldovei (vezi și chest. [4231]/ 414, 723), însă are o răspândire mai largă, conform ALRT II: 4, 182, 769, 762, 836. Pe aceeași linie apare, în nordul Moldovei, *Dânsele* (328). În ceea ce privește etimologia substantivului *iele*, dicționarele trimit la pronumele personal, persoana a III-a pl., fem. *ele*, pronunțat [jéle] (vezi și Bogrea 1924: 823–824). Forma *Dânsele* se datorează substituirii pronumelui personal *ele* cu varianta *dânsele*, aspect specific zonei Moldovei.

Denumirea *Frumoasele* (836) sau *Cele frumoase* (833, chest. [4231]/ 53) notate și în ALRT II: 172, 833 (< adj. *frumos*, *-oasă*, pl. *frumoși*, *frumoase*) sunt asociate cu întruchiparea acestor spirite feminine, despre care se crede că sunt, în general, deosebit de frumoase.

Cu o singură înregistrare sunt formele *Mândrele* (574) (< adj. *mândru*, *-ă* (pl. *mândri*, *-e*) ‘frumos’), *Milostivele* (762) (< adj. *milostiv*, *-ă* (pl. *milostivi*, *-e*) ‘milos’), *Sfinte* (29), notat și în ALRT II: 791, 886 sau în sintagma *alea sfinte* (ALRT II: 836) (< adj. *sfânt*, *-ă*, pl. *sfinți*, *sfinte*).

În ALRT II, textele referitoare la iele, culese din pct. 4, Jdrela (Banatul Sârbesc), cuprind denumirea *Milostâncă*, pl. *Milostânci*. Pentru *Milostâncă*, în ALRT II, pag. 320 se dă explicația „zână rea, vântoasă” (vezi și Petrovici 1942: 73).

Pentru pct. 899, pe lângă denumirea *Rusalii*, notată pentru chest. [4231], textele din ALRT II cuprind și numele *Șoimanele* < *șoiman*, -ă (pl. *șomani*, -e) ‘șoim’, termen eufemistic care denumește în credințele populare ‘ființă supranaturală căreia i se atribuie puteri nefaste’ (DLR, s.v. *șoiman* II. 2.). Cf. *șoiman* ‘persoană curajoasă, vitează, mândră, semeață; șoim (2)’ (DEX).

De asemenea, menționăm că atât textele dialectale, cât și explicațiile informatorilor trimit la bolile cauzate de aceste ființe supranaturale: *luat de rusalii* (chest. [4231]/ 478, 514, 682, 762, 791, 848, 899, 928, 958, 987), *luat din iele* (ALRT II: 182): „boală din iele” (ALRT II: 4, 784), *din sfinte*: „îi bolnav cutare din alea sfinte” (ALRT II: 848), „pleacă la o babă bătrână care-i face turtele din sfinte, pentru s-o lecuie” (ALRT II: 886), „din sfinți s-o becejit” (chest. [4232]/ 8), *din șoimane*: „vine un vânt cald și zice că e din șoimane” (ALRT II: 899), *de vânt*: „stricat de vânturi” (chest. [4232]/ 105), „boală de vânt, l-o lovit vântu” (chest. [4232]/ 316), „îi mai descântă de vânt” (ALRT II: 310). Discutând de boli și leacuri după credințele populare, T. Pamfile (1911: 26, 44) trimite pentru „luat din iele” la *dambila* ‘paralizie’ (vezi chest. [4231]/ 836: „să nu lucrî-n rusalie că te bolnavești de rusalie, te damblagești”). Șăineanu (1929) amintește *de vânt* ‘boală băbească, analogă cu *de dânsele*, și cauzată de un vânt rău’. MDA glosează *boală de dânsele* sau *de dânsele* ‘(Mold.) boală (reumatică) despre care se crede că e provocată de iele’ și *de dânsele* ‘(Bot; Mold.) nume al unor plante erbacee folosite pentru tratarea bolii de dânsele (9)’.

În ALR II, h. 127 *Boală dintru iele*, sintagmele care denumesc paralizia, reumatismul, în cea mai mare parte a teritoriului dacoromânei, conțin numirea *iele*: (*boală*) *dintru iele*, *din iele*, *luat din iele*, *picot din iele*, *lovit din iele* etc. În Banat și sudul Olteniei, apare termenul *sfintele* (8, 37, 812, 876, 886). Într-o arie mică din Crișana se folosește *vânt* (*boală de vânt*, *stricat de vânt*: 53, 64; *îi vântos*: 310). În Moldova, sunt consemnate sintagmele *zace de dânsele* (386), *zace de iele sau de dânsele* (385), *bolnav de dânsele* (537). Analizând sintagma *dintru-iele* și *de-dânsele* ‘boală’, ‘reumatism’, V. Bogrea (1924: 822–823) consideră că originea acestor expresii poate fi forma inițială *dintru iele*, înlocuită în Moldova cu *de dânsele*, însă înclină spre turc. *yel* ‘vânt’, ‘reumatism’ (vezi și DE). Având în vedere efectele Ielelor asupra ființelor umane, precum și descântecetele necesare pentru ameliorarea acestora, așa cum sunt prezentate în textele dialectale, considerăm că numele bolii este legat de numele acestor spirite feminine, astfel încât în cazul sintagmei *de dânsele* este vorba de o simplă substituție a eufemismului: *Ielele – Dânsele*.

3. STRIGOI. PRICOLICI

În categoria demonilor arhetipali ai morții, R. Vulcănescu (1987: 208) include *strigoii*, *moroi*, *pricolicii*, *tricolicii* și *spiridușii*, cu precizarea că sunt adesea „confundați structural și funcțional de folcloriști, însă permanent diferențiați de săteni”. Ei reprezintă cinci stadii de evoluție a daimonului mitic funerar: *strigoii* – „stadiul primar, primitiv, cu rezonanțe magico-mitice profunde în mentalitatea comunitară până în secolul al XX-lea”, *moroi*, *pricolicii*, *tricolicii* și *spiridușii* – stadiile ulterioare mai complexe, însă, paradoxal „mai involuate sub raportul gradului lor de demonism funerar” (*ibid.*). T. Pamfile (1916: 127) precizează că termenul *moroi* este folosit în special în Ardeal, sudul Munteniei și Oltenia, de unde a fost preluat și în alte zone ale țării, unde nu s-a suprapus întru totul cu cel de strigoi, ci „s-a căutat să i se dea o deosebire în înțeles, cât mai mică măcar, și aceasta, firește, în mod silit și nestatornic”. Evseev (1998) tratează diferențiat *moroi* și *strigoii*, considerând că sinonimia dintre cei doi termeni este parțială (vezi și Vulcănescu 1987: 302, Taloș 2001). Termenul *moroi* se folosește în raport cu copiii nebotezați deveniți strigoi⁴ sau cu sensul de ‘vrăjitoare care ia mana vacilor’⁵.

În ceea ce privește *strigoii*, cultura populară distinge între *strigoii vii* (om-strigoi) și *strigoii morți* (mort-strigoi) (Pamfile 1916: 129). Strigoii vii se nasc cu căiță sau coadă, sunt de cele mai multe ori femei sau copii născuți în urma unui incest; ei au o identitate precisă, ziua lucrează, însă noaptea sufletul le iese pe gură, întâlnindu-se cu alte suflete de strigoi și lăsându-și trupurile ca moarte (Pamfile 1916: 131, 144). Ei pot deochea și lua mana vitelor. Strigoii morți sunt morți care nu putrezesc. Ei pot ieși din morminte, luând înfățișarea pe care au avut-o când trăiau, însă numai la o anumită vreme după îngropare: la 9 zile, la 40 de zile, la 6 săptămâni, la 6 luni, la 7 ani, de unde și pregătirea cadavrului într-un anumit mod pentru a preveni strigoirea și practicile de dezgropare a mortului pentru destrigoire.

Tudor Pamfile (1916: 146) consideră că strigoii pot umbla și sub o altă formă, cu înfățișări animaliere și sunt numiți *pricolici*, *pricorici* „strigoi întrupați în animale”. Vulcănescu (1987: 302–303) include *Pricoliciul* în categoria daimonilor antropozoomorfi sau zooantropomorfi, precizând că „uneori poartă cap de om pe trup de lup, alteori cap de lup pe trup de om (...). E un daimon care acționează numai noaptea, în pustietăți, păduri neumblate și răscruci de drumuri între sate. Din cauza firii lui murdare și a hrânirii lui cu animale bolnave sau cadavre este

⁴ „În Bucovina și în nordul Moldovei, cuvântul *moroi* se folosește, în raport cu strigoii morți, numai atunci când e vorba de copiii strigoizați: *moroi* este, deci, un copil «mort nebotezat care, după credința poporului, s-a făcut strigoi și vine noaptea de o chinuiește pe maică-sa» (I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, 1931, 801)” (Evseev 1998).

⁵ „În multe zone ardelen (Țara Moșilor, Pădureni din Hunedoara), *moroi*, uneori și în forma *moroiniță*, sunt vrăjitorii „de ia laptele pe la vaci”, spre deosebire de strigoi: morții care ies din mormânt și revin acasă” (Otilia Hedeșan, *Fenomenul povestitului azi*, Teză de doctorat, Timișoara, 1996, 8)” (*ibid.*).

considerat purtător de boli, boală și epidemii”. Evseev (1998) îl include în clasa *strigoilor*, considerând că același duh rău este întâlnit în forma *tricolici*⁶, iar Talos notează că „pricolicii sunt confundați uneori cu diavolul, cu Stafia sau cu Zburătorul. Ei sunt diavoli prefăcuți în câini sau pisici, ori sunt oameni care au pe dracul într-înșii”. R. Vulcănescu (1987: 303) face o diferențiere clară între *pricolici* și *tricolici*, precizând că, „în credințele populare, tricolicii erau progeniturile unor lupi fantastici sau lupi infernali care se încrucișează cu femeile ce aveau coșmare senzuală, în păduri, sau lupoace fantastice sau infernale care se încrucișează cu bărbați în aceleași condiții nocturne și silvestre”.

ALR II anchetează două noțiuni: *strigoi* (chest. [4234]) (*Arhiva ALR II*) și *pricolici* (chest. [4233]⁷). Pentru chest. [4234], s-au notat termenii: **strigoi**, care conturează o arie compactă pe întreg teritoriul țării, cu var. *sterigoi* (346), *stirigoi* (386, 431 – Republica Moldova), **moroi** (836, 876), cu var. *muroi* (812). Remarcăm prezența formei de fem. *strigoaie* alături de masc. *strigoi*, în special în Transilvania, cu precădere în Crișana, iar în var. *stirigoaie* în nordul Moldovei. În unele puncte au fost notați doi termeni: *strigoi*, *muroi* (8, 29), *strigoi*, *moroi* (219), *strigoi*, *strigă* (310), *vampir*, *strigoi* (47).

În DLR, **strigoi** este glosat cu sensurile 1. ‘(în superstiții, rar la feminin) materializare a sufletului unui om despre care se crede că a murit neiertat de păcate, că a fost vrăjit, că i s-au zidit dimensiunile umbrei în temeliea unei clădiri etc. mai ales în timpul nopții prin locuri și clădiri pustii’, trimitându-se la *moroi* (1), *pricolici* (I 1), *strigă* (3), *strigoaică* (1), *șișcoi* (2), *vârcolac*; 2. ‘(învechit și pop. în superstiții; mai ales la feminin) om despre care se crede că are coadă, că este în legătură cu diavolul și că se ocupă cu vrăji și cu farmece, pricinuind mari neajunsuri celor din jur’; vezi *strigă* (3), *strigoaică* (2), *vrăjitoare*. Dicționarele consideră rom. *strigoi* un derivat de la **strigă**, pentru care DLR dă sensurile 1. ‘pasăre răpitoare de noapte, sedentară, cu penajul galben-ruginiu și cu pete brune întunecoase, care se hrănește în special cu șoareci; (reg.) buhă-cu-cârpă, huhurez-de-casă’; 2. ‘fluture mare cu pete albe pe aripi, asemănătoare cu un cap de mort, care zboară numai în amurg și care, când este prins, scoate un zgomot ascuțit; cap-de-mort’. 3. ‘(pop; în superstiții) strigoaie’ (DLR) (< lat. *striga* ‘bufniță, fermecătoare, duh necurat’), despre care se crede că își striga numele sau chema pe nume pe cei pe care îi voia pieriți (vezi și Vulcănescu 1987: 300). De altfel, în popor există credința că „strigoiul strigă cu glasul unui om pe care cel din casă îl cunoaște” (Pamfile 1916: 156), iar dacă omul îi răspunde, își atrage suferința: i se strâmbă gura, muștește, i s-ar tăia picioarele etc. În mitologia românească, *Striga* este asociată cu strigoaica, cu vrăjitoarea sau cu fluturele de noapte, Buha-ciumii (vezi Evseev 1998). Explicațiile informatorului notate pentru pct. 310 sunt concludente: „pe pruncii cei mici îi mănă striga și-apu le descântă de strigă”.

⁶ Vezi Evseev 1998, s. v. *Tricolici* „sinonim regional al lui Pricolici”.

⁷ Vezi ALRM II, vol. III, h. 1314.

Varianta *stirigoi*, cu anticiparea lui *-i*, a dat, prin deschiderea fonetică a lui *-i* la *-e-*, forma *sterigoi*.

Pentru *moroi*, DLR (s.v. *moroi*²) precizează sensul ‘stafie, strigoi, despre care se crede că ar proveni dintr-un copil mort nebotezat, ucis sau înmormântat de viu sau dintr-un mort neputrezit căruia nu i s-a făcut slujba religioasă; duh rău care ar suga sângele și laptele vitelor sau care ar speria copiii; moroneț, mortăciune’, dând ca etimon sl. *mora* ‘vrăjitoare’ (pentru alte etimologii, vezi și Bogrea 1921: 265–266).

Pentru chest. [4233], sunt notați termenii *pricolici* (64, 130, 157, 172, 182, 250, 279, 284, 325, 349, 784, 791, 833, 836, 848, 858, 886), cu var. *priculici* (27, 36, 53, 102, 105, 141, 272), *pricurici* (235), *prigurici* (95), *pirculici* (192), sau dublați de alți termeni, *pricolici*, *vâlvaș* (2), *pricurici*, *morun de marve* (29), *tricolici* (219, 260, 362, 365, 386, 666), *tricolici*, *drac* (531), *moroi* (346), *strigoi* (646, 872), *vârcolaci* (353, 405). Cei mai mulți informatori consideră pricoliciul un om care se transformă în câine. În pct. 219 se notează „tricolicii îs băieți nebotezați”, „priculic = dracu” (272), „vârcolaci; să face câine, mât” (353), „să schimbă” (784), „moroi; se face lup” (846), „strigoi; să face câine, ogar” (872), „pricolici; mânâncă din neamuri” (886). Conform explicațiilor informatorilor, strigoi pot fi morți, umblă noaptea, sunt oameni/copii cu coadă și iau mana vacilor.

În ALRT II, *moroi* (876), *muroi* (4), *strigoi* (27, 29, 95, 102, 514, 682, 723, 728, 769, 784, 833, 872, 899), *pricolici* (886) și *vâflă* (310) apar în texte care trimit la un strigoi viu, la un strigoi mort sau la un copil nebotezat. Pentru spiritele care iau laptele de la vacă, în texte figurează termenii *moroniță* (102), *strigoile* (130). Textele dialectale prezintă și practici magice făcute la înmormântare pentru ca mortul să nu devină strigoi, moroi sau pentru destrigoire ori pentru readucerea manei vitelor.

Pricolici este glosat în DLR cu un prim sens ‘ființă imaginară în care se preface (după moarte) un bărbat, un animal (care a mâncat oameni) etc. luând diferite înfățișări (mai ales de animale), sub care pricinuieste tot felul de neplăceri celor pe care îi întâlnește (noapte); p. gener. strigoi’, cu etimologie necunoscută, cf. magh. *prikulics*. Scriban trimite la gr. *thrix*, *trihós* ‘păr’, și *lykos* ‘lup’. Celelalte variante ale lui *pricolici* se datorează fie închiderii vocalice de la *-o-* la *-u-* (*priculici*), fie asimilării lui *-l-* intervocalic la *-r-* (sub influența lui *r* din prima sibală) (*pricurici*) sau metatezei (*pirculici*).

Vâlfă, var. a lui *vâlvă*, pentru care DLR dă sensurile ‘(în mitologia populară) ființă fabuloasă, imaginată ca o femeie frumoasă (și bună) sau ca un șarpe, un cocoș etc., care (de obicei) protejează apele, casele etc.; vezi duf, zână, știmă’, ‘zână despre care se crede că stăpânește, supraveghează și distribuie comorile dintr-o mină de aur’, ‘Mama-pădurii’, ‘(reg.) vrăjitor care stăpânește furtunile și grindina; vezi șolomar, șolomăt’, ‘stafie, strigoi’, ‘zână’, ‘(la pl.) Iele’, pare a avea în mitologie un sens general de ‘ființă fabuloasă’, ‘duh’, nefiind glosat ca atare în dicționarele și lucrările de specialitate (vezi Candrea 1999: 189, s.v. *Vâlva Pădurii*, Talos 2001, s.v. *Vâlva Băii*, *Vâlva Norilor*).

Vârcolacii (< bg. *vârkolok*), identificați la unele popoare cu *Vampirul* sau cu *Moroiul* (vezi Pamfile 1916: 146), sunt considerați direct răspunzători de eclipsele de lună, deoarece se crede că ei mănâncă luna. Pot lua înfățișarea unor animale obișnuite (câini, pisici sau lupi, iepuri) ori a unor animale fantastice, monștri (balaur, zmei etc.) (vezi Evseev 1998, Taloș 2001). Sunt confundați adeseori cu pricolicii sau sunt asimilați cu strigoii, deoarece se consideră că și ei se nasc cu căiță pe cap. De altfel, în DEX este glosat, pe lângă sensul de ‘ființă fabuloasă fără reprezentare concretă, care mănâncă Luna și Soarele (provocând fazele Lunii, eclipse etc.)’, și cel de ‘strigoi’.

Fără a fi sinonime totale, termenii notați trimit la spirite masculine malefice, de care oamenii se feresc și care ies în anumite sărbători (Sfântul Andrei), astfel încât este necesară efectuarea unor ritualuri cu rol protector. De exemplu, de Sfântul Andrei „facem cruci cu usturoi pe la ferești, pe la uși, ca să nu vie strigoii” (ALRT II: 514). La românii din Ungaria, strigoii sunt asociați cu sărbătoarea Sfintei Lucia, care se celebrează în 13 decembrie (vezi și Martin 2003).

4. CĂPCĂUNI

Sunt ființe monstruoase, care au trăit pe pământ în vremurile de demult, fiind nimiciți de uriași sau de potop. Se spune că Alexandru cel Mare i-a închis într-un castel de unde nu mai pot scăpa până la sfârșitul lumii. Ei sunt închipuiți fie ca niște uriași cu cap de câine, cu un ochi în frunte și unul în ceafă (Evseev 1998), fie ca oameni cu un cap de om și unul de câine, cu două fețe, cu o gură de om și un bot de câine la ceafă, cu un ochi în frunte și unul sau doi la ceafă (Taloș 2001). Caracteristica lor principală este antropofagia, fapt ce a determinat și asocierea lor cu populații străine, precum tătarii.

MDA dă sensurile ‘ființă din mitologia populară românească, cu trup de om și cap de câine, care mânca oameni’, ‘(fig.) om rău, și crud’, ‘poreclă dată în trecut turcilor și tătarilor, în calitate de invadatori, de asupritori’, ‘(p. ext.) om mîncăcios’, ‘(p. ext.) om care mănâncă gratis de la cineva, fără să muncească și: *parazit, trântor*’, ‘om prost’.

Pentru chest. [4236] (*Arhiva ALR II*) sunt notate variantele subst. *căpcăun*: *căpcâni*, sg. *căpcân, căpcâne* (36, 219, 260, 279, 284, 310, 316, 325, 349, 353, 362), *cătcăuni*, sg. *cătcăune* (95, 102, 172, 848, 886), *cătcâni* (346), *căpcăuni*, sg. *căpcăun* (182, 192, 605, 682, 723, 728, 762, 791, 833, 958, 987), conturându-se astfel trei arii mari: **căpcâni** în nordul Transilvaniei, **căpcăuni** – Muntenia, sudul Moldovei și Dobrogea, **cătcâni**, sudul Transilvaniei și Oltenia. Forma *cătcâni* înregistrată în Negrești, Țara Oașului poate fi o variantă a lui *căpcâni*. Descrierile făcute de informatori trimit atât la ființele fantastice „jumătate om, jumătate câni” (310), „câini răi” (723), care „mâncau oameni” (182)⁸ și pe care „i-o închis

⁸ Vezi și ALRT II: 310, 682.

Alesandru-mpărat” (284), cât și la asocierea lor cu tătarii (36, 886). În egală măsură, unii informatori cunosc termenul doar cu sensul figurat, uneori în expresii: „om grosulan” (172), „smintit la minte” (192), „parcă ești un căpcăun se zice unui mâncăcios” (727), „smintit” (833), „unui om rău i se zice...” (848), „mânânci ca un căpcăun” (958), „puțin nebun sau prost” (987).

În ceea ce privește etimologia termenului *căpcăun*, dicționarele îl consideră un calc după ngr. *Kinokefalos* ‘cap de câine’. Șăineanu (1929) consideră termenii *căpcăun* și *cătcăun* „alterațiuni obscure” ale lui *capcân*, traducere după gr. *Kynokephaloi* sau *Cynocephali*. Ocupându-se de originea cuvântului *căpcăun* și a variantelor sale *căpcân* și *cătcăun*, Slușanschi (1976: 152) ridică ipoteza ca cele trei forme să fie „reflexe deosebite ale aceluiași titlu, apărute în dacoromână sub influența a două idiomuri turcice diferite”. Astfel, *capcân*, cu varianta ulterioară *căpcân*, poate să fi intrat din limba avarilor, „...improbabilitatea ca această formă să fie în românește un compus secundar, precum și lipsa variantei *capcâne coroborează această presupunere”. În materialul din *Arhiva ALR II* apare consemnată forma de sg. *căpcâne* în mai multe puncte de anchetă (36, 325, 349, 353, 362). Pentru *căpcăun*, Slușanschi (1976: 153) trimite la un împrumut cuman relativ recent (sec. X–XI), considerând că „această interpretare coincide în mod semnificativ cu răspândirea geografică a variantelor *căpcăun*//*cătcăun* la sud și vest de „falia cumană”: Transilvania de Sud, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei”. Forma *cătcăun*, spune autorul, nu poate fi explicată, fiind posibilă datorită unei erori de transcriere a lui *capcanus*. În prezent, termenul *căpcăun* este folosit cu sens figurat.

5. CONCLUZII

Termenii analizați sunt în strânsă legătură cu credințele populare și cu imaginarul folcloric românesc. Ei denumesc ființe malefice, a căror influență este determinată de încălcarea unor interdicții. Textele dialectale, reunite în ALRT II, atrag atenția asupra regulilor nescrise de conduită morală, precum și asupra necesității respectării unor cutume ancestrale pentru păstrarea sănătății fizice și mintale. De asemenea, ele descriu ritualurile apotropaice, menite să înlăture acești „demoni” sau să-i îmbuneze.

Răspândirea termenilor care denumesc ființe fantastice indică, pe de-o parte, anumite particularități dialectale și, pe de altă parte, practicile de numire ale ființelor fantastice, principiile denominative fiind legate de tabuul lingvistic.

ABREVIERI

adj. – adjectiv	magh. – maghiar
bg. – bulgar	ngr. – neogrecesc
chest. – cheștiunea	pct. – punct
fem. – feminin	pl. – plural
fig. – figurat	reg. – regional
gr. – grecesc	rom. – românesc
h. – harta	sg. – singular
lat. – latinesc	var. – varianta

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALR II	= <i>Atlasul lingvistic român</i> , Partea a II-a, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu–Leipzig, 1940.
ALRT II	= Emil Petrovici, <i>Texte dialectale culese de... Supliment la Atlasul lingvistic român II (ALRT II)</i> , Muzeul Limbii Române – Otto Harrassowitz, Sibiu–Leipzig, 1943.
ALRM II	= <i>Micul Atlas lingvistic român</i> , Partea II, serie nouă, vol. III, întocmit de Institutul de Lingvistică și Istorie Literară al Academiei Republicii Socialiste România, sub direcția acad. Emil Petrovici, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
<i>Arhiva ALR II</i>	= <i>Arhiva Atlasului lingvistic român II</i> , de Emil Petrovici, material nepublicat.
Badeu 1997	= Doina Badeu, <i>Rom. Rusalii. Comentariu etimologic</i> , în <i>Studii și cercetări lingvistice</i> , XLVIII, 1–4, p. 45.
Bogrea 1921	= Vasile Bogrea, <i>Elemente grecești</i> , în <i>Dacoromania</i> , I, p. 260–269.
Bogrea 1924	= Vasile Bogrea, <i>Etimologii</i> , în <i>Dacoromania</i> , IV, 2, p. 786–856.
Candrea 1999	= I.-A. Candrea, <i>Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicină generală</i> , studiu introductiv de Lucia Berdan, Iași, Editura Polirom.
<i>Chestionarul ALR II</i>	= <i>Chestionarul Atlasului lingvistic român II</i> , elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Emil Petrovici și editat, în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad. Coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1988.
DA	= <i>Dicționarul limbii române</i> , București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Tipografia Ziarului „Universul”, 1913–1948.
Danilov 2007	= Ilie Danilov, <i>Dicționar de mitologie slavă</i> , [Iași], Editura Polirom.
DEX	= <i>Dicționarul explicativ al limbii române</i> , București, Editura Academiei Române, 1998.
DLR	= <i>Dicționarul limbii române</i> , serie nouă [publicat de Academia Română], București, 1965 ș.urm.
Eliade 1995	= Mircea Eliade, <i>De la Zalmoxis la Gengis-Han</i> , București, Editura Humanitas.
Eliade 2019	= Mircea Eliade, <i>Sacral și profanul</i> , traducere din franceză de Brîndușa Prelipceanu, București, Editura Humanitas.
Evseev 1998	= Ivan Evseev, <i>Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească</i> , Timișoara: Editura Amarcord.
Freud 2010	= S. Freud, <i>Totem și tabu. O interpretare psihoanalitică a vieții sociale a popoarelor primitive</i> , traducere de Gabriel Avram, Prahova, Editura ANTET.

- Greco 1992 = Doina Greco, *Credință și credințe la români: Todorusale. Note pe marginea răspunsurilor la chestiunea [2838] din ALR II*, în *Cercetări de lingvistică*, XXXVII, 2, p. 105–111.
- Ionescu 2002 = Anca Irina Ionescu, *Mitologia slavilor*, București, Editura Lider.
- Martin 2003 = Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria.
- MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002 și urm.
- Pamfile 1911 = Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român adunate din din comuna Țepu (Tecuciu)*, București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru; Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerald & Comp.
- Pamfile 1916 = Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, I. *Dușmani și prieteni ai omului*, București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru; Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerald & Comp.
- Petrovici 1942 = Emil Petrovici, *Note de folklor de la românii din Valea Mlavei (Serbia)*, în *Arhiva de folklor*, VI, p. 43–75.
- Pop 1966 = Sever Pop, *Le più importanti feste presso i Romeni*, în Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Acta Philologica, tom IV, Societas Academica Dacoromana, p. 119–142.
- Slușanschi 1976 = Dan Slușanschi, *Avatarurile unei etimologii: căpcân căpcăun cătcăun*, în *Limba română*, XXV, 1, p. 149–154.
- Stoian 1994 = Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, [București], Editura Garamond.
- Șăineanu 1929 = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a IV-a, Editura Scrisul Românesc S.A.
- Taloș 2001 = Ion Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică.
- Vulcănescu 1987 = Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

TERMES POUR DES ÊTRES FANTASTIQUES BASÉS SUR L'ALR II ET L'ALRT II

Résumé

Cet article se propose d'analyser les termes utilisés pour dénommer les êtres surnaturels (démons et fées), tels qu'ils sont enregistrés dans les textes dialectaux recueillis dans les enquêtes pour l'ALR II, ainsi que dans les cartes de l'ALR II et dans les documents non publiés trouvés dans les archives d'ALR II, pour les quest. [4231] *Rusalii* 'fées', [4232] *Vântoase* 'fées', [4234] *Strigoi* 'morts-vivants', [4233] *Pricolici*, [4236] *Căpcăun* 'ogre'. Le répandissement des termes qui dénomment ces êtres indique, d'une part, certaines particularités dialectales et, d'autre part, les pratiques de nomination des êtres fantastiques. Notre approche envisage une illustration des principes de dénomination à partir d'une représentation imaginaire de la mythologie roumaine.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Filiala Cluj-Napoca, Cluj-Napoca
Str. Emil Racoviță, nr. 21
adelinatatar@yahoo.com

DENUMIRI ÎNREGISTRATE CU SENSUL ‘UMĂRUL OBRAZULUI’ ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE PE BAZA RĂSPUNSURILOR CARTOGRAFIATE ÎN ALRR. *Sinteză*

MIHAELA-MARIANA MORCOV

Harta onomasiologică *Umărul obrazului* prezintă interes, în primul rând, din punct de vedere lexical. Prin urmare, chestiunile la care ne vom referi în articolul de față vizează descrierea ariilor lexicale, succesiunea straturilor etimologice și elementele definitorii pentru motivația extralingvistică a denumirilor.

Principalele răspunsuri consemnate cu sensul ‘umărul obrazului’ pe harta 73, din ALRR. *Sinteză* I au fost *úmăru obrázuluĵ, úmerele obrázuluĵ, mǎru obrázuluĵ, ósu obrázuluĵ, êóntu obrázuluĵ, múntu obrázuluĵ, obráz*. Din categoria răspunsurilor care nu au putut fi asociate cu un semn specific pe hartă, întrucât nu însumează mai mult de 4 atestări, fac parte *sub oĶ, ꝥꝥ, fǎlcǎ, bóntu obrázuluĵ, bĤolcǎnu obrázuluĵ, cǎlcǎnile đġi la obráz, cǎ Ĥobrázuluĵ, fáĵǎ, frúntĸe Ĥobrázuluĵ, mold, mǎsǎlǎru ásta, pártĸa Ĥosǒásǎ, pódu obrázuluĵ, puntĸa obrázuluĵ, pĤópu Ĥobrázuluĵ, rúĵe Ĥobrázuluĵ, tǎmpla Ĥobrázuluĵ, Ĥomoplát*.

Úmăru obrázuluĵ și varianta *úmăr*, rezultată prin trunchierea sintagmei, formează o arie compactă în Transilvania, sudul și nord-estul țării. În partea de nord-vest a țării și, mai ales, în Banat se manifestă tendința de marginalizare a denumirii de către alți termeni concurenți. Dacă luăm în considerare și atestările variantei morfologice *úmerele obrázuluĵ*, reprezentat pe hartă printr-un simbol diferit, tipul lexical în discuție este încă întrebuițat în câteva puncte din extremitatea de sud a țării, precum și în nordul Banatului.

Din punct de vedere etimologic, sintagma prezintă o structură hibridă (*umăr* < lat. *humerus* + *obraz* < v sl. *obrazŭ*, cf. SDLR, DLR), fapt explicabil prin ponderea pe care o au cele două elemente componente, în contextul folosirii lor ca denumiri independente. Pe lângă acest răspuns, înregistrat în majoritatea localităților, sunt de reținut câteva variante lexicale, care pun în evidență contribuția exclusivă a elementului latinesc: *úmăru óĶuluĵ*, consemnată în punctul 327, din Transilvania, și în punctele 810 și 866, din Muntenia (cu varianta *úmăru la ĤoĶ* din localitatea bănățeană cu numărul 62, prin care genitivul se exprimă analitic); *úmăru fǎlci* (punctul 820, din Muntenia), cu varianta de plural, *úmeri fǎlsilor* (punctul 86, din Banat) și *úmeri féti* (punctul 824).

Prezența construcțiilor din care fac parte substantivele *față* și mai ales *fălcă* ne atrag atenția pentru că cei doi determinanți de origine latină corespund semantic cuvântului de origine slavă. Foarte probabil, denumirile de acest tip erau predominante înainte ca termenul *obráz* să se impună pentru a desemna mai întâi părțile laterale ale feței și, ulterior, pentru a fi inserate în structura unor denumiri asociate cu diverse părți ale obrazului (vezi paralela cu denumirea *buca obrazului*, comentariul la harta 72).

Sub aspectul motivației extralingvistice, observăm că analogiile care au atras atenția vorbitorilor, determinând evoluția semantică a cuvântului, au ca punct de plecare poziția și forma realiilor desemnate. Apariția sensului figurat ‘pomete’ reflectă doar una dintre ipostazele sub care se manifestă tendința de generalizare semantică a cuvântului. Ca urmare a procesului de extensiune semantică, *umăr* a devenit denumirea ‘de avarie’ la care apelează vorbitorii pentru a desemna părțile osoase și rotunde ale corpului. Elocvente în acest sens sunt următoarele sintagme dialectale și populare, citate în DLR XII/2: *umărul genunchiului* ‘rotulă’, *umărul mâinii* (palmii) ‘podul palmei’, *umărul degetului* ‘id.’ și, umerele piciorului ‘partea de deasupra aabei piciorului’, *umărul gâtului* ‘partea gâtului vitelor pe care se așază jugul’.

Din punct de vedere morfologic, remarcăm folosirea formei de genitiv, *obrázuli*, (formă specifică Transilvaniei), cu varianta *obrájuli* (punctul 839, din Muntenia). Forma de genitiv rezultată prin reducerea diftongului *-uĭ* la *-u* a fost consemnată în câteva puncte din sudul Moldovei.

Úmerele obrázului a fost înregistrat în puncte învecinate din nordul Banatului, din sudul Olteniei, precum și în sudul Transilvaniei, unde formează o microarie. Sporadic, denumirea se întrebuințează și în Muntenia. Acest răspuns individualizează partea de sud-vest a țării. Varianta *úmere*, rezultată prin schimbarea declinării, ilustrează un fenomen frecvent pentru graiurile din Oltenia și din vestul Munteniei (Ion Ionică 1984: 173).

Răspunsurile rezultate prin desprinderea nucleului, *úmerele*, de restul sintagmei au fost consemnate în 4 localități izolate din Banat, Transilvania și sudul țării. Forma de genitiv, *obrázului*, a fost înlocuită cu forme de genitiv sintetic sau de acuzativ, exprimate prin intermediul prepozițiilor *la* și *de la*, în puncte izolate din Banat.

Măru obrázului formează o arie compactă în jumătatea sudică a Banatului. Izolat, termenul a fost consemnat și în Muntenia (punctul 778). Sensul figurat al cuvântului *măr* pune în evidență forma rotundă și proeminentă a pomeților. Ca și în cazul sintagmei precedente, vorbitorii au îmbinat două cuvinte de origine latină (*măr* < lat. *melus*) și slavă. Alternativ, au fost folosite sintagme formate exclusiv din material lexical de origine latină. Semnificativ pentru caracterul conservator al Banatului este faptul că, în această zonă, cuvântul *măr* este asociat nu cu unul, ci cu trei cuvinte de origine latină, dintre care două sunt folosite cu sensul propriu, ‘obraz’: *bucă*, *față*, *ochi*.

În trei localități (4, 12, 23), au fost atestate exemple în care centrul grupului nominal, *măr*, a devenit autonom.

Formele de genitiv sintetic alternează cu cele de genitiv analitic: *măru obrázuluĵ*, *mîșru la Ńobráz*, *măru dă la obráz*, *măru búși*, *măru dî la búcă*.

Motivația extralingvistică a denumirilor din această categorie ne permite să semnalăm, pe de o parte, paralele cu alți termeni românești circumscrisi aceleiași sfere semantice (*mărul lui Adam*) și, pe de altă parte, corespondențe cu alte domenii lingvistice: (fr. *pomme*, sp. *pómulo* 'merișor', 'mărul obrazului').

Sintagma *măru obrázuluĵ* și *úmăru obrázuluĵ* s-au atras datorită asemănărilor fonetice. Având în vedere faptul că ambele cuvinte situate în poziția nucleului sunt de origine latină, este greu de spus care dintre ele este mai vechi. Dat fiind că în dialectul aromân, sintagma *măru obrázului* este generală¹ și are ecouri în diferite limbi, datorită motivației sale universale, am putea crede că denumirea bănățeană este cea originară. Pe de altă parte, nu putem ignora ponderea pe care substantivul *úmăr* o are în dacoromână, în raport cu sintagma luată în discuție, precum și cu alte sintagme întrebuintate pentru a desemna diverse părți ale corpului.

Ósu obrázuluĵ și variantele create prin trunchierea sintagmei sau prin folosirea unor termeni de origine latină (*față*, *falcă*, *ochi*, *bucă*) în poziția determinantului aflat în cazul genitiv sau acuzativ pot fi considerate inovații specifice Banatului și Crișanei, întrucât formează arii numai în aceste zone. Izolat, tipul lexical în discuție a fost consemnat și în puncte din Maramureș, Transilvania, Muntenia și Bucovina. În mod simetric cu celelalte denumiri echivalente semantic, construcțiile înregistrate pun în evidență alternanța formelor sintetice cu cele analitice de genitiv: *ósu obrázuluĵ*, *Ńósu la obráz*, *ósu de la obráz* (cu varianta *ósu din obráz*). În punctul 831, din Muntenia, cuvântul *os* face parte din structura unui derivat adjectival, aflat în componența unei sintagme: *părtea osqásă*. Acest răspuns a fost inclus însă în categoria termenilor care, în virtutea numărului mic de atestări, nu au putut fi asociați cu un simbol cartografic specific.

Ćóntu obrázuluĵ

În aria unde substantivul *os* este concurat de termenul echivalent, de origine maghiară, variantele sintagmei precedente au fost generate prin substituirea substantivului moștenit cu termenul *ćont*, de origine maghiară. Prin urmare, cu excepția substantivului *búcă*, toți ceilalți determinanți aflați în componența tiparului lexical mai vechi se regăsesc în structura sintagmelor din a doua categorie. Atestările denumirilor urmăresc, în primul rând, conturul care delimitează jumătatea de nord a Crișanei. Din nord, răspunsurile au iradiat în două direcții diferite: către sudul Crișanei (unde au fost atestate în trei puncte izolate) și către Maramureș (în patru localități învecinate). O variantă lexicală (*śóntu Ńă/óćuluĵ*) a fost consemnată, de asemenea, în punctul 287, din nord-vestul Transilvaniei.

¹ Informația mi-a fost furnizată de prof. dr. Nicolae Saramandu și de prof. dr. Manuela Nevaci.

Obráz a rezultat, probabil, pe două căi:

1. formal, prin trunchierea sintagmelor din care face parte cuvântul **obráz** (sub influența faptului că aceste sintagme reprezintă majoritatea răspunsurilor).

2. printr-o asociere de tip extralingvistic, căreia îi corespunde în plan stilistic o sinecdocă, aflată în legătură cu procesul mental de înlocuire a părții prin întreg. În favoarea ideii că la baza răspunsului se află simpla confuzie dintre referenți pledează răspunsul **tot um fel dă obráz** (obținut în punctul 807, din Muntenia).

Majoritatea atestărilor se concentrează în Muntenia și Dobrogea. Sporadic, cuvântul a fost consemnat în Crișana și nordul Moldovei (punctele 145 și respectiv 505).

Múntu obrázuluĵ a fost înregistrată exclusiv în Moldova și în Bucovina. Folosirea cuvântului *mnt* în acest context trebuie corelată cu următoarele accepții secundare înregistrate în DLR (s.v. *mont*¹): ‘os’, ‘parte a unui os’ sau ‘articulație proeminentă’. Majoritatea lingviștilor sunt de părere că termenul provine din *bont* ‘ciuitit la vârf’, ‘ciung’ (SDLR, cf. Graur, apud DLR, CDER 5418, s.v. *mont*). O confirmare a ipotezei vine din partea răspunsului **bóntu obrázuluĵ**, obținut în punctul 633, din sudul Moldovei.

Sub oĵ (pi sub oĵ) a fost furnizat în patru localități din Transilvania. În acest caz referentul este definit în exclusivitate prin raportare la poziția pomeților.

ou și varianta **ouu obrázuluĵ** au fost atestate în Bucovina și în Muntenia (punctele 467, 825 și 867).

Sensul figurat al cuvântului *ou* are drept motivație forma rotundă și proeminentă a pomeților.

Bĵolcĵnu obrázuluĵ a fost consemnat în punctul 91, din Banat. Cuvântul *bolcĵn* nu este atestat în dicționare. Este probabil ca acesta să fie înrudit cu *bulcĵ*, întrebuițat în Bucovina, cu sensurile ‘franzelă’, ‘pânișoară’ (DA I/I). Potrivit datelor din DELR I, baza lexicală, *bulcĵ*, este un cuvânt de origine slavă, pătruns în graiul din Bucovina prin filieră ucraineană sau poloneză. În zona unde a fost înregistrat, cuvântul **bĵolcĵn** a intrat prin filieră sârbă, limbă în care cuvântul *bŭlka* a fost atestat cu un sens diferit față de cel din Bucovina. Accepția ‘mac roșu’, consemnată în Tomić 1998 (s.v. *bŭlka*) indică o dublă motivație (bazată atât pe formă, cât și pe culoare), ceea ce pledează, împreună cu aria de răspândire a termenului românesc, în favoarea ipotezei referitoare la un cuvânt specific bănățean, derivat de la un împrumut de origine sârbească. Terminația *ĵn* este o variantă a sufixului *-ěn (-ĵn)*. Acesta din urmă este consemnat și în structura altor substantive (d. ex. *floacĵn* ‘smocuri de lână care cad de pe piele când aceasta este argăsită’ < *floc*) (cf. Pascu 1916: 218).

Măšălăru-ăsta (*măšălar* < pl. lui *măsea* + *-ar*, cf. TDRG² II, CDDE 1067, DLR VI) a fost înregistrat în punctul 784, din Muntenia. Cuvântul *măšălar* este folosit aici, probabil, cu sensul ‘parte a feței care acoperă maxilarul’, deși această accepție nu este consemnată în DLR. Din datele înregistrate în această sursă lexicografică rezultă faptul că termenul este întrebuițat fie ca fitonim, fie ca

denumire pentru elementele componente ale unor unelte agricole. Sensul întâlnit în localitatea muntenească se explică prin asociere cu sensul bazei lexicale a cuvântului.

Răspunsul *mold*, furnizat de informatorul din localitatea bucovineană cu numărul 489 este, probabil, o variantă fonetică a lui *mald* (înregistrată în DLR), rezultată printr-o apocopă din *maldăr* 'grămadă de tulpini, de obiecte, de crengi', 'mulțime de obiecte de același fel'.

Pȃopu Țobrazuluȝ a fost atestată în punctul 805, din Muntenia. Forma *pȃop* este probabil o variantă hibridă, creată prin încrucișarea lui *pup*² (< sr. *pupa*, ucr. *nyn*) cu *pop*¹ (< bulg. *non*) (v. DLR VIII/5). Din punct de vedere semantic, substantivul folosit dialectal ca centru al grupului nominal se apropie mai mult de *pup*² și *pup*⁴. Ultimele cuvinte menționate sunt utilizate prin excelență, ca denumiri ale obiectelor rotunde (vezi sensurile 'boboc de floare', 'pată mică' pentru *pup*², în timp ce *pop*¹ ('stâlp', 'grindă', 'bucată de lemn', *ibid.*) dobândește numai secundar și într-un număr restrâns de situații o astfel de întrebuințare.

Totodată, remarcăm faptul că, în română, radicalul *pup* se află în componența cuvântului *pupăză*, de origine albaneză (Brâncuș, VA: 27) și a cuvântului *păpușă* (a cărui etimologie nu a fost elucidată, cf. DLR VIII/1). Sememele ambelor denumiri conțin trăsăturile distinctive [+mic] și [+rotund]. Ca element autonom, moștenit din latină, *pup* supraviețuiește în dialectul aromân cu sensul 'prunc' (Papahagi 1963, s.v.). Forma de masculin circulă în paralel cu cea de feminin, *pupă* 'fetiță' (*ibid.*).

În punctul 126, din Crișana, a fost obținut răspunsul *rúȝe Țobrazuluȝ*. Semnificativă pentru denumirea care ne interesează este următoarea accepție a cuvântului *rujă*: 'roșeața, rumeneala din față, din obraz' (cf. DLR IX).

DENUMIRI BAZATE PE ASEMĂNAREA CU ALTE PĂRȚI ALE CORPULUI

Harta *Umărul Obrazului* este ilustrativă în ceea ce privește productivitatea motivațiilor semantice care au ca punct de plecare analogia cu alte părți ale feței sau ale corpului.

Fălcă (atestat în punctele 43 și 982 din Banat și Oltenia) și *fătă* (înregistrată în punctul 877 din Dobrogea) ilustrează, ca și termenul *obraz*, procedeul stilistic de înlocuire a părții prin întreg.

Dacă situațiile anterior menționate nu reflectă decât un proces de generalizare, bazat pe ștergerea unor diferențe considerate lipsite de importanță de către vorbitori, mult mai interesante și mai complexe sunt asocierile metaforice pe baza cărora sunt evidențiate asemănări între umărul obrazului și alte părți ale feței sau ale corpului.

După cum am constatat mai sus, asocierile care țin de forma sau de poziția realiilor desemnate au dus la transformarea cuvântului *umăr* în hiperonim. Un proces similar, limitat însă la câteva exemple izolate, a avut loc și în cazul

cuvintelor *călcâi*, *tâmplă* sau *frunte*. Sintagmele *călcâiele de la obraz* și *cî obrazuluĵ*, înregistrate în două localități din sudul Transilvaniei și din Muntenia (403 și 724), se explică prin analogii care au, drept sursă, forma bombată, dispoziția laterală, precum și simetria pomeților.

Motivații similare se află și la originea denumirii *Homoplát*, înregistrată în punctul 782 din Muntenia. Deși termenul este un împrumut din limba literară, iar întrebuințarea lui în acest context poate să indice faptul că vorbitorul nu cunoaște sensul denumirii, nu este exclus ca devierea semantică să se fi realizat în mod conștient, pornind de la asemănările existente între cele două părți ale corpului.

Denumirea *frúntę Hobrázuluĵ* (punctul 173, din Crișana) se bazează pe observația că ambele elemente comparate sunt situate în partea superioară a feței sau a obrazului. Concomitent cu această motivație, sintagma *tîmpla obrazuluĵ*, din Muntenia (punctul 748), evocă poziția laterală a pomeților.

Pódu obrazuluĵ și *púntęa obrazuluĵ* pun accentul pe forma referentului în două localități din Oltenia și Transilvania. În planul motivației semantice, putem stabili o legătură între cele două denumiri și construcția care unește malurile unei ape sau mariginile unei depresiuni. Totodată, recurența termenului *pod* în terminologia românească a corpului omenesc ne sugerează o altă interpretare: analogia dintre denivelările existente la nivelul palmei și al obrazilor a contribuit la modificarea sintagmei *podul palmei*, prin substituirea substantivului aflat în cazul genitiv.

CONCLUZII

Cel mai vechi strat etimologic pe care îl putem reconstitui, cu certitudine, pe baza răspunsurilor analizate este reprezentat de atestările sintagmelor hibride *úmăru (măru) obrazuluĵ*. Este posibil ca variantele de răspunsuri în care poziția determinantului genitival este ocupată, de asemenea, de un cuvânt de origine latină (cuvântul *fălcă*) să nu constituie inovații, ci reminiscențe ale unui strat primordial.

Pe arii mai extinse din Banat și Crișana sintagma principală a suferit modificări succesive. În prima etapă, cuvântul *úmăr* a fost substituit de un alt cuvânt de origine latină: *os*. În cea de a doua etapă, cuvântul *os* a fost înlocuit cu termenul de origine maghiară, *ĉont*. În paralel cu acest fenomen, în Moldova și Bucovina, se impune pe alocuri, în cadrul sintagmei de bază, cuvântul *mont* (< *bont*, de origine necunoscută).

Motivațiile principale aflate la originea denumirilor analizate au ca punct de plecare următoarele aspecte: forma proeminentă și rotundă, poziția laterală și simetria pomeților. În procesul de selectare a denumirilor menite să exprime cele trei caracteristici se pune accentul, în mod special, pe elementele care subliniază asemănările cu alte părți ale corpului.

SIGLE ȘI ABREVIERI

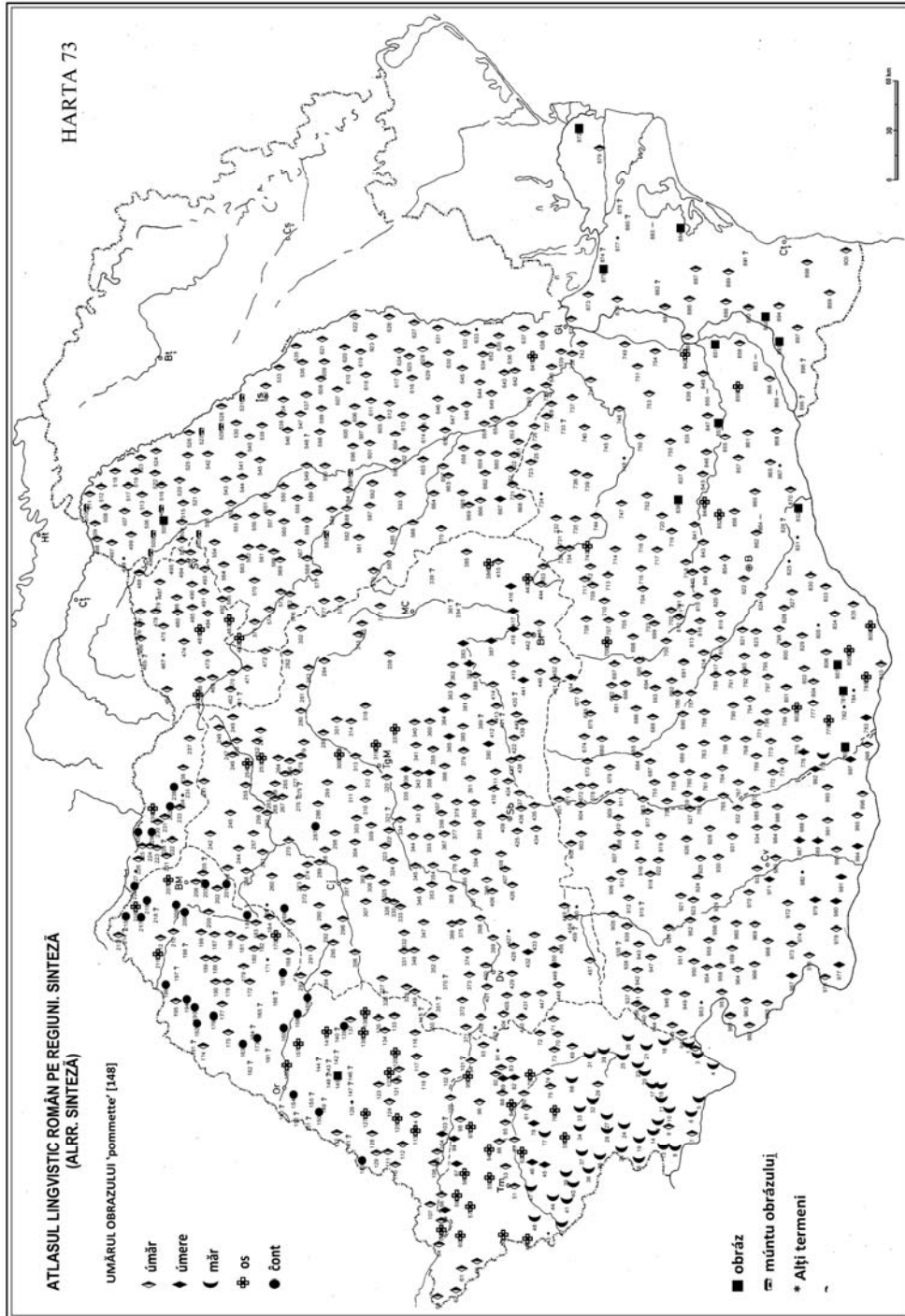
- ALRR. *Sinteză* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (coordonator Nicolae Saramandu), București, Editura Academiei Române, volumul I, 2005 (colectiv de autori: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irina Floarea, Mihaela Morcov).
- Brâncuș, VA = Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum. O., 2002.
- DELR = Marius Sala, Andrei Avram (redactori responsabili) et al., *Dicționarul etimologic al limbii române*. București, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Editura Academiei Române. Vol. I: A–B, 2011.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, acad. Ion Coteanu, acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă, București, Editura Academiei, 1965–2010.
- Ionică 1984 = Ion Ionică, *Subdialectul muntean*, în *Tratat* 1984, p. 163–204.
- Pascu 1916 = Dr. G. Pascu, *Sufixe românești*, Librăria Socec & Co., C. Sfetea, Pavel Suru, București, 1916.
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, edițiunea întâia, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, Iași, 1939.
- Tomić 1998 = Mile Tomić, *Dicționar român-sârb*, volumul A–L, *Savez Srba u Rumunij*, Timișoara 1998.
- Tratat* 1984 = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: V. Rusu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984.

NOMS ENREGISTRÉS AVEC LA SIGNIFICATION POMMETTE DANS LES PATOIS DACOROUMAIN SUR LA BASE DES RÉPONSES CARTOGRAPHIÉES DANS L'ALRR. *Synthèse*

Résumé

L'objectif de cet article a été de signaler les principales tendances qui se manifestent par rapport à la diffusion géographique et aux motivations des mots enregistrés au sens « pommette », dans l'ALRR. *Sinteză*. Il s'agit, en général de syntagmes construites selon un modèle similaire ou identique. Les éléments composants de ces syntagmes ont été remplacés, en fonction de l'époque et de la zone où a eu lieu ce phénomène, par des mots équivalents empruntés au slave ancien, aux langues slaves modernes et au hongrois. Le plus souvent les motivations qui précèdent les désignations ont comme point de départ l'analogie avec d'autres parties du corps.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

GENITIVUL ÎN DIALECTELE AROMÂN ȘI MEGLENOROMÂN

O analiză pe baza unor cercetări recente în proiectul RoDIAL – ALDRO¹

MANUELA NEVACI, IRINA FLOAREA

În articolul de față ne vom opri asupra formelor de genitiv din dialectul aromân și din dialectul meglenoromân, urmând să extindem analiza noastră și asupra dativului. Corpusul folosit pentru excerptarea exemplurilor este alcătuit din:

– **pentru dialectul aromân:** *Codex Dimonie* (Cod. Dim.), în Gustav Weigand, „Jahresbericht” (I, 1894; IV–VI, 1897–1899), Pericle Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor* (1900), *Basme aromâne și glosar* (BA) (1905), *Scritori aromâni în secolul al XVIII-lea* (1909), Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar* (2007) (TSar), Manuela Nevaci *Identitate românească în context balcanic* (2013) (MN IdR. T2), Manuela Nevaci, Irina Floarea, *Texte dialectale*, în Manuela Nevaci (coord.), *Convergențe lingvistice balcano-romanice în dialectele românești sud-dunărene* (2018) (MN/IF // Conv. / [Taiani]); Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Emil Țîrcomnicu, Cătălin Alexa, „*Lecturi vizuale*” *etnolingvistice la aromânii din R. Macedonia Memorie, tradiție, grai, patrimoniu* (2018), (LeAro B); Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Emil Țîrcomnicu, Cătălin Alexa, „*Lecturi vizuale*” *etnolingvistice la aromânii din Bulgaria. Memorie, tradiție, grai, patrimoniu*, (2019), (LeAro B);

– **pentru dialectul meglenoromân:** Petar Atanasov *Meglenoromâna astăzi*, 2004, Petar Atanasov, Radu-Mihail Atanasov, *Texte meglenoromâne*, (AT–texte 2020), *Atlasul dialectului meglenoromân*, dar și din texte publicate cu mai mulți ani în urmă, în urma cercetărilor lui G. Weigand, Th. Capidan, I.-A. Candrea ș.a., texte folosite de noi la elaborarea *Dicționarului dialectului meglenoromân* (vezi DDM 2013 și 2019).

În dialectul aromân și în dialectul meglenoromân marcarea genitivului se face atât sintetic, cât și analitic, prin intermediul articolului posesiv sau a unor prepoziții, în diverse stadii de gramaticalizare. Există asemănări cu modalitățile de realizare a acestui caz la nivelul graiurilor dacoromânei. În prezentarea noastră vom face o analiză pe baza unor cercetări recente în proiectul RoDIAL–ALDRO.

---

¹ This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

Dialectul meglenoromân este vorbit de locuitorii câtorva sate din ținutul (regiunea) Meglen, situat în nordul Greciei, la granița cu R. Macedonia de Nord; o parte a acestei regiuni se află în R. Macedonia; de asemenea, se vorbește în localitatea Cerna din Dobrogea și în regiunea Banatului, în România: în **Grecia** meglenoromânii se află în localitățile Skra (*L'umniță*), Kupa (*Cúpă*), Archangelos (*Óșiñ*), Pekleia (*Birislăv*), Lagkadia (*Lúnđñ*), Karpi (*Carpi*), (*Țărnaréca*) și Notia (*Nónti*). Îi întâlnim și în localitățile Axiúpolis (*Bójniță*), Aridéa (*Sobótsko*), Gouménissa (*Guméngea*), Kilkis (*Cucúș*), Polykastro, Edessa (*Vodéna*), Gianníța (*Ianiță*), Salonic (*Atanasov 2002: 6–12*); în **R. Macedonia de Nord** meglenoromânii se află în Huma (*Úmă*) și în Gevgelija (*Gevghelia*), unde există, în prezent cei mai mulți meglenoromâni; în **Turcia** europeană (Tracia orientală), meglenoromânii musulmani (originari din Nânta), aduși aici după Primul Război Mondial se găsesc în câteva localități din Adrianopol; în **România**: Cerna (Dobrogea) și în Banat.

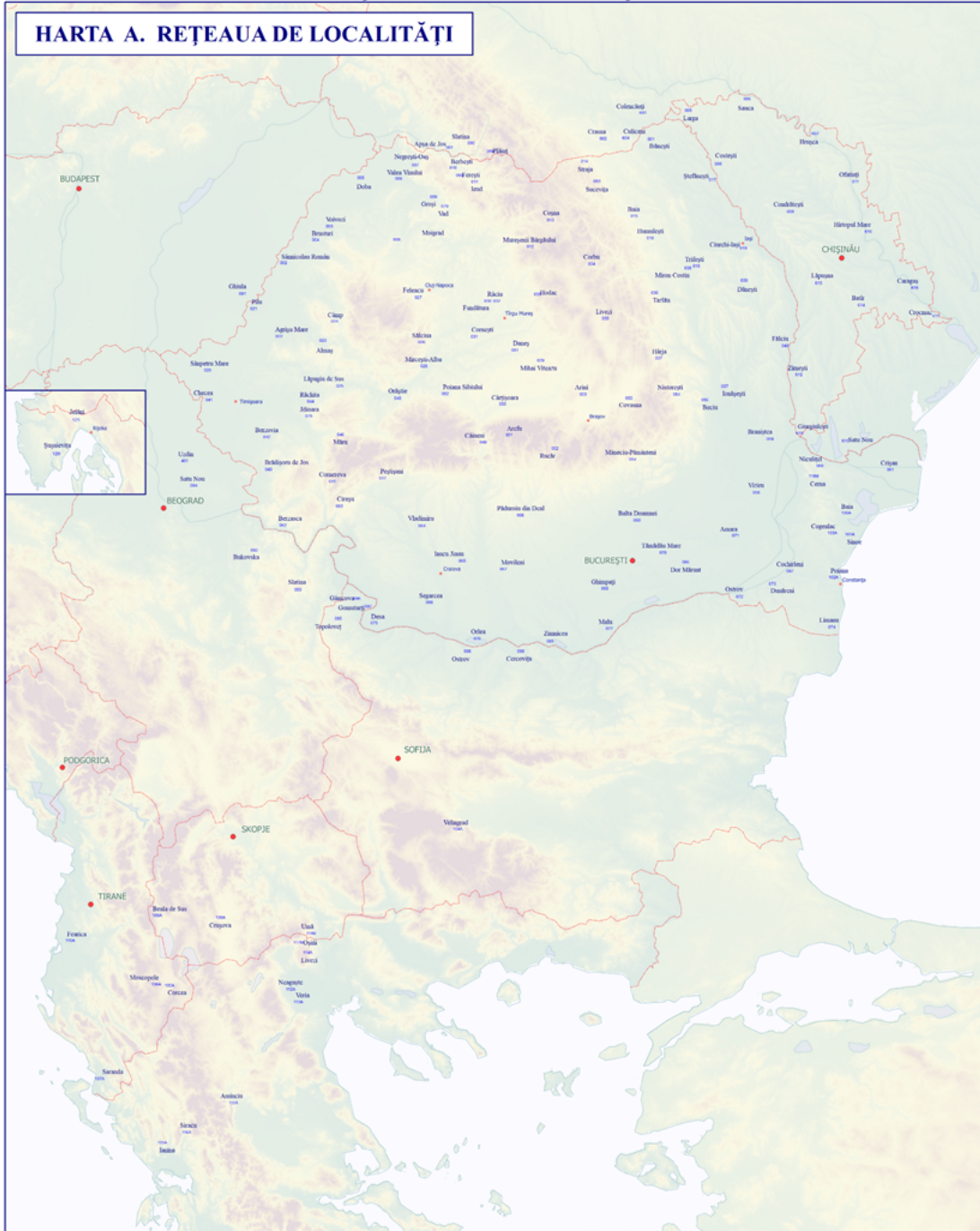
Pentru aromână rețeaua de anchetă pentru cercetarea de față cuprinde localitățile: Samarina, Smixi, Selia di Supră (Seli), Kristalopighi, Livezi (Meyali Livadi) (din Grecia); Crușova, Ohrid (din R. Macedonia); Moscopole, Corcea, Andon Poci (Albania), Giumaia de Sus; Cogealac, Poaina, Stejaru .

Dialectul aromân cunoaște o largă răspândire teritorială. El este vorbit în țări din Peninsula Balcanică (Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria), în România, precum și în alte țări din Europa și alte continente (în SUA, Australia), unde grupuri de aromâni au emigrat în perioade relativ recente.

Aromânii formează mai multe g r u p u r i (cf. Capidan 1932: 11–20, Saramandu 2004: 81–90; vezi și Saramandu/ Nevaci *Dialectul aromân*, în *Istoria limbii române*, III, București, Editura Academiei Române, manuscris), deosebite între ele prin particularități de grai, la care se adaugă anumite elemente specifice privind portul, muzica, unele obiceiuri, ca și modul de viață și ocupațiile. Cele mai importante grupuri sunt: pindenii, grămostenii, fărșeroții, grabovenii și grupurile aromânilor din Olimp (Grecia), al aromânilor din Beala de Sus și Beala de Jos (sate în apropiere de Struga, R. Macedonia), al aromânilor din localitățile Muloviște și Gopeș (de lângă Bitolia, R. Macedonia).

Din datele existente (care, în lipsa unei statistici recente, nu reflectă situația exactă), rezultă că numărul aromânilor se fixează între 500.000 și 600.000 (există și estimări mai optimiste). Cei mai numeroși sunt aromânii din Grecia (între 200.000 și 400.000). În Albania, numărul lor este de aproximativ 200.000, în R. Macedonia, de aproximativ 20.000. În România, aromânii sunt în număr de aproximativ 70.000, cei mai mulți găsindu-se în Dobrogea (aproximativ 50.000) (Saramandu 2007: XXV).

DIALECTELE ROMÂNEȘTI DIN NORDUL ȘI DIN SUDUL DUNĂRII

A. FORME DE GENITIV SINTETIC

I. masculin singular articulat

Dialectul aromân

Th. Capidan nu menționează acest tip în lucrarea *Aromânii* (1932). Saramandu (1984) și Nevaci (2013) prezintă la cap. *Morfologie*, acest tip de genitiv, ca variație liberă pentru cel analitic, fără a da multe exemple.

Din textele analizate, noi am excerptat exemplele:

Din mîrili ș-anyrâpsescu / a trēja șearâ // s-anyrâpsescâ tîhș-a fçórluj / (T Sar 19/139); (Vin ursitorile și scriu soarta a treia seară /să scrie norocul băiatului);

1. *S-u ntribari oamiñ'i amirăluī, tră țe plănđe? tră ýillile ș-cupile frâmte, s-lă đâcâ.* (BA 311/18);
 (Dacă o vor întreba oamenii împăratului de ce plânge, să le spună că (plânge) pentru sticlele și cupele sparte);
 . ...*vini fșăta amirăluī...*(BA 27/13) (veni fata împăratului);
și se-alumtară, se-alumtară cât i đúya di veară mari, dit apirită pân ascăpitata soarlui (BA 12/22) (și se luptară, se luptară cât e ziua de vară de mare, de la răsăritul soarelui până la apusul ei);
curmărea zborluī [n.] (formulă fixă la logodnă pentru stabilirea nunții: [darea cuvântului]).

Dialectul meglenoromân

Deși Th. Capidan spunea că se folosește rar (Capidan 1935: 145) formele de genitiv sintetic sunt foarte numeroase în textele pe care le-am parcurs și exprimă în cele mai multe cazuri ideea de posesie; se folosesc după substantive articulate hotărât, la singular sau plural. Formele de *masculin* singular articulat sunt identice cu cele din dacoromână:

- Alaitkili ampirátuluī aŷ pizmjáŷ ampiratíța.* (Femeile din suita împăratului o pizmuiau pe împărăteasă.) Pap M² 143/18;
Scșási fúnli di la măgár, li ligó di vrău brăistuluī. (Scoase funiile de pe măgar, le legă de vârful ulmului.) Cap² 77/41;
Canáta cu ápu aŷ turęști pri cșma cáluluī. (Cana cu apă o aruncă pe coama calului.) Can T² 121/17;
Ca-ŷ vizú fșă ampirátuluī, fșă di pri tapólă si candisí și si disfęsi. (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13;
La bășercă tatșni! tinirluī sa duș áncă di un sat nainti ca si-ŷ prișțșă nóya nórá. (Părinții mirelui sunt plecați la biserică cu un ceas înainte ca s-o aștepte pe nora cea nouă.) Can T² 121/20.

Cel mai des întâlnim forme de genitiv sintetic în:

- structura toponimelor: *Árja Dómnuluī, Băcșla-Gřuluī, Cása Zméuluī, Čișma Béguluī, Čișma Córbuluī, Árja Dómnuluī, Băcșla-Gřuluī, Cása Zméuluī, Čișma Béguluī, Čișma Córbuluī*;
- denumiri ale unor plante: *cșáda șřriculuī, cșásta cálului, cșásta péștiluī, pónșa cúculuī, láptili cúcului. scándu Dómnuluī, ŷocșu bóuluī*, sau insecte: *bóu Dómnuluī, bubáșca Dómnuluī*;
- în alte expresii fixe: *Culácu Dómnuluī, círu fșoculuī* (= marginea vetrei focului), *Drúmu Dómuluī* (= Calea laptelui).

II. *feminin* singular articulat

În dialectul aromân e foarte rar întâlnit. E ocurent după un determinat terminat în vocala /-a/ La feminin singular substantivele primesc articolul enclitic *-leĵi*:

Cara tricū pri ninga casa featăleĵi, aestă alasă scamnlu, s-acumpără ndoauă fuse (BA 449/3) (Când a trecut pe lângă casa fetei, aceasta a lăsat scaunul să cumpăre două fuse)

luhina steăuăleĵi (Cod. Dim. 7/23) (lumina stelei)

firida căsăleĵi (BA 22/98) (fereastra casei)

ardêrca Moscopol'ei

În meglenoromână la feminin singular substantivele primesc articolul enclitic *-ă* (Noi considerăm că articolul *-lă* din meglenoromână este urmașul lat. *illaei*, iar trecerea lui *e* la *ă* e un fenomen aproape general în meglenoromână după un element palatal (v Capidan 1925: 111):

Ăn triușa fătălu antră pișim cuscii! (În curtea fetei intră mai întâi cuscrii.) Can T² 119/39;

Cuțotu căzū istum pri rana răslnițălu șa că-l si licuî ĉirêĵu. (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M2 166/37;

Căță si zăurisăscă insân mult ca s-l-ĵu ĉistescă nóua nóră la stăpōnu nuntălu. (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T2 122/15;

Dêdu picăsi țe vru să spună șa cu ancldirș și cu dișcldirș pingercălu. (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M2 164/24;

Dupu dunări rúbălu, júnđi și gájda cu fărtați! (După strânsul hainelor, ajunge și cimpoiul cu fărtații.) Can T2 118/38;

le!, că uzōră glăsu fătălu, zisiră: „dú-ti, fătū, s-ti mănăncă [lámna], că murim di ápu!”. (Ei, când auziră glasul fetei, ziseră: „du-te, fato, să te mănânce [balaurul], că murim de apă! [= de sete]”). Cap² 120/2.

Formele de *feminin* sintetic (substantivele la masculin terminate în *-a* construiesc genitivul în mod similar) sunt, totuși, mai rare și se folosesc în mod deosebit în construcții fixe:

- toponime: *Căsa Pétcălă, Căsa Vășilă, Códru Púlă, Báltălă, Cărleájălă, Bila Pénălă, Bunáru Nğámțălă, Clĵnu Dudílă, ĉeșma Néșcălă, Gáura Lisítălă, Groăpa Moășălă, Gróbu Iánălă, Gróbu Górgălă*
- nume de plante sau de animale: *coada oăjălă, cūru gălĵnălă, fūsu bábălă, bișóna lisítălă, ĉópca ĉórălă, Rușōņe fătălă*
- cuvinte din jocuri de copii : *ĉálma oğală, șápca pópală.*
- alte construcții consacrate: *Fătiréa lúmiălă, vğăcu gógălă*

III. Substantivele la plural *masculine* și *feminine* formează foarte rar un genitiv sintetic:

În dialectul aromân am găsit foarte puține exemple:

dε-apóia vini ațeá [...] sculáręa tíhírilor (MN/IF // Conv. / [Kemál Atatúrc și Eléni Carínte], 166) (după aceea veni revoltarea Junilor).

În dialectul meglenoromân forme de genitiv sintetic (fem., masc. sau neutru, sg. și pl.) sunt și aici rare:

Mulláre le din iásle bóilor ună mónă di plévă. (Femeia ia din ieslea boilor o mână de pleavă.) Can²105/28;

Vini vácótu di si ntuárnă tát-su lu fičúruľuăr. (Vine vremea să se întoarcă tatăl feciorilor.) MP 148/23;

Ua si lágă cu cai' tuăť iľi la ampiráťiluăr. (Aici vor alerga cu caii toți fiii împăraților.) MP 24/2;

L-am întâlnit, de asemenea, în câteva construcții fixe: *Ămpirátu bórilor* (Lit. Împăratul vânturilor. = Vânt puternic care suflă vara dinspre muntele Zóna.), toponimul: *Gúva zórilor di Viľári*, nume de ciupercă: *Buręi' uóilor*, dar și *Buręť di uóilor* sau în expresia; *di cǎrnili bóilor* (Lit. De coarnele boilor [se țin] = Se ocupă cu agricultura.).

Forme de genitiv sintetic apar și după un infinitiv lung articulat, folosit cu valoare substantivală, de cele mai multe ori precedat de o prepoziție:

Si ntórnă di la ndiręire mămúșuluĭ. (Se întorc după însoțirea nașului.) Can T² 123/24;

Dúpu bričǎre tinirluĭ fac unęc gǎmbúș. (După bărbieritul mirelui fac o mică petrecere.) Can T² 118/19;

Di cútru dári sǎriluĭ ai G'ivgíľia. (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T² 112/32.

Státu mult vácǎt cóla, până la dăscăpitáre sǎriluĭ. (Stătu multă vreme acolo, până la apusul soarelui.) Cap² 90/22;

sau după un substantiv provenit dintr-o formă de participiu:

Cútru scăpitátu sǎriluĭ putú să si scǎlă fičóru și, bujmăčǎt cum ra di son, si zălăgǎ cútru úșă. (Pe la asfințit putu feciorul să se scoale și, buimac cum era de somn, alergă spre ușă.) Pap M² 164/5.

În poziție identică apare și în aromână: *Tu turata oľlor neș^u la vruta* (La întoarcerea oilor am mers la draga mea) [cântec din literatura orală]

În ceea ce privește proveniența lui [-ă] deși sufixul [-tă] (fărșerot), Gustav Weigand a susținut întotdeauna în prelegerile sale originea lui albaneză. Theodor Capidan semnalează faptul că aceeași ipoteză a fost susținută de Sandfeld, iar mai târziu și de Tache Papahagi. Ipoteza aceasta nu se confirmă însă, deoarece participiul în [-tă], sub forma feminină, atunci când este utilizat în formele verbale compuse, nu se întâlnește numai în

dialectul aromân, ci, regional, și în dacoromână. Spre exemplu se spune *am vădută*, *am dusă* (Almaș, Bihor, Banat) iar în regiunile situate pe cursul mijlociu al râului Someș se spune *am dată*, *am venită*. În aromână are valoarea unui infinitiv.

În unele cazuri are valoarea unui superlativ:

[Ă] *burícu pimíntului*. (L i t. [E] buricul pământului. = [E] centrul universului.) Can¹ 193 s.v.,

Ĭel ș-ăĭ xómu Dómnuluĭ (E omul lui Dumnezeu.) Pap M² 68/30; *Lúcru dráculuĭ*. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap² 77 s.v.

La fel și în aromână: . *Mușáta Lócluĭ* (Frumoasa Pământului) (BA 8/123), *Dóára Dómnluĭ* (Harul Domnului) (*Părinteasca Dimândare*).

În interiorul unei propoziții, în dialectul meglenoromân, de multe ori, mai ales după o prepoziție, substantivul în genitiv apare înaintea substantivului regent:

Pusi miráki la buríc si z-dúcă la Dómnuluĭ Grop. (Își puse cu ardoare în minte să se ducă la Mormântul Domnului.) W 69/3.

Nu-ĭ bun s-ti burvéș ăn Dómnuluĭ lucrú. (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap² 102/37.

Túmțea érá vęa murítă aĭ țárluĭ fićór. (Atunci murise feciorul împăratului.) Cap² 110/16.

B. FORME DE GENITIV ANALITIC

Dialectul aromân

De cele mai multe ori genitivul analitic se formează cu ajutorul articolului posesiv genitival *a (ali (ale)*, ca, dialectal, în dacoromână. Capidan 1932: 393, afirmă că articolul „ali” provine din latinescul „illae” care s-a contopit cu prepoziția „ad” (< lat).

G. : /a/ invariabil +

➤ + a) subst., sg., masc. art. = N.: *a fićórlu*

În graiul fărșerot întâlnim, ca în dialectul meglenoromân, și ca în dacoromână forma *al^u* + subst., sg., masc. art./neart. = N.: *al^u papu*, *al^u táti*

➤ + b) subst., sg., masc. + art. hot. enclitic *-luĭ*: *a fićórluĭ*;

+ art. nehot. *a unúĭ*: *fićór*

➤ + c) subst., sg. (= pl.), fem. + art. hot. enclitic *-leĭ*: *a feătíl'eĭ*

+ art. nehot. *a unéĭ*: *feáti*

➤ + d) subst., pl., masc./ fem. + art. enclitic *-lor^u*: *a fićórlor^u*; *a feátilor^u*

➤ G. sg. fem. *áli* invariabil +

➤ + subst. = N.pl.: *áli feáti*.

Dialectul meglenoromân

Genitivul analitic se formează în dialectul meglenoromân cu ajutorul articolului posesiv genitival articolului **ăl** (lat. *ad illum*) cu varianta **ău**, probabil o reminiscență a dativului nominal. P. Atanasov consideră, pe baza propriilor anchete, că folosirea articolului **ăl** este specific graiului din satul Umă, iar varianta **ău** este specifică graiului din Țârnareca, unde **l** se pronunță velar, până la vocalizare (Atanasov 2002: 213). În meglenoromână articolul **ăl** este invariabil și are mai puține restricții decât în dacoromână:

G. : / **ăl** (**ău**) / invariabil +

- + a) subst., sg., masc. art.= N.: **ăl** (**ău**) **fičúru**
- + b) subst., sg., masc.+ art. enclitic **-luĵ**: **ăl** (**ău**) **fičúru****ĵ**
- + c) subst., sg., fem. + art. enclitic **-l'ăĵ**: **ău** **fěti****l'ăi**
- + d) **a** invariabil + .+ art. hot. enclitic **-l'ei**: **táĵa a fěti****l'ei**
- + e) subst., pl., masc./ fem. + art. enclitic **-l'ăř**/ **-l'ăi** : **a fičúru****l'ăř**;
a fěti**l'ăř**.

I. Realizarea genitivului analitic în cele două dialecte sud-dunărene

Dialectul aromân

a) G. : /a/ invariabil + subst., sg., masc. art. /neart.= N.: // **al^u** + subst., sg., masc. art./neart.:

*masca iasti di malmă și s-bâga pi **prosupu a mortu** ca s-aveag'li trupu ma multu chiro / (LeAro M35) (masca este din aur și se pune pe fața mortului ca să păzească trupul mai mult timp);*

*aístă u bem ti ~~sănătățea~~ **ă nínu** (T Sar P/40) (asta o bem în sănătatea nunului)*

*ș-aístă u bem ti ~~sătățea~~ **ă ģpambólu** //(T Sar P/40) (asta o bem în sănătatea mirelui)*

*ș'î s-acățâ di **núntă** **a ģramb'ólu** ... //(T Sar MK/167) (încep nunta băiatului)*

*yineá **frățl'i-al táti** (LeAro M, 92) (veneau frații tatălui)*

*bagâ **numa al papu** //(LeAro M, 154) (pune numele bunicului)*

*tu **Kirólu al** **Alí Páșa** (MN IdR. T1 C) (în vremea lui Ali Pașa)*

***IanáK al Papaléac**" (T Sar Cg/126)*

***Cyôcũ î al Hristu-al Șápti** (T Sar Cg/126)*

Lénã al Cótã î al Gáci (T Sar MK/167)

Táma-al Aprázi / (MN IdR. T1 P)

/ aveá **alu** **Čócă** / aveá **al Cráki** / aveá **al Culák**

/ **al Avérov** / (MN IdR. T2 P)

[...] *lúcurũ al Dumniđã* ... (T Sar MK/162)

Matilda Caragiu-Marioțeanu consideră că la forma articolului de genitiv singular *-lu* s-a ajuns prin amuțirea lui *i* final semivocalic – datorită calităților de vocală neaccentuată –, precum și datorită caracterului velar al lui „l”. Explicația fonetică e întărită de cea morfologică: opoziția dintre N–G se realizează în primul rând prin prezența lui „a proclitic”. Așadar, *i* poate să lipsească, este superfluu, iar vorbirea realizându-se într-un ritm accelerat, vocalele și chiar silabele neaccentuate se sincopează.

Dialectul meglenoromân

a) G. : / **ăl** (**ău**) / **invariabil + subst., sg., masc. art.= N.:**

Si câtã cu al ampirátu fětã. (Se iubea cu fata împăratului.) Cap² 25/15;

Mu.áręa al voivóda si cățó si câtã cu țela zăbít al rápi și si flăjău din vácót doĩ. (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9;

Lătráreã ăl cãnli ăĩ jmac că vini vrin. (Lătratul câinelui e semn că vine cineva.) Kats 84/9.

al Kíta (Țárnareca).

Dialectul aromân

/a/+ b) **subst., sg., masc.+ art. hot. enclitic -luĩ** / *Si mveaște tu stahile a cafiğılui ș-acață s-naurã ca nã cătușe pi ninga ușa iu durhá amirãlu* (BA 310/6) (Se îmbracă în straiile cafegiului și începe să miaune ca o pisică pe lângă ușa unde dormea împăratul);

bagã-mi cãlari pri cãpul'ea a calui (pune-mă călare pe saua calului) (BA 207/9);
și únã ái, i náu sũti ținđãĩ i óptu s)-adrã trita renovãre cu pãrãđũ' a barónluĩ

Tușãța / /// (MN IdR. T5 P) (și la 1858 se făcu a treia renovare cu banii baronului Toșița);

ti sănãtatea a domnului / *ti casã* (LeAroM, 67) (pentru sănătatea domnului [=stăpânului] casei);

S-aduna soia de-aproapea, tiniri, soț di-a ghrambolui (LeAro B, 53) (Se strângeau rude apropiate, tineri, prieteni de-ai mirelui);

și vor s-u l'ea s-u ducã la casa a ghrambolui (LeAro B, 53) (și să ducă la casa mirelui);

soia a gionilui *đăŭea cđ vinirđ s-caftđ un zđrcadđ* (LeAro B, 53) (neamurile mirelui ziceau cđ venirđ sđ caute o cđprioarđ).

/a/+ b) subst. , sg., masc.+ art. nehot. a unŭj:

dukindalui cđ aistđ minti nu poate s-easđ ditu caplu a unui tinir ađamit, lu aspđre (BA 167/34) (înŭelegđnd cđ mintea asta nu poate sđ iasđ din capul unui tđnr đgeamiu, đl sperie)

Dialectul meglenoromđnđl (đŭ) + b) subst. , sg., masc.+ art. enclitic -luj:

Ficđrlu aŭ đđrluj litđ únđ zŭŭđ cu cđŭlu lđ lof. (Fiul đmpđratului ieđi đntr-o zi cu calul la vđnđtoare.) Cap² 105/28

Tricŭrđ pri l-đŭ đđrluj pđđrtđ řu si jucđŭ cu međrili. (Trecurđ pe la a đmpđratului poartđ ři se jucau cu merele.) Cap² 112/22

Neđarsi tru đŭ zmeđulj curđđ. (Merse đn a zmeului pđdure.) Cap² 113/25; *Nđ murđ đŭ đđrluj ficđr.* (Ne-a murit al đmpđratului fecior.) Cap² 110/19

Tđmđja erđ vđa murđtđ aŭ đđrluj ficđr. (Merse đn casa đmpđratului, đnsđ atunci murise feciorul đmpđratului.) Cap² 110/16.

Am đntđlnit ři đn meglenoromđnđ forma **a** invariabil care precede o formđ de genitiv cu articol enclitic:

Đđrlu aŭ luđ tođtđ tđjfa a feđtđleđ la cunđka luđ. (Đmpđratul luđ tot neamul fetei la palatul lui.) Cap² 106/14.

Forme de genitiv analitic cu a

Dialectul aromđn

G. : /a/ invariabil + c) subst. , sg. (= pl.), fem.+ art. hot. enclitic **-l'eđ:**

Soarli-ađelu muřeatlu a primđvearđŭei ř-arucđ zđvonlu-l di hrifađi pisti tutu loclu... (Ioan Foti, *Aprindu Pashđi*) (Soarele acela frumos al primđverii iđi aruncđ voalu-i de argint peste tot locul);

Cara tricŭ pri ninga casa feđtđŭei, aestđ alasđ scamnlu, s-acumpđrđ ndoauđ fuse (BA 449/3) (Cđnd a trecut pe lđngđ casa fetei, aceasta a lđsat scaunul sđ cumpđre douđ fuse);

/cum mŭtlu nu grđđřte ařđ ř-loclu ađel^u đarđ mŭta a cásđl'đđ [...] //(MN IdR. T4 P) (cum mutul nu grđđieřte, ařa ři locul acela era muta casei);

maia a feđtđŭei yinea di-l prđxea ta s-u aibđ ngđtan feata ři va-l'i hibđ nveastđ (LeAro B, 54) (bunica miresei venea sđ đl dđdđceascđ, sđ aibđ grijđ de fata care-i va deveni nevastđ);

Neasim la casa a cusurinđmeai. (LeAro B, 101) (Ne-am dus la casa veriřoarei mele);

+ **art. nehot. a unei**

Căsa ăști a unei fătăi multu lucrătări (Casa este a unei fete foarte harnice).

Dialectul meglenoromân

G. : / **ăl (ău)** / invariabil + c) subst., sg., fem. + art. enclitic **-lăj: ău făt'ăi**

Acest tip de genitiv a fost întâlnit foarte rar și numai în Țârnareca.

Dialectul aromân

➤ G. : /a/ invariabil +

➤ + d) subst., pl., masc./ fem. + art. enclitic **-lor^u: a fičórlor^u; a făt'ilor^u**

pătuilu ăști un loc^u di iu z î da di / [k] iu s-ascúndu ičpur^u // loc di ascușătár^u al^u ... [ε] a ičpurlor^u ádică ... a făt'ilor^u ... sálbátiți // (T Sar 27/28/20) (*pătuilu* este un loc unde se ascund iepurii/ loc de ascunzătoare a iepurilor/ ádică a fiarelor sălbátice);

asimea nyilicioasă a apilor zdurditi și dipunu ditu piștinei... (Ioan Foti, Aprindu Pashti) (argintul strălucitor al apelor zdrumicate ce coboară din peșteri); *aísti crișt'ri și s-f'și cu lúcuru a čmińilor cu comerțu/* (MN/IF // Conv. [Moscopoli], 150)/(/ această creștere ce se făcu prin munca oamenilor/ cu comerțul/);

ari un locți-i dzăți gárdina a morțălor (LeAro M, 111) (este un loc numit grădina morților);

tu yinaru când iasti vacața a cilimeńilor / (LeAro M, 113) (în ianuarie când este vacanța copiilor);

cari spun bana di daima a armńilor dit aesti locuri / (LeAro B, 50) (care prezintă viața de odinioară a aromńilor din aceste locuri);

Maia li cumńdusea nurńrili țanea isapea a páračilor (LeAro B, 52) (Bunica organiza activitatea nurorilor, ținea socoteala banilor);

Paplu mutrea lucurlu a oilor (LeAro B, 52) (Bunicul se ocupa de lucrul la oi); *că s-feași aist lucru ti adușearea aminti a armńilor cari fučiră și u-álásară Bachița la anlu 1935* (LeAro B, 87) (acest lucru s-a făcut pentru aducerea aminte a aromńilor care plecară și pńrńsiră Bachița în anul 1935);

ș'Í tricú aclóți ș-tu gárdina ... a gámińlorū ... a nóștá / a véclilor nicu kír – (T Sar St/23) (și trecu acolo și în grădina oamenilor noștri, a vechilor gospodari).

Dialectul meglenoromân

G. : / **ăl (ău)** / invariabil

+ d) . **á** invariabil +subs. fem. + art. hot. enclitic **-l'ei**:

Țárlu aų lúă tóátă tújfa a făt'il'ej la cunáká luj. (Împăratul luă tot neamul fetei la palatul lui.) Cap² 106/14;

+ *e*) subst., pl., masc./ fem. + art. enclitic *-lȳr/ -l'ăi* :

A ū dráŧl'ăj májčă. (Mama dracilor, talpa iadului, Cap 116 s.v.).

Forme de genitiv analitic cu *ali*

În dialectul aromân acest tip de genitiv este foarte frecvent

G. sg. fem. *áli* invariabil + subst. = N.pl.: *áli feáti*

Aprés cum earam di n-arsărea scânteale printr-ocli, loai nă kátră, l'-aminai ună pri căpul'i ali vulpi. (BA103/31) (Aprins cum era de-i săreau scânteii prin ochi, am luat o piatră și i-am tras una în crupa vulpii);

ș-căndu agiumđea la casa ali cuscri il'i cănta (LeAro M, 66) (și când ajungeau la casa cuscrei îi cântau);

aistă ti sănătatea ali nvesti ș-a ghrambolui / ali precl'i (LeAro M, 67) (asta e pentru sănătatea miresei și a mirelui / a perechii);

cănd murea doamna ali casi avea mul'eri ři cănta (LeAro M 119) (când doamna [= stăpânul] casei erau femeii care boceau);

/ bagă numa ali mai / (LeAro M, 154) (pune numele bunicii);

s-adna armâni dit Dupnița ři dit hori tu đua ali Stă Mărie (LeAro B, 48) (se adunau aromânii din Dupnița și din sate în ziua Sfintei Maria);

cănd^u irá lilicili hărhoapi talina tu lúna áli vđari / (MN/IF // Conv. / [Taiani], 162) (când înfloreau [erau vesele] florile dimineața în luna verii);

n-úmplușl' casa di lúninăl-i căntă căntic ū il' ali nvđásti (T Sar MK/164);

z i bem ti sănătatea ali núnti // *ma níntș-al núnu cŭ-áli núni / dapója a*

řpambólu cŭ-áli nvđásti / a sđócŭ cŭ-áli sđácp1 / ř-álj papéi (T Sar P/40)

(să bem în sănătatea nunții // mai înainte a nunului cu a nunei / apoi a mirelui cu a miresei / a socrului cu a soacrei / și a alaiului).

II. Genitivul analitic + *lu* în dialectul meglenoromân

De cele mai multe ori în meglenoromână genitivul analitic se formează cu ajutorul articolului *lu*, ca și în dacoromână. În aromână nu există acest tip de genitiv.

O formă specifică de articol hotărât proclitic s-a moștenit din româna comună numai la genitivul singular al substantivelor masculine: *lu*. Această formă s-a extins și la plural și, de asemenea, la substantivele feminine, atât la singular cât și la plural.

Lă măncáj călcóánu lu ticúșu. (Mâncai marginea plăcintei.) Dms s.v.;

Lěa-la căpéstru lu măgaru. (La căpăstrul măgarului.) Dms s.v.;

Si clătínă zidu lu căsa. (Se clătină zidul casei.) Dms s.v.;

Fěta-l' spúsi ca trándáfi l' sa ișóř din cănúșa lu méru. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușa mărului.) Can T¹ 279/38;

*Dără șap̄ti čavij c̄oț mijlucánu **jéj̄it lu míc̄u.** (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilașului.) Pap M² 107.*

În cazul unei succesiuni de două forme de genitiv, ambele forme pot fi marcate cu articolul **lu**:

*C̄oáda **lu cálu lu fič̄ór** Fu căț̄o mún̄tili. (Muntele prinse coada calului feciorului.) Cap² 136/34.*

Forma marcată de genitiv se folosește și înaintea substantivului regent:

*Cum **io sã-ŭ cunós cári áj lu ampirátu íf̄i.** (Cum o s-o cunosc eu pe cea care e fiica împăratului.) Cap² 28/21;*

*Ĭel án cãtún̄ nu la vor, árá di **lu pópa cásã ntr̄ábã.** (L i t. Pe el nu-l vor în sat, dar el întreabă de casa popii.) Pap M² 80/11.*

Uneori, genitivul e dublu marcat, proclitic și enclitic:

*Țãsič̄eá pistirã di z-durujãscã **sũáju lu fič̄úruluĵ.** (Țesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10;*

*Vjãŭ mult cãlãbãlóc la cása **lu tiniruluĵ.** (Era lume multă la casa mirelui.) MP 222/14*

*Mi arisãști mjerđir̄ea **lu řista cãluluĵ.** (Îmi place mersul acestui cal.) Kats 69/28;*

*Vini vãcótu di si ntuárnã tát-su **lu fič̄úruluĵãr.** (Vine vremea să se întoarcă tatăl feciorilor.) MP 148/23;*

Pe baza studiilor și a textelor publicate, constatăm următoarele în legătură cu folosirea articolului hotărât proclitic **lu**:

– la singular, apare atât înaintea unui substantiv nearticulat, cât și înaintea unui substantiv articulat cu articolul nehotărât sau cu articol hotărât enclitic: *lu k̄oĵini, lu un k̄oĵini, lu k̄oĵinili*;

– la plural, apare înaintea unui substantiv nearticulat sau articulat cu articol hotărât enclitic: *lu k̄oĵin̄, lu k̄oĵin̄i.*

Am întâlnit aceste forme chiar și în cazul unor construcții fixe, cum ar fi numele de plante: *Cr̄eșta lu cucótu, Culácu lu ágrili, Bubálca lu Dómnu*, toponime: *Cásili lu Misi, Bãșgárica lu Tanás, Bãč̄ólã-lu-Riza-Káĵa* sau alte construcții: *Códa lu cáru.* (Inima carului.) Cerna A/826, *Čudíla lu Dómnu.* (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.

În cazul numelor de persoană construcțiile cu **lu** sunt generalizate, ele introduc supranumele ce indică originea, cu rol de identificare. De exemplu, în cazul informatorilor, toți au în structura numelui aceste forme: *Píti lu Țápu, meŭ*

ver *Şima lu Góci, Táşa lu Stavridi, Tóti lu Trăpóli, Naçi lu Caracúza, Táva lu Meşi, Iftim lu Mérşi, Pétca lu Ajója, Čóna lu Mónoĵ, Čóna lu Popĝóna, Dĵúniş lu Stávri lu Papaťáfa* (AT – texte)

III. Forme de genitiv analitic cu prepoziția *de*

În meglenormână apar, de asemenea, forme de genitiv analitic construit cu prepoziția *de*. Numeroase exemple am găsit pe hărțile din ALDM I în răspunsurile referitoare la diferite părți ale corpului: *ălbeáťă di uóclu, bélca di óclu, bópcă di videálă, cluĉ di đănúclu, čáşca di zănúclu, cu cǝáda di uáčlu, ínki di cap, pálmúťă di pičóř, sfirĵěl di pičúóř, sfiráli di pičúóru, trǎncă di óclu, vrǝu di cap, vrǝu di límbă*. Pe hărțile acestor chestiuni din ALDM I au fost notate și forme cu *lu* proclitic, ceea ce întărește ideea că este vorba de o formă de genitiv: *ălbeáťa lu uóclu, cu cǝáda lu uáčlu, sfirélu lu pičúóř, sfirélu lu pičúóru, uósu lu númiru, uósu lu zănúclu*, Mai rar apar și forme construite cu prepoziția compusă *di la*, care exprimă, formal, mai degrabă un locativ decât un posesiv: *ămpǎřătóřlu di lá grǎclán. ălbeáťă di la óclu, cárneĝa grǝásă di la pičóř, grǝápičca di la fáťă, ósu di la númiri, népțe di la gúřă, ícra di la čičóř*.

În aromână, formele de genitiv cu *de* sunt foarte frecvente. În ceea ce privește genitivul cu valoare posesivă, în aromână sunt obișnuite construcțiile de tipul: *nipót^u di nipót^u* ‘nepotul nepotului, strănepot’. Construcția din aromână de tipul *hi^u de-ampirát* există și în it. *il figlio del re*, sp. *el hijo del rey*, pg. *o filho dou rei*, fr. *li fils le rei*. În dialectul aromân substantivul posedat nu este însoțit de morfemul de determinare definită, așa cum se observă în România occidentală, iar posesorul se poate realiza și prin nume propriu dacă exprimă o realitate generală *hi^u di Evă* ‘fiu al Evei’:

alinăm căpul'ea di munte (urcam crupa muntelui), AI. 1928, 120.

și Bítuleĝ s-arisi c-únă muşătă armăňă/ di vǎř máři avút parmátéftu caĵ ĩ u ĩ avĝá paranúma Čarínte (MN/IF // Conv. / [Kemál Atatúrc și Eléni Carínte], 166) (// și în Bitolia s-a iubit cu o frumoasă aromâncă a unui mare negustor avu);

și fuđi de-acasă ca fugătóřă fără izíne di pǎřinte/ di pǎřinți (MN/IF // Conv. / [Kemál Atatúrc și Eléni Carínte], 166) (// și plecă de-acasă / ca fugară/ fără voia părintelui/ de la părinți);

ěi neási tu vǎřně cásă z-doármă di vǎřně lălă de-al Kémál Atatúrc (MN/IF // Conv. / [Kemál Atatúrc și Eléni Carínte], 166) (și se duse într-o casă să doarmă a vreunui unchi de-al lui Kemal Ataturk);

ma ninti nidzeau ficiuriťil'i / ...ti numa di ficiuriclu ři s-amintă (LeAro M, 71) [mai înainte [= demult] mergeau copiii / pentru numele copilului care s-a născut /

numeral + prepoziția di /și d-apoia **tu nauli di marțu** ăl spindzuram ndzeană pi pom (LeAro M, 71) (apoi, pe nouă a lui martie îl prindeam în sus pe pom);

/și d-apoia **tu nauli di marțu** ăl spindzuram ndzeană pi pom (LeAro M, 71) (apoi, pe nouă a lui martie îl prindeam în sus pe pom.

În meglenoromână:

S-dúsi la búca di mǎrǎ și al slumni sácu ǎn búcă. (Se duse la scocul morii și azvârli [= goli] sacul în scoc.) Cap² 114/11;

Áři-ŭ zǎcǎčo di cuțáku di sǎmáru di cal și-ŭ vličá drúmu. (O agăță [pe femeie] de oblâcul de la samarul calului și o târa pe drum.) DP 171/23;

Cúȝa di árburi aȝ cripată. (Scoața stejarului e crăpată.) Dms s.v.;

Sǎptámǎna di brǎnzǎ. Săptămâna brânzei, prima săptămână din postul Paștelui. Cap 45 s.v.

De asemenea, apare în structura multor toponime: *Drúmu di Čópri*, *Drúmu di Lęsa*, *Drúmu di Nǎnti*, *Drúmu di Vínur*, *Čișma-di-culǎ*, *Čișma-di-pádi*, *Aréȝlu di Čúpcá*.

Prepoziția **de** se folosește în cazul locuțiunilor prepoziționale care în limba română impun genitivul, în varianta standard: *în mijloc(ul) de*, *deasupra de*, *la margine(a) de*. Și la nivelul graiurilor dacoromânei întâlnim aceste forme cu prepoziție. **de + acuzativ cu valoare de genitiv** (mai ales în graiul din Banat)

Triȝe prin méjlucu di Nǎnti (AT – texte), *raȝ ǎn méjlucu di cătún prin căsi*, *dinzúr di tulářiști și prin căvinéur* (AT – texte);

Z-dúsira la mǎrǎna di Vǎrdár. (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31;

Si dúsirǎ dirép mǎrziȝa di cătún. (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v.;

Si dúnǎ toȝ an méjlucu di cătún. (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T¹ 268/4;

Lisȝa si fęși ca mǎrtǎ și si tínsi an méjlucu di drum. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3;

Ra ǎn méjlucu di nǎpti și čičǎ-sa aș durmęá. (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap² 78/5;

Disúpra di uráču, ĵíndi ará, vę un dęal nalt. (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3;

Cȝn cătȝ disúpra di par aȝ vizú ȝa tambúrǎ. (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M² 144/23;

Cálu la lǎsȝ disúpra di cătún. (Calul îl lăsă deasupra satului.) Cap² 130/37.

În aromână, de asemenea:

marđina de-amari (marginea mării), *mesea di noapti* (mijlocul nopții), *mesea di cali* (mijlocul drumului), *avrighra di munti* (în jurul muntelui), *disupră di casă* (deasupra casei).

IV. Genitivul cu *de la* în dialectul meglenoromân

Prepoziția compusă *di la* se folosește uneori în construcții echivalente cu genitivul, deși amintesc de un locativ (Construcții de același fel se regăsesc și în graiurile dacoromânei, cu precădere în graiurile de vest, vezi Croitor 2016 și Manta 2019):

Li veau scuos úngfli di la zeásti di la mǎnă (AT – texte);

Dú-ti dă lě súflitu di la mułári-ta, di să la duț. (Du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci.) Cap² 50/25;

Scǎndurili di la pulátă tǎti li ársiră, sáldi dóu scǎndur nu ardéu. (Scândurile palatului le arseră pe toate, numai două scânduri nu ardeau.) Cap² 57/30;

Cǒți, fráti, șa cǒntă pú! di la Dómnu? (De ce, frate, cântă așa păsările Domnului?) Cap² 100/34;

Úșa di la scul'ó áj áncł'să și drúmurli să dășárti. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/3;

La fel de frecventă este și prepoziția *la* pentru marcarea genitivului în meglenoromână:

Nu ti du, pu! la máma, că să-ń ti mánáncă și tını. (Nu te duce, puiul mamei, căci o să mi te mănânce și pe tine.) Can T¹ 261/41.

Á! ți rúpti čárcu lă sat. (I se rupse roțița ceasului.) Dms s.v.

Cása lor ra carși cu căsa la un birbér. (Casa lor era peste drum de casa unui frizer.) Cap² 69/39;

Cupirimintu la țu căsă áj bun dărát. (Acoperișul acelei case e bine făcut.) ALR II s.n., 6, h.

Si iásă sumuvílili, si li ruádă cúpítli la cal. (Or să iasă [= or să apară] nimfele, să roadă copitele calului.) MP 44/5;

Nu ti spári, că la ubidjás cǎřinili la cǎřn. (Nu te speria că [eu] caut rădăcina cornului.) MP 180/26.

Se remarcă și formele de **genitiv nemarcat**, nici desinențial, nici prepozițional. E o formă obișnuită pentru exprimarea unor valori temporale, de tipul *noaptea jumătate*:

Cántáręa cucǒți! (Lit. Cântatul cocoșilor. = Miezul nopții.) Pap M² 170/2.

CONCLUZII

Observăm din exemplele numeroase că în dialectele aromân și meglenoromân marcarea genitivului se face atât sintetic, cât și analitic, prin intermediul articolului posesiv sau a unor prepoziții, în diverse stadii de gramaticalizare. Există asemănări cu modalitățile de realizare a acestui caz în dialectul aromân (în diferite graiuri ale dacoromânei).

Dialectul aromân cât și dialectul dacoromân, aromâna se grupează, pe graiuri, în privința realizării genitivului, atât cu graiurile dacoromâne sudice, dar și cu celenord-vestice.

Concordanțele dintre graiurile meglenoromânei cu unele graiuri aromânești – graiul din Moloviște și Gopeș, graiul din Beala de Sus și Beala de Jos, graiul moscopolean, unele graiuri fărșerote –, situate mult mai la vest de ținutul Meglenului, impun constatarea că deplasarea de la nord spre sud a meglenoromânilor (sau, cel puțin, a unor grupuri de meglenoromâni) s-a făcut prin teritorii situate la vest de actualele lor așezări.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasov 2002 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
- AT– texte – Petar Atanasov, Radu-Mihail Atanasov, *Texte meglenoromâne*, București, 2020, Editura Etnologică.
- Capidan 1925 – Th. Capidan, *Meglenoromânii*, București, Academia Română.
- Coșeriu 2005 – Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică*, București, Editura Academiei Române, 176 p.
- Croitor 2016 – Blanca Croitor, *Utilizări arhaice și regionale ale genitivului*, în LR, LXV (4), p. 505–513.
- Domide 2009 – Gabriela Violeta Domide, *Ocurențele lui de în structurile toponimice, în Dacoromania*, serie nouă, XIV, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 65–70.
- DDM – *Dicționarul dialectului meglenoromân. General și etimologic*, Nicolae Saramandu, Alina Celac, Irina Floarea, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2013, vol. II, 2019.
- Giurgea 2013 – Ion Giurgea, *Originea articolului posesiv genitival și evoluția sistemului demonstrativelor în limba română*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Hoinărescu 2016 – Liliana Hoinărescu, *Genitivul cu prepoziția „de” în limba română. O perspectivă diacronică și funcțională*, în SCL, LXVII, nr. 2, București, p. 227–256.
- Iliescu, Macarie 1965 – Maria Iliescu și Liliana Macarie, *Schiță de evoluție a declinării în latina târzie*, în SCL, XVI, Nr. 4, p. 469–498.
- ILR 2018 – *Istoria limbii române*, vol. I, coord. Marius Sala, Liliana Ionescu-Ruxandoiu, I, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Neagoe 2012 – Victorela Neagoe, *Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne actuale*, în FD, XXXI, p. 34–62.
- Manta 2019 – Mara Iuliana Manta, *Genitivul la nivel dialectal: ușa casei (pe baza ALRR. Sinteză IV)*, în SCL, LXX, nr 2, p. 251–258.

- Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron, București*, Editura Universitară, 290 p.
- Saramandu 2007 – Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române.
- Saramandu 2012 – Nicolae Saramandu, *Note lexicale aromâne*, în *Omagiu lui Andrei Avram*, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 187–192.
- Saramandu 2013 a – Nicolae Saramandu, *Note etimologice și lexicale aromâne*, în *Hommages offerts à Florica Dimitrescu et Alexandru Niculescu*, III, Editura Universității din București, 2013, p. 668–682.
- Saramandu 2013 b – Nicolae Saramandu, „*Momentul Moscopole*” în *istoria raporturilor lingvistice româno-albaneze*, în *FD*, XXXII, 2013, p. 129–137.
- Saramandu 2014 – Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul I, București, Editura Academiei Române, 2014 (editor: Manuela Nevaci).
- Saramandu 2016 – Nicolae Saramandu, *Raporturile interdialectale din perspectiva geografiei lingvistice*, în *SCL*, LXVII, 2016, 1, p. 3–13.
- Saramandu 2017 a – Nicolae Saramandu, *Structura dialectală a aromânei actuale. Graiul pindean*, în *SCL*, LXVIII, 2017, 1, p. 3–23.
- Saramandu 2017 b – Nicolae Saramandu, *Considerații asupra graiului aromânilor fărșeroți*, în *FD*, XXXVI, 2017.
- Saramandu / Nevaci 2006 – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *The South-Danubian Romanian Dialects from a Spatial Perspective*, în *RESEE*, XLIV, 2006, 1–4, p. 367–383.
- Saramandu / Nevaci 2013 a – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Sinteze de dialectologie română*, Editura Universității, București, 2013.
- Saramandu / Nevaci 2013 b – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Considerații asupra aromânei actuale. Graiul grămostean*, în *Omagiu Maria Marin*, București, Editura Academiei Române, 2013. p. 430–440.

**THE GENITIVE CASE IN THE AROMAIN AND MEGLENO-ROMANIAN
DIALECTS. AN ANALYSIS ON SOME RECENT RESEARCH
IN THE RoDIAL – ALDRO PROJECT**

Abstract

We notice from the numerous examples that in the Aromanian and Megleno-Romanian dialects the marking of the genitive is done both synthetically and analytically, through the possessive article or some prepositions, in various stages of grammaticalization. There are similarities with Daco-Romanian in construction of the genitive case. The concordances between the Megleno-Romanian dialects with some Aromanian subdialects – the Moloviște and Gopeș, the Beala de Sus and Beala de Jos speeches, the Moscopolitan speech, some Fărșerote speeches –, located much further west of Meglen County, require that the southern part of the Megleno-Romanians (or, at least, of some groups of Megleno-romanians) was made through territories located west of their current settlements.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5

CERCETĂRI RECENTE DE TEREN LA MEGLENOROMÂNII DIN DOBROGEA (RoDIAL – ALDRO)¹

MANUELA NEVACI

I. INTRODUCERE

1. Dialectul meglenoromân este vorbit de locuitorii câtorva sate din ținutul (regiunea) Meglen, situat în nordul Greciei, la granița cu R. Macedonia de Nord; o parte a acestei regiuni se află în R. Macedonia; de asemenea, se vorbește în localitatea Cerna din Dobrogea și în regiunea Banatului, în România.

M e g l e n o r o m â n i i sunt urmașii populației romanizate din ținutul situat între Dunăre și Haemus, care se află în contact teritorial atât cu populația romanizată din nordul Dunării, cât și cu populația romanizată din sudul Dunării (strămoșii istroromânilor și ai aromânilor). Așa se explică asemănările meglenoromânei, pe de o parte, cu dacoromâna (graiurile sudice) și, pe de altă parte, cu istroromâna și cu aromâna.

La începutul secolului XX, numărul meglenoromânilor era de 12.000–14.000. În urma dispersării lor, în locurile de baștină se găsesc, în prezent, numai 5.000 de meglenoromâni; în Cerna, numărul lor este de 3.000.

În Grecia, meglenoromânii se află în localitățile Skra (L'umnîță), Kupa (Cúpă), Archangelos (Óșin), Pekleia (Biríslăv), Lagkadia (Lúnđin), Karpi (Carpi), (Țárnaréca) și Notia (Nonti). Îi întâlnim și în localitățile Axiúpolis (Bóimiță), Aridéa (Sobótsko), Gouménissa (Guméngea), Kilkís (Cucúș), Polykastro, Edessa (Vodéna), Giannața (Ianița), Salonic (Atanasov 2002: 6–12).

În R. Macedonia de Nord, meglenoromânii se află în Huma (Úmă) și în Gevgelija (Gevghelía), unde există, în prezent cei mai mulți meglenoromâni.

În Turcia europeană (Tracia orientală), meglenoromânii musulmani (originari din Nânta), aduși aici după Primul Război Mondial, se găsesc în câteva localități din Adrianopol.

În România, aceștia sunt în Cerna (Dobrogea) și în Banat

Populațiile aloglote (slavi, greci) îi numesc pe meglenoromâni vlahi, termen care s-a preluat și în meglenoromână (unde lat. *Romanus* s-a pierdut).

---

¹ This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

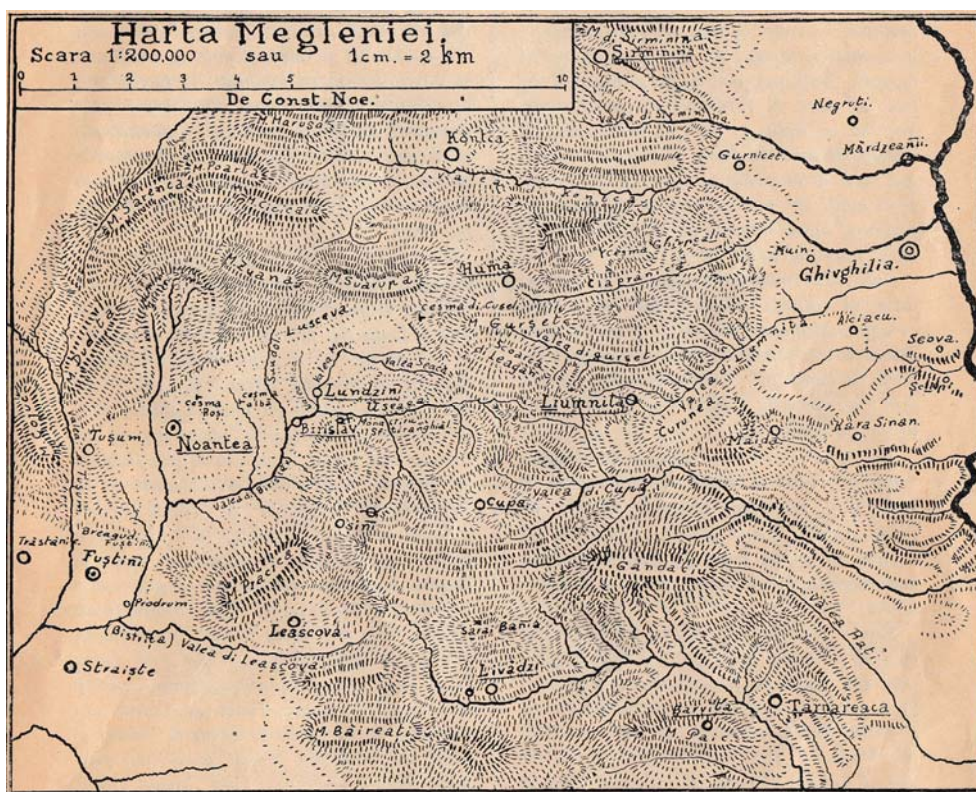
2. MEGLENOROMÂNII ÎN DOBROGEA

„În anul 1926, la 5 martie, soseau numeroși meglenoromâni din comunele Lunđini, Birislav și aromâni grămoșteni din Livezi, iar la 15 aprilie, veneau 160 de familii din Cupa, Oșani și L’umnița. Urmează succesiv alte transporturi de aromâni și meglenoromâni. Meglenoromânii, în mare parte, au venit în anii 1925–1926, fiind așezați în satele din județul Durostor: Cocina (35 familii din L’umnița și Oșani), Cazimir (27 familii din Cupa), Capaclia (70 familii din Lundzini și Birislav), Bazarghian și Aidodu (114 familii din Oșani), Strebărna (40 familii din L’umnița), Vischioi (30 familii din L’umnița), Cadichioi (35 familii din L’umnița), Haschioi (40 familii din L’umnița), Sarsanlar (40 familii din L’umnița), Doimușlar. Avem deci, în anul 1926, în cele zece sate, aproximativ **431 familii** de meglenoromâni (socotind în medie 5 persoane/familie, rezultă **2 155 persoane**). Numărul lor, până în anul 1938, s-a mărit probabil cu încă 3–400 de persoane, prin întregiri de familii, astfel că nu putem vorbi decât de aproximativ **2500 de meglenoromâni** veniți prin colonizare. [...] După o perioadă de trei luni, în care au locuit în sate din jud. Ialomița, meglenoromânii **au fost colonizați compact în com. Cerna, jud. Tulcea**, în urma părăsirii acestei localități de către populația bulgărească. În această comună au venit inițial **270 familii de meglenoromâni și 158 familii de aromâni**.

În anii 1940–1948, aromânii au plecat în alte comune din Dobrogea, precum și în alte zone ale țării, în căutarea unui trai economic mai bun. Câteva familii de meglenoromâni au ajuns în Banat, în jud. Timiș, comunele Variaș și Biled, precum și în com. Bulgăruș (din informațiile lui Mihai Liveanu). Aceste familii au fost deportate de autoritățile comuniste în Bărăgan, în anul 1951, datorită unui conflict la granița iugoslavă, precum și a rezistenței față de colectivizarea agricolă. **În Cerna, meglenoromânii s-au grupat în funcție de comunele din Grecia de unde proveneau:** familiile de băștinași, care erau deja grupate în estul comunei (în principal bulgari și dacoromâni); în sud-est liumnicanii (din com. Lumnicița); în nord lundzineții (com. Lundzini); în centru, nord și nord-est ușineții (com. Oșani); în est cupineții (din com. Cupa)”. (Țircomnicu 2009: 457–458)

Meglenoromânii (vlașii) provin din ținutul Meglen (denumirea turcească a ținutului era Caragiova), cu o suprafață de 933 km², deosebit de fertil, situat la granița Greciei cu R. Macedonia, la nord-vest de golful Salonic. Meglenul este mărginit „la răsărit cu Vardarul, la sud cu plaiurile Ianiței și ale Vodenei, la nord cu munții Marianșca, iar la apus, cu munții Cosuf și Nigea” (Nenițescu, 1895, p. 384).

Harta Megleniei, la sfârșitul Primului Război Mondial, întocmită de Constantin Noe.

II. DIALECTUL MEGLENOROMÂN – UN DIALECT CU DOUĂ ARII LINGVISTICE DISTINCTE

S-a constatat că graiurile meglenoromâne nu sunt unitare în ceea ce privește inventarul și distribuția vocalelor, existând, uneori, diferențe de la o localitate la alta. Acest lucru a fost observat chiar de Th. Capidan (Capidan 1925: 97, 100–104, 112–114, 118–120; cf., în același sens, Avram 1977: 364–375; Saramandu 1980: 47–57; Atanasov 1984: 486–494), care semnalează, de exemplu, faptul că [ɔ] nu există în graiul meglenoromânilor din Huma și Țârnareca, unde apare [ã], la fel ca în aromână. Sistemul vocalic din acest grai meglenoromân (care prezintă numeroase alte concordanțe cu aromâna) este identic cu cel al unor graiuri fărșerote ale aromânei (Capidan 1925: 97, 100, 114).

Semnalăm concordanțele dintre graiurile meglenoromânei cu unele graiuri aromânești – graiul din Moloviște și Gopeș, graiul din Beala de Sus și Beala de Jos, graiul moscopolean, unele graiuri fărșerote –, situate mult mai la vest de ținutul Meglenului.

1. Chestionarul

Am folosit în cercetarea de teren, *Chestionarul Atlas linguarum Europae*: 546 CHESTIUNI pentru următoarele câmpuri semantice: corpul omenesc și bolile lui; gradele de rudenie; cultivarea plantelor; păstorit, creșterea animalelor; fenomene meteorologice. În continuare, exemplificăm cu răspunsuri primite de noi de la informatorii veniți în Cerna din Țârnareca și din L'jumnița, în urma aplicării Chestionarului ALE în Localitatea Cerna (Dobrogea) în luna iulie 2021:

Q ALE	Q NALR	Țârnareca	L'jumnița
1. le soleil 'the sun'	1588 soare . Cum îi zici la acela care răsare dimineața și strălucește ziua pe cer?	<i>sɔári</i>	<i>sóri</i>
2. (le soleil) se lève '(the sun) rises'	= răsare Seara soarele apune iar dimineața...?	<i>lâti</i>	<i>îási, ancriști</i>
3. (le soleil) se couche '(the sun) sets'	1589 (soarele) apune (<i>ind.prez. 3</i>). Dimineața soarele răsare, iar seara ... ?	<i>scápită</i>	<i>scápită</i>
4. (+ personal) je me lève je me couche	407. Ziua eu lucrez; dimineața....; noaptea închid ochii și ...?	–	–

5. la lune ‘moon’	= lună Cum îi zici la aceea care răsare seara și strălucește noaptea pe cer ?	<i>lună</i>	<i>lună</i>
6. mauvais temps ‘bad weather’	= vreme rea Cum spui când plouă sau e frig afară?	<i>urâtă vreme</i>	<i>urâtă vreme</i>
7. beau temps ‘nice weather’	= vreme bună Dar când e senin sau cald?	<i>bună vreme</i>	<i>bună vreme</i>
8. le brouillard ‘fog’	1605 ceață . Cum spuneți la aceea ca un fel de aburi care, mai ales toamna și iarna, se lasă aproape de pământ de nu mai vezi nimic în jur?	<i>négure</i>	<i>mogă</i>
9. le nuage ‘cloud’	1594 nori , <i>sg.</i> Cu ce este cerul acoperit când nu se vede soarele?	<i>niór</i>	<i>nor</i>
10. il pleut ‘it rains’	1595 plouă (<i>ind. prez. 3</i>). Ce zici că se întâmplă când cerul e acoperit de nori și cad picături dese de apă?	<i>plóje da</i>	<i>ámna plóje</i>
11. le vent ‘wind’	= vânt	<i>vîmtu</i>	<i>bóeră</i>
12. il vente ‘it is blowing’	= bate vântul Când e răcoare și se mișcă frunzele copacilor, suflă...?	<i>súflă</i>	<i>súflă</i>
13. l’éclair ‘lightning’	1600 fulgeră (<i>ind. prez. 3</i>). Când plouă și pe cer se face dintr-odată lumină mare, care se stinge repede, ce zici că se întâmplă?	<i>străliță</i>	<i>străliță</i>
14. le foudre ‘lightning’	= fulger	–	–
15. il fait des éclairs ‘it lightens’	1600 fulgeră (<i>ind. prez. 3</i>). Când plouă și pe cer se face dintr-odată lumină mare, care se stinge repede, ce zici că se întâmplă?	<i>trîsnéște</i>	<i>trăsnéște</i>
16. le tonnerre ‘thunder’	= tunet Când se aude zgomot după fulger, cum îi spune?	<i>tună</i>	<i>bumbunăcă</i>
17. l’arc-en-ciel ‘rainbow’	1601 curcubeu , <i>pl.</i> Cum îi zici la acela care iese, uneori, vara după ploaie, pe cer, așa ... cu mai multe culori?	<i>juniță</i>	<i>curcubéj</i>

18. la flaque d'eau 'puddle'	1640 baltă , <i>pl.</i> Dar la acela, tot cu apă stătătoare, dar mai mic (se face de multe ori când vine râul mare și se revarsă peste maluri)?	<i>veróu</i>	<i>bără</i>
19. la grêle 'hail'	1612. grindină . Cum se cheamă boabele de gheață care cad uneori vara, când plouă și care strică semănăturile, viile?	<i>grăndină</i>	<i>grindină</i>
20. la neige 'snow'	1606. zăpadă . Cu ce se acoperă iarna pământul, când ninge?	<i>năyă</i>	<i>năyă</i>
21. la chandelle de glace 'icicle'	1615. țurțuri , <i>sg.</i> Dar la aceia lungi de gheață, care se fac iarna, pe steașina casei?	–	–
22. le ruisseau 'rivulet'	1626 pârâu , <i>pl.</i> Cum îi zici unei ape curgătoare mici, peste care poți trece cu piciorul?	<i>trăpulić</i>	<i>trap</i>
23. la rivière 'river'	1627 râu , <i>pl.</i> ... dar la una mai mare?	<i>vále</i>	<i>váli</i>
24. l'étang 'pond'	= iaz Cum îi spui la balta din care faci copcă iarna ca să prinzi pește?	<i>gólă</i>	<i>vir</i>
25. le lac 'lake'	1639 lac , <i>pl.</i> Cum ziceți la locul acela cu apă stătătoare, întins și adânc?	<i>báhtă</i>	<i>báhtă</i>
26. la mer 'sea'	= mare În România poți să mergi în vacanță la munte sau la...?	<i>máre</i>	<i>máre</i>
27. profond 'deep'	= adânc	<i>dancá</i>	<i>zămbúc</i>
28. peu profond 'shallow'	= puțin adânc	–	–
29. la montagne 'mountain'	1647 munte , <i>pl.</i> Cum zici la acela mai mare decât dealul și unde cresc brazi? (Se va urmări dacă coexistă la acest termen sensul care denumește <i>forma de relief</i> cu sensul <i>loc de pășune</i>).	<i>múnte</i>	<i>múnti</i>
30. la colline 'hill'	1646 deal , <i>pl.</i> Când cobori, e ușor la vale, dar e mai greu când urci la...?	<i>čúfcă</i>	<i>zámcă</i>
31. l'argile 'clay'	= lut Cu ce lucrează olarul ca să facă vase?	<i>láspi</i>	<i>lut</i>

32. le cuivre 'copper, brass'	= cupru	<i>bacóre</i>	<i>bacór</i>
33. le plomb 'lead'	= plumb	–	–
34. l'étain 'tin'	= staniu, cositor	–	–
35. la fleur 'flower'	= floare Cum zici la aceea pe care umblă albina să ia polen și pe care o duci la nas să o miroși?	<i>kítcă</i>	<i>kítcă</i>

2. Dialectul meglenoromân – dialectul aromân – dialectul dacoromân: dialecte la distanță

	Dialectul meglenoromân Mr. (< E, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân Graiurile sudice	Dialectul meglenoromân (< Ț, U)	Dialectul aromân		Dialectul dacoromân Graiurile nord-vestice
				Graiuri cu 6 vocale	Graiuri cu 7 vocale	
Vocalismul	[ã] se realizează sub accent ca [ô]: <i>pôñi</i> 'pâine', <i>môñi</i> 'mâine'	<i>pâñie,</i> <i>mâñe</i>	<i>pâni, mâni</i>	<i>pâni,</i> <i>mâni</i>	<i>pâne,</i> <i>mâne</i>	<i>pâne, mâne</i>
	Vocala [e] se păstrează după labiale (nu trece la [ã]) indiferent de timbrul vocalic din silaba următoare: <i>per, ved, mer</i>	-	<i>per, ved, mer</i>	<i>per, ved, mer</i>	<i>per, ved, mer</i>	<i>per, ved, mer</i> (Banat, Transilvania)
	diftongii [ea], [oa] se realizează ca [e], [o] (și, uneori, chiar ca [e],[o]); <i>nøpte</i> , 'noapte', <i>søre</i> , 'soare', <i>uræcl'e</i>	<i>nøapte,</i> <i>søare, apă</i>	<i>nøapti,</i> <i>søari,</i> <i>uræacl'i</i>	<i>nøpte,</i> <i>søre,</i> <i>uræcl'e</i>	<i>nøapti,</i> <i>søari,</i> <i>uræacl'i</i>	<i>nøpte, søre,</i> <i>uræke</i>

	Dialectul meglenoromân Mr. (< L, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân Graiurile sudice	Dialectul megleno-Român (< Ț, U)	Dialectul aromân	Dialectul dacoromân. Graiurile nordice
Consonantismul. Conservatorism	În inventarul de consoane al meglenoromânei sunt ocurente consoanele [l̥] și [r̥]; este vorba de conservarea unor stadii mai vechi în evoluția lat. [l], [n] + iot: <i>l'êpur</i> [= iepure; <i>lepus</i> , - <i>orem</i>], <i>il̥</i> , [= fiu; lat. <i>filius</i>], <i>vină</i> [= vie; lat. <i>vinea</i>], <i>lupçáñă</i> [= lupoaică; <i>lup</i> + suf. - <i>çáñe</i> < lat. - <i>onea</i>]	–	<i>l'êpur</i> , <i>hil'</i> , <i>viñe</i> , <i>lupçáñă</i>	<i>l'êpur</i> [= iepure; <i>lepus</i> , - <i>orem</i>], <i>hil' Ț</i> , (a) <i>viñe</i> , <i>lupçáñă</i>	[r̥] este ocurent și în Banat <i>vině</i> , <i>lupçáñă</i>
	<i>pic</i> , <i>per</i> , <i>perd</i>	<i>pic</i> , <i>pjer</i> , <i>pjerd</i> ,	[p] > [k]: <i>ĸic</i> , <i>ĸer</i> , <i>ĸerd</i> ,	<i>ĸic Ț</i> , <i>ĸer Ț</i> , <i>ĸerdu</i> ,	<i>ĸic</i> , <i>ĸer</i> , <i>ĸerd</i> ,

	Dialectul meglenoromân Mr. (< L, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân Graiurile sudice	Dialectul meglenoromân (< Ț, U)	Dialectul aromân		Dialectul dacoromân Graiurile nord-vestice
				Graiurile din Gopeș și Moloviște	Graiuri cu 6, 7 vocale	
Consonantismul. Inovații	În inventarul consonantic al meglenoromânei fonemul [ĝ] a evoluat la [z]: <i>zic</i> , <i>zçáțe</i> , <i>zú Ță</i>	<i>zic</i> , <i>zêce</i> , <i>zi Ță</i>	<i>đic</i>	<i>zic</i> , <i>zeáțe</i> , <i>zú Ță</i>	<i>đic</i> , <i>đáțe</i> , <i>đí Ță</i>	<i>đic</i> , <i>đáțe</i> , <i>đí Ță</i>
	Africata paltală sonoră [ĝ] > [j], ca în	<i>joc</i> , <i>júdec</i> , <i>júne</i> , <i>joj</i> , <i>ajút</i> , <i>jos</i> .	<i>di gós</i>	<i>joc</i> , <i>júdic</i> , <i>júni</i> , <i>joj</i>	<i>góc Ț</i> , <i>gúdic Ț</i> , <i>góni</i> ,	<i>góc</i> , <i>gós</i> , <i>ağutor</i> Fonetismul [ĝ]

	majoritatea graiurilor dacoromâne: <i>joc, júdic, júni, joǎ, jut</i> [= <i>ajut</i>], <i>jos</i> .			<i>ajut, jos</i>	<i>ǎoǎ, aǎutǎ, nǎosǎ</i>	pare, în zone limitate, în Moldova de nord și în Maramureș.
	Dialectul meglenoromân Mr. (< L, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân Graiurile sudice	Dialectul meglenoromân (< Ț, U)	Dialectul aromân		Dialectul dacoromân. Graiurile nord-vestice
				Graiuri cu 6 vocale	Graiuri cu 7 vocale	
Morfologie	opозиția <i>-i: ø</i> : <i>nǎǎpti: nopǎ, púnți: púnǎ.</i>	opозиția <i>-e:</i> <i>i: nǎǎpte: nopǎ, púnțe: púnǎ.</i>	opозиția <i>-i: ø</i> este înlocuită de opозиția vocalică <i>-i: -ǎ</i> după grupurile consonantice: <i>nǎǎpti: nǎǎǎǎ, púnți: púnǎǎ.</i>	opозиția <i>-i: ø</i> : <i>nǎǎpti: nopǎ, púnți: púnǎ.</i>	opозиția <i>-i: ø</i> este înlocuită de opозиția vocalică <i>-i: -ǎ</i> după grupurile consonantice: <i>nǎǎpti: nǎǎǎǎ, púnți: púnǎǎ.</i>	opозиția <i>-i: ø</i> : <i>nǎǎpti: nopǎ, púnți: púnǎ.</i>
	Perfectul compus. Se formează, ca în toate dialectele, cu auxiliarul <i>am</i> la indicativ prezent și participiul verbului de conjugat. La fel ca în istoromână și, dialectal, în dacoromână, participiul precedă	<i>ay cǎntát</i>	3 sg. ári cǎntátǎ	3 sg. ári cǎntátǎ	<i>ay cǎntátí</i>	<i>ar cǎntat</i> (Banat), or (Crișana)

	<p>auxiliarul. Auxiliarul, care s-a gramaticalizat, are, la pers. a III-a singular, forma ay, identică cu cea de pers. a III-a plural (atestări și în limba română veche):</p> <p>sg.: <i>cântát-am, cântát-aj, cântát-a</i>; pl.: <i>cântát-am, cântát-at, cântát-au</i>.</p>					
	<p>Forma de <i>indicativ viitor</i> se confundă cu cea de <i>prezent conjunctiv</i>: <i>să kɔŋɥ, să kɔŋtă, să kãntɔm, ă kãntãt, să kɔnt, să kɔntă</i></p>	<i>o să cânt</i>	<p>Formă specifică de viitor, construită cu ă invariabil (< <i>uă</i> < <i>ya</i> < <i>va</i>, persoana a III-a sing. a auxiliarului vrea ‘vreau’) așezat înaintea conjunctivului prezent: ă si cɔnt, var. ă s-cɔnt (cf. dr. <i>o să cânt</i>, ar. <i>a s-cîntu</i>).</p>	<i>u s-cîntu</i>	<i>a s-cîntu</i>	<i>oȝ cãnta</i>

	Dialectul meglenoromân Mr. (< E, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân Graiurile sudice	Dialectul meglenoromân (< Ț, U)	Dialectul aromân		Dialectul dacoromân Graiurile nord-vestice
				Graiuri cu 6 vocale	Graiuri cu 7 vocale	
Morfo-sintaxă	Atributul substantival genitival precedă substantivul: <i>lu țárluǵ fęta</i>	<i>fáta împáratuluǵ</i>	Atributul substantival genitival stă după substantivul determinat: <i>feúta țárluǵ.</i>	<i>fęúta ampírátluǵ</i>		<i>fáta împáratuluǵ</i>
	Continuă seria compusă a pronumelor demonstrative din lat. <i>ecce-iste</i> și <i>ecce-ille</i> : de apropiere: <i>țásta, țęástă, țęști, țęáste.</i>	<i>ásta, asta, áștia, astea</i>	pronumele demonstrativ de apropiere continuă forma simplă: lat. <i>iste</i> : <i>aéstu, ástă, éști, áisti</i> cu variantele <i>aístu, aístă, aíšti, aísti</i>	<i>aéstu, aéstă, aéști, aéșfi, aésti</i>	<i>aístu, aístă, aíšti, aísti</i>	<i>ájęsta (aísta), aǵúasta, aǵęștiǵa (aíštiǵa), aǵęstęa</i>

	Dialectul meglenoromân Mr. (< E, C, O, B, Lu)	Dialectul dacoromân	Dialectul meglenoromân (< Ț, U)	Dialectul aromân	
				Graiuri cu 6 vocale	Graiuri cu 7 vocale
Morfologie	<i>dijóas</i> ‘jos’ (din <i>di</i> + * <i>jos</i>), în jos’ (din <i>án</i> + * <i>jos</i>), <i>dincóla</i> ‘dincolo’ (din <i>di</i> + <i>ăncóla</i>), <i>iundivá</i> ‘unde va’ (din <i>iúndi</i> + <i>va</i> ‘vrea’), <i>cǝn</i> ‘când’ (< lat. <i>quando</i>)	<i>în jos, dincóla, undeva, când</i>	<i>diǵós, ăngós, díndi</i> ‘dincolo’ (< lat. <i>de inde</i>), <i>iuvá</i> ‘unde va; nicăieri’ (din <i>iu</i> + <i>va</i> ‘vrea’), <i>căndu</i>	<i>diǵós, ngós, díndi</i> ‘dincolo’ (< lat. <i>de inde</i>), <i>iuvá</i> ‘unde va; nicăieri’ (din <i>iu</i> + <i>va</i> ‘vrea’), <i>căndu</i>	

III. CONCLUZII

Concordanțele dintre graiurile meglenoromânei cu unele graiuri aromânești – graiul din Moloviște și Gopeș, graiul din Beala de Sus și Beala de Jos, graiul moscopolean, unele graiuri fărșerote –, situate mult mai la vest de ținutul Meglenului, impun constatarea că deplasarea de la nord spre sud a meglenoromânilor (sau, cel puțin, a unor grupuri de meglenoromâni) s-a făcut prin teritorii situate la vest de actualele lor așezări.

Având în vedere deosebirile de grai dintre localități situate în apropiere, într-un teritoriu nu prea întins, considerăm întemeiată presupunerea lui G. Weigand că meglenoromânii au venit în Meglen *treptat, la date diferite*: „Este chiar probabil că întreaga masă a vlahilor care trăiesc acum acolo [= în ținutul Caragiovei] s-a strâns la un loc, treptat. Satele complet izolate, din partea din vest, ar fi cele mai vechi, după care au urmat satele din partea de est” (Weigand 1892:55). Adăugăm că această „masă a vlahilor” s-a așezat în Meglen venind nu dinspre est (nord-est) (regiunea munților Rodopi), cum a susținut, la un moment dat, Th. Capidan, ci dinspre vest (nord-vest).

BIBLIOGRAFIE

- ALE – *Atlas linguarum Europae* (ALE), *Questionnaire*, Editor: Antonius A. Weijnen, Van Gorcum, 1975.
- Avram 1977 – Andrei Avram, *Tipologia sistemelor vocalice ale dialectelor românești*, în SCL, XXVIII, 1977, 4, p. 355–378.
- Atanasov 1984 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna*, în *Tratat de dialectologie românească* 1984, p. 476–550.
- Atanasov 2002 – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Capidan 1925 – Th. Capidan, *Meglenoromânii*, București, Academia Română.
- Nenițescu 1965 – Ion Nenițescu, *De la românii din Turcia europeană*, București, 1965.
- Noe, C. – *Meglenia „un ținut fermecător”*, în revista *Tribuna românilor de peste hotare*, nr. 1–2, 1925.
- Noe, Constantin – *Colonizarea Cadrilaterului*, în *Sociologie românească*, nr. 4–6, anul III (aprilie–iunie), ISR, București, 1938, p. 119–153.
- Saramandu 1980 – Nicolae Saramandu, *Schiță de fonologie istorică a meglenoromânei*, în SCL, XXXI, 1980, 1, p. 47–65.
- Saramandu 1988 – Nicolae Saramandu, *Harta graiurilor aromâne și meglenoromâne din Peninsula Balcanică*, în SCL, XXXIX, 1988, 3, p. 225–245.
- Emil Țircomnicu, – *Comunități care se sting: meglenoromânii – între aculturație și dispariție etnică*, 2009, p. 457–458.
- Weigand 1892 – Gustav Weigand, *Vlaho-Meglen*, Leipzig, 1892.

**RECENT RESEARCH ON FIELD AT MEGLENO-ROMANIANS
FROM DOBROGEA (RoDIAL – ALDRO)**

Abstract

The concordances between the Megleno-Romanian dialects with some Aromanian subdialects – the Moloviște and Gopeș dialects, the Beala de Sus and Beala de Jos dialects, the Muscopolitan subdialect, some farsherote subdialects –, located much further west of Meglen County, require that the north-south movement of the Megleno-Romanians (or, at least, of some groups) was made through territories located west of their current settlements.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5

ELEMENTE DE ORIGINE GERMANĂ ÎN GRAIURILE ROMÂNEȘTI DIN BANATUL SÂRBESC

DANIELA RĂUȚU

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Lexicul graiurilor din Banatul sârbesc se prezintă, în general, ca un „mozaic” de termeni de origini diverse, ca rezultat al interferențelor lingvistice, culturale între diferitele nații care au conviețuit de-a lungul timpului pe acest teritoriu. Pe de altă parte, în ciuda acestei aparente „fărămițări” lingvistice, vizibilă la nivel dialectal, vocabularul acestei zone se constituie ca un element de unitate a limbii române, remarcabilă sub aspectul înțelegerii între vorbitori care folosesc același idiom și al conservării unor cuvinte și sensuri din diferite etape ale evoluției istorice a limbii, comune cu cele din zone mai mult sau mai puțin îndepărtate. O parte din acest „mozaic” lexical e reprezentat de elementele de origine germană, care au avut o influență puternică la nivel regional (cu precădere în Banat, Transilvania și Bucovina) în perioada dominației austro-ungare (sec. al XVIII-lea), ca urmare a colonizării populației germane în satele românești și sârbești.

Articolul urmărește descrierea și analiza unor elemente formale, lexicale și semantice de origine germană, înregistrate în graiurile din Banatul sârbesc, în urma anchetelor întreprinse în zonă, între anii 2007 și 2009¹. Din multitudinea de elemente lexicale, au fost selectate doar câteva și analizate după o serie de criterii, urmărindu-se domeniul cărora le aparțin, originea acestora (direct, prin filieră, prin mai multe surse etc.) și repartiția dialectală pe teritoriul dacoromân, fără ca aceste aspecte să se excludă reciproc.

---

¹ Anchetele din Banatul sârbesc au fost realizate de către Marin Marin, Daniela Răuțu și, parțial, de Dana-Mihaela Zamfir, în vederea realizării lucrării *Graiurile românești din Banatul sârbesc. Studiu lingvistic, texte dialectale, glosar*, de Maria Marin (coord.), Viviana-Monica Ilie Fătu, Mara Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, aflată sub tipar la Editura Academiei Române.

2. ELEMENTE FORMALE

O serie de elemente atestate în graiurile din Banatul sârbesc se explică, după cum arată forma acestora, prin influența germană, fiind pătrunse pe cale orală în aceste graiuri.

Majoritatea acestor cuvinte sunt neologisme, împrumutate în limba standard, de regulă, din latină, pe cale livrescă și/sau din franceză. Unele dintre ele au avut o răspândire mai largă, așa cum arată diverse lucrări lexicografice ale limbii române, dar au devenit arhaice sau regionale în timp, odată cu înlocuirea de către corespondentele romanice. Astfel, influența latino-romană s-a exercitat în română și prin germană, fapt subliniat de numeroși autori (cf. Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 40): „germana (sub diversele ei aspecte) a contribuit, oricât de paradoxală ar părea această afirmație, la întărirea caracterului romanic (în sens restrâns), dar și (în sens larg) a caracterului occidental al românei și nu numai al acesteia” (idem: 48).

2.1. O primă categorie de elemente care își explică proveniența după pronunția germană o constituie cele impuse în limba literară cu segmentul [ge], [gi]:

aghént s. m. (B) ‘persoană care duce, poartă vorba de la unul la altul, agent’ < germ. *Agent*;

alérghie s. f. (E, Ms) ‘alergie’ < germ. *Allergie*: *Toată am fost așa rapor pră piept și pă obraz și pră mâini... ca o alérghie așa o... nu știu cum să vă spun*² (Ms);

ghenerál adv. (G) ‘(în) general’ < germ. *General*;

gheneráție s. f. (Ib), pl. *gheneráții* (O), *generáții* (M) ‘generație’ < germ. *Generation*;

ghimnáziiu s. n. (G) ‘gimnaziu’ < germ. *Gymnasium*;

ighénă s. f. (B) ‘igienă’ < germ. *Hygiene*: *Aud și la Rumânia c-o fost... problemuri că unde se mulge [vaca] cu mâna și nu-i ighénă, nu-i curățenie...*

2.2. Pentru alți termeni, îndeosebi cei cu pronunția [ț] acolo unde limba literară a adoptat [ț], originea acestora poate fi pusă fie pe seama limbii germane, fie a celei sârbe:

conțentrát s. n. (L, Ib) ‘hrană furajeră concentrată’: [Porcilor] *le dau o țără conțentrát* (L) < sb. *koncentrat*, germ. *Konzentrat*;

conțért s. n. (S, VI), pl. *conțérturi* (S, Ib) ‘concert’ < sb. *koncert*, germ. *Konzert*;

ențicopedie s. f. (G) ‘enciclopedie’ < sb. *enciklopedija*, germ. *Enzyklopädie*;

prețís adv. (G) ‘precis, sigur’ < sb. *preciz*, germ. *präzise*;

proțénturi s. n. pl. (R, G) „procente”, cu singularul provenit din sb. *procen(a)t*, germ. *Prozent*;

rețéptie s. f. (R) ‘recepție [la hotel]’ < sb. *receptija*, germ. *Rezeption*;

² Citatele sunt redată în forma literarizată, păstrându-se în transcriere fonetică doar cuvântul la care se face referire.

spețializáție s. f. (S) ‘specializare’ < sb. *specijalizacija*, germ. *Spezialisierung*;
spețialist s. m. (Ms) ‘specialist’ < sb. *specijalist*, germ. *Spezialist*;
țeremónie s. f. (TM) ‘ceremonie, slujbă religioasă’ < sb. *ceremonija*, germ. *Zeremonie*.

3. ELEMENTE LEXICALE

3.1. Influența exercitată de populațiile germane în graiurile din Banat, în speță, din Banatul sârbesc, s-a manifestat mai ales în domeniul culturii materiale. Termenii de origine germană fie au înlocuit o serie de cuvinte latinești, neogrecești, turcești, fie au denumit referenți pentru care nu existau corespondente până în acel moment, în diverse sfere de activitate (cf. Cujbă 1998: 267):

– cele mai multe împrumuturi sunt, așa cum constată A. Roceric (1961: 178), pe baza ALR, din domeniul meseriilor și meșteșugurilor:

ablegát s. m. (TM) ‘deputat’ < germ. *Ablegat*, consemnat și în DSB I, s.v. cu sensurile ‘deputat, avocat’, este considerat un termen învechit în lucrările lexicografice, care îl înregistrează, exclusiv pentru Transilvania, fie cu semantismul menționat în acest graiuri (MDA, s.v.), fie cu cel de ‘trimis al Papei’ (DA, s.v.; DELR I, s.v.);

fărbár s. m. (TM, B) ‘vopsitor de textile, boiangiu’ este mai degrabă un împrumut din germ. *Färber* – așa cum afirmă A. Roceric (1961: 178), V. Neagoe (1984: 271) –, care a intrat în limba română³ prin intermediul zugravilor și negustorilor nemți, odată cu substantivul *farbă*. Ulterior, acesta a dezvoltat și derivate verbale, *a fărbui*, cu numeroase atestări în graiurile în discuție și *a fărbăli* (atestat numai în TM). Substantivul nume de agent nu figurează în dicționarele limbii române.

máistár s. m. (S, VI), cu var. *máiștru* (R), *mășter* (M) ‘meșter’ au la bază germ. *Meister*: *Abia după ce m-am măritat, ne-am făcut la máistăr niște sandale așa* (VI). În localitatea Locve, termenul e folosit și cu valoare adjectivală, desemnând o persoană ‘pricepută, îndemânică’: *La cuptori n-am fost prea máistără eu, să ard cuptoriu*. În aceeași localitate sau în alte sate se folosește dubletul *máistor* (L, TM, E, M), care corespunde în această zonă sb. *majstor*. Având în vedere repartiția dialectală a variantelor (după ALRM II s.n. I, h. 323 – Ban., Olt. și Trans.; cf. Petrovici, VA, s.v. *maistor*; Teaha 1973: 70), majoritatea specialiștilor acceptă această soluție etimologică, adăugând și etimonul bulgar *maistor* pentru aria sudică a teritoriului dacoromân (TDRG² II, s.v. *maistru*, DLR, s.v. *maistru*, Gămulescu 1974: 152);

³ Termenul se regăsește și în sârbă, fiind considerat derivat de la *farba*, atestat în diverse regiuni vestice (ERSJ, s.v. *farba*).

tîșlăr s. m. (S, TM, M) ‘tâmplar’ < germ. *Tischler*: *Și noi am cumpărat o mobilă, și colo nu ne-o dat la o ușă... alea ce-i trebe, tot. Și-o fost un tîșlăr aicea în sat care ne-o chitit* (M); termenul, așa cum arată V. Arvinte (1971: 105), pe baza repartiției dialectale din ALR, are centrul de iradiere în Banat, fiind răspândit și în zone limitrofe din Transilvania (v. și DLR, s.v.; MDA, s.v.).

– având în vedere specificul populației care a venit în contact cu românii, constatăm că experiența acesteia în domeniul tehnic se reflectă în vocabular printr-o serie de termeni, desemnând obiecte și metode noi la vremea respectivă, precum:

sprîț s. n., cu sensul ‘tub’ (L, V) sau ‘vermorel’ (S, Ms) < germ. *Spritze*, alături de verbul *a sprîțui* ‘a stropi, a trata cu substanțe chimice (culturile agricole)’, aproape general în graiurile cercetate < germ. *spritzen*;

tréșcă s. f. (B, O) < germ. *Dresch*, alături de **dréșmașina** s. f. (G) < germ. *Dreschmaschine*, ambele desemnând ‘batoza’, acesta din urmă nefiind înregistrat în dicționare;

– cunoștințele și deprinderile populației venite din Germania și Austria în domeniul agriculturii se reflectă, de asemenea, în lexicul graiurilor din Banatul sârbesc, prin termenii referitori la măsurarea și delimitarea pământului:

flur s. n. (TM) ‘parcelă’ < germ. *Flur*;

părțela s. f. (L), cu var. *părteála* – forme pentru care DLR (s.v. *parcelă*) trimite la germ. *Parzelle*, apropiat fonetic, prin etimologie populară, de verbul *a împărți*.

– o serie de împrumuturi nemțești aparțin domeniului textil, ca urmare a schimburilor comerciale dintre mediul rural și cel urban, unde se aflau foarte mulți germani (cf. Flora 1971: 270). Între acești termeni se înscriu atât denumiri de materiale textile, obiecte de îmbrăcăminte, culori/vopseluri etc., cât și nume de acțiuni pentru diferite operații de confecționare a îmbrăcămintei:

braun adj. variabil cu patru forme, dintre care doar cea de m. pl. nu a fost înregistrată în aceste graiuri (L, S, TM, B, M, VI) ‘de culoare maro’ și ~ *dășchis* (B) ‘de culoare bej’ < germ. *braun*: *Este cică toartă la piaț acolo [în România], lână, așa aud, și albă cică, și colorate, brăune, acuma nu știu, îi fărbută o cum îi, nu știu să vă spun* (B); termenul este inclus de V. Neagoe (1984: 271) între elementele de origine germană specifice Banatului, fiind consemnat și în DSB IV, s.v., pe baza atestărilor din TD–*Porțile de Fier* și NALR–Ban., unde apare, cu precădere, în jumătatea sudică a Banatului. Nu este înregistrat în lucrările lexicografice ale limbii române;

pliș s. n. (L, TM, B), cu var. *pleș* (R) ‘pluș, catifea groasă’ < germ. *Plüsch*: *Și ne-am dus [în Italia] cu șunci de-aicea, că știu că pe-o șoncă am luat un chilim dă pliș peste două paturi* (TM). Deși e înregistrată în SRR, s.v. *pliș*, fapt care susține și ipoteza unui împrumut german prin intermediar sârbesc, forma *pliș* e consemnată și în Bucovina (ALR II s.n. IV, h. 1159, pct. 386: *palariț dî pliș*), ceea ce coincide cu zonele de influență ale populației austro-ungare la sfârșitul secolului al XVIII-lea;

slăier s. n. (TM, E, B) ‘voal de mireasă’ < germ. *Schleier*, cuvânt intrat în limbă începând cu sec. al XVIII-lea (Cujbă 1998: 268), cunoaște diverse atestări și

în graiurile de pe teritoriul țării, în Banat (Petrovici, VA, *Glosar*, s.v.; Neagoe 1984: 271) și în Transilvania (TEW, s.v.; DLR, s.v., MDA, s.v.⁴), dar și din afara granițelor, în localitatea Bătania⁵, din Ungaria (TD–Ung., *Glosar*, s.v.);

șlinguí, *a* ~ vb. (L, B, R) ‘a broda’ < germ. *schlingen* este atestat în DLR, s.v., pe baza ALR II, având aria de răspândire prin Banat și sud-vestul Transilvaniei. Alături de verb se înregistrează în aceste graiuri derivatele *șlinguitură* s. f. (R) ‘broderie’ și *șlingăraie* (TM) ‘idem’ (cu var. *șlinguráie* – R), neatestată în dicționare, provenite, cel mai probabil, de la împrumutul primar *șling* s. n. ‘broderie’ (< germ. *Schling* ‘laț, ochi de împletitură’);

vol s.n. (L) ‘lânică’, specializat pentru materialul cumpărat < germ. *Wolle*: *Alea le-am făcut ștrimfi, dă lână, dă vol, cum am avut, așa am făcut. Dă lână, dă lână și dă vol, d-al de cumpărat. Tot lână ma... dă cumpărat.*

– un număr relativ mare de termeni nemțești se referă la casă și la acareturile din jur, înregistrându-se în vorbirea românilor denumiri referitoare la diverse tipuri de încăperi, la obiecte de mobilier sau la obiecte de uz casnic:

șpais s. n. (M, Ib), cu var. *șpaiț* (E, R, O) ‘cămară’ < germ. *Speise* este inclus în *Tratatul de dialectologie* între elementele germane specifice Banatului (Neagoe 1984: 271), având atestări și în localitatea Cenadul Unguresc din Ungaria (TD–Ung., *Glosar*, s.v. *șpaiț*); termenul are o circulație relativ largă, atât în Banat, cât și în Transilvania, unde a fost pus pe seama magh. *spajz* (TEW, s.v. *șpaiz*);

regál s. n. (L, S, TM, R) ‘piesă de mobilier cu rafturi; un fel de bufet’ < germ. *Regal*;

ploátă s. f. (O), cu var. *plótă* (B) ‘sobă de gătit cu plită, construită din zid’ < germ. [*Herd*]platte (după DLR, s.v. *plóatăn*), din bav.-austr. *Plattn* (TEW, s.v. *plóatăn*) sau din sâs. *plotăn* sau *plot* (Binder 1967: 56);

stăláj s.n. (L) ‘raft (utilizat pentru depozitarea borcanelor de conserve)’ < germ. *Stellage*;

parazól s. n. (M) ‘umbrelă’ < germ. *Parasol* e înregistrat și în localitatea Bătania din Ungaria (TD–Ung., *Glosar*, s.v. *părăzol*);

țégăr s. n. (VI) ‘coș, coșniță’ < sâs. *zecker* (germ. *Zöger*) (DLR, s.v. *țechiră*).

– o categorie numeroasă de împrumuturi germane o constituie termenii referitori la produse alimentare, mâncăruri și verbe legate de domeniul culinar, precum:

dunstuí, *a* (*se*) ~ vb. IV (B), cu diferite adaptări vocalice și/sau consonantice⁶: *a* (*se*) *dinstuí* (S, M), *a* *dunțuí* (L, R), *a* *dințuí* (S) [d. alimente] ‘a (*se*) înăbuși, a

⁴ În ceea ce privește originea termenului, dicționarele menționate consideră că provine din germ. *Schleier* prin intermediul ung. *slájer* (TEW) sau are etimologie multiplă, germană și maghiară (DLR, MDA).

⁵ Graiul din localitatea Bătania și din Cenadul Unguresc (v. *infra*) se consideră a fi bănățean sau cu puternice influențe bănățene (v. Borbély 2013; TD – Ung.: CLXXV și urm.)

⁶ M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță (2002: 55, 119) consideră că formele fonetice în discuție sunt mai puțin probabil adaptări la sistemul vorbirii populare românești (deși tendința de redare a sunetului germen *ü* prin *u* sau *i* corespunde, în mod normal, sistemului limbii române), ci, mai degrabă, sunt preluate ca atare din diferite dialecte germane.

(se) căli’ și ‘a fierbe la aburi’ (TM, în forma *dunțui*) provine, cel mai probabil, din germ./bav.-austr. *dünsten* (Neagoe 1984: 271; Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 56 – cele două autoare trimitând pentru comparație și la scr. *dinstati* și magh. *dinsztál*). Verbul este cunoscut în întreg Banatul (idem: 119), inclusiv în zona Porților de Fier (TD–*Porțile de Fier*: 105, 144), fiind inclus, în forma *dinstui*, între elementele germane specifice pentru Banat (Neagoe 1984: 271). Termenul apare, de asemenea, în localitățile din aria sudică, cu populație românească din Ungaria (TD–Ung., Gl., s.v. *dunstuie*), cu un sens ce pare derivat de la *dunst* (‘a steriliza conservele în abur’), așa cum afirmă și autoarele (TD–Ung.: CLXV). Alături de formele menționate, întâlnim în localitatea M și verbul *a dinstului* (frecvent întâlnit și la românii din Ungaria), apărut, probabil, sub influența termenului maghiar (v. și *infra*, *dunț*);

lóibăr s. (S) ‘foaie de dafin’ < germ. *Lorbeer*, înregistrat de Șt. Binder (1967: 66), sub diferite forme fonetice, în regiunea Banat și Hunedoara; termenul este considerat de proveniență săsească (săs. *Lurber*) în DLR și MDA, s. v. *lurbăr*, unde figurează cu o multitudine de variante fonetice.

paștétă s. f. (V) ‘pateu de ficat’ < germ. *Pastete*;

părădăisă s. f. (L, S, TM, I, B, R, Ib), cu un sg. refăcut, *părădăică* (S) și cu diferite forme fonetice de plural, *porodăise* (M), *părădăi* (Ms, G), desemnând ‘pătlașea roșie’ și p. ext., mai rar, ‘pastă de roșii, bulion’ (*părădăi* – I) < germ. dial. *Paradeis*;

țușpăis (R) se întâlnește în aceste graiuri cu sensul etimologic ‘garnitură la mâncare’ < germ. *Zuspeis*, spre deosebire de unele zone din Banat, unde fie cunoaște o specializare, desemnând ‘tocană de dovlecei cu făină’ (extindere semantică existentă și la magh. *czuspájz*), fie o depreciere semantică pentru ‘mâncare proastă’ (v. Binder 1967: 72); prin sensul etimologic, termenul din Banatul sârbesc se identifică cu forme dialectale bavarez-austriece, deși n-ar fi exclusă nici influența sb. *cușpajz/cüşpajz* (cf. Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 172).

– câteva împrumuturi se remarcă și din domeniul medical, inclusiv nume de boli:

medițină s.f. (L) și **mediținuri** s.f. (L), ambele desemnând ‘medicamente’ < germ. *Medizin*; cea de a două formă domină jumătatea sudică a Banatului (cf. Nevaci 2021: 47);

reúmă s.f. (L) ‘reumatism’ < germ. *Rheuma* este considerat în DLR ca răspândit prin Transilvania, de aceea i se atribuie o etimologie multiplă, maghiară și germană; așa cum arată M. Nevaci (2021: 45–46), pe baza materialului cartografiat în ALRR. *Sinteză*, termenul are centrul de iradiere în Banat, fiind răspândit și în Crișana și într-o arie restrânsă din Transilvania; în acest context, se poate admite fără îndoială proveniența direct din germană a termenului în Banat;

șlog s.n. (B, Ms) ‘paralizie’ < germ. dial. *Schlog* (lit. *Schlag*) (v. Arvinte 1971: 102; Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 53), de la care s-a creat derivatul verbal *șlogui* (B), cu var. *șlogoi* (B, Ms), *șlogăi* (I, Ms); participiul *șlogoit* este atestat și în localitatea Cenadul Unguresc (TD–Ung., s.v.);

șlag s.n. (Ib) ‘legătură, bandaj’ este o formă apărută prin deglutinare de la germ. *Umschlag*, în care „silaba inițială *um-* a fost confundată de vorbitorii români cu articolul nehotărât românesc *un*” (Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 54); termenul este înregistrat de cele două autoare numai la generația vârstnică dintr-o serie de localități din județele Caraș-Severin și Timiș.

– din diverse domenii, amintim și:

artézii s. f. pl. (TM) și **artézice** adj. f. pl., *fântâni* ~ (R), ambele desemnând ‘izvoare, fântâni din care apa țâșnește cu putere’ sunt înregistrate în DSB II, s.v. *arteză* s.f. și *artezes* s.n., provenite de la adj. *artezian*, respectiv s.v. *artezica* s.f., care trimite pentru etimon la adj. *artezic*, inexistent în dicționarele românești. O explicație etimologică convingătoare pentru *artezes* și derivatele sale, consemnate exclusiv pentru Banat, întâlnim la Purdela Sitaru, Vasiliuță (2002: 95–96): „etimonul este adjectivul german *artésisch* «artezian» din sintagma *artesisch(er Brunnen)* «fântână arteziană», alcătuită după modelul francez (*puits artésien*” (idem: 95). De la adj. german, autoarele explică și subst./adj. *artezică* și subst. *arteză*, o prescurtare de la *artezes* și *artezică*. În acest context, forma *artezie* constituie o reîncadrare morfologică în clasa substantivelor în *-ie*, după alte modele existente;

frai adj. invar. 1. (L) ‘liber’: *Ea [flica] cam partea mare lucră duminica, e, da’ el [ginerel] duminica-i cam frai*. 2. (S, O) ‘gratuit’: *Ne-o dat gunoi frai* [pentru cultura de porumb] (O); ~ *țug* (S) ‘bilet gratuit, gratuitate pe tren’ < germ. *frei*; sensul primar este înregistrat în DEX, s.v. și MDA, s.v. cu precizarea „rar”, dar este absent din alte lucrări lexicografice;

șaitoáfe s. f. (L) ‘portofele’, pl. lui *șaitoáfa, înregistrat și în DLR (s.v. *šlăitof*) cu var. *șaitof* < germ. *Schreibtafel*;

șpațir s. n. (S) ‘plimbare’ < germ. *Spazier*, alături de vb. *a (se) șpațiri* (L, S) ‘a umbla de colo până colo; a se plimba’ < germ. *spazieren* au ca arie de răspândire Banat, Transilvania și Bucovina (DLR, s.v. *șpațiri*; cf. Roceric 1971: 181);

șungu, *cu* ~ loc. adv. (TM) ‘cu putere’ < germ. *Schwung*; cu acest sens, termenul este atestat în Maramureș, fiind considerat fie germanism (Binder 1968: 199), fie cu etimologie multiplă, germană și maghiară (DLR, s.v. *šfung*);

Elementele de origine germană indică legătura dintre evenimentele referitoare la civilizația și cultura nemțească și cele sociale și lingvistice (cf. Flora 1971: 270). Limba, mai ales cea mai sensibilă parte a sa, vocabularul, înregistrează foarte fin aceste relații și schimbări socio-economico-politice. În acest context, se explică unele elemente pătrunse pe cale administrativă, referitoare la nume de instituții, profesii (v. *supra*), produse etc.:

apotécă s.f. (M), cu var. *apătică* (L), *apotică* (B) ‘farmacie, drogherie’ < germ. *Apotheke*;

azânbán s. n., cu var. *izânbán* și *izenbán* ‘rețea de cale ferată’ (S), *anzibán* ‘tren’ (B) < germ. *Eisen Bahn* ‘drum de fier’;

pas s.n. (TM) ‘pașaport’ < germ. *Pass*, considerat învechit în majoritatea dicționarelor (DLR, s.v. *pas*², care indică și regional, DEX, s.v. *pas*², MDA, s.v. *pas*³);

țug s. n. (S) ‘tren’⁷ < germ. *Zug*;

urláb, la ~ s. n. (TM) ‘în permisie’ < germ. *Urlaub*, este considerat „învechit” (DLR, s.v.), având aria de răspândire în zonele în care a acționat influența germană, Transilvania, Banat și Bucovina (idem) ș.a.

3.2. După criteriul etimologic, se remarcă, pe de o parte, faptul că delimitarea împrumuturilor din germana literară față de cele austro-germane și șvăbești este greu de făcut, problema fiind insuficient studiată, iar, pe de altă parte, existența acestor cuvinte în limba sârbă, uneori și în maghiară, arată dificultatea de a stabili dacă provine dintr-o limbă sau alta.

3.2.1. Elemente cu etimologie multiplă

Pentru o serie de termeni atestați în Banatul sârbesc, uneori și în alte graiuri dacoromâne, s-a propus o etimologie multiplă, fiind inserați în diverse lucrări lexicografice fie numai cu etimonul originar, din germană, fie cu origine multiplă, germană, sârbă și/sau maghiară:

carfiól s. m. (TM, M) ‘conopidă’ este specific graiurilor românești din Banat și din zona învecinată sud-transilvăneană⁸ (Arvinte 1971: 165–166). Termenul e înregistrat în diverse lucrări fie numai cu etimonul german, *Karfiol* (CDER, s.v., MDA, s.v.), maghiar, *karfiol* – fără a exclude germana (TEW, s.v. *cartifiol*), sârb, „*karfijol* < germ. *Karviol* sau din acesta” (Gămuțescu 1974: 101), fie cu etimologie multiplă, germană și maghiară (SDLR, s.v.; TDRG², s.v.), germană, bulgară⁹ și ungară (DA, s.v.), germana dialectală și maghiară (DELR II₁, s.v.), germana dialectală, maghiară și sârbă (Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 100). Pentru zona Banatului, considerăm că termenul se explică prin etimonul din germana dialectală, *Karfiol*, dar se poate datora și influenței sârbești (sb. *karfijol*);

pecár (S, TM, R) ‘brutar’ se folosește, după ALR, așa cum arată D. Gămuțescu (1974: 170), în Banat, Transilvania și în nordul țării. În Banat, I. Mării (2005 [1966]: 100) consideră că derivă din sb. *pekar*¹⁰, opinie preluată și de Gămuțescu (1974: 170), care adaugă că „la răspândirea cuvântului a putut contribui și sâs. *Becker*” (*ibid.*). Pentru originea germană (germ. *Bäcker*) pledează Binder (1967: 68), iar Tamás consideră că „în Banat și în vecinătatea așezărilor germanofone cuvântul poate fi, de asemenea, împrumutat direct din germană” (TEW, s.v. *pec*).

⁷ Termenul e cunoscut și cu sensul ‘curent de aer rece’ (S, B): *El [soțul] măi mult dintr-un țug și-o căpătat beteșug* (S), întâlnit și în alte regiuni situate mai ales în Transilvania (DLR, s.v. *țug*²). Despre sinonimia dintre termenii care desemnează ‘tren’, v. Iovanovici 2016: 135.

⁸ Alături de *carfiol*, specific graiurilor bănățene, în graiurile transilvănene se înregistrează varianta *cartifiol* (pentru detalii, vezi Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 100).

⁹ Având în vedere repartiția dialectală, originea bulgară a fost respinsă de L. Tamás (TEW, s.v. *cartațfiol*), de M. Purdela Sitaru, L. Vasiliuță (2002: 100) și în DELR II₁, s.v.

¹⁰ Originea slavă a acestui cuvânt și a diverselor derivate a fost susținută anterior de Cihac, DE II: 250.

Dicționarele limbii române atestă termenul ca derivat de la *pec* + sufixul *-ar*¹¹ (DLR, s.v., MDA, s.v.), dar trimit pentru comparație la germ. *Bäcker* și scr. *pekar*. Pentru *pecărie*, înregistrat în graiurile în discuție sub forma de pl. art. *pecăriile* s. f. (L) ‘brutăriile’, toate lucrările consultate îl propun ca derivat de la *pecar*, cu excepția cu I. Mării (idem) și Șt. Binder (idem), care acceptă și împrumutul direct din sb. *pekarija*, respectiv din germ. *Bäckerei*. După aria de răspândire a termenului, acesta pare un împrumut german, care și-a consolidat poziția și s-a răspândit în teritoriile învecinate prin intermediul altor limbi în care a pătruns, aflate în contact direct cu româna (sârbă, maghiară și ucraineană);

șpoiér s. n. ‘mașină de gătit (cu plită)’ (S, E, M, R, VI) sau ‘cuptor la mașina de gătit’ (I, E, M, V), cu diverse variante fonetice: *șpoiért* (M), *șporél* (E), *șporélz* (L, V), *șporiélz* (L), *șporiélzuri* pl. (L) sau *șporére* pl. (B), acesta din urmă desemnând ‘aragazuri’ este inserat în DLR ca variantă (alături de altele din diferite regiuni ale țării influențate de limba germană) a lui *șparhat* < germ. *Sparherd*: [Prăjinița] *s-o frit pe șporôelt, ș-atuncea cu ai și ... să mîncă când îi post* (L). M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță într-un articol mai vechi, reluat în 2002: 159, și ulterior, G. Șerban (2000: 344) arată că forma din Banat, alături de cea din sârbă (sb. *šporhert*) trimit la cea dialectală bav.-austr. *šporhert*, iar variantele sale se explică prin condiții fonetice specifice graiurilor. G. Șerban (2000) susține că, în funcție de aria de difuziune (Banat, Transilvania, Bucovina), termenul are etimologie multiplă, iar „în Banat avem de-a face și cu o influență bavarez-austriacă (șvăbească) și sârbo-croată” (idem: 346);

țimet s. n. (L, S, B, VI) ‘scorțișoară’, răspândit, așa cum precizează DLR (s.v. *țimăt*), după datele din ALR și ALRM, mai ales în Banat, dar apare și în regiunile învecinate din Crișana și Transilvania, provine fie direct din germană (dialectală) *Zimmet* (Binder 1967: 71, Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 169), fie prin mijlocire sârbă < sb. *cimet* < germ. *Zimmet* (Gămulescu 1974: 198)¹², fie sunt acceptate ambele etimoane (DLR, s.v. *țimăt*, MDA, s.v. *țimet*). Vechimea termenului (atestat 1754 – MDA) arată că acesta a pătruns în limbă în perioada de apogeu a influenței germane, întărindu-și poziția în regiunea Banatului, la fel ca alte elemente, prin limba sârbă.

3.2.2. Elemente germane prin filieră sârbă

3.2.2.1. Cazul elementelor de origine germană pătrunse în graiurile românești prin intermediul limbii sârbe a fost semnalat de S. Pușcariu: „după așezarea coloniilor germane în Transilvania, a început în această provincie un val, nu prea puternic însă, de «săsisme», la care se adaugă mai târziu «șvăbismele» (primate uneori prin mijlocire sârbească) în Banat” (Pușcariu 1940: 274), ulterior, de I. Mării (2005 [1966]: 109–110), care oferă numeroase exemple de astfel de cuvinte, și de D. Gămulescu (1974: 69–70). Acesta considera că primează etimonul sârb în explicarea originii cuvintelor, motivată prin „amplerea pe care o cunoaște

¹¹ Etimologia poate fi admisă pentru zonele în care circulă termenul *pec* < magh. *pek*.

¹² Autorul acceptă, totuși, și împrumutul direct din germ. *Zim(me)t* (*ibid.*).

influența acestei limbi în Banat și în regiunile învecinate, comparativ cu influența maghiară și germană” (idem: 70) și prin apartenența termenilor sârbești la diferite sfere semantice, față de cei germani, limitați la domeniul tehnic-administrativ.

Fenomenul a fost comparat cu o altă categorie de elemente sârbești pătrunse în limba română, provenite la rândul lor din limba turcă, avându-se în vedere criteriile referitoare, pe de o parte, la adaptarea fonetică, morfologică și/sau semantică într-o anumită limbă și, pe de altă parte, la aria de răspândire a termenilor, cărora le putem adăuga și vechimea în limbă. Cu toate că germanismele din Banatul sârbesc își găsesc, aproape fără excepție, echivalent în sârbă (uneori având aceeași formă și semantism, ceea ce îngreunează demersul etimologic), situația nu se prezintă identic ca în cazul elementelor turcești datorate influenței sârbe (cf. Gămulescu 1974: 63, 67). Limba germană a lăsat urme vizibile asupra românei și sârbei (adesea, aceste limbi influențându-se reciproc), care se reflectă, îndeosebi, la nivel dialectal. Vechimea elementelor germane demonstrează că acestea au pătruns în cele două limbi în aproximativ aceeași perioadă, perpetuându-se, uneori, ca urmare a influenței limbe sârbe, ca limbă majoritară în această regiune.

O serie de cuvinte de origine germană, mijlocite de limba sârbă, nu se regăsesc în dicționarele limbii române, fiind fie termeni inediți, înregistrați doar în aceste graiuri, fie cunosc o răspândire limitată la microarii din zona Banatului:

aimóc (B) ‘un fel de tocană de cartofi (cu sos alb)’: *Nu știi la voi, ma la noi așa, la Alibunar, îi spune ajmłóc [...], ceapă frită, la urmă se pune fânină, e! Și cui îi place se pun și crumpi, mai mari, tăiați în patru, cu fânina aia și fără piparcă, fără nimic; vine ca un popricaș, ca un sos ceva mai gros, cu crumpi, fără sânge*; termenul provine, în mod plauzibil, din sb. *ajnmoc*, de origine bavarez-autriacă¹³ (cf. Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 62), fiind dubletul etimologic al lui *anghemaht* < germ. *Eingemacht(e)* – înregistrat și în CADE, SDLR (s.v. *anghimaht*), TDRG² (s.v. *anghemoht*), DEX, MDA; termenul este cunoscut în regiunea Banatului, cu diferite variante fonetice (v. Binder 1967: 66; Purdela Sitaru, Vasiliuță, *ibid.*);

carmanádă (M), cu variantele *carmenádă* (V) și cea cu metateză, *crământádă* (S) desemnând ‘mușchi (la porc)’: *Și-atunci pră masă tot lor tăiat [porcul]... dărăpuri, cum am vrut. Carmanáda or tăiat-o toată așa dă frift* (M); termenul e cunoscut și cu alte forme fonetice în Banat, sud-vestul Olteniei și prin Transilvania. Pentru forma *cormoladă*, înregistrată în MCD: 64, R. Todoran propune etimonul magh. *karmanádli*, de origine germană, etimologie preluată și în TEW, s.v., care o extinde și asupra lui *cărmánade*. M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță (2002: 101–102) afirmă că pentru forma *carmanal*, existentă în întreg Banatul și în sud-vestul Olteniei se impune luarea în considerare a bav.-austr. și a vien. *Karmenadl*, arătând că acest termen a trecut în scr. *k(a)rmenadla* și în magh. *karmonadli*. Formele înregistrate în Banatul sârbesc se explică, cel mai probabil, prin influența sârbă;

chim s. n. (S, TM) ‘chimen’ coincide ca formă și ca arie de difuziune (Banat, sud-vestul Olteniei – Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 105) cu sb. *kim* (DEL R II₁, s.v. *chimen*) < bav.-austr. *Kümm*;

¹³ Binder (1967: 66) îl consideră un termen provenit direct din austr.-germ. *Eingemachtes*.

clot adj. invar. (L) [d. materiale textile] ‘într-o singură culoare, alb uni’ este, după toate probabilitățile, reflexul sb. *klot*, cuvânt polisemantic, care are și sensul ‘simplu’ (SRR, s.v.): *Ei [bărbații] or fost clot: izmene albe iar de pânză țesută, numa clot, n-o avut beată, nu nimic [...] fără bete, fără farbă, fără nimic* (L); în sârbă, termenul e de origine austriacă, *kloth*, care desemna un anumit tip de stofă, de țesătură (cf. Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 107);

crovne s. f. pl. (I, TM, V, G), cu var. *croáfne* (S), *croámfe* (R), *croávne* (L, V) ‘gogoși din aluat’, este necunoscut dicționarelor românești, putând fi raportat la *croáfenă*, o variantă a formei de bază *cráflă* < germ. *Krapfen* (DEL R II₂, s.v.). Termenul se explică formal, în modul cel mai plauzibil, prin sb. *kröfna*, cu același sens (Mării 2005 [1966]: 109, Gămuțescu 1974: 122)¹⁴. Cuvântul este atestat sub forma *crofnă* și în localitatea Bătania din Ungaria (TD–Ung., *Glosar*, s.v. *crofne*), pe care autoarele îl consideră ‘împrumut german mijlocit de sb. *kröfna*’ (idem: CLXV);

drap adj. invar. (L, B, VI) ‘maro deschis, bej’ < sb. *drap*, cu același sens (SRR, s.v.), care pare a fi un împrumut din germ. *drapp* ‘de culoarea nisipului’ (*Duden*, s.v.): [Culoarea] *braon ieșea, da. Dacă-i pus mai multe [frunze de nuc], braon. Ai vrut mai dășchise, ai pus mai puține. Or vinit drap* (L); termenul nu este înregistrat în dicționarele românești;

trifi, *a* ~ vb. (L, B, R) ‘a nimeri, a (se) întâmpla’, cu var. *a trevi* (B): *Câte persoane ni-s în casă, atâtea tăiem dărăburi [de plăcintă]. Și punem pe un... un tieri, și-atunci care triflăște [moneda ascunsă în plăcintă] e al lui, e norocul lui* (L); termenul este un germanism (germ. *treffen* ‘a întâlni’) inexistent în lucrările lexicografice și intrat în graiurile din Banatul sârbesc prin intermediul sb. *trefiti* (ERSJ, s.v.), care îl explică atât formal, cât și semantic (SRR, s.v. *trefiti*);

țiglă s. f. (B, M, O) ‘cărămidă’ sau ~ *-asfált* (M) ‘ardezie’ se explică ca sens în zona Banatului, mai degrabă prin sb. *cigla* decât prin germ. *Ziegel*, din care este împrumutat în sârbă (Mării 2005 [1966]: 110, Gămuțescu 1974: 198). Din familia termenului fac parte *țiglarie* s. f. (TM) ‘cărămidărie’, pe care dicționarele îl consideră derivat de la *țiglă* (DLR, DEX, MDA, s.v.), dar ar putea fi și împrumut din sb. *ciglarja* (Mării, *ibid.*) și *țiglâne* s. f. pl. (L) ‘forme, tipare pentru cărămidă’, cu sg. provenit din sb. *ciglâna* (SRR, s.v.), prin transfer semantic metonimic de la ‘locul unde se face cărămidă’ la sensul întâlnit la Locve.

3.2.2.2. O categorie aparte o constituie elementele cărora li s-a propus în lucrările lexicografice o etimologie maghiară, când, în realitate, ele se pot explica satisfăcător prin germană și/sau sârbă. Dintre acestea, consemnăm:

firânguri s. n. pl. (S, TM), cu var. *fireânguri* (B) ‘perdele’ – i se atribuie în MDA, s.v., singurul dicționar care îl înserează, etimonul magh. *firhang*. Termenul este la origine un germanism, *Vorhang*, austr. *Fierhank*, care a pătruns atât în maghiară, cât și în sârbă (*firanga* ‘perdea’ – SRR, s.v.). În TEW (s.v. *firhong*), se arată că formele cu *-h-*, repartizate mai ales în Transilvania, sunt de origine

¹⁴ M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță (2002: 113) susțin originea germană (dialectală) pentru termenul rom. *cro(a)fnă* și pentru cel sârbesc, fără a exclude posibilitatea ca cele două limbi să se fi influențat reciproc.

maghiară în timp ce alte variante se explică prin germana austriacă. Pe h. 218 din NALR–Ban. II, termenul împarte teritoriul Banatului în două arii majore, jumătatea nordică, dominată de forma *firang* și cea sudică unde e răspândită forma *fireang*. În graiurile de care ne ocupăm nu este exclusă nici influența cuvântul sârbesc;

rel s. n. (L), cu var. *rer* (R) ‘cuptor (la mașina de gătit)’ este considerat, pe de o parte, de origine maghiară: în DLR, s.v. *ler*² și MDA, s.v. *ler*² < magh. (dial.) *ler*. Tamás (TEW, s.v. *ler*) adaugă pentru multitudinea de variante și etimonul ung. dial. *rer*. Pe de altă parte, o serie de cercetători sunt de părere că termenul provine direct din germană: germ. (*Brat*)*röhre* sau säs. *rir* (Binder 1967: 57), germ. *Röhre* pentru formele *reln* și *ren* (Neagoe 1984: 271) sau forme dialectale germane, în special bav.-austr. *Rehrn* (Purdela Sitaru, Vasiluță 2002: 57). Repartiția dialectală a termenului, după ALR (Trans., Ban. și prin Olt. – DLR) pledează pentru originea germană, în speță, bavarez-austriacă, cu influențe probabile și din partea sb. *vern*.

3.3. Elementele de origine germană întâlnite în Banatul sârbesc sunt, în marea lor majoritate, cuvinte comune cu cele din graiurile dacoromâne vorbite pe teritoriul țării. Prin urmare, dincolo de sciziunea granițelor, Banatul prezintă din punct de vedere lingvistic, o unitate desăvârșită la nivel dialectal, prin faptul că vorbitorii (cel puțin, cei din generația vârstnică) din Banatul sârbesc nu se deosebesc prin nimic de cei care trăiesc între granițele politice românești. Astfel, cuvintele de origine germană se pot analiza și după repartiția lor dialectală pe teritoriul dacoromân.

3.3.1. Termeni înregistrați doar în Banat

naifripi s. (Ib) ‘ienibahar’ se explică prin etimologie populară, fiind o variantă pentru *naifirț*, inclus în *Tratatul de dialectologie* printre elementele de origine germană specifice Banatului (Neagoe 1984: 272). Termenul a fost consemnat mai întâi de G. Weigand (*apud* Purdela Sitaru, Vasiluță 2002: 135) sub forma *neifărț*, care figurează în dicționare (DLR, s.v., MDA, s.v.), cu var. *naifărț* < germ. *Neugewürtz*. Nu este exclusă nici etimologia multiplă a termenului românesc, care ar putea proveni, dată fiind aria sa de răspândire, și din sb. *najkvirc*, *najgvirc* (SRR, s.v.; cf. Purdela Sitaru, Vasiluță 2002: 136);

fașirt s. (V) ‘preparat din carne tocată, asemănător cu chifteaua’: *Și facem... cum le zice la voi? Cu carne măcinată alea? [...] Fașirt. Fașirt aicea le spune.* Termenul este folosit în întreg Banatul, fiind atestat și la românii din Ungaria (TEW, s.v.), motiv pentru care L. Tamás îl consideră de origine maghiară. Pentru zona Banatului, cuvântul provine, așa cum arată M. Purdela Sitaru și L. Vasiluță (2002: 119) din austr.-germ. *Faschierte* ‘carne tocată’ și ‘fel de mâncare din carne tocată’. Lexemul nu e consemnat de lucrările lexicografice.

3.3.2. Termeni comuni Banatului și Transilvaniei

flășă s. f. este înregistrat în Banatul sârbesc cu sensul ‘sticlă (recipient)’ (S, O, Ib): *Să luăm o flășă de bere, să bem una tu, una eu* (S) și, atât la singular, cât și la plural, în forma *flăși*, drept ‘borcan de sticlă de diferite dimensiuni și forme’ (L): *Dar în flășile, borcanele astea de dunt [...] or fost băieți de-ai mici* (L).

3.3.3. Termeni comuni Banatului și Olteniei

plaț s. n. (L) ‘câmp, ogor’ < germ. *Platz* este considerat în DLR un regionalism răspândit, cu precădere, în Banat și Oltenia. Repartiția dialectală a termenului îi determină pe unii lingviști să ia în considerare și etimonul sârb, *plac* (SDLR, s.v.; MDA, s.v.).

3.3.4. Elemente comune cu aria nord-vestică:

ștrimfi s. m., aproape general în graiurile anchetate ‘ciorapi’ este răspândit, conform, DLR, s.v. *ștrimf*, în Transilvania, Banat și Maramureș, cu o primă atestare datând din anul 1750; termenul provine, după aceeași sursă, din germ. *Strumpf*, iar M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță îl raportează la diverse variante bavarez-austriace; unele variante sunt considerate de origine maghiară, ipoteză respinsă de autoarele menționate, care susțin că toate variantele fonetice se explică prin forme ale germanei dialectale.

4. ELEMENTE SEMANTICE

O serie de cuvinte au dezvoltat în aceste graiuri alte sensuri față de etimonul lor german, neînregistrate de dicționare, ca de exemplu:

dunț s. n. (L, S, TM) – cu var. f. *dunță* (S) ‘baie de aburi pentru sterilizat borcanele de conserve’ și în forma de pl. *dunțuri* (L) ‘compoturi sterilizate (pentru iarnă)’ – este reținut în dicționare ca var. a lui *dunst* < germ. *Dunst* doar cu cel de al doilea sens, regional, înregistrat pe baza atestărilor din Banat și Transilvania, oferite de ALR și ALRM; sensul principal inserat în DLR și MDA este ‘produs rezultat din măcinarea grâului’. Termenul este cunoscut și la românii din Ungaria, cu sensul ‘abur’ în partea nordică și cu cel de ‘compot’ în localitatea Bătania (TD–Ung., Gl., s.v. *dunst*). Semantismul ‘compot’ fie derivă din sensul principal ‘abur’ (TD–Ung.: CLXV), fie reprezintă împrumuturi din compusele nemțești *Dunst(obst)* (Binder 1967: 65) sau *Dunstspeise* (Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002: 118) (v. și *supra, dunstui*);

șpențer s. n., cu var. *șpenț* ‘veston’ (L) sau ‘haină groasă, scurtă, din postav’ (B) < germ. *Spenster* este specializat în Ms pentru ‘pelerină (de ploaie)’: *O venit apa și, cum să spun? S-o stors așa pră obraz, eu am pus șpențăru numa pân șpéntěr tot o trecut apa, mă-nțelegi* (Ms);

trăilă s. f. (TM) ‘roabă rudimentară din lemn’ cunoaște în aceste graiuri o depreciere semantică față de germ. *Traille* ‘remorcă’ (*Duden*, s.v.); dicționarele consemnează un alt sens pentru acest cuvânt, provenit din fr. *traille*.

5. CONSIDERAȚII FINALE

Elementele de origine germană din Banatul sârbesc se regăsesc, cu puține excepții, fie numai în Banatul de pe teritoriul țării, evidențiind continuum-ul lingvistic existent, indiferent de granițele politice, fie pe regiuni mai largi sau mai

restrânse din aria nord-vestică a dacoromânei, fapt pentru care li s-a atribuit adesea în lucrările lexicografice (și) etimologia maghiară.

Existența unor cuvinte provenite din germană în maghiară, sârbă și română, formând arii unitare în zonele de interferență ale acestor limbi, arată că acestea s-au influențat reciproc. Prin urmare, este aproape imposibil de stabilit etimonul primar al unor cuvinte și straturile lingvistice suprapuse ulterior. Cu toate acestea, dicționarele ar trebui să acorde mai multă atenție criteriului repartiției geografice în stabilirea unei etimologii.

Sperăm ca analiza celor câteva elemente de origine germană din Banatul sârbesc să deschidă drumul unor cercetări mai amănunțite legate de termenii nemțești dialectali înregistrați în aria nord-vestică, în general, și în Banat, în particular.

SIGLELE LOCALITĂȚILOR

B = Barițe	Ms = Mesici
E = Ecica	O = Ovcea
G = Glogoni	R = Râțișor
I = Iancaid	S = Straja
Ib = Iabuca	TM = Toracu Mic
L = Locve	V = Voivodinți
M = Marcovăț	VI = Vlaicovăț

BIBLIOGRAFIE

A. Lucrări de referință

- Arvinte 1971 = Vasile Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlases)*, Berlin, Akademie-Verlag.
- Binder 1967, 1968 = Ștefan Binder, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești* (III, IV), în *Analele Universității din Timișoara*, seria Științe filologice, V, p. 49–72, VI, p. 189–202.
- Borbély 2013 = Ana Borbély, *Limbă română și identitate românească în Ungaria. Aspecte dialectologice, sociolingvistice, onomastice și demografice*, Giula, Publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria.
- Cujbă 1998 = Cornelia Cujbă, *Din istoria contactelor lingvistice. Elementul german în limba română* (I), în *Zeitschrift der Germanisten Rumäniens*, 7, 1–2, p. 261–270.
- Flora 1971 = Radu Flora, *Rumunski Banatski govori u svetlu lingvističke geografije* [Graiurile românești din Banat în lumina geografiei lingvistice], Beograd, Filološki Fakultet Beogradskog Univerziteta.
- Gămulescu 1974 = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*, București, Editura Academiei Române, Pančevo, Novinsko Preduzeće „Libertatea”.
- Iovanovici 2016 = Romanița Iovanovici, *Structura lexicală a graiurilor oltenesti din Banatul de sud*, Panciova, Editura Libertatea.

- Mării 2005 [1966] = Ion Mării, *Studiind elementul sârbesc în lexical graiului din Toager. Note* (II), în *Note și studii de etimologie lexicală dacoromână*, „Etimologica” 17, București, Editura Academiei Române, p. 104–116.
- Neagoe 1984 = Victorela Neagoe, *Subdialectul bănățean*, în *Tratat de dialectologie românească*, coordonator: Valeriu Rusu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, p. 240–284.
- Nevaci 2021 = Manuela Nevaci, *Romanian words of German origin (based on ALRR. Sinteză, vol. 1–3)*, în *Dialectologia et geolinguistica*, 29, p. 37–55.
- Petrovici, VA = Emil Petrovici, „Folklor din Valea Almăjului (Banat)”, extras din *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, 1935.
- Purdela Sitaru, Vasiliuță 2002 = Maria Purdela Sitaru, Livia Vasiliuță, *Cercetări etimologice (cu referire specială la împrumuturile de origine germană din limba română)*, „Etimologica” 14, București, Univers Enciclopedic.
- Pușcariu 1940 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”.
- Rocerici 1961 = Alexandra Roceric, *Elemente germane în limba română (pe baza ALR)*, în *Fonetica și dialectologie*, III, p. 177–190.
- Șerban 2000 = Gabriela Șerban, *Notă etimologică*, în *Limba română*, XLIX, 2, p. 343–346.
- Teaha 1973 = Teofil Teaha, *Termeni de origine germană în graiurile din Oltenia*, în *Fonetica și dialectologie*, VIII, p. 65–78.

B. Sigle

- ALR II, s.n. IV = *Atlasul lingvistic român* [II], sub direcția lui Emil Petrovici, serie nouă, vol. IV, București, Editura Academiei, 1965.
- ALRM II s.n. I = *Micul Atlas lingvistic român*, [II], sub direcția lui Emil Petrovici, serie nouă, vol. I, București, Editura Academiei, 1956.
- CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, partea I. *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-Aurel Candrea, București, Editura Cartea Românească, 1926.
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2001.
- Cihac, DE II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Vol. II. Éléments slaves, Magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe/Berlin, S. Calvary/București, Sotschek, 1879.
- DA = *Dicționarul limbii române*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea/Tipografia Ziarului Universul, 1913–1948.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998 ș. urm.
- DELR I, II₁, II₂ = *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I, Litera A–B, 2011, vol. II, partea I (*Ca – Cizmă*), 2015, vol. II, partea a II-a (*Clac – Cyborg*), 2018, București, Editura Academiei Române.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, acad. Ion Coteanu, acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă, București, Editura Academiei, 1965–2010.
- DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean*, vol. I–IV, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1988.
- Duden = <https://www.duden.de/>.
- ERSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*. Rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke. Collaborateur Valentin Putanec, Zagreb, 4 vol., 1971–1974.

- MCD = Romulus Todoran, *Material dialectal* II. *Graiul din Vâlcele (raionul Turda)*, în *Materiale și cercetări dialectale*, vol. I, București, Editura Academiei, 1960, p. 31–126.
- MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- NALR. Ban. II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, de Petru Neiescu (coord.), Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, vol. II, București, Editura Academiei Române, 1997.
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutul de Arte Grafice Presa Bună, Iași, 1939.
- SRR I–III = Mile Tomić, *Srpsko-rumunski rečnik / Dicționar sârb-român*, vol. 1–3, Temišvar, Savez Srba u Rumuniji 1998.
- TDRG₂ I–III = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band I–III, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1986–1989.
- TD–*Porțile de Fier* = Cornelia Coțuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”*, I. *Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei, 1973.
- TD–Ung. = *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, Editura Academiei Române, 2005.
- TEW = Lajos Tamás, *Etymologisch-Historisches Wörterbuch der Ungarischen Elemente im Rumänischen*, Haga, Mouton & Co, 1967.

GERMAN ELEMENTS IN ROMANIAN DIALECTAL VARIETIES SPOKEN IN SERBIAN BANAT

Abstract

In this article are described and analyzed some formal, lexical and semantic elements of German origin, recorded in the Romanian regional varieties from the Serbian Banat, during the dialectal investigations held in the area between 2007 and 2009. From the multitude of lexical items, only a few were selected and analyzed after a series of criteria following the domain to which they belong, their origin and the dialectal distribution on the Daco-Romanian territory, all of these aspects without being mutually exclusive.

The elements of German origin in Serbian Banat are found, with few exceptions, either only in the Romanian Banat, highlighting the existence of a linguistic continuum, regardless of political boundaries, or in larger or smaller regions in the northwestern Daco-Romanian area, a fact for which a multiple etymology has often been attributed to them in several lexicographical works.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
danarautu@yahoo.com

FORMAREA DIALECTELOR ROMÂNEȘTI¹

NICOLAE SARAMANDU

Problematika legată de *formarea dialectelor românești* apare mai întâi în lucrări de istoria limbii, care au precedat studiile mai ample de dialectologie (monografiile dialectale) și de geografie lingvistică. În *Introducere la Istoria limbii române*, vol. I. *Originile* (1901), Ovid Densusianu făcea această constatare: „Dialectologia română este încă la începuturile ei și va fi nevoie de mai multe generații de cercetători perseverenți pentru a se ajunge la stabilirea ariilor geografice ale diferitelor particularități ale limbii române” (Densusianu 1901/1961: 5). Cu această rezervă, autorul primei opere fundamentale privind istoria limbii române a prezentat originea dialectelor românești într-un mod care se regăsește, sub diverse variante, în lucrări ulterioare de istorie a limbii române. După o perioadă de conviețuire a populației romanizate într-un teritoriu situat pe ambele maluri ale Dunării – Dacia, Panonia de sud, Moesia Superioară și Inferioară –, la nord de „linia Jireček”, care delimita, în Peninsula balcanică, spațiul de influență latină la nord de spațiul de influență greacă la sud, strămoșii aromânilor, ai meglenoromânilor și ai istroromânilor s-au deplasat în actualele așezări începând cu secolul al X-lea („mărturia” cronicarului bizantin Kekaumenos), ordinea cronologică stabilindu-se pe baza gradului de asemănare a dialectelor românești sud-dunărene cu dacoromâna (de care istroromâna e cea mai apropiată, după care urmează meglenoromâna și aromâna). Gradul mai mare sau mai mic de asemănare se explică prin *durata perioadei de comunitate* în spațiul originar comun, adică prin **f a c t o r u l t i m p**. Trebuie să precizăm că acest scenariu a fost respins de istorici, care au luat în considerare, în ceea ce privește formarea limbii și a poporului român, toate teritoriile romanizate din nordul și din sudul Dunării unde se vorbesc în prezent dialectele românești.

În tratatul de *Istoria limbii române*, vol. II, 1969, al Academiei Române, cercetarea pornește, în ceea ce privește teritoriul de formare a limbii române, „de la latina târzie din regiunile dunărene” (p. 16); se amintește „separarea” aromânei de dacoromână (cf. p. 17), dar se renunță la detalierea fenomenului pe motiv că – în acord cu concepția de bază a lucrării – „fixarea unor granițe istorico-sociale pe întregul teritoriu din estul Imperiului roman pe care s-a vorbit limba latină nu este o operație realizabilă prin mijloace exclusiv lingvistice” (p. 17).

---

¹ This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

În 1910 Sextil Pușcariu publica amplul studiu *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, inclus în volumul omagial dedicat lui Wilhelm Meyer-Lübke, *Prinzipienfragen der romanischen Sprachwissenschaft* (Halle, 1910, p. 17–75), introducând în lingvistica românească conceptul de „română primitivă” (germ. *Urrumänisch*), preluat și încetățenit ulterior sub numele de *româna comună*, prin care autorul înțelegea „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de azi înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă” (Pușcariu 1910/1974: 58). Această unitate lingvistică implica o perioadă de conviețuire în comun, adică luarea în considerare – conform concepției tradiționale – a *criteriului temporal* în explicarea formării dialectelor românești. În perioada numită *româna comună* – care s-ar plasa între secolul al VI-lea, când se încheie perioada latinei vulgare și începe procesul de formare a limbilor romanice, și al X-lea, când are loc „deplasarea” aromânilor în actualele așezări – s-au produs toate schimbările comune dialectelor românești, dând caracterul unitar al limbii române.

Considerând „româna primitivă” ca o perioadă „când limba română exista ca dialect al limbii latine, iar nu ca limbă romanică aparte”, Al. Philippide se opunea predecesorilor, care „n-au voit să admită că fenomene comune tuturor dialectelor s-ar fi putut dezvolta aparte în fiecare dialect” (Philippide 1927: 233).

După perioada „românei primitive”, care a durat „aproximativ până la începutul secolului al VII-lea” (*ibidem*), s-au produs schimbări fonetice, pe baza cărora Al. Philippide a stabilit cele două *tipuri* dialectale în cadrul dacoromânei, numite *tipul moldovenesc* și *tipul muntenesc*:

[7] monoftongarea diftongului *ea* > *a*, când în silaba următoare se găsește vocala anterioară *e*: *leage* > *lége*, *feâte* > *fête*;

[28] monoftongarea diftongului *ea* > *a* și trecerea vocalei *a* la *ă* după consoane labiale când în silaba următoare nu se găsește o vocală anterioară (*e*, *i*): *feătă* > *fătă*, *mer* > *măr*;

[30] depalatalizarea consoanelor *š*, *ž*, ceea ce a determinat apariția schimbărilor *ea* > *a* (cf. [7]), *e* > *ă* (cf. [28]) și *i* > *î* după aceste consoane: *šade*, *šad*, *šī*; *služăște*, *služășc*, *žimblă*.

Prezentând aceste schimbări fonetice în cuvintele latinești *comisia* și *vesica*, Al. Philippide constată că ele au avut o cronologie diferită în cele două grupuri dialectale, moldovenesc și muntenesc. În graiurile de *tip moldovenesc* schimbările s-au produs astfel:

– lat. *camisia* > *cămășe* > *cămășe* > *cămășă*;

– lat. *vesica* > *beșică* > *beșică*.

În graiurile de *tip muntenesc* schimbările au avut loc după cum urmează:

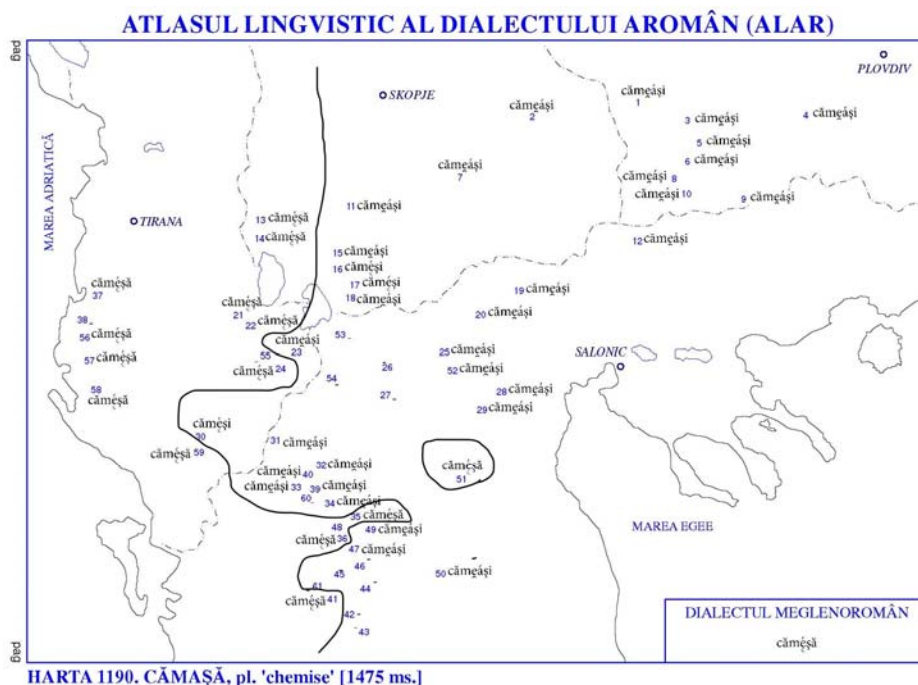
– lat. *camisia* > *cămășe* > *cămășă* > *cămășă* > *cămășe*

– lat. *vesica* > *beșică* > *beșică* > *bășică* > *bășică* (Philippide 1927: 18–21, 40–48).

„Pentru scurtare – spune Al. Philippide – am numit forma *cămășă* moldovenească și formele *cămășă*, *cămășe* muntenesti” (*op. cit.*: 47).

Al. Philippide și-a pus problema dacă cele două tipuri dialectale pot fi identificate în dialectele românești sud-dunărene, fără să ajungă la un rezultat concludent. Ulterior, Emanuel Vasiliu, care a preluat teoria lui Al. Philippide, a ajuns la concluzia că „istoromâna reprezintă un grup dialectal derivat din grupul moldovean” (Vasiliu 1968: 148) – mai exact, din „grupul de dialecte moldovenești cu rotacism” (*op. cit.*: 150) –, fără să se pronunțe în legătură cu celelalte două dialecte românești sud-dunărene.

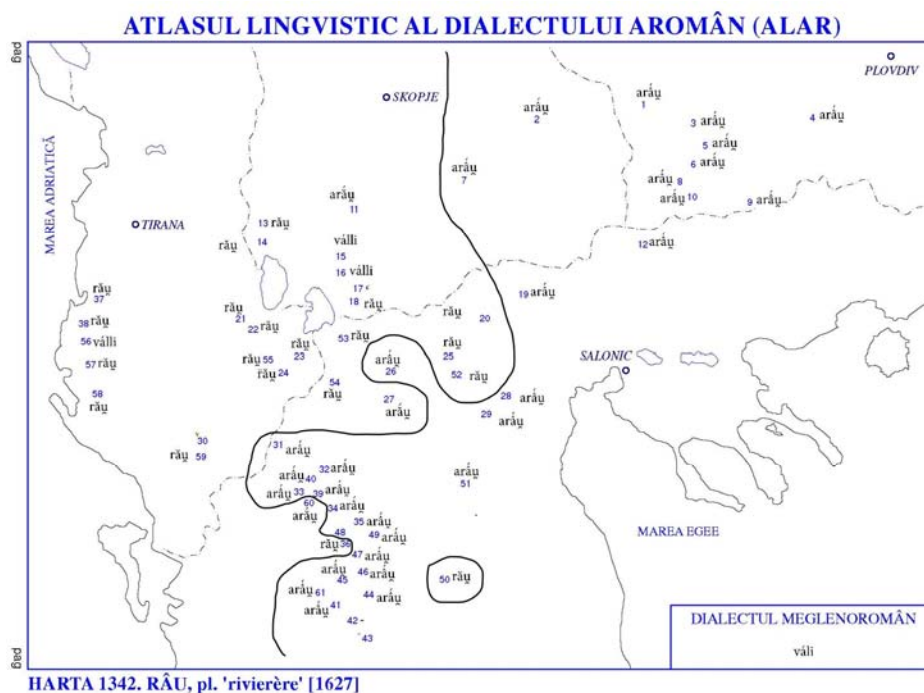
Am urmărit, la rândul nostru, schimbările fonetice în discuție la cuvintele *cămașă* și *bășică* pe baza exemplelor cuprinse în monografiile consacrate aromânei și meglenoromânei de Th. Capidan, ca și pe baza dicționarilor și a atlaselor lingvistice recente ale acestor dialecte și am ajuns la rezultatele pe care le prezentăm în continuare.

În graiurile pindean, grămostean, ca și în cel din localitățile Gopeș și Moloviște ale dialectului aromân – vorbite în Grecia, Bulgaria și R. Macedonia de Nord – sunt curente formele *cămășăși* (vezi harta CĂMAȘĂ; ALAR ms), *bișică*. Pentru aceste graiuri, în care cuvintele păstrează fonetismul din româna comună – perioadă premergătoare constituirii tipurilor dialectale moldovenesc și muntenesc –, nu se pune problema încadrării lor în vreunul din aceste două tipuri. În graiurile fărșerot și grabovean – vorbite în Albania, dar și în Grecia și R. Macedonia de Nord –, formele întâlnite sunt *cămășă*, *bișăcă*, la fel ca în graiurile de tip

moldovenesc. Deoarece în aceste graiuri nu există fonemul *î*, am asimilat arom. *bișcă* formei moldovenești *beșcă*².

Formele întâlnite în dialectul meglenoromân sunt *cămășă* (*cămășă*), *bișică* (*bișică*). *Bișică*, la fel ca arom. *bișică*, păstrează fonetismul din româna comună. Celelalte forme, *cămășă* (*cămășă*), *bișică*, prezintă modificări fonetice care le încadrează în graiurile de tip moldovenesc.

Am completat datele din expunerea de mai sus cu cele rezultate din luarea în considerare a denumirilor pentru cuvântul *râu* în dialectele românești sud-dunărene. În dialectul aromân există o delimitare clară între graiurile care au 7 vocale (grămostean, pindean), cu opoziția *ă/î* – *arău* 'râu', *arău* 'râu' – și graiurile cu 6 vocale (fărșerot, grabovean, Gopeș-Moloviște), unde această opoziție nu există, *rău* însemnând atât 'râu' cât și 'râu' (vezi harta RÂU; ALAR ms). În dialectul meglenoromân apare *rău* (U), *roŭ* (L', O), dar numai în toponime, termenul general atestat pentru 'râu' fiind *vale*. Meglenoromâna are un sistem vocalic cu 6 unități, necunoscând opoziția *ă/î*, la fel ca o parte a graiurilor aromânești, forma *rău* (*roŭ*) 'râu' continuându-se din româna comună. Este de presupus că *rău* 'râu' (< lat. *riuus*) a dispărut din cauza omonimiei cu *rău* 'râu'

² Pentru graiurile aromânei, vezi ALAR I: XV–XVI și 91 (harta B).

(< lat. *reus*), sensul 'râu' fiind preluat pretutindeni de *vale*. Același fenomen s-a petrecut în dialectul istroromân, unde nu mai există un continuator al lat. *riuus*, păstrându-se *rev* 'râu' (< lat. *reus*). Cu sensul 'râu' se folosesc cuvinte de origine slavă: *rica*, *potóc* (ALIstr, într. 53 *râu*). Chiar în aromână apare *văle* 'râu' în câteva localități din graiurile cu 6 vocale (două localități cu grai fărășerot din Albania și în localitățile Gopeș și Moloviște, care au și alte concordanțe cu dialectul meglenoromân).

Luarea în considerare a descendenților lat. *riuus* confirmă bipartiția dialectală a limbii române constatată pe baza formelor provenite din lat. *camisia*, *vesica*.

Dacă *bișică* și *cămășe* continuă formele din româna comună, *bișăcă* (*bișăcă*) și *cămășă* (*cămășă*) sunt forme care se încadrează în graiurile de tip *moldovenesc*. Numai în dialectul aromân – graiurile gramostean, pindean – s-a creat opoziția *ă/i* (*rău/râu*), ca în dacoromână, celelalte două dialecte românești sud-dunărene, meglenoromân și istroromân, rămânând, în această privință, la stadiul din româna comună.

Prezentăm, în continuare, particularități lingvistice din dialectele meglenoromân și istroromân, cu repartiția lor teritorială.

PARTICULARITĂȚI DIALECTALE ÎN MEGLENOROMÂNĂ

În dialectul meglenoromân se delimitează două unități dialectale, formate din: 1) localitățile L'umnița (L'), Óșin (O), Birislăv (B), Lúnđiń (Lu), care constituie *aria centrală*, și 2) localitățile Úmă (U) și Țărnaréca (Ț), aflate la periferia acestei arii, în nord (U), respectiv în sud (Ț).

Particularități fonetice

L', C, O, B, Lu	U, Ț
ó	ă

în cuvinte autohtone

<i>brøn</i>	<i>brăn</i> (ALDM, h. 1260. brâu)
-------------	-----------------------------------

în cuvinte de origine latină

<i>bitörn</i>	<i>bitrăn</i> (ALDM, h. 449. bătrân)
---------------	--------------------------------------

<i>cățól</i>	<i>cățăl</i> (ALDM, h. 840. cățel)
--------------	------------------------------------

<i>cõnt</i>	<i>căntu</i> (ALDM, h. 1421. citesc)
-------------	--------------------------------------

<i>grøn</i>	<i>grăn</i> (ALDM, h. 890. grâu)
-------------	----------------------------------

<i>mõnă</i>	<i>mănă</i> (ALDM, h. 266. mână)
-------------	----------------------------------

<i>rõmă</i>	<i>rămă</i> (ALDM, h. 822. [porcul] râmă)
-------------	---

<i>rușõni</i>	<i>rușini</i> (ALDM, h. 1574. rușine)
---------------	---------------------------------------

în cuvinte de origine slavă

gôscă   *găscă* (ALDM, h. 863. găscă)

oï	ă
<i>côïni</i>	<i>căni</i> (ALDM, h. 813. câine)
<i>môïni</i>	<i>măni</i> (ALDM, h. 1300. mâine; MSprA, h. 528)
<i>pôïni</i>	<i>păni</i> (ALDM, h. 1210. pâine)

afereza vocalei **a**

ud   *ávdu* (Ț)³ (ALDM, h. 81. aud)

Particularități lexicale

Pe baza unor cuvinte de origine latină (la care se adaugă brânză, din substrat), din lista care urmează, graiul din Țărnareca se delimitează de graiul din celelalte localități meglenoromâne – care se grupează cu dacoromâna –, făcând arie comună cu dialectul aromân.

Uneori, la graiul din Țărnareca se alătură cel din Umă (uneori, și din alte localități).

L', C, O, B, Lu, U	Ț
<i>ástăz</i>	<i>jáčuă</i> (ALDM, h. 1302. astăzi)
<i>bęat</i>	<i>ămbitát</i> (ALDM, h. 529. beat)
<i>brónză</i> (O, B, Lu)	<i>caș</i> (ALDM, h. 800. brânză) (L', C, U, Ț)
<i>dȃuȣȣ (dȃuȣȣ)</i>	<i>inğıț</i> (ALDM, h. 1345. douăzeci)
<i>flamúnd</i>	<i>gun</i> (MSprA, h. 227a. flămând)
<i>luminóre</i>	<i>țęără</i> (MSprA, h. 658. lumânare)
<i>nas</i>	<i>nári</i> (ALDM, h. 96. nas; MSprA, h. 658)
<i>rost</i>	<i>gúră</i> (O,Ț,U) (ALDM, h. 107. gură; MSprA, h. 156)
<i>rópă (rápă)</i>	<i>kátră</i> (MSprA, h. 600. piatră)
<i>sărúťă</i>	<i>bášă</i> (U, Ț) (MSprA, h. 246. sărută; cf. și DDMA ms, s.v.)
<i>țer</i>	<i>cáftu</i> (ALDM, h. 510. (eu) cer, vb.)
<i>țista</i>	<i>éstu</i> (ALDM, h. 1709. acesta)
<i>uįár</i>	<i>picurár</i> (ALDM, h. 817. cioban)

În localitățile Umă și Țărnareca s-au înregistrat cuvinte moștenite (din substrat, din latină), care au fost înlocuite cu împrumuturi slave în celelalte localități:

L', C, O, B, Lu	U, Ț
<i>úsnă</i>	<i>búză</i> (ALDM, h. 196. buză; MSprA, h. 157)

³ (Ț) = Particularitatea dialectală apare numai în Țărnareca.

<i>úbăv</i>	<i>mușát</i> (ALDM, h. 463. frumos)
<i>ubráz</i>	<i>fătă</i> (ALDM, h. 89. obraz)
<i>gnoĭ</i>	<i>proń</i> (ALDM, h. 395. puroi)

Uneori, cuvintele moștenite s-au păstrat numai în Țárnareca:

L', C, O, B, Lu, U Ț

<i>cluč</i>	<i>clěje</i> (ALDM, h. 618. lacăt)
<i>crong</i>	<i>cărpător</i> (ALDM, h. 864. fund pe care se răstoarnă mămăliga)
<i>gróbur</i> (pl.)	<i>murmînă</i> (pl.) (ALDM, h. 589. cimitir)
<i>pisóc</i>	<i>arínă</i> (ALDM, h. 1399. nisip)
<i>sirbés</i> (vb.)	<i>lucréđ</i> (ALDM, h. 961. lucrez)
<i>zăđúy</i>	<i>cărqári</i> (ALDM, h. 1327. zăduf)

În cazuri rare cuvântul moștenit din latină a fost înlocuit în localitățile Umă și Țárnareca cu un împrumut slav:

L', C, O, B, Lu U, Ț

<i>zqr</i>	<i>sirátcă</i> (ALDM, h. 814. zer)
------------	------------------------------------

De asemenea, foarte rar, apar în Țárnareca termeni împrumutați din slavă sau din greacă în locul celor moșteniți din latină (ori formați din cuvinte moștenite din latină)

L', C, O, B, Lu, U Ț

<i>árgĭ</i> (L'), <i>triușă</i>	<i>ubór</i> (< sl.) (ALDM, h. 612. curte)
<i>răzĭnt</i>	<i>asĭmi</i> (< gr.) (ALDM, h. 1585. argint)

Din expunerea de mai sus rezultă o repartitie diversificată a particularităților dialectale în localitățile meglenoromâne.

Prin *particularitățile fonetice*, graiul din localitățile Umă și Țárnareca – îndeosebi cel din Țárnareca – se apropie mai mult de dialectul aromân, în timp ce graiul din celelalte localități prezintă asemănări cu dialectul dacoromân (graiurile muntenești; cf. *cóĭni*, *móĭni*, *póĭni*).

Această constatare e confirmată de *particularitățile lexicale*, îndeosebi în ceea ce privește graiul din Țárnareca. Observăm o *bipartiție dialectală pe baza termenilor moșteniți din latină*, în cadrul căreia graiul din Țárnareca (uneori și cel din Umă) se alătură dialectului aromân, în timp ce graiul din celelalte localități face arie comună cu dialectul dacoromân. Poate fi vorba de o repartitie dialectală veche, având în vedere faptul că unii termeni din această ultimă categorie nu sunt atestați în dialectul aromân: *bęat*, *dqazqót*, *flamúnd*, *lumináre*, *sărút* (vb.)⁴.

⁴ Alții sunt atestați izolat: *rápă* (*arápă*); izolat și sub altă formă: *ațestu* (în localitatea Siracu din Pind). *Rost* apare, sub forma *aróstu*, îndeosebi cu sensul 'spațiu între firele urzelii (la războiul de țesut)'. Izolat, cu forme și sensuri neclare, e înregistrat *nas* (*načŭ*, *nařŭ*). Cf. DDA, s.v.

Termenii moșteniți din substrat: *búză* sau din latină: *făță, mușăt, proń* sunt atestați în Umă și Țárnareca, fiind înlocuiți în celelalte localități de cuvinte de origine slavă: *úsnă, ubráz, úbăv, gnoj*. Cel mai bine se păstrează cuvintele latinești în Țárnareca: *arínă, cărǎare, cărpătór, cléje, lucréd, murmínță* (pl.), în locul cărora apar împrumuturi slave în celelalte localități: *pisóc, zădúy, crong, cluč, sirbés, gróbur* (pl.). Sunt rare cazurile în care, în Țárnareca, cuvinte împrumutate din alte limbi le-au înlocuit pe cele de origine latină, păstrate în celelalte localități: *asími* (< gr.), *ubór* (< sl.), față de *răzint* ‘argint’, *árgi* (*triușă*) ‘curte’.

Palatalizarea labialelor în meglenoromână. Constatând că „în Țárnareca, avem toată seria labialelor alterată” (Capidan 1925: 125), în timp ce în celelalte localități palatalizarea se realizează în faze diferite sau nu apare, Th. Capidan consideră că fenomenul nu se putea produce pe teritoriul foarte redus în care se vorbește dialectul meglenoromân în prezent – unde graiul diferă de la o localitate la alta, deși ele sunt învecinate –, dar „aceasta [palatalizarea] n-ar fi fost cu neputință pentru vremea când meglenoromânii ocupau un teritoriu mai întins decât cel actual” (Capidan 1925: 127). Observația făcută de Th. Capidan cu privire la palatalizarea labialelor este valabilă și pentru alte particularități de grai care diferențiază vorbirea meglenoromânilor în actualele lor așezări.

Într-o contribuție recentă, Petar Atanasov a repartizat graiurile meglenoromânei – pe baza unor particularități fonetice, fonologice și din morfosintaxă – în două grupuri: grupul format de graiurile din localitățile Umă și Țárnareca, *cele mai îndepărtate una de alta*, și grupul alcătuit de graiurile din celelalte localități. În încheierea expunerii autorul se întreabă: „cum e posibilă apropierea între graiurile din Umă și Țárnareca, care stau la cele două extremități ale teritoriului unde se vorbește meglenoromâna? După câte știm, locuitorii din Umă astăzi nici n-au auzit de comuna Țárnareca și contacte între oamenii din aceste două comune n-au existat”⁵. Autorul nu dă un răspuns la întrebare. Noi considerăm – în acord cu explicația sugerată de Th. Capidan pentru palatalizarea labialelor – că asemănările / deosebirile de grai care se constată între localitățile meglenoromâne au apărut într-un spațiu mai larg, de unde vorbitorii dialectului le-au adus în actualele așezări.

Reamintim, în acest sens, opinia lui G. Weigand, care, constatând deosebirile de grai dintre localități situate în apropiere, într-un teritoriu restrâns, considera că meglenoromânii au venit în Meglen, *treptat, la date diferite*: „Este chiar probabil ca întreaga masă a vlahilor care trăiesc acum acolo [= în ținutul Caragiovei, Meglen] s-a strâns la un loc, treptat. Satele complet izolate, din partea de vest, ar fi cele mai vechi, după care au urmat satele din partea de est”⁶.

⁵ Atanasov 2011: 61. Cf. și Atanasov 2018: 81–100.

⁶ Weigand 1982: 55; cf. și Saramandu 1993: 156.

PARTICULARITĂȚI DIALECTALE ÎN ISTROROMÂNĂ

Câteva cuvinte moștenite (din substrat, din latină), evidențiază raportul dintre dialectul istroromân și celelalte dialecte ale limbii române.

dialectul istroromân	celelalte dialecte
<i>grésa</i> (<i>grésa</i>) (ALIstr, 1025. cute)	dr. (sud) <i>grésie</i> , ar. <i>grésă</i> , mr.: –
<i>kaš</i> (MALGI, h. 208. brânză)	ar, mr. (U, L', C, Ț) <i>caș</i> , dr. <i>brânză</i> , mr. (O, B, Lu) <i>bronză</i> , ar. (fărș.) <i>caș brând¹¹</i>
<i>fôle</i> (ALIstr, într. 1297. burduf)	dr. (Banat), ar., mr. <i>fôale</i>
<i>nęa</i> (MALGI, h. 156. zăpadă)	dr. (Banat), ar., mr. <i>neăuă</i>
<i>négru</i> (MALGI, h. 239. negru)	dr., mr. <i>negru</i> , dr. (dial.), ar. <i>laj</i>
<i>seküre</i> (MALGI, h. 121. secure)	dr., mr. <i>secüre</i> , ar.: –
<i>zi</i> [neart.] (MALGI, h. 188. zi)	dr. <i>zi</i> ; ar., mr. <i>ziuă</i>

Rezultă din expunerea de mai sus că, în ceea ce privește termenii latinești, dialectul istroromân concordă cel mai mult cu dialectul dacoromân (îndeosebi graiurile vestice), după care urmează dialectul meglenoromân și apoi cel aromân: dr. (Banat), ar., mr. *fôale*; dr. (Banat) *nęa*, ar., mr. *neăuă*; dr., ir. *négru*, *secüre*; dr. *zi* [neart.], ar., mr. *ziuă*.

În privința cuvintelor autohtone, concordanțele se stabilesc altfel. În dialectul istroromân s-a păstrat *grésa* (*grésa*), ca în dacoromână (graiurile sudice) și în aromână (câteva localități din Albania, cf. ALAR ms, h. 786. cute), dar nu e atestat *brânză*, păstrat în dacoromână și, parțial, în dialectele meglenoromân și aromân: mr. (O, B, Lu) *bronză* (ALDM, h. 800. brânză), ar. *caș brând¹¹* (Beala de Sus, grai fărșerot, cf. ALAR ms, h. 638. brânză). Uneori, cuvântul autohton s-a păstrat în graiul din sud, fiind înlocuit în graiul din Jaiän cu un împrumut din croată:

Jaiän	sud
<i>pátka</i>	<i>róca</i> [= roța] (ALIstr, 771. rață); dr. <i>rářă</i>
<i>lájna</i>	<i>bálega</i> (ALIstr, 1437. balegă); dr., ar., mr. <i>bálegă</i>

Concordanțe cu dialectul meglenoromân: ir. *trúša*, (*trúše*) 'curte' (MALGI, h. 62. curte; ALIstr, 1083. curte), mr. (C, O, B, Lu, U) *triușă* (ALDM, h. 612. curte)⁷. În cele două dialecte, lat. *petra* nu s-a păstrat, cu sensul 'piatră' folosindu-se lat. *ripa* > *rópă*, ir. *árpa* (MALGI, h. 168. piatră).

Prezentăm, în continuare, particularități lexicale prin care se delimitează, în cadrul istroromânei, graiul din Jaiän (nord) de graiul din celelalte localități (sud).

Delimitare pe baza unor cuvinte de *origine latină*:

⁷ Pentru interesul pe care îl prezintă în stabilirea concordanțelor interdialectale, menționăm faptul că forma *triușă* se întâlnește în graiul dacoromân din Timoc (Serbia) (informație primită de la Anemarie Marinković).

Jeian	sud
<i>făce</i>	<i>năște</i> ⁸ (AListr, 408. naște)
<i>pēna</i>	<i>foʹ (fōʹla), frunza</i> (MALGI, h. 102. frunză, AListr, 1726. frunza copacului)

gʹindura gʹinda (gʹindē) (AListr, 1776 b. ghindă)

Cuvintele de origine latină se păstrează mai bine în graiul din Jeian, fiind înlocuite în localitățile din sud de împrumuturi din croată (rareori din italiană):

Jeian	sud
<i>albire</i>	<i>čélica</i> (AListr, 1565. albină)
<i>clag</i>	<i>sirene</i> (MALGI, h. 210. cheag; AListr, 1500. cheag)
<i>fērăce</i>	<i>păprut</i> (AListr, 1801. ferigă)
<i>fōle</i>	<i>tărbuh</i> (MALGI, h. 12. burtă; AListr, 239a. burtă)
<i>frâsir</i>	<i>jésen</i> (AListr, 1756. frasin)
<i>gōăbiru (găbir)</i>	<i>žut, žuto</i> (MALGI, h. 240. galben; AListr, 309. galben)
<i>lur</i>	<i>ponedilak</i> (MALGI, h. 231. luni)
<i>nunț</i>	<i>pirn, svéča</i> (MALGI, h. 134. nuntă; AListr, 462. alai de nuntă)
<i>orz</i>	<i>jěčmik</i> (AListr, 1155. orz)
<i>spik</i>	<i>klās</i> (AListr, 1128. spic)
<i>tuómna</i>	<i>pozimak</i> (MALGI, h. 163. toamnă; AListr, 356. toamnă)
<i>urs</i>	<i>medvid</i> (MALGI, h. 71. urs)
<i>urzika</i>	<i>kopriva</i> (AListr, 1878. urzică)
<i>viner</i>	<i>pétak</i> (MALGI, h. 235. vineri)
<i>kódru</i>	<i>bjóska (bóske)</i> (< it.) (MALGI, h. 170. pădure; AListr, 74. pădure)

Există și exemple din care rezultă că termenii latini se păstrează în graiul din sud, fiind înlocuiți în graiul din Jeian de împrumuturi din croată:

<i>déset</i>	<i>zěáce</i> (MALGI, h. 253. zece)
<i>dúše</i>	<i>súflet (dúša)</i> (AListr, 106. suflet)
<i>kobila</i>	<i>jăpe</i> (AListr, 1517. iapă)
<i>kopés</i> (1 sg.)	<i>sápu</i> (AListr, 993 a. a săpa)
<i>tanək</i>	<i>subcire</i> (AListr, 321. subțire)
<i>zélen</i>	<i>vérdē (zélen)</i> (MALGI, h. 243. verde)

Expunerea de mai sus confirmă observația făcută de autorul *Atlasului lingvistic istroromân*, Goran Filipi, anume că „graiurile meridionale sunt, de regulă, mai deschise la inovații, în timp ce graiul din Jeian este mai conservator, menținând un număr major de forme vechi: *cuvintă* ‘a vorbi’ în Jeian, *ganēj* în sud; *anceleže* în Jeian, *razumí, kapi* în sud” (AListr: 48). Autorul constată, totodată, că „cele două grupuri nu au contacte între ele” și că „după configurația geografică a zonei, așa trebuie să fi fost de la început” (loc. cit.). Asta înseamnă că, la fel ca în

⁸ Alături de *năște* apare și *rodí*, de origine slavă.

cazul meglenoromânei, unele diferențe de grai în istroromână nu au apărut în teritoriul actual, ci au fost aduse de vorbitori la stabilirea în Istria.

BIBLIOGRAFIE

- ALAR I, II = Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul I, București, Editura Academiei Române, 2014 (editor: Manuela Nevaci); Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul II, Editura Academiei Române, București, 2020.
- ALAR ms = Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, ms.
- ALDM I–III = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân (ALDM)*, București, I, 2008; II, 2013; III, 2015.
- ALIstr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas/ Atlasul lingvistic istroromân/ Atlante linguistico istroromano*, Pola, 2002 (Kazala / Indico / Indici, Pola, 2002).
- Atanasov 2011 = Petar Atanasov, *Repartiția graiurilor meglenoromâne*, în *Omagiu Saramandu*, București, 2011, p. 57–62.
- Atanasov 2018 = Petar Atanasov, *Locul dialectului meglenoromân în limba română*, în *Poglavlja iz romanske filologije. U čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. rođendanu*, Zagreb, 2018, p. 81–101.
- Capidan 1925 b = Th. Capidan, *Meglenoromâni*, I. *Istoria și graiul lor*, București, 1925.
- MALGI – Radu Flora, *Mic atlas al graiurilor istroromâne*, București, 2003.
- Densusianu 1901 / 1961 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tome premier, *Les origines*, Paris, 1901 (citată după ediția în limba română, Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I. *Originile*, București, 1961).
- ILR I, II = *Istoria limbii române*, vol. I, redactor responsabil Al. Graur, București, 1965; vol. II, redactor responsabil I. Coteanu, București, 1969.
- Pușcariu 1910/1974 = Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, Halle, 1910 (citată după Pușcariu 1974, p. 57–101).
- Saramandu 1983 = Nicolae Saramandu, „Genealogic” și „tipologic”. *Puncte de vedere privind formarea dialectelor românești*, în *Materiale și cercetări dialectale*, Cluj-Napoca, II, 1983, p. 234–245 (citată după Saramandu 2004, p. 217–222).
- Philippide 1925, 1927 = Al. Philippide, *Originea Românilor*, Iași, I, 1925; II, 1927.
- Weigand 1892 = Gustav Weigand, *Vlaho-Meglen*, Leipzig, 1892.

FORMATION OF THE ROMANIAN DIALECTS

Abstract

The common Romanian is placed between the VI century (when the period of vulgar Latin ends and the period of formation of the Romance languages begins) and the X-th century (when the “movement” of the Aromanians in the south of the Danube takes place). During this period, all the changes common to the Romanian dialects took place, giving the unitary character of the Romanian language.

The chronological order was established based on the degree of similarity of the south-Danubian Romanian dialects with Daco-Romanian:

1. the Aromanians were the first which left from the common territory;
2. Megleno-Romanians were the second;
3. The Istro-Romanians, whose dialect is the closest to the Daco-Romanian, were the last which left the common original territory.

The greater or lesser degree of similarity between dialects is explained by the length of the community period in the common original territory, meaning by the factor *TIME*.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5

NOTES ON SOME DIRECTIONAL ADVERBS IN MODERN IRISH

SEOSAMH WATSON

1. Compass-based adverbs of location and of directional movement play a fundamental part in discourse and narrative in Irish. A speaker travelling from one Irish-speaking area to another needs rapidly to orientate him- or herself geographically in order to interact ‘correctly’ with the inhabitants of the second region. The contrast with English speech will become immediately obvious from the following examples:

chuaigh sí siar chun na trá bhí mé thiar ar an trá

WENT SHE WESTWARD TO THE BEACH; WAS I WEST ON THE BEACH

‘she went west to the beach’

‘I was west on the beach’

In a standard English version of such sentences the equivalent adverb in either case would be simply ‘over’, i.e. ‘over to’ ~ ‘over on’. In certain instances in Modern Irish (henceforth ModIr.) speech a location can be carefully specified, as demonstrated by the following instance:

bhí fear ina chónaí síos soir amach fã Leitir Ceanainn

WAS MAN IN-HIS LIVING NORTHWARDS EASTWARDS OUTWARDS AROUND LETTERKENNY

‘a man was living away over by Letterkenny’

In this case, because the exact location of the home of the man in question is unknown, adverbs of motion, with initial *s*,- rather than of location with initial *th*- (see further below for a discussion of this opposition), are used to indicate uncertainty in regard to the location.

2. In the Irish language a number of such directional adverbs, both the compass-based ones and others very similar, are expressed – and also contrasted within their set – using morphology, rather than, as in the case of English and numerous other languages, by use of ancillary prepositions, e.g. ‘the west’ ~ ‘in/ to/ from the west’. In view of the unusual nature of this feature a brief account of its origins and development in Irish, along with reference, where appropriate, to the closely related Scottish Gaelic language (henceforth ScG.), may prove useful from a typological point of view.

3. In the first place, it should be noted that the earliest speakers of Irish oriented themselves towards the rising sun, so that east was considered to be ‘before’, or ‘in front’, while the western cardinal compass point was viewed as being ‘after’ or ‘behind’. This interpretation gave rise to two sets of adverbials based on the prepositions *air* ‘on/ before’ and *iar* ‘after’ respectively, forms which find parallels, as will be seen, in non-compass-based adverbials as well. Both prepositions possessed conjugational sets of personal pronominal forms in the early language, cf. Old Irish (henceforth OIr.) *air* (*er, ir* etc): *airium/ erum* ‘before/ for me’, etc; *iar-*, *iarm-*: *iarmu* ‘after you’, etc. Apart from petrified forms and archaising constructions, the second preposition, *iar*, has been lost in the modern spoken language, where the preposition and its pronominal forms have generally been conflated with MIr. *ar* (earlier *air*). As the terms in Irish for the compass points SOUTH and NORTH are not derived in the same manner as those for EAST and WEST they will be discussed separately.

4. In the case of EAST and WEST, we note in either case the existence, from the OIr. period onwards, of a series of three parallel adverbial forms indicating respectively (i) location; (ii) movement away; and (iii) movement towards. The ModIr. forms in question, as noted below, are:

thoir in the EAST   *anoir*   from the EAST   *soir* towards   the EAST

thiar in the WEST   *aniar* away from the WEST   *siar* towards   the WEST

It is believed that in the first series of these forms the preposition involved derives from a Celtic preposition **pare/*pari*, (cf. Greek *περι, παρὰ*, *LELA: A-38–39*), while the second is based on a corresponding Celtic preposition with the significance ‘behind’, cf. Greek *ἐπι* (*GOI 305–06, 497–99, 516; Buck 870–872*).

5. The prefixed *th-*, indicating location, represents original *t-*, here having undergone ‘independent’ initial morphophonemic lenition of *t-* to *th-*, as commonly in the case of prepositions and various adverbials in Irish. The prefixed *t-* in the forms in question, it has been proposed, derives from an adverbial form *t-* related to IE demonstrative **to*, but unconnected with the OIr. pre-verb **to* or, indeed, the simple preposition *do* (< **to*).

The etymology of prefixed *an-* (*LELA: A70–71*), indicating movement away, has not been securely established, but in view of the adverbial nature of the other two prefixes in the series it would seem likely that one has to do here also with an original adverbial form. Forms with the adverbial prefixation in *s-*, indicative of movement towards, are believed to have been deictic in origin (*LELA: S1*) and may be related to Ir. *ins* ‘in, into’, cf. Greek *ἐν*.

6. Terms for SOUTH and NORTH, on the other hand, have not been created through the augmentation of prepositional forms. While the basis of the set representing SOUTH appears to derive from the adjective *deas*, signifying ‘right (hand side)’,

OIr. *dess* (LELA: D-61–62), cf. Greek δεξιός, Latin *dexter* (Buck 1949: 864–865), that of the corresponding term for NORTH, *tuath*, has not yielded a satisfactory etymology, cf. OIr. 2 *tuath* (LELA: T-164–165). The fact that both terms can be used as simple prepositions may indicate that we have to do originally with substantival forms in each case. It has been proposed that *tuath*, having initially indicated ‘good fortune’, may have come to indicate ‘ill luck’, with perhaps propitiatory or apotropaic motivation. Certainly in folk belief NORTH has traditionally been considered an unlucky direction, with sorceresses termed *Ultach*, signifying that they were believed to come from *Ulaidh* ‘Ulster’, the northern province of Ireland, cf. *bean Ultach* ‘witch, cruel woman’ (IED: 1297), as well as the adjective derived from *tuath* and referring to that region, namely *tuaisceartach* which, as well as its geographical significance also indicates ‘sinister, awkward, rude, troublesome, uncivilised’ (IED: 1264). The term *deas*, indicating ‘right hand side’ and also, as previously noted, ‘SOUTH’, on the other hand, also signified what is ‘correct’, ‘fitting’ – and, therefore, ‘pleasant’ (LELA: D-61–62). Indeed, there exists in parallel a pair of adjectival terms which explain the lucky and unlucky methods for undertaking ritual procedures, such as circumambulating a venerated well, namely *deiseal* ‘sunwise’, i.e. circling clockwise, and *tuathal* for ‘widdershins’ or an anticlockwise circuit. In the modern language *deas* continues to signal positive connotations: in addition to signifying ‘south’ and ‘(to) the right (hand side)’, the word also carries the sense of ‘nice, attractive’ in ModIr. and, in ScG, ‘ready, complete(d)’.

ModIr. terms for SOUTH and NORTH respectively are:

theas in the SOUTH *aneas* from the SOUTH *ó dheas* towards the SOUTH
thuaidh in the NORTH *aduaidh*¹ from the NORTH *ó thuaidh* towards the NORTH

7. It will be observed that we have to do here with not with one, but two, base-forms, viz. *deas* and *teas*, with the latter term having arisen from the former, as is generally believed, by analogy with initial *t-* in *tiar* ‘west’ and *teas* ‘south’, and, more especially, with *tuaidh* ‘north’. Notable also in the case of this particular set of adverbials is the absence of a form in prefixed *s-* indicating ‘motion towards’. Within the set in question the notion is completed in the modern language by use of the preposition *ó* which generally signals ‘from’. Though the element in question is so written in ModIr. another preposition may originally have been involved, as indicated by forms in the earlier language, viz. *fa-des*, *fa-thúaid* (GOI: 511–513).

8. At this stage it will be appropriate to refer to two further instances involving the same threefold patterning just described, namely those depicting UP and DOWN; and THERE and HERE, respectively. The first pairing is of particular

¹ *ad-* in this case derives from initial *an-* through the action of morphophonemic initial mutation on a following historical *t-*. The mutational system in question exists in various forms in the modern Celtic languages.

interest, since the terms in question, as well as some of their ancillary forms, also commonly represent NORTH and SOUTH, instead of, or alongside, the set examined in 6. and 7. The adverbs discussed below have been created on base-forms *uas-* and *íos-* signifying ‘upper’ and ‘lower’ respectively and these, like *air* and *iar*, correspond to a pair of simple prepositions in OIr., each likewise possessing, in the early language, a conjugated suite of personal pronominal forms, viz. *íssum* ‘underneath me’ etc (*GOI*: 522). *úasum* ‘above me’, etc (*GOI*: 527). In the formation of the adverbial forms under discussion the morphs *th-*, *an-* and

s- are again utilised to signal direction/ location. The ModIr. terms for UP and DOWN are as follows:

thuas UP (location) *anuas* from UP *suas* towards UP (upwards)
thíos DOWN (location) *aníos* DOWN *síos* towards DOWN (downwards)

9. The final set to be examined here has been based on what were in origin probably adverbial forms signifying THERE and HERE, namely *all-* and *onn*.

The ModIr. terms in question are:

thall THERE (location) *anall* from THERE *annonn*² towards THERE
abhus/ anseo HERE (location) *annonn* from HERE *anall* towards HERE

As will be seen, a complete set of forms corresponding to those noted in the other series already presented, does not exist in this case – perhaps for obvious reasons in that ‘movement towards HERE’ is generally indistinguishable from ‘movement from THERE’. A full set is, however, recorded for the early period of the language, though without all forms having been created according to the *t(h)-, an-, s-* formula. A form in initial *s-*, namely *sund* (*sun*), *sunda* did, however, form part of an earlier trio of forms signifying ‘here (location)’, to wit:

sund/ sunda ‘here (location) *il-le* ‘to here’ *de-šiu* ‘from here’

The form *sund*, we learn, may also have signified ‘to HERE (hither) – which is significant in view of its initial *s-*. While *il-le* ‘to here’ alone of these three adverbs survives in ModIr. *i leith* as an isolated adverbial meaning ‘hither’, as in the phrase *gabh i leith!* ‘come here!’, this particular three-fold contrast has been lost in the modern language, where its role has been subsumed in the set *annonn, anall, abhus, anseo*. The prepositional origin of many of these forms should be noted in passing: while OIr. *il-le* ‘into [this] place’ and ModIr. *abhos* (earlier *ibhfos*) ‘in (at) rest’ and *an* (earlier *ann*)*seo* in it (i.e. ‘this place’) involve the preposition *i(n)* ‘in, into’, the obsolete form *de-šiu* ‘from this place’ employs *de/ di* ‘from’ in combination with a demonstrative *s-* form.

² For these forms see *GOI*: 500, where Thurneysen suggests that OIr. *inn-onn* (ModIr. *annonn*) ‘thither’ appears to derive from **inn-oll* with *-o-* retained, i.e. meaning ‘from there’, rather than ‘from here’.

10. We note en passant also the existence in the earlier language of the system in question in the case of another word, namely *echta(i)r* ‘outside’, viz. *s-echta(i)r* ‘to the outside’ ~ *an-echta(i)r* ‘from the outside’. Terms deriving from the former survive vestigially in the modern language, as e.g. the adjective *seachtr-ach*, meaning ‘external’ in ModIr. and ScG.

Affixation

11. We may also note that numerous of the forms discussed thus far are capable in ModIr. or ScG. of receiving suffixes, or have done so in previous periods of the language, e.g. *anall-ód* ‘of yore’ (see 25.). Further instances, often with little additional semantic import are: *síos-ana* ‘downwards, as follows’, *anuas-ana* ‘from up above’, *anall-ana*, *anall-ain* ‘from beyond’, *suas-ain* ‘upwards’, *siar-ainn* (*IED* s.v. ‘afterwards, in the sequel’) and ScG *siaraich* ‘westwards’.

12. A development which has occurred in ScG but not, apparently, in Irish has been the derivation of a number of verbs from *siar* ‘[going] westwards’, with the sense of ‘declining, languishing. e.g. *siar-aich*, *siar-ainn-ich*, *siar-an-aich* (*GED* q.v.). Presumably the indication is of a person, animal or object moving away in a direction which was going out of reach. In these cases the ScG. meaning corresponds more to the ModIr. use of *siar* etc meaning ‘behind’.

13. Through the addition of an imperative verbal ending such forms may also be converted into verbal imperatives such as *siaraigí!* ‘make (pl.) for the west!’; *síosaigí!* ‘travel (pl.) downwards!’; and *suas-aigí!* ‘travel (pl.) upwards!’; as is the case with other adverbs of motion, as *amach-aigí!* ‘[go (pl)] out[wards]!’.

14. The base-forms *iar-*, *oir-*, *tuath-* and *deas-* are themselves found as prefixes, but as this area is not fundamental to our discussion, a brief account only will suffice. The usage in question generally occurs in place-names, particularly in the case of *iar-* ‘west’ and *oir-* ‘east’, examples of which include *iargcúil* ‘remote area’, *iarfhlaith* ‘hereditary lord’, *iarthar* ‘remnant’, *Iarairne* ‘western Aran’, *Iarchonnachta* ‘western Connacht [province]’, *Oirghialla* (earlier *Air-*) ‘eastern hostage [region]’, *Oirmhumhain* ‘eastern Munster [province]’, *Tuathmhumhain* ‘northern Munster [province]’, *Deasmhumhain* ‘southern Munster [province]’, *tuaisceart* ‘northern half (of a country)’, *deisceart* ‘southern half (of a country)’, *oirdeisceart* ‘southeastern part (of a country)’. While such usage is generally, eschewed nowadays in favour of formulations such as *Cóiré Thuaidh* ‘North Korea’ and *Cóiré Theas* ‘South Korea’, *iar-* and *oir-*, however, are still employed in modern usage, cf. *An Iar-Ghearmáin* ‘West Germany’, *An Oir-Ghearmáin* ‘East Germany’. Since *iar-* also possesses the fundamental sense of ‘behind’ it is also used in compounds where the meaning ‘previous’ is required, e.g. *iar-chathaoirleach* ‘former chairperson’, *iar-uachtarán* ‘former president’, *iar-mhír* ‘enclitic particle’. In ScG. *iar-* may also signify ‘vice-’ or ‘deputy’ (Cox 2017: 370), e.g. *iar-cheann-suidhe* ‘vice-president’, on the basis, presumably, that such an individual/ object is in reserve (i.e. to the rear).

15. Numerous new related forms may be created through the attachment of prefixes or suffixes to the basic stressed element of the forms in *th-*, *an-*, *s-* discussed here. Constraints of space permit only discussion of one important instance of each type of affixation. The first of these consists of compounds in *las-*, of which there seems to be evidence only in ModIr. As a prelude to the discussion we may mention first the existence in the earlier language of forms compounded with *alla(e)-* ‘yonder’, a form already referred to (see 9.) in our discussion of adverbials relating to HERE ~ THERE.

These are the relevant forms noted from Early and Early Modern Irish, cf. eDil s.v. *alla(e)*:

allathiar, cf. ModIr. *thiar* ‘WEST (location)’, *allaniar*, cf. ModIr. *aniar* ‘from WEST’, *allasiar*, cf. ModIr. *siar* ‘to WEST’

allathair, cf. ModIr. *thoir* ‘EAST (location)’, *allanair*, cf. ModIr. *anoir* ‘from EAST’

allathess, cf. ModIr. *theas* ‘SOUTH (location)’, *allandess*, cf. ModIr. *andear* ‘from SOUTH’

allathúaid, cf. ModIr. *thuaidh* ‘in the NORTH’

allathiss ‘in the lower area’, cf. ModIr. *thíos*, *allanís* ‘from the lower area’, cf. ModIr. *aníos*

allathall, cf. ModIr. *thall* ‘THERE (location)’, *allanall*, cf. ModIr. *anall* ‘from THERE’ *allaboss*, cf. ModIr. *abhos* ‘HERE (location)’

allamaig, cf. ModIr. *amuigh* ‘OUT (location)’, *allastigh*, cf. ModIr. *istigh* ‘IN (location)’.

Of the above only one form, namely *allamuigh*, appears to have survived into ModIr. as an adjective/ adverb signifying ‘out of doors, out in the open’, e.g. *obair allamuigh* ‘fieldwork (research)’. The CNG (q.v.) corpus would indicate that this class of adverbial seems to have fallen out of use in the 17th century, whereas members of the following set, those in *la(s)-* were in common use by the 18th century.

16. The *la(s)-* category, on which the main focus here is, shows the following inventory as demonstrated in the literature and complemented by data from the various dialects:

lastoir, *lastuaidh*, *lastuas*, *lastall*, *lasmuigh*, *laistigh*, *laistíos* *laistiar* *laisteas*, *lasbhus* (*leath* ‘sbhfus IED: 646) agus *lasnairde* (*leath* ‘s [i]n airde)³.

Although members of this class are known from literary sources from the 17th century onwards, they appear to be unknown in the dialects of the modern language in the northern half of the country – as also in ScG. (For examples from

³ See 19. re. *airde* ‘height’ used elsewhere with similar force.

the southern Irish dialects see *LASID* I item no. 946 at the various atlas points.) It is of interest to note that some dialects represented in this latter collection show forms with palatal initial *l-* while in others the form is non-palatal, with instances of the latter in the majority. These adverbials are generally understood to have originated as ‘loose’ compounds created with OIr *leth*, ModIr. *leath* ‘side, part, place’, e.g. *leith amuich* ‘outside’, *leath istigh (de)* ‘inside (of)’, with forms in unhistorical, *-s-* such as *lastall*, *laisteas*, *las-/ leasamuigh*, *las-/ leastuaidh* etc having arisen by analogy with *laistigh*. OIr *leth* itself is connected with the simple preposition *la*, of which forms in both palatal and non-palatal initial exist. The question arises, then, do the forms in non-palatal initial in modern dialects reflect an original of the latter quality in OIr., or have they been influenced by other forms, such as the series in *all-* (see above 12.) as suggested by Dinneen in *IED*, q.v.

17. Dealing next with the area of suffixation, one notable case may be examined, to wit *-tar*, *-thar* (< early **-tero* *GOI*: 170), This substantival termination, signifying ‘space, region, territory’ is also found in combination with many of the same stems highlighted above, significantly a number to which *t-*, *an-* and *s-* can be prefixed. The following may be cited as examples: *iarthar* ‘western region’; *oirthear* ‘eastern region’; *íochtar* (cf. *íos-*) ‘lower/ northern part’; and *uachtar* (cf. *uas-*) ‘upper/ southern part’. The form *alltar* is also known from OIr., signifying ‘the world beyond, i.e. the next life’ which stands in contradistinction to *centar* (cf. OIr. preposition *cen* originally meaning ‘on this side of’ *GOI*: 501) ‘this mortal realm’. Both *tuaisceart* ‘northern area’, referred to above (6.,14.), and *oirthear* survive as elements in placenames, cf. *Inis Tuaiscirt* ‘northern isle’ and *Inis Oirthir* ‘eastern isle’ in Co. Donegal and also, derived from the latter form, *Inis Oírr* in Co. Galway’s Aran Islands. An interesting item of the Irish lexicon should be mentioned at this stage, namely, *anóirthear* ‘tomorrow’, cf. OIr. *airther* ‘ce qui est devant, façade’, which consists of the preposition *air* plus ‘ancien suffixe *-tero*’ (*LELA*: A-49).

Scottish gaelic

18. The Scottish Gaelic system, though generally similar, may be viewed as somewhat simplified by comparison with the ModIr. system. The following, Cox (2017: 384–85), presents a ready summary of the primary compass directions in ScG.:

Terms for EAST and WEST respectively which, it will be seen, are all based on the *an-* (‘from’) forms, supplemented by the use of ancillary prepositions (*in*)s ‘in’, *do* ‘to’ and *bho* (= ModIr. *ó*) ‘from’:

<i>san ear</i>	in the EAST	<i>bhon ear</i>	from the EAST	<i>don ear</i>	towards the EAST
<i>san iar</i>	in the WEST	<i>bhon iar</i>	from the WEST	<i>don iar</i>	towards the WEST

The inherited form *sear* (< *soir*), originally signifying ‘towards the EAST’, still survives in idiomatic expressions. It is found with the meaning ‘in/of the EAST’ in some placenames, e.g. *Baile Sear* ‘east town’.

19. Terms for SOUTH and NORTH respectively, likewise involve the use of ancillary prepositions (*in*) *s* ‘to’ and *bho* ‘from’.

an deas in the SOUTH *bho dheas* from the SOUTH *a deas* towards the SOUTH
san tuath in the NORTH *bho thuath* from the NORTH *a tuath* towards the NORTH

The lack of an expected initial consonantal mutation after *a* in *a deas*, *a tuath* indicates that this prefix is not the same as the its homonym *a*, the commonly occurring reduced form of *do* ‘to’; the alternative formulation *mu dheas*, *mu thuath* may indicate that we have to do here with some reflex of OIr preposition *imb*, *imb* ‘about’ (*GOI*: 516–18). Generally similar to the ModIr terms, the ScG adverbs expressing THERE and HERE respectively are:

thall THERE (location) *a-nall* from THERE *a-nonn* towards THERE
abhuis/an seo HERE (location) *a-nunn/a-null* from HERE *anal* towards HERE

20. In the case of the Scottish Gaelic terms for UP and DOWN, respectively, the orthographical initial *sh-* has arisen analogically from *s-* of *sìos*, *suas*.

shuas UP (location) *a-nuas* from UP *suas* towards UP (upwards)
shìos DOWN (location) *a-nuas* DOWN *sìos* towards DOWN (downwards)

The form *a-nuas*, moreover has been generalised to indicate motion ‘from UP’, as well as ‘from DOWN’. As noted in dialect studies, cf. McDonald (1972: 305), following the disappearance of the form *a-nìos*, ‘*a-nuas* [is] used for both UP and DOWN’, in a reference to dialects in the southern part of Scotland’s Western Isles, as well as the language of areas in Nova Scotia, Canada, settled by the descendants of colonists from this part of Gaelic Scotland.

21. In the case of ScG. dialects in the Eastern Highlands, cf. Dorian (1978: 109), Watson (forthcoming: s.v. *shìos*, *shuas*, *sìos*, *suas*), however, where westward travel meant movement upwards towards the neighbouring mountains, *suas*, *shuas* have come to refer to the WEST, while *sìos*, *shìos* signify EAST. Dwelly (*GED*: 845) notes how this has affected the local English dialect of E. Ross-shire in connection with which he cites the following examples: ‘go east to the kitchen; go west to the byre’. The same source indicates that in W. Ross-shire, where the nearby mountains lie to the east the opposite is the case, with *shuas*, *suas* signifying ‘east’ and *shìos*, *sìos* ‘west’⁴.

The following paradigm, which is also familiar from some West Highland dialects of ScG., has evolved to substitute for *s(h)uas*, *a-nuas* and *s(h)ìos*, *a-nìos* with reference to motion and location UP and DOWN:

uthard UP (location) *a-bhàn* from UP *an-àirde* towards UP (upwards)

⁴ Though this claim is not substantiated by Wentworth (2003: s.v. east; west) in his comprehensive lexicon of the area’s speech where *sìos*, *shìos* and *suas*, *shuas* signify ‘north’ and ‘south’ respectively. The same source also indicates how the ‘curvature of the coastline’ may affect how direction and location are perceived and, therefore, expressed.

a-stàn DOWN (location) *an-àirde* from DOWN *a-bhàn* towards DOWN (downwards)

Both *uthard* and *an-àirde* involve location and movement by reference to *àrd* ‘high’ and *àirde* ‘high’ and ‘height’ respectively, while *a-stàn* and *a-bhàn* employ the same concepts with regard to *fàna* ‘slope’, cf. the Welsh terms for UP *i fynydd*, literally ‘to [the] mountain’ and DOWN *i lawr* ‘to [the] ground’.

Analogy

22. As might be expected, this whole area has proved a fruitful field for analogical development. We have already noted that *deas*, by analogy with *túaidh* etc, gave rise at an early stage to *teas*, while *anonn* has, under the influence of *thall* and *anall* evolved to *anull* in some ScG. dialects; a further striking example in southern dialects of ModIr. has been the development of an *s-* initial form in the *anonn* ~ *anall* category, namely *sall* (*IED* q.v.) ‘towards THERE’, in place of *anonn*.

23. One major factor involved in the production of innovative terms through the workings of analogy has been the opposition of palatalised vs non-palatalised syllable initial consonants, e.g. *sìos* /ʃ/ ~ *suas* /s/, *aniar* /ɲ/ ~ *anoir* /ɲ/. An instance of an innovation which has gained widespread currency is the evolution to the palatalised syllable-initial consonants *s-/ʃ/* in *soir* ‘towards EAST’ and *(a)n-* /ɲ/ in *anoir* ‘from EAST. This has affected not only northern dialects of ModIr., where the orthography remains unchanged, but also ScG., where it is represented by spellings such as *sear* and *an ear* respectively. There are also sporadic instances of a similarly motivated innovation dialectally, e.g. in a variety of northwestern ModIr. *suas*, *anuas* appear with syllabic initial consonants /ʃ/ and /ɲ/ respectively, while in certain dialects of northeastern ScG., Dorian (1978: 109), Watson (forthcoming s.v.), palatalised initial in *sìos* has been replaced by non-palatalised /s/.

24. Another source of analogical change, this time marking ScG. dialects in particular, has been the particle preceding the stressed element in these adverbials, namely *a*, as in *a tuath*, *a deas* and, since forms in *an-* with historical syllabic initial vowel like *aniar*, *anuas*, *anall* are now perceived as consisting of *a-* with following initial nasal, these also, no doubt, contributed to analogical development within the category as a whole. Other contributory factors would have been the paradigm of IN ~ OUT in ModIr. and ScG., viz. *a-steach* ‘motion in(to)’, *a-stigh* ‘location in(side)’, *a-mach* ‘motion out (of)’, *a-muigh* ‘location out(side)’. (These forms are clearly based on the preposition *ins* ‘in’ and early forms of, respectively, *teach/ tigh* ‘house’ and *magh* ‘field’). The preposition in question has been the source of numerous other adverbs – more numerous in ScG. than in ModIr. – which are today perceived as contained initial *a-*, viz. ModIr., ScG.: *a-stír* ‘to land/shore’, *a-stoiche* ‘by night’, ScG. *a-stearrach* ‘in spring’, *a-stamhradh* ‘in summer’ *a-stoghar* ‘in autumn, ModIr. *as-ló* ‘by day’. In consequence of this extensive scenario with its potential to influence analogical change we note that in western

mainland ScG. dialects the pair *suas* motion UP and *sìos* motion DOWN has been substituted by *a-suas* and *a-sìos* respectively.

TEMPORAL AND METAPHORICAL USAGE

25. As well as conveying spatial information, many of the adverbs discussed here are also employed with temporal meaning, e.g. *bhí sé anonn i mblianta* ‘he was on ([gone] over) in years’, *le míonna anuas* ‘for months now ([coming] down)’, *leis na céadta bliain anall* ‘for centuries now ([come] over)’, *san aimsir anall-ód* ‘in [the] time of yore ([coming] from yonder)’, *siar amach san oíche* ‘well on (westward outward) in the night’, *i bhfad siar* ‘long ago (westward)’, *ó seo suas* ‘from this time forth (upward)’. It will be observed that the adverbs used in each of these examples are directional, indicating motion or, in some cases, uncertainty of time. Naturally, terms employed within areal/ directional semantic ranges undergo metaphorical development in many languages, cf. in English ‘the project has gone south/ west’ (failed), ‘an estimate north (in excess) of €10,000’. Here ModIr. is no exception, with the set *siar*, *thiar*, *aniar* being particularly exploited because it has acquired the meaning ‘(to, from/) back’, as in *ól siar é!* ‘drink it up (westward)!’ *tá mála aniar air* ‘he has a bag on behind ([attached] from the west)’. An extremely familiar example in this regard is the following:

<i>tháinig</i>	<i>sé</i>	<i>aniar-</i>	<i>aduidh</i> ⁵	<i>orm</i>
CAME	HE	FROM [THE] WEST-	FROM [THE] NORTH	UPON-ME

‘he took me unawares’ (literally: ‘he came upon me from the northwest’)

26. The range of metaphorical usage in the case of the *siar*, *thiar*, *aniar* set may be gauged from the following examples: *cad é an siar is aniar atá agat?* ‘what uncertainty (westwards and from the west) have you?’, *chugam aniar thú!* ‘bravo! (to me from the west you [came])’, *dhearbhaigh sé siar is soir air* ‘he swore black and blue (from west and from east) against him’, *cuirfear an cruinniú siar* ‘the meeting will be postponed (put westward)’, *tá mé fágtha siar* ‘I have been left in the lurch (westward)’, *siar síos díom a ghaibh a chuid cainte* ‘his talk had no effect on me (went downward [and] eastward from me)’, *bain siar asat!* ‘restrain (take westwards out of) yourself!’, *beidh sé thiar ort* ‘you will be disappointed (it will be [left] west upon you)’, *ag dul i ndonacht siar* ‘getting worse all the time ([going]) westwards’, *ag dul i bhfeabhas siar* ‘getting better all the time ([going]) westwards’, and *sa deireadh thiar thall* ‘finally after all (going westwards beyond)’. Some of these instances, such as the final one, demonstrate combinations with another adverbial of similar import. Further examples of metaphorical usage include the following:

⁵ As can be seen from this instance the various adverbial forms under discussion here can be combined to signify northwest, southeast etc in relation to wind direction, and to express more minutely compass directions such as northeast by north. This area is, however, generally beyond the scope of the present study.

- (a) *ní ligfeadh sé siar air féin é*
 NOT WOULD-LET HE WESTWARDS ON-HIM SELF IT
 ‘he wouldn’t reproach himself about it’
- (b) *baineadh siar asam*
 WAS-TAKEN WESTWARDS OUT-OF-ME [IT] ‘I was taken aback’
- (c) *tá na ba siar sa bhainne*
 ARE THE COWS WESTWARDS IN-THE MILK ‘the cows are deficient in milk’
- (d) *beidh thiar orainn*
 WILL-BE [IT] WEST ON-US ‘we’ll be defeated’
- (e) *go dtiocfadh thiar aniar*
 TILL WOULD-COME [THE] WEST FROM-WEST ‘till the end of time’.

27. As can be seen from the range and variety of these examples the availability of this additional range of compass-based adverbials for metaphorical purposes provides an added dimension of expression to the language not only in everyday speech but also in the literature, and one which was fully exploited.

Figure 1: Map of Ireland showing Provinces.

REFERENCES

- Buck, C.D. 1949. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: University of Chicago.
- Cox, R.A.V. 2017. *Geàrr-ghràmar na Gàidhlig*. Ceann Drochaid: Clann Tuirc.
- Dorian, N.C. 1978. *East Sutherland Gaelic: the Dialect of Brora, Golspie and Embo Fishing Communities*. Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies.
- GED: Dwelly, E. (1901–11 [1977]). *The Illustrated Gaelic-English Dictionary*. Glasgow: Gairm Publications.
- GOI: Thurneysen, E.R. 1975. *A Grammar of Old Irish*. Dublin: Institute for Advanced Studies.
- IED: Dinneen, P.S. 1927. *An Irish-English Dictionary*. Dublin: The Educational Company of Ireland.
- LASID: Wagner, H. 1958–69. *Linguistic Atlas and Survey of Irish Dialects* vols 1–4 (vol. 4 with Ó Baoill, C.).
- LELA: Vendryes, J., Bachallary, É. et al. 1959–96. *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*. Dublin: Institute for Advanced Studies. vols 1–7 (in progress).
- McDonald, A. (ed. Campbell J.L.) 1958 [1972]. *Gaelic Words and Expressions from South Uist and Eriskay, collected by Fr. Allan McDonald of Eriskay (1859–1905)*. Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies.
- Watson, S. (forthcoming). *Easter Ross Gaelic: Lexicon and Texts with Brief Phonology*. Dublin: Dublin Institute for Advanced Studies.
- Wentworth, R. 2003. *Gaelic Words and Phrases from Wester Ross/ Faclan is Abairtean à Ros an Iar*. Inverness: Clàr.
- CD-ROM AND WEBSITE
- CNG. 2004. *Corpas na Gaeilge 1600–1882: the Irish Language Corpus* CD-ROM. Dublin: Royal Irish Academy.
- eDIL: www.dil.ie *Electronic Dictionary of the Irish Language*.

NOTES ON SOME DIRECTIONAL ADVERBS IN MODERN IRISH

Abstract

Discussed in this paper are the origins, evolution and analogical development of a series of adverbial forms in Irish, with reference where appropriate to Scottish Gaelic. Relating primarily to major compass points, these forms constitute interconnected morphological sets which have been created through prefixation of s-, t-, and an- to prepositions or nouns in order to indicate motion or location.

University College Dublin
Belfield, Dublin 4, Irlanda

TEXTE DIALECTALE

Culese și transcrie de MANUELA NEVACI

Textele fac parte din proiectul ATLAS SOCIOLINGVISTIC AL AROMÂNEI ȘI TEXTE DIALECTALE AROMÂNE din planul de lucru al Institutului de Lingvistică al Academiei Române. Lucrarea urmărește studiul contactului între graiurile aromânei și limbile oficiale ale țărilor în care aromânii trăiesc, analiza gradului de păstrare a graiului matern în funcție de vârstă și generație, rolul școlii în comunitățile în care se studiază aromâna ca un curs opțional, rolul urbanizării. Statutul, aria geografică și socială a aromânei vorbite de diferite generații, precum și caracteristica ansamblului lexicului selectat sunt cele mai importante probleme ce urmează să fie descrise în această lucrare. Atlasul va fi însoțit de un corpus de texte dialectale de la comunitățile aromânești din România, Albania, R. Macedonia, Grecia.

Textele au fost culese în localitatea Poiana, județul Constanța și aparțin graiului fărșerot-șopan al dialectului aromân.

NASTRADÍN NINGA MÚRŨ

un^l om^l unoără avđă că Nastradín arădi lúmea //ș-el^l / nu pistipseá /
ș-cum ĩ șómu / neási teas-lŭ-arădá ș-pi el^l / s-veádă cum lŭ-arădi //când^l intră tu
hoára ațeá / află un^l ómu ndupărăt^l di mur^l //ș-lu ntribă ómu caĭ șideá ndupărăt^l
di mur^l /

„– nu știi ĩu sta Nastradín?” //ómu-lĭ l đási /

– „míni hĭu Nastradín” //

– „avđăĭ c-arăđ lúmea ș-viń^l s-mĭ-arăđ ș-míni” //

– „nu pot^l” / đási Nastradín / „că nu-am^l cárteș cu míni” //

– „du-ti /la-u” / đási ómu / „ș-míni va te-aștéptu_auá” //

– „nu pot^l / că țăn^l múru_ățĭst s-nu cáđă //ómu đási/

- „dú-ti că va-l^l țin^l míni pănă s-γín tíni” / ș-Nastradín fuđí ndrept^l la cafínéi //nâscănt ǒamiíni cai trâteá di tahíná / lu viđură pănă seára ndupărăt^l di mur^l // un^l dit^l ǒamiín lu ntreábă /
- „bre / ǒáspi / ti ved^l di tahíná aúá //cai ț-íásti^l cai mólu?”//ǒáspili lâ đási /
- „mea, țin^l múru ațíst^l s-nu cădá //că neási Nastradín s-adúcă cárteá, s-me-arădá ș-míni / cum l-arádi ș-alánt” // ș-ǒamiíni^l l-đásirâ /
- „ti arădeári vrea^l ma mári ca aístă, că Nastradín i la cafínéi ș-făți muabéti cu al^l” //

NASTRADIN Ș-HICA

- Nastradín lu-aclimárâ la nâ númtâ //s-adunárâ ǒáspițâl^l tuț / ma Nastradín nínga nu vineá //și ntreábă núnu/
- „câte Nastradín nu víni? ia vidéț cai i lúcuru!”// neásiră únâ paréi di fićóri //Nastradín șideá cu đǒára tu ubór^l //đǒára irá ahăt di mári / anvártitâ /că fićór^l i își fáțirâ apuríia //ș-lu ntreábă Nastradín căte nu víni la númtâ // Nastradín lâ đási că nu-ári cu ț s-áducă đǒára / că-^l ahăt di mári că va únâ caróțá te-a s-u adúcă // fićór^l s-turârâ la númtâ ș-âl^l đásirâ a núnu^l/
- „đási Nastradín s-pitrét únâ caróțá te-a s-adúcă đǒára” // neásirâ ncârcărâ đǒára ș-u adúsiirâ la númtâ //dúpâ ț ģucârâ tútâ noápteá cáthi un aduțéá dhǒára cai adúsi la númtâ //tóra / víni aráda ș-al^l Nastradín //tútâ lúmea de-ávrighra adástá s-veádâ ț adúsi Nastradín //tuț tíni^l di disfățeáđǒára dit^l cářâli cai íră anvártitâ //disfă / disfă / cându aġumsírâ / ț-s vádâ: únâ hícă // ș-atúmțea ntribárâ ǒamiíni^l/
- „óre / Nastradíne /đási / te-ațístâ nâ țânúși únâ noápte ntreágâ?”// Nastradín lâ đási /
- „âma nu u vreț?” //u^l / u bágâ-ngúră ș-u mácă //

NASTRADINE, AZÂ CHEARI LUMEA

- Tíni^l di dit^l hǒarâ s-adunárâ tuț s-lu arădá Nastradín //Nastradín aveá un nel mánár^l / ț-l purtá dúpâ el^l //ț-s minduirâ el^l sâ-l đăcâ / – ț-l vre^l nélu, căázâ șe-așékári lúmea // Nastradín lâ đási /
- ț sâ-l fac^l, súflit íásti ș-el^l // fićór^l đásirâ/

– s-ul tâlém ca s-ul friđém ș-așé lúmea kári //lu tăl'earâ e! / apreásirâ fôcu //
 Nastradín friđeá nélu ș-ficórl'i s-alâcsirâ țea s-șoácâtoța //când! fu nélu étim / fript
 / Nastradín l'-aclimă s-măcă tuț di nel! //e! / tóra / haráu mári câ lu arășirâ
 //Nastradín arâdeá di-s lișiná de-arăș! //ma când! vînirâ la Nastradín la nel! / un!
 alâgá páltu / alt! alâgá pantalónęa /alt! alâgá pâpúțili ș-nu țe-aflá acó Țu li bâgără
 //ș-lu ntreábâ Nastradín /

-Țu sănt! strănili a noastri //

Nastradín li đási / li băgâi nfoc //Ți li vreț strănili //nu đásit! că ázâ kári lúme
 a // ș-fuđirâ ficórl'i ș-fără s-măcă nel, ș-fără străni ș-arăși di Nastradín //

[Γ'oryu al! Nivác!, 84 ani, Poiana, Constanța]

Institutul de Lingvistică
 „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
 București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

DIALECTELE ROMÂNEȘTI DIN NORDUL ȘI DIN SUDUL DUNĂRII ÎN CONTEXT EUROPEAN [RoDIAL] (ALDRO)¹

MANUELA NEVACI, NICOLAE SARAMANDU, CARMEN-IRINA FLOAREA,
SILVIU-IOAN BEJINARIU, MARINELA BOTA, FRANCISCO CONSTANTIN, FLORIN IFTENE

În proiectul nostru ne propunem să cercetăm asemănările dialectelor românești nord- și sud-dunărene (dacoromân, aromân, meglenoromân, istroromân) vorbite în România, R. Moldova, Ucraina, Serbia, Ungaria, Albania, Bulgaria, R. Macedonia de Nord, Grecia, Croația. Cercetarea noastră se bazează pe bibliografia de specialitate, chestionarul din *Atlas linguarum Europae* (ALE), arhiva dialectală ALE a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, pentru a face o comparație cu dialectele europene. În acest fel, sunt evidențiate concordanțele cu limbile și dialectele romanice, dar și cu limbile și dialectele balcanice, cu alte limbi europene. Scopul este de a evidenția romanitatea și unitatea limbii române în context european. De asemenea, izoglozele onomasiologice, semasiologice și motivaționale trasate pe teritoriul limbii române și pe teritoriul în care se vorbesc limbile balcanice demonstrează un substrat lingvistic comun. Operațiunile de digitalizare sunt necesare. Rezultatul: un volum academic, cu descrierea dialectelor românești vorbite în nordul Dunării (pe teritoriul României și în jurul granițelor) și în sudul Dunării, însoțit de hărți lingvistice digitalizate (toate dialectele românești fiind reprezentate pe aceeași hartă – atlasul ALDRO). Rețeaua de anchetă: pentru dacoromână, 96 de puncte din rețeaua ALE (77 în România; 18 în R. Moldova și Ucraina; 1 în Serbia), la care se adaugă 22 de puncte pentru noi cercetări de teren, efectuate în cadrul proiectului RoDIAL (în România, Ungaria, Serbia, Bulgaria); pentru dialectele românești sud-dunărene: 22 de puncte pentru noi cercetări de teren, efectuate în cadrul proiectului RoDIAL în România, Bulgaria, R. Macedonia de Nord, Grecia, Albania, Croația.

În cadrul proiectului estimăm realizarea de hărți lingvistice (în format electronic) pentru următoarele câmpuri semantice: corpul omenesc și bolile lui; gradele de rudenie; cultivarea plantelor; păstorit, creșterea animalelor; fenomene meteorologice. Hărțile rezultate în urma cercetărilor de teren făcute de noi vor fi digitalizate; datele dialectale culese pentru cele 500 de chestiuni vor fi incluse

---

¹ This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project noPN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

Într-o bază de date, în vederea realizării unor comentarii lingvistice pentru o descriere complexă a dialectelor românești nord și sud-dunărene. Vom folosi în cercetarea de teren, Chestionarul *Atlas linguarum Europae*, pentru a face comparația la nivel european. În același timp, vom folosi metode și tehnici moderne de investigație: echipamente audio-video, software IT pentru a genera automat hărțile lingvistice. Datele și hărțile procesate automat (hărți lingvistice digitalizate, date dialectale colectate informatizate) vor fi disponibile pe site.

Prezentăm, în continuare, planșele cu material lingvistic necartografiat, scrise parțial, conform primei etape de lucru (77 de localități cu dialect dacoromân), planșe digitalizate cu programul informatic realizat de CS II dr. Silviu-Ioan Bejinariu. Materialul dialectal a fost transcris cu ajutorul programului de către membrii echipei.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Institutul de Informatică Teoretică al Academiei Române
Str. T. Codrescu, nr. 2, Iași

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

<p>A FLUIERA 'siffler' 487</p> <p>II. flūjeră: 001, 003, 005, 008, 017⁺ șūjeră, 020 - 024, 026 - 035, 037, 038⁺ șūjeră, 041, 042, 044, 046 - 055, 059, 061, 063 - 077. șūjeră: 006, 007, 009 - 016, 018, 019, 025, 036, 039, 040, 043, 045, 056, 057, 060, 062. fișcură: 002, 004.</p>	<p>măsa de douășpe: 067, 068, 072, 076.</p> <p>ANUL TRECUT 'l'an dernier' 541</p> <p>II. : 001⁺ an, 021⁺ an, 042⁺ an, 043⁺ an, 044⁺ an, 045⁺ an. an: 005, 010, 062. în čela an: 014, 022. anțăr: 020. cu un an în urmă: 019.</p>
<p>A SPUNE 'dire' 478</p> <p>II. spūne: 001 - 014, 015⁺ zice, 016⁺ zice, 017, 018, 019⁺ zice, 020 - 037, 038⁺ zice, 039, 040⁺ zice, 041 - 077.</p>	<p>Aprinde 'allumer (le feu)' 424</p> <p>II. aprinde: 003, 005, 006⁺ ațîță, 007 - 009, 012, 014, 016 - 018, 022, 025⁺ ațîță, 026⁺ ațîță, 027⁺ ațîță, 029 - 031, 032⁺ făce fōcu, 033 - 040, 042 - 045, 047 - 051, 053, 055, 057⁺ ațîță, 058 - 061, 063 - 077. aprinde fōcu: 001, 010, 011⁺ făce fōcu, 013⁺ făce fōcu, 015, 019⁺ făce fōcu, 020⁺ dă foc, 041, 052, 056, 062. ațîță fōcu: 002⁺ aprinde fōcu, 021. făce fōcu: 023⁺ ațîță fōcu, 046, 054. ațîță: 024⁺ făce fōcu, 004. ațîță fōcu: 028.</p>
<p>A tăia (cu fierăstrăul) 'scier' 367</p> <p>II. tăje: 001, 002⁺ firezgăză, 003⁺ firezgăză, 005 - 007, 008⁺ firezgăză, 009 - 013, 015 - 024, 025⁺ cūrmă, 026 - 051, 053, 055, 056⁺ scurtegăză, 057 - 062, 066 - 068, 069⁺ scurtegăză, 070 - 075, 077. čuntegăză: 004⁺ tăje. cūrmă: 063⁺ tăje, 064⁺ tăje, 014. retegăză: 065⁺ cūrmă, 076. scurtegăză: 052, 054.</p>	<p>ASEARĂ 'hier-soir' 526</p> <p>II. așgără: 002 - 009, 010⁺ jer¹ șgără, 011 - 014, 039, 041 - 053, 055, 056, 058, 061, 062, 064 - 066, 068, 072, 069 - 071, 075 - 077, 017, 020 - 035. jer¹ șgără: 016⁺ așgără, 018, 019, 036⁺ așgără, 038, 040⁺ așgără, 001, 015, 057, 059, 060, 063, 067, 073, 074. jer¹ spre șgără: 054⁺ așgără.</p>
<p>Albie 'le petrin' 354</p> <p>II. covătă: 001, 003, 005 - 012, 013⁺ ligăan, 014, 015⁺ kersin, 017, 019⁺ trqăcă, 021, 025, 027, 030, 032 - 038, 040, 052, 056 - 061, 026. trqăcă: 039, 022, 028, 031, 042⁺ șuván, 046, 048, 050, 053⁺ mōldă, 055. covățică: 016, 018⁺ trqăcă. ălbije: 002, 023. căpistère: 054, 064 - 070, 072, 073, 076, 077. copăje: 020, 024⁺ trqăcă, 041, 044⁺ trqăcă, 049, 051, 071, 074. mōldă: 029⁺ trqăcă. postávă: 004, 045, 047, 063, 075. șuván: 043, 062⁺ căr' l'ță.</p>	<p>ASTĂZI 'aujourd'hui' 527</p> <p>II. ástáz: 001⁺ az¹, 002 - 011, 015⁺ az¹, 020 - 027, 030, 032, 034, 035⁺ az¹, 036⁺ az¹, 041 - 048, 051, 052, 054⁺ az¹, 057⁺ az¹, 058, 059, 061 - 064, 066, 069, 071, 072⁺ az¹, 073⁺ az¹, 075, 076, 014⁺ az¹. az¹: 013⁺ ástáz¹, 029⁺ ástáz¹, 033⁺ ástáz¹, 039⁺ ástáz¹, 012, 016 - 019, 028, 031, 037, 038, 040, 049, 050, 053, 055, 056, 060, 065, 067, 068, 070, 074, 077.</p>
<p>Amiază 'le déjeuner' 218</p> <p>II. amjáză: 012 - 015, 019, 020, 022, 027 - 029, 031 - 036, 038, 040, 047 - 053, 059 - 061, 063 - 065, 066⁺ prinz, 075, 077. prinz: 056⁺ amjáză, 043, 044, 054, 055, 057. amjázáj: 025, 026, 030, 041, 042⁺ prinz, 045, 046⁺ prinz, 074. mjázáză: 002, 003, 007, 024. mjáză: 004, 018, 021, 039. mjázáj: 005. namjézj: 058, 069 - 071. prinz: 062. prinzu märe: 016, 073. mincäre de prinz: 001, 017, 037. gustäre: 006, 008 - 011, 023.</p>	<p>Barză <i>"la cigogne"</i> 117</p> <p>II. bärzä: 012, 026⁺ cocostirc, 029⁺ cocostirc, 031⁺ cocostirc, 032⁺ cocostirc, 034⁺ cocostirc, 035, 037, 045⁺ bärduș, 048 - 052, 054, 055⁺ cocostirc, 056, 057⁺ cocostirc, 058 - 061, 064 - 077. barz: 047⁺ bärzqăjcă. bärdăș: 063⁺ bärdășă. cocostirc: 001 - 011, 013 - 025, 027, 028, 030, 033, 036, 038 - 041, 043, 044, 046, 062. stîlc: 042. cocobärzä: 053.</p>

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

<p>Bătrân 'le vieillard' 211</p> <p>II. bătrîn: 001⁺ moșneag, 002 - 006, 007⁺ moș, 008 - 010, 014⁺</p> <p>moșneag, 015⁺ moșneag, 016, 017⁺ moșneag, 018⁺ moșneag, 019⁺ moșneag, 021 - 027, 029, 030⁺ moș, 031⁺ moș, 032 - 034, 036⁺ moșneag, 037, 038⁺ moșneag, 040, 047⁺ moșneag, 049 - 052, 054, 055⁺ unkeș, 056 - 059, 063 - 071, 074 - 077.</p> <p>moș: 020, 028, 041 - 046, 048, 053, 060 - 062, 073, 072.</p> <p>moșneag: 012, 013, 035, 039.</p> <p>unkêș: 011.</p> <p>: 078.</p>	<p>câp: 035.</p> <p>capu: 002, 006 - 008, 024 - 026, 028, 040, 058.</p>
<p>Berbec 'beller' 320</p> <p>II. berbêc: 001 - 004, 013, 017 - 019, 022, 024, 025, 027, 028, 031 - 033, 036⁺ berbêc, 037 - 042, 043⁺ arête, 044, 046⁺ arête, 048, 050, 052 - 061, 062⁺ arête, 065 - 077.</p> <p>berbêc: 005 - 012, 014 - 016, 020, 021, 023, 026, 029, 030, 034, 035, 045, 047, 049, 051, 064, 063.</p>	<p>Cărăre 'le sentier' 442</p> <p>II. cărăre: 001, 003, 005 - 009, 011 - 016, 017⁺ potecă, 018, 019, 027, 028⁺ potecu, 029 - 032, 033⁺ calărûșă, 035⁺ cărărûșă, 036 - 040, 048⁺ potecă, 053⁺ potecă, 054, 056 - 060, 063⁺ potecă, 067, 070, 071, 072⁺ potecă, 073, 074⁺ potecă, 075⁺ poteciă, 076, 077⁺ potecă.</p> <p>căle: 046⁺ cărăre, poteciă, 021, 022, 024 - 026, 044, 050⁺ plaj, 055⁺ poteciă.</p> <p>calăre: 020, 041.</p> <p>cărăre d'alogă: 010.</p> <p>căle gelogă: 002.</p> <p>calicută: 023.</p> <p>potecă: 047, 049, 051, 052, 061, 064 - 066, 068, 069.</p> <p>poteciă: 042, 043, 045, 062.</p> <p>drum ușor: 034.</p> <p>drum d'alog: 004.</p>
<p>Bolnav 'malade' 205</p> <p>II. bolnāv: 001, 014 - 019, 020⁺ beteg, 034, 036 - 040, 042⁺ beteg, 047, 049, 051, 052, 054, 055⁺ beteg, 056 - 061, 063 - 066, 072 - 077.</p> <p>beteg: 025⁺ bolnāv, 002 - 006, 008 - 013, 021 - 024, 026 - 033, 035, 041, 043 - 046, 048, 050, 053, 062, 067 - 071.</p> <p>colikêș: 007.</p>	<p>Cărută 'le char' 445</p> <p>II. car: 001⁺ cărută, 002⁺ cocije, 003, 004⁺ cărută, cocije, 005, 006, 008 - 012, 014⁺ cărută, 015, 016⁺ cărută, 017⁺ cărută, 021⁺ cocije, 022⁺ cōse, 023⁺ cōse, 024 - 035, 039, 042 - 046, 048, 050, 053, 055, 062.</p> <p>cărută: 013⁺ car, 019⁺ car, 037⁺ car, 040⁺ car, 007, 018⁺ cotigărj, 020⁺ cocije, 036, 038, 041, 047, 049, 051, 052, 054, 056, 057⁺ goșu, 058 - 061, 063 - 075, 077.</p>
<p>Burtă <i>"le ventre"</i> 179</p> <p>II. burtă: 003⁺ pîntece, 030⁺ pîntece, 040⁺ burtân, 047, 049, 052, 054 - 061, 063, 065, 068 - 070, 072 - 077.</p> <p>pîntece: 016⁺ burtă, 019⁺ burtă, 032⁺ burtă, 037⁺ burtă, 064⁺ burtă, 071⁺ burtă, 001, 002⁺ dōbă, 004⁺ dōbă, 005 - 015, 017, 018, 029, 033 - 036, 038, 039, 051, 066.</p> <p>fyăle: 025⁺ burtă, 026⁺ burtă, 042⁺ burtă, 043⁺ burtă, 053⁺ burtă, 062⁺ burtă, 020 - 024, 027, 028, 031, 041, 044 - 046, 048, 050.</p> <p>burtân: 067.</p>	<p>Chel <i>"chauve"</i> 147</p> <p>II. pelêg: 020, 023.</p> <p>kîlûg: 040.</p> <p>cōpoș: 035.</p> <p>copōș: 003.</p> <p>: 005⁺ copōș, 010⁺ copōș, 053⁺ cu lūnă.</p> <p>gol pā capu: 024.</p> <p>dubd'it pe capu: 007.</p> <p>cu lūnă: 004, 021.</p>
<p>Buză <i>"la lèvre"</i> 157</p> <p>II. buză: 001 - 077.</p>	<p>Cină 'le dîner' 220</p> <p>II. cînă: 002 - 013, 020 - 035, 037, 041 - 048, 050 - 055, 060, 062 - 066, 074 - 077.</p> <p>mîncăre de șgără: 001, 014 - 019, 036, 038 - 040, 049, 056 - 059, 061, 067 - 073.</p>
<p>Cap <i>"tête"</i> 145</p> <p>II. cap: 001, 003 - 005, 009 - 023, 027, 029 - 034, 036 - 039, 041 - 057, 059 - 077.</p>	<p>Cioban 'berger' 335</p> <p>II. păcurăr: 002 - 004, 005⁺ cōbān, 006 - 009, 010⁺ cōbān, păstōr, 011⁺ cōbān, 012, 020 - 022, 023⁺ cōbān, 024, 027⁺ cōbān, 028⁺ cōbān, 029, 030, 031⁺ cōbān, 032, 033, 041 - 046,</p>

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

048 ⁺ ȓobán, 062. ȓobán: 001, 013 - 019, 025, 026, 034 - 039, 047, 049 - 053, 054 ⁺ pástór, 055, 056, 058, 060, 061, 063 - 071, 072 ⁺ pástór, 073 - 077. mocán: 059 ⁺ ȓobán, 040, 057.	074, 076, 077. úngiȓe: 004.
Cloc "bec" 107	Coraslă 331
II. ȓoc: 009 ⁺ clonȓu, 012 ⁺ clonȓ, 020, 028, 029, 031, 033 ⁺ clonȓ, 035 ⁺ plisc, 036, 037, 040, 042, 043 ⁺ ȓic, 044 - 056, 058, 059, 061, 063 - 071, 073 - 077. ȓocȓ: 072, 025. ȓoc: 001, 015 ⁺ clonȓ, 016 - 019, 034, 038 ⁺ clonȓ, 039. ȓic: 041, 062. clonȓ: 003, 005, 006, 010, 011, 013, 014, 021 - 023, 027, 030, 032. clonȓu: 002, 004, 007, 008, 024, 026. ȓup: 057, 060.	II. coraslă: 001, 014 - 019, 035 - 040, 056, 057, 059 - 061. colástră: 055, 066 - 068, 069 ⁺ corástră, 070, 075 - 077. corástră: 042, 049, 051, 052, 054, 071 - 074. corástă: 002 ⁺ puróȓ, 004, 007, 009, 010, 012, 013, 020, 021 ⁺ lápte crud, 024 - 034, 041, 043, 045 - 048, 050, 053, 058, 062 - 065. coráste: 003, 006 ⁺ lápte, 008, 044. primu lápte: 005. jintíȓa: 011, 023.
Cloșcă 'poule-couveuse' 292	Cununie, nuntă 'le mariage' 448
II. clóșcă: 001 - 019, 021 - 027, 030, 032 - 039, 040 ⁺ clócă, 052, 054 - 061, 064, 066 - 074, 076 ⁺ clócă, 077. clócă: 028, 029, 031, 048 - 051, 053. clócă: 020, 041 - 047, 062, 063, 065, 075.	II. nuntă: 001, 005, 013 - 019, 036 - 040, 049, 054, 057 - 059, 067 - 071, 077. cununije: 002 - 004, 006 - 012, 020 - 035, 041 - 048, 050 - 053, 055, 056, 060 - 066, 072 - 076.
Cocoș 'coq' 289	Deschide 'ouvrir' 403
II. cocóș: 001 - 077.	II. deskȓide: 001 - 027, 029 - 077. descúie: 028.
Cocoșat 'bossu' 210	Descuie 'ouvrir avec une cle' 404
II. ȓebós: 001, 003 ⁺ púpoș, 005 ⁺ áre pită în spăte, 013 - 019, 029 ⁺ cocoșát, áre cocușă, 030 ⁺ cocoșát, coc, 035, 036, 037 ⁺ ȓibă, 038, 039, 040 ⁺ cocoșát, 049, 051 ⁺ cocoșát, 052 ⁺ cocoșát, 053, 056, 057, 059, 060 ⁺ cocoșát, 061 ⁺ cocoșát. ȓib: 021 - 023, 025 ⁺ áre cocușă, 028, 046. ȓibă: 033 ⁺ áre pită în spăte, 034. ȓirb: 041, 020. cocoșát: 006, 007 ⁺ strimb, 008, 009, 010 ⁺ cujdit, 011, 012, 026, 042, 047, 048, 054, 055, 058, 063 - 067, 069 - 077. áre cocușă: 044, 050 ⁺ áre pită în spăte, 068. áre pită în spăte: 031, 032, 043, 062. pup în spăte: 027 ⁺ púpoș. cu bómnă: 004, 024. ȓirn: 002. ȓilcă: 045.	II. descuie: 001 - 026, 027 ⁺ deskȓide cu kȓeja, 029, 031, 032, 034 - 047, 048 ⁺ deskȓide cu kȓeja, 050 - 052, 054, 053, 055 - 064, 066 - 075, 077. descúje cu kȓeja: 028. deskȓide: 049. deskȓide cu kȓeja: 030, 033, 065. ja kȓeja: 076.
Copită 'sabot de la vache' 318	DIMINEAȚĂ 'le matin' 519
II. copită: 001 - 003, 005 - 007, 009, 015 - 019, 021, 022, 036, 038, 039, 044, 047, 056, 061, 068, 069, 071, 072, 075, 067. úngiȓe: 030 ⁺ copită, 037 ⁺ copită, 040 ⁺ copită, 052 ⁺ copită, 057 ⁺ copită, 059 ⁺ copită, 064 ⁺ copită, 066 ⁺ copită, 073 ⁺ copită, 008, 010 - 014, 020, 023 - 029, 031 - 035, 041 - 043, 045, 046, 048 - 051, 053 - 055, 058, 060, 062, 063, 065, 070,	II. dimingăȓă: 001 - 009, 011 - 019, 021 - 025, 026 ⁺ pínă inȓr-amjázăz ^ȓ , 027 - 030, 031 ⁺ înainte de amjáză, 033 - 040, 042, 044, 045 ⁺ înainte de amjázăz ^ȓ , 047 - 061, 062 ⁺ înainte de amjázăz ^ȓ , 063 - 077. înaȓte de amjáză: 032 ⁺ dimingăȓă, 041. înaȓte de amjázăz ^ȓ : 020, 043, 046. pínă inȓr-amjázăz ^ȓ : 010.
	DUPĂ AMIAZĂ 'l'après midi' 521
	II. dúpă măsă: 001 ⁺ dúpă amjáză, 054 ⁺ dúpă amjáză, 036, 056, 057, 059, 061, 065, 069, 072, 075. dúpă amjáză: 015, 016 ⁺ pe la tȓácă, 017, 019, 038 - 040, 052, 067, 068, 074. kindije: 018 ⁺ dúpă amjáză.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNĂȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

dúpa prinz: 064⁺ dúpa amjázá.
 dúpa namjéz: 073⁺ dúpa amjázá, 058.
 dúpa amjáz: 012, 013, 022, 023, 027 - 035, 041, 042, 044, 048, 051, 066.
 dúpa amjáz: 053.
 dúpa amjéz: 055⁺ dúpa mäsá.
 dúpa amjéz: 070.
 dúpa amjázáz: 007, 025.
 dúpa amjázáz: 005, 006, 009 - 011, 024, 026, 043, 045, 046, 062.
 dúpa amjázát: 020.
 dípi amjázát: 014.
 dúpa mjázá: 004, 008.
 dípa mjázá: 021.
 dípa mjázáz: 002.
 dúpa mjázázá: 003.
 in de amjáz: 047.
 dípa mäsá: 037.
 dúpa douäsprezece: 076.
 de spre scárá: 063.
 conácu de scárá: 071.

Fântână 'puits'

281

II. fintiná: 001 - 011, 051⁺ puț, 057⁺ puț, 059⁺ puț, 012 - 044, 046, 047⁺ bunár, 048, 050, 052 - 055, 060, 061, 064 - 067, 072, 073⁺ puț, 074⁺ puț, 075 - 077.
 puț: 049, 056⁺ fintiná, 058, 068⁺ fintiná, 069⁺ fintiná, 070, 071.
 bunár: 062⁺ fintiná, 063⁺ fintiná, 045.

Față*"le visage"*

153

II. fătáz: 001 - 004, 006, 008, 010⁺ obráz, 013 - 019, 021⁺ obráz, 022, 023, 025⁺ obráz, 028, 030⁺ obráz, 032 - 034, 036 - 040, 046 - 052, 053⁺ obráz, 054, 056 - 075, 077.
 obráz: 012⁺ fătáz, 027⁺ fătáz, 029⁺ fătáz, 042⁺ fătáz, 055⁺ fătáz, 005, 011, 020, 024, 026, 031, 035, 041, 043 - 045, 076.
 fătáz obrázului: 007, 009.

Fereastră 'la fenetre'

401

II. feregástá: 001, 003, 005 - 008, 009⁺ gam, 010, 011, 013 - 015, 020 - 022, 025 - 034, 036, 038, 039, 040⁺ gam, 041, 044, 045, 052, 053, 057, 063 - 065.
 fereástá: 012.
 feregástá: 016⁺ gam, 017, 019, 035, 037, 042, 043, 046 - 051, 054 - 056, 059⁺ gam, 060 - 062, 066, 068, 070, 071⁺ gam, 072 - 076.
 gam: 018⁺ feregástá, 077⁺ feregástá, 058, 067, 069.
 oblác: 023, 024.
 oblác: 002, 004.

Fierbinte '(de l'eau) bouillante'

224

II. fíerbinte: 001, 002, 004 - 026, 027⁺ clocotită, 028, 030, 032, 033, 035 - 048, 049⁺ fíártá, 050 - 053, 055 - 057, 059 - 066, 068 -

072, 074 - 077.
 fíártá: 029, 031, 034⁺ clocotită, 054, 058, 067, 073.
 clocotită: 003.

Filică 'flică'

461

II. fátá: 001 - 006, 008 - 012, 015⁺ copilá, 017⁺ ficá, 018⁺ fetiță, 019 - 030, 033, 035, 036⁺ ficá, 037⁺ fetiță, 038⁺ fetiță, 039, 040⁺ fetiță, 041 - 048, 055, 057⁺ ficá, 058, 062, 063, 064⁺ ficá, 065⁺ ficá, 069⁺ ficá, 071, 072⁺ ficá, 073⁺ ficá, 075⁺ fíje, 076.
 ficá: 074⁺ fátá, 061⁺ fetiță, 016, 049, 051, 052, 054, 056, 059, 060, 066 - 068, 070, 077.
 fetiță: 007.
 copilá: 013, 031, 032, 034, 050.
 bájátá: 014, 053.

Fiu 'le fils'

460

II. fecór: 001⁺ báját, 010, 011, 016, 017, 025 - 028, 030, 033, 041, 056, 058, 060⁺ fiu, 061⁺ báját, 067, 068, 070, 072, 077.
 báját: 029⁺ fecór, 040⁺ fecór, 037⁺ copil, 013 - 015, 018, 019, 034, 036⁺ fiu, 038, 053, 055, 071.
 copil: 044⁺ fecór, 075⁺ fecór, 012, 020, 031, 032, 035, 042, 043, 045 - 048, 050, 062 - 064, 065⁺ fiu, 076.
 fiu: 052⁺ fecór, 073⁺ fecór, 074⁺ fecór, 039⁺ copil, 057⁺ báját, 069⁺ báját, 049, 051, 054, 059, 066.
 prunç: 003⁺ copil, 005⁺ copil, 002, 004, 006 - 009, 021 - 024.

Frunză*"la feuille"*

045

II. frúzáz: 022, 023, 002, 003, 005 - 013, 020, 021, 024 - 035, 037, 047, 048, 050, 053, 055, 063.
 transcrierça de la așiniciu: 111A.
 frúzáz: 001, 004, 014 - 019, 036, 038 - 040.
 frúnzáz: 049, 051, 052, 054, 056, 060, 061, 064 - 066, 068 - 077.
 frúnzáz: 057 - 059.
 frúnzáz: 041 - 046, 062.
 fúájje: 067.

Fulgera*"il fait des éclairs"*

015

II. fúlgerá: 007, 012, 029, 031, 037, 047, 049 - 053, 055, 056, 064 - 067, 069, 073⁺ sfúlgerá, 074, 076, 077.
 skápárá: 061⁺ fúlgerá.
 fúlgerá: 010, 011.
 fúljerá: 002, 005, 006, 009, 013, 021, 022, 025 - 027, 030, 032 - 035, 043, 045, 046, 048, 062, 068, 063.
 fújerá: 003⁺ fúljerá.
 luminá: 023⁺ fúljerá, 024.
 luníná: 028⁺ fúljerá.
 fúljerá: 004, 018, 038, 039.
 fúljerá: 058.
 fúljerá: 001.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

<p>fúljiřá: 015 - 017, 019, 036, 057. skápářá: 059⁺ fúljiřá, 040, 060. sfúlgerá: 054, 070 - 072, 075. sfúljiřá: 014. să lumin'ázá: 008.</p> <p style="text-align: center;">Furculiță 'la fourchette' 423</p> <p>II. fúrcá: 007. furculiță: 001, 014 - 019, 036 - 040, 047, 051 - 061, 063 - 077. furcúță: 035⁺ furculiță, 003, 005, 006, 008 - 013, 025 - 034, 048 - 050. furkúță: 002, 004, 020 - 024, 041 - 046, 062.</p> <p style="text-align: center;">Furnică <i>"fourmi"</i> 123</p> <p>II. furnicá: 029, 031, 049 - 056, 060, 061, 069 - 073. furnicá: 001, 017, 019, 036 - 040, 057 - 059. furnicá: 002, 003, 005 - 013, 020 - 028, 030, 033 - 035, 041, 042, 044 - 046, 048, 062, 063, 032. furnicá: 004, 014 - 016, 018, 043. furnigá: 064 - 068, 074, 075, 077. furnigá: 047. furnigáná: 076.</p> <p style="text-align: center;">Găină 'poule' 291</p> <p>II. găjiná: 001 - 077.</p> <p style="text-align: center;">Gât <i>"le cou"</i> 162</p> <p>II. gít: 001, 015 - 019, 029, 034, 035⁺ grumáz, 036 - 040, 046⁺ gúșá, 047, 049, 061, 050 - 060, 063 - 077. grumáz: 024⁺ gít, 025⁺ gít, 002 - 014, 020 - 023, 026 - 028, 030 - 033, 041, 042, 044, 048. gúșá: 043, 045, 062.</p> <p style="text-align: center;">Geană 'le cil' 187</p> <p>II. gáná: 001, 002, 004, 006, 008 - 020, 028⁺ sprincáná, 030⁺ sprincáná, 022 - 027, 029, 031, 032, 034 - 037, 039, 041 - 067, 069 - 077. gána ókuluř: 005. sprincáná: 003, 033. páru de pe gáná: 007, 021, 068. fir de pâr: 038, 040.</p> <p style="text-align: center;">Genunchi <i>"le genou"</i> 172</p> <p>II. ġenúnřk: 001, 014 - 019, 029, 036, 038 - 041, 049, 053 - 062, 067 - 074, 077.</p>	<p>ġenúnřke: 002 - 013, 020 - 028, 030 - 035, 037, 042 - 048, 050 - 052, 063 - 066, 075, 076.</p> <p style="text-align: center;">Gras <i>"gros"</i> 141</p> <p>II. gras: 002, 003, 005, 006, 010, 011, 012⁺ borřós, 016, 019⁺ gros, 021 - 023, 027, 029 - 034, 036⁺ vojnic, 037, 038⁺ vojnic, 039, 041 - 043, 045 - 057, 058⁺ vojnic, 059 - 066, 068 - 076. 077⁺ robúst. máre: 020⁺ gras. spátós: 040⁺ gras. virtós: 067⁺ gras. grás: 035. grasú: 004, 007 - 009, 024 - 026, 028. gros: 001, 013 - 015, 044. robúst: 017⁺ gros. vojnic: 018⁺ gros.</p> <p style="text-align: center;">Grâu <i>"le froment"</i> 070</p> <p>II. gríř: 001, 003, 006, 007, 009 - 021, 025 - 043, 045 - 077. grář: 002, 004, 005, 008, 022 - 024. gríř: 044.</p> <p style="text-align: center;">Gură <i>"la bouche"</i> 156</p> <p>II. gúrá: 001 - 077.</p> <p style="text-align: center;">Ied 'chevreau' 329</p> <p>II. jed: 001, 002, 004 - 006, 008 - 077. jedúř: 003. jedú: 007.</p> <p style="text-align: center;">Înalt 'grand de taille' 140</p> <p>II. inált: 013, 019, 034, 047, 049, 051, 052, 054 - 056, 058, 066 - 069, 074. inált^U: 007. nalt: 021, 022, 031, 033, 044, 057, 060, 061, 063 - 065, 070 - 073, 075 - 077. nalt^U: 006, 009, 023 - 025. máre: 035, 1211, 1201. inánt: 001, 017, 059. nant: 015, 016, 018, 036 - 040, 603, 607, 606, 616, 618. máre: 003, 008, 010, 011, 026 - 030, 032, 041 - 043, 045, 046, 048, 050, 062, 608 - 610, 613, 615, 118M. vojnic: 053, 602. mári: 004, 014. mári: 005. mároc: 002. lung: 012.</p>
---	---

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

<p>zdrăvân: 614, 617, 612. marôj: 605. nalt: 604, 117M, 119M. vonic: 611. hód'in: 601. análtu: 100A, 101A, 108A, 111A, 113A - 116A, 104A. anált^u: 102A, 103A, 110A, 112A. nált^v: 105A, 106A. anált^u: 107A. nált^v: 109A.</p>	<p>Mână "la main" 166</p>
<p>Închide (ușa) 'fermer (la porte)' 405</p>	<p>II. lăbă: 001⁺ mînă, 070⁺ lăba mîjini. mînă: 003, 005 - 007, 008⁺ brîncă, 009, 010, 012 - 015, 016⁺ pălmă, 017⁺ lăbă, 019⁺ lăba mîjini, 020, 024 - 035, 037, 038⁺ pălmă, 039⁺ lăbă, 040⁺ lăbă, 041 - 047, 050 - 058, 059⁺ lăba mîjini, 060 - 063, 065 - 069, 071 - 075, 077. lăba mîjini: 018⁺ mînă, 036⁺ mînă, 076. brîncă: 002, 004, 021 - 023. pălmă: 011, 049, 064. lăba de la mînă: 048.</p>
<p>II. înkîde: 001 - 027, 029 - 077. încúje: 028.</p>	<p>Mână "le bras" 165</p>
<p>Încuia 'fermer a cle' 406</p>	<p>II. mînă: 001, 003, 005 - 007, 008⁺ brîncă, 009 - 020, 025 - 048, 050 - 053, 055 - 057, 059 - 066, 068, 072 - 075. brîncă: 024⁺ mînă, 002, 004, 021 - 023. braț: 054⁺ mînă, 070⁺ mînă, 058, 067, 069, 071, 077.</p>
<p>II. încúie: 001 - 026, 031, 032, 034 - 047, 048⁺ inkîde cu kēja, 050 - 055, 058 - 064, 066 - 075, 077. inkîde cu kēja: 027⁺ încúie, 057⁺ încúie, 030, 033, 065. încúie cu kēja: 028. inkîde: 049, 056. púne kēja: 076.</p>	<p>Măr "la pomme" 057</p>
<p>Junincă 'génisse' 312</p>	<p>II. măr: 001 - 003, 005, 006, 009 - 023, 029 - 043, 045 - 049, 051 - 059, 061 - 077. mărú: 004, 007, 008, 024 - 028, 050. mără: 044, 060.</p>
<p>II. juncănă: 001. junincă : 002 - 012, 020 - 024, 026 - 033, 041⁺ minzată, 042 - 046, 047⁺ minzată, 048, 049, 051, 053, 055⁺ juncă, 062, 063⁺ minzată, 064⁺ minzată, 065⁺ minzată, 075, 025. junincă: 071⁺ gonitpăre. junică : 059⁺ juncă, 067 - 070, 072, 073, 076⁺ minzată, 077. juninče: 050, 052⁺ minzată, 054. juncă: 013 - 016, 017⁺ minzată, 018, 019, 034, 035⁺ juncúță, vițcă, 036 - 038, 056 - 058, 060⁺ gonitpăre, 061, 040. vițcă: 039. minzată: 066, 074.</p>	<p>Măr "le pommier" 058</p>
<p>Lenes 'paresseux' 251</p>	<p>II. mărú: 002, 004, 007 - 009, 024 - 028, 050. măr: 001, 003, 005, 006, 010 - 023, 029 - 049, 051 - 077.</p>
<p>II. léneș: 001, 002, 004, 005, 009 - 012, 013⁺ puturós, 014⁺ puturós, 016, 018⁺ puturós, 019⁺ puturós, 027, 030, 033, 034⁺ puturós, 036, 038, 039⁺ puturós, 044, 047, 049, 052⁺ puturós, 063 - 065, 067, 075, 076. blestemát: 008⁺ léneș, 003, 006. puturós: 015⁺ léneș, 032⁺ léneș, 037⁺ léneș, 048⁺ léneș, 050⁺ léneș, 055⁺ léneș, 058⁺ léneș, 059⁺ léneș, 074⁺ léneș, 025⁺ lenós, 017, 020, 022, 028, 029, 031, 035, 040 - 043, 051, 053, 054, 056, 057, 060, 068 - 073, 077. lenós: 046⁺ léneș, puturós, 061⁺ puturós, léneș, 023, 024, 026, 045, 062⁺ puturós. lenevós: 066. impuțit: 021. calic: 007.</p>	<p>Măsea "la molaire" 160</p>
<p>II. mășcă: 001, 002, 005 - 019, 025 - 027, 029 - 040, 042, 045 - 061, 063 - 077. mășcăuă: 020, 003, 004, 021 - 024, 028, 041, 043, 044, 062.</p>	<p>MĂTUȘĂ 'la tante [femme de l'oncle]' 472</p>
<p>II. mătúșă: 001, 006, 007, 009 - 020, 026, 028, 034, 035⁺ léle, 036 - 042, 044, 046 - 048, 050, 053 - 061, 063 - 065, 067 - 069, 072 - 077. vmătúșă: 032. túșă: 070, 071⁺ tușikă. úňkė: 049, 051, 052, 066. unkóájė: 002, 021 - 023, 025. tătájjışă: 005, 027, 029, 031. nánă: 004, 024. tájjışă: 033. leljúcă: 008.</p>	<p>II. măr: 001, 003, 005, 006, 010 - 023, 029 - 049, 051 - 077.</p>

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

lîuca: 030. șogorîna: 003. ûjnă: 043, 045, 062.	Obraz "la joue" 155
Miel 'Tagneau' 323	II. obráz: 001 - 019, 021 - 024, 026 - 037, 039, 045 - 052, 054, 055 ⁺ făță, 056 - 058, 060 - 075, 077. fălcă: 038 ⁺ obráz, 040, 059. : 053 ⁺ obráz. bucă: 020, 025, 042, 044, 076. bucă de obráz: 041.
II. mjel: 001 - 013, 014 ⁺ mjelút, 015 - 037, 039 - 077. mjelút: 038.	Orb 'aveugle' 190
Mormînt 'le tombeau' 215	II. uorb: 001 - 013, 016 - 033, 035, 037, 039, 040 ⁺ Kor, 041 - 056, 057 ⁺ Kor, 058, 059 ⁺ Kor, 060 ⁺ Kor, 061 - 067, 068 ⁺ Kor, 069 - 071, 072 ⁺ Kor de amîndoi ôki, 073 - 077. Kor: 014, 015, 034, 036, 038.
II. mormînt: 002 - 011, 012 ⁺ grôapă, 020 - 024, 027 ⁺ grôapă, 028 - 034, 035 ⁺ grôapă, 037, 038 ⁺ grôapă, 041, 042 ⁺ grôapă, 043 - 045, 046 ⁺ grôapă, 047, 049, 051, 052, 053 ⁺ grôapă, 054, 055 ⁺ grôapă, 056 - 061, 063 - 077. grôapă: 001, 013 - 019, 025, 026, 036, 039, 040, 048, 050, 062.	Pădure "le bois, la forêt" 047
Munci, lucra 'travailler' 249	II. pădure: 003, 005 - 010, 012, 013, 020 - 023, 026 - 035, 037, 045, 047 - 056, 062 - 071, 073 - 077. păduri: 001, 002, 004, 015 - 019, 036, 038 - 040, 057 - 061, 072. padure: 011, 025. paduri: 024, 014. pădurje: 041 - 043, 046. padurje: 044.
II. muncesc: 001 ⁺ lucréz, 037 ⁺ lucréz, 063 ⁺ lucréz, 015 - 019, 036, 038, 049, 057, 058, 065, 070, 071, 076, 077. lucréz: 002, 004, 007, 014, 032, 039 ⁺ muncesc, 040 ⁺ muncesc, 046, 047, 051, 052, 054 - 056, 059 ⁺ muncesc, 060, 061, 064, 066 - 069, 072 - 075. lucru: 003, 005, 006, 008 - 013, 020 - 031, 033 - 035, 041 - 045, 048, 050, 053, 062.	Pâr "cheveux" 146
Nas 'le nez' 196	II. pâr: 001, 004 - 006, 008 - 023, 027, 029 - 057, 059 - 077. pârj: 002, 003, 007, 024 - 026, 028, 058.
II. nas: 001, 002 ⁺ nâr, 003 ⁺ nâr, 004, 005 ⁺ nâr, 006 ⁺ nâr, 007, 009 - 021, 025 - 077. nâr: 008, 022 - 024.	Pește "poisson" 122
NEPOATĂ 'la nièce' 474	II. pște: 037, 038, 049, 056, 050 - 055, 058, 061, 066 - 077. pști: 001, 016 - 019, 039, 040, 057, 059, 060. pște: 031, 064, 065. pști: 014, 036. pșt'e: 003, 005 - 013, 021, 022, 025 - 028, 030, 032 - 034, 047, 048, 063. pșt'i: 002, 004, 015, 024. pșče: 023, 042 - 044, 046, 062. piște: 029. piște: 035. pișče: 020, 041, 045.
II. nepoată: 001 - 009, 012 - 019, 021 - 040, 042 - 061, 063 - 077. nepoată de frate: 010, 011, 020, 041, 062.	Piele "peau" 144
NEPOT 'le neveu' 473	II. pièle: 037, 049, 051, 052, 054, 064, 066 - 071, 073 - 077. kèle: 055 ⁺ pièle, 029, 053, 056, 058.
II. nepót: 001 - 009, 012 - 019, 021 - 029, 031 - 040, 042 - 045, 047 - 051, 053 - 057, 059 - 061, 063 - 077. vnepót: 058. nepót de frate: 010, 011, 020, 030, 041, 046, 062.	
Oaie 'brebis' 322	
II. qâje: 001 - 077.	

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

pjeli: 016⁺ kéli, 057.
 pjèle: 020, 043, 065.
 pjel'e: 044, 046, 062.
 pjèle: 041.
 pèle: 019⁺ kéli, 059⁺ kéli, 060⁺ kèle, 061⁺ kéli, 063, 072⁺ kèle.
 pèle: 042, 047.
 pël'e: 045.
 pkèle: 050.
 pt'èle: 003, 005 - 009, 011, 021, 025, 030, 048.
 pt'el'e: 010.
 pt'el'i: 002, 004, 024.
 pčel'e: 012 - 014, 022, 023, 027, 032 - 034.
 Kèle: 031, 035.
 Kéli: 017, 018, 036, 038 - 040.
 Kéli: 001, 015.
 t'èle: 026, 028.

Pîne 'le pain'
351

- II. pîne: 001, 012⁺ pită, 014⁺ pită, 015⁺ pită, 016⁺ pită, 017⁺ pită, 018⁺ pită, 019⁺ pită, 024⁺ pită, 034⁺ pită, 036 - 040, 050⁺ pită, 061⁺ piñe.
 pită: 013⁺ pine, 027⁺ pine, 033⁺ pine, 048⁺ pine, 053⁺ pine, 055⁺ piñe, 002 - 011, 020 - 023, 028 - 032, 035, 041 - 046, 062, 025, 026.
 piñe: 057⁺ pine, 047, 049, 051, 052, 054, 056, 058 - 060, 063 - 077.

Pistrui
"taches de rousseur"
149

- II. burêt: 006⁺ pistrúj, 025⁺ pt'istrúj, 002, 004, 005, 007 - 013, 026, 028, 030, 050.
 pistrúj: 019⁺ kistrúj, 022, 035, 046, 049, 051 - 053, 055, 061, 065, 069, 071, 074.
 rujč: 075⁺ pistrúj.
 kistrúj: 001, 015 - 018, 031, 038, 039, 056 - 060, 072, 073.
 pčistrúj: 027, 032.
 pristrúj: 021.
 pistrujít: 033.
 pistrít: 063, 076, 077.
 pète: 064, 029, 045.
 pukitáj: 040⁺ kistrít.
 peștițe: 067.
 peștiđtj: 070.
 peștićunj: 054.
 piștre: 062.
 picătúrj: 068⁺ pète.
 pèt'e: 034, 047.
 pèti: 036⁺ pukitáj.
 pástrávj: 023, 024.
 piěstrevit: 044.
 picuráj: 066.
 pokistréj: 037.
 alúne: 048.
 alunică: 014.
 alunítă: 020, 042.
 olănítă: 041.
 alunčel'e: 043.

sepl'čue: 003.

Pleoapă 'la paupiere'
186

- II. clejăpă: 001, 002, 011, 017, 026, 044.
 plejăpă: 008, 009, 012 - 016, 018 - 020, 022, 027, 029, 030, 033, 034, 037, 039, 041, 043, 046 - 056, 057⁺ gâna ókuluĵ, 058 - 061, 063 - 067, 069 - 071, 073 - 077.
 clăpă: 023 - 025, 036, 038, 040.
 gâna: 004, 006, 007, 010, 021, 032, 045, 062, 068.
 pélița ókuluĵ: 005.
 pélița ókuluĵ: 031, 042.
 pélea ókuluĵ: 028, 035.
 púlpă: 003.
 prăpura ókuluĵ: 072.

POIMÎNE 'l'après-demain'
529

- II. pøjmijne: 001, 002, 008⁺ aláltămin¹, 012 - 077.
 aláltămin¹: 003 - 007, 009 - 011.

Pom
"l'arbre"
040

- II. pom: 003⁺ lemn, 020, 021, 022⁺ lemn, 023⁺ lemn, 036, 051⁺ copăc, 052⁺ arbore, 057, 066⁺ copăc, 070⁺ copăc, 074⁺ copăc, 076, 075.
 lemn: 005⁺ pom, 064⁺ copăc, 071⁺ copăc, 025, 031, 033, 045, 053.
 :006⁺ pom.
 l'emn: 041⁺ pom, 043⁺ copăc, 010, 012, 029, 032, 042, 044, 046, 047, 062.
 copăc: 056⁺ pom, 060⁺ pom, 072⁺ pom, 001, 013 - 019, 030, 034, 035, 037, 040, 038, 039, 048, 049, 055, 058, 059, 061, 065, 067 - 069, 077.
 arbore: 073⁺ pom, 054⁺ copăc, 063⁺ copăc.
 pomu: 002⁺ copăcu, 004⁺ copăcu, 007⁺ copăcu, 008⁺ lemnu, 009⁺ copăcu, 024⁺ lemnu.
 lemnu: 028⁺ copăcu.
 copăcu: 050⁺ lemnu.
 l'emnu: 026, 027.
 árbol: 011.

Potârniche
"perdrix"
113

- II. potirniké: 052, 054, 056, 058, 068⁺ pitpalacă, 071, 073, 074, 077.
 hiribiță: 064⁺ potirniké.
 prépeliță: 069⁺ potirniké, 070⁺ potirniké, 075⁺ potirnikije, 027, 065.
 potirnice: 031, 050.
 găijnúșe: 053⁺ potirnice, 051.
 potirnikije: 049, 067, 076.
 potirniki: 019, 036, 039⁺ găijnúșă, 040, 059, 072⁺ găijnúșe.
 găijnúșă: 017⁺ pătirniki, 018⁺ pătirniki.
 pătirniki: 057, 061.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

pătrînîke: 001.
 pătrînîki: 060.
 pătrînîki: 015.
 patrînîci: 014.
 pătrunîșe: 013.
 pătronîșe: 012.
 potirnică: 055⁺ kitulică.
 potirnică: 010, 032, 035, 041, 062, 063.
 pipalác: 033⁺ potirnică.
 păturnică: 022.
 fugáú: 030⁺ păturnică, 005, 006, 008, 009, 011.
 paturnică: 024.
 potirnică: 048.
 pătrunîcă: 023.
 pitórnîcă: 002, 021.
 potirník: 047.
 prepeliță: 025, 044.
 prepeliță: 038.
 pitpalác: 016.
 pitpalácă: 037.
 pipalácă: 026, 028.
 găiînúșă: 034, 046.
 găiînúșcă: 020, 042.
 krișcîl: 045.
 fúglă: 003.
 fúglă: 004.
 iribîiță: 043.
 óripca: 007, 029, 066.

Prună
"la prune"
 060

- II. prúnă: 003, 006, 009, 010, 019, 020, 022, 023, 025 - 034, 039⁺
 pěrjă, pęărjă, 041 - 055, 056⁺ pěrjă, 062 - 077.
 prúnă: 001, 002, 004, 005, 007, 008, 013 - 016, 017⁺ pěrjă, 018,
 021, 024, 038, 040, 057 - 059, 061.
 pěrjă: 036, 037.
 piěrjă: 035.
 pęărje: 060.
 pęmă: 011, 012.

Război de țesut 'le metier'
 384

- II. răzbój: 002 - 006, 008, 009, 020 - 033, 037, 040 - 072, 073⁺ argă,
 074 - 077.
 stătive: 016⁺ răzbój, 018⁺ răzbój, 036⁺ răzbój, 001, 007, 010 -
 015, 017, 019, 034, 035, 038, 039.

Rinichi 'les reins'
 182

- II. rărúnk: 001 - 011, 015, 016⁺ rinik, 019⁺ rinik, 020⁺ bobrič, 021
 - 024, 028, 029, 031 - 033, 035, 042⁺ bobrič, 043 - 045, 047,
 048, 053, 056⁺ rinik, 062 - 065, 075.
 rinik: 017⁺ rărúnk, 018, 036 - 040, 041⁺ bobrič, 049, 051, 052,
 054, 055, 057 - 059, 060⁺ bobrič, 061, 066 - 074, 077.
 rărúnke: 026⁺ rărúnke, 012 - 014, 025, 027, 030, 034, 046, 050,
 076.
 : 101A - 103A.

pócca: 401.

Scaun 'la chaise'
 416

- II. scamn: 020, 041 - 043, 045, 063.
 scăun: 040, 002 - 013, 015 - 019, 021 - 024, 025⁺ scųândú cu
 spát'e, 026⁺ scăun cu spáte, 028, 029, 031, 032⁺ jilț cu
 spátár, 033 - 039, 047, 049 - 052, 053⁺ scăun cu úznă, 054,
 055⁺ scăun cunstágîlă, 056 - 061, 064 - 077.
 scamn cu spátše: 046, 062.
 scamn mic cu spátše: 044.
 scăun cu spátár: 001.
 scăun cu spáte: 014, 027, 030, 048.

SEARĂ 'le soir'
 522

- II. șęără: 001⁺ amúrg, 036⁺ amúrg, 057⁺ amúrg, 002 - 035, 037 -
 056, 058 - 077.

Secară
"le seigle"
 069

- II. secără: 037, 049, 051, 052, 054, 056, 065 - 074, 076, 077.
 secără: 040, 058, 060.
 săcără: 002, 003, 008, 010 - 013, 020, 022, 023, 025 - 033, 035,
 041 - 043, 045 - 048, 050, 053, 055, 062, 064, 075.
 săcără: 021, 004 - 007, 009, 014 - 017, 024, 057, 059, 061.
 sacără: 034, 044, 063.
 sacără: 001, 018, 019, 036, 038, 039.

Sicriu 'le cercueil'
 214

- II. ráclă: 001⁺ sicriú, 009⁺ sálăș, 014.
 sicriú: 002⁺ copirșeu.
 sicriú: 015 - 017, 018⁺ ráclă, 020, 034, 035⁺ copirșeu, 036 - 040,
 042, 043, 049⁺ copirșeu, coșcúg, 057, 059, 061, 062, 070.
 coșcúg: 019⁺ sicriú, 056⁺ sicriú, 060⁺ sicriú, 053⁺ copirșeu, 052,
 054, 055, 058, 069, 071 - 073.
 copirșeu: 023⁺ sicriú, 031⁺ sicriú, 046⁺ sicriú, 003 - 005, 007,
 008⁺ sálăș, 010 - 012, 021, 022, 024 - 028, 032, 033, 041, 044,
 045, 048, 050, 051⁺ lemna, coșcúg.
 sálăș: 030⁺ sicriú, 013⁺ copirșeu, 006.
 copirșeu: 047⁺ tron.
 tron: 066⁺ coșcúg, 063 - 065, 067, 068, 074 - 077.
 lădă: 029.

Slab
"maigre"
 142

- II. slăbănóg: 001⁺ slab, 070⁺ slab.
 slab: 005, 006, 009⁺ hîtîjón, 010, 012, 013⁺ supțîri, 014 - 016,
 017⁺ pácătós, 018⁺ slăbănóg, 019⁺ uscát, 020, 022, 027, 029,
 030⁺ sclab, 031, 032⁺ amărît, 033, 034, 036 - 049, 050⁺
 trudit, 051, 052, 053⁺ uscát, 054 - 069, 071 - 074.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

zlab: 075, 076.
zlabuț: 077⁺ zlab.
slăb: 035.
slabu: 007, 025, 028⁺ slăbúțu.
sclabu: 026⁺ amărúțu, 008, 024.
sclab: 002, 021, 023.
hit'iyán: 003⁺ sclab.
perit: 004.
hiteyán: 011.

Soț 'le mari'
451

- II. bărbát: 001 - 005, 006⁺ om, 007, 008, 009⁺ om, 010 - 014, 015⁺ om, 016 - 018, 019⁺ soț, 020 - 023, 024⁺ soț, 025, 026, 027⁺ om, 028⁺ om, 029 - 036, 037⁺ soț, 038 - 041, 042⁺ om, 043⁺ om, 044⁺ om, 046, 047⁺ om, 048, 049⁺ soț, 050⁺ om, soț, 051, 052, 053⁺ om, soț, 055⁺ om, 056, 058 - 060, 061⁺ soț, 062⁺ om, 063, 064, 066, 068⁺ soț, 069⁺ soț, 070, 071⁺ soț, 073⁺ soț, 074 - 076, 077⁺ soț.
: 045⁺ om, 054⁺ om, soț, 072⁺ soț.
om: 057.
soț: 065, 067.

Spăla (rufe) 'laver le linge'
436

- II. spălă: 001 - 009, 012 - 030, 032, 033, 035, 036⁺ zolêște, 037 - 057, 059 - 066, 068 - 077.
spălă rufe: 058, 067.
zolêște: 031, 034.
lă cămês: 011.

Spic
"l'épi"
037

- II. spic: 020 - 023, 033, 037, 038, 040 - 049, 051, 052, 054, 059, 062 - 071, 072⁺ skíc, 073⁺ skíc, 074 - 077.
st'ic: 034, 035, 005, 006, 010, 011, 029, 030.
skíc: 036, 061⁺ spic, 001, 015 - 019, 031, 039, 056, 057, 060.
spicu: 002, 004, 024, 058⁺ skícú.
spt'icu: 007, 026, 050.
st'icu: 008, 025.
stíc: 003.
sticu: 009.
sp'ic: 012 - 014, 032.
s'ciku: 027.
st'ic: 053, 055.
st'icu: 028.

Sprânceană 'les sourcils'
185

- II. sprinceană: 001 - 006, 008 - 027, 029, 030⁺ gănă, 031, 032, 034 - 077.
gănă: 007, 028, 033.

Stomac
"l'estomac"
180

- II. stomác: 001, 003⁺ dóbă, 004, 005, 007, 014 - 021, 023, 030 - 032, 034, 036 - 042, 045, 046⁺ rînză, 049, 052, 054 - 057, 059 - 061, 066⁺ búrtă, 068 - 074, 076, 077.
rînză: 006⁺ stomác, 008, 010, 011, 022⁺ stomác, 024⁺ stomác, 025⁺ stomác, 027⁺ stomác, 029⁺ stomác, 035⁺ stomác, 043⁺ stomác, 044⁺ stomác, 050⁺ stomác, 053⁺ stomác, 062⁺ stomác, 012, 013, 026, 028, 033, 048.
pîntece: 009.
búrtă: 058⁺ stomác, 064⁺ stomác, 075⁺ stomác, 047, 051, 063, 065, 067.
fúále: 002.

Subsuoară
"l'aisselle"
164

- II. sumină: 045, 062, 063.
supsuára: 054⁺ subráț, 008⁺ suptúmăr, 001 - 007, 009 - 044, 046 - 053, 055 - 061, 064 - 077.

Suveică 'la navette'
385

- II. suvejcă: 001 - 057, 059 - 065, 071, 072, 075, 076.
suvélniță: 066⁺ suvejcă, 058, 067 - 070, 073, 074, 077.

Tâmplă
"les tempes"
152

- II. tímplă: 001, 006, 009, 011 - 013, 015 - 019, 023, 025, 026, 029, 030⁺ ok' orb, 031, 032⁺ okú al orb, 033 - 035, 037 - 039, 044, 046 - 057, 059 - 061, 063 - 066, 068 - 077.
múálele căpului: 022⁺ tímplă.
tímpa: 028⁺ okú al orb.
tímple: 036, 040, 058, 067.
vacsém: 005.
okú al orb: 042, 043, 045, 062.
ok' orb: 004.
okú al mort: 020.
ok' mort: 002, 021, 041.
múálga căpului: 014.
múárțea călului: 008, 024.
-: 003, 007.
-ú: 010.

TÂRZIU 'tard'
531

- II. tîrziú: 001 - 019, 021 - 031, 033 - 041, 042⁺ aminát, 045⁺ aminát, 046⁺ aminát, 047 - 061, 063 - 067, 069, 070, 072 - 077.
aminát: 044⁺ tîrziú, 062, 043.
maj tîrziú: 020, 032, 068, 071.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

<p style="text-align: center;">UNCHI 'l'oncle' 471</p> <p>II. unĳ: 022, 002 - 007, 009, 021, 024, 027, 025, 026, 030, 031, 033, 035, 037, 047 - 056, 058 - 061, 063 - 077. transcrierea de la aĳiniciu: 111A.</p> <p>unĳeș: 010 - 014, 028, 034. moș: 001, 016⁺ unĳeș, 015, 017 - 019, 036, 038 - 040, 057. uĳca: 020, 041 - 046, 062. nĳne: 029. tĳte: 032. mătușoĳ: 023. bădiuĳ: 008.</p>	<p>curĳc: 012 - 014, 022, 034, 044. curĳcu: 027.</p> <p style="text-align: center;">Vatră 'l'âtre' 429</p> <p>II. vatră: 001 - 003, 005 - 016, 018, 017, 019, 020, 027, 028⁺ cămniĳă, 029 - 072, 074 - 076. vatră de foc: 004. vatră focoluĳ: 021 - 023. cămniĳă: 024 - 026. cotlón: 073.</p>
<p style="text-align: center;">Ușă 'la porte' 402</p> <p>II. ușa: 001 - 009, 012 - 077. ușa căși: 010, 011.</p> <p style="text-align: center;">Usturoi "ail" 080</p> <p>II. aĳ: 010⁺ usturóĳ, 031⁺ usturóĳ, 062⁺ usturóĳ, 003, 005, 012, 020 - 023, 030, 032, 033, 041 - 044, 046, 011. usturóĳ: 013, 015 - 019, 040, 034 - 039, 045, 047, 049, 051 - 061, 063 - 071, 073 - 077. aĳu: 025⁺ usturóĳu, 028⁺ usturóĳu, 048⁺ usturóĳu, 002, 004, 006 - 009, 024, 026, 027. usturóĳu: 050, 072. ustoróĳ: 001, 014. ustunóĳ: 029.</p>	<p style="text-align: center;">VERIȘOARĂ 'la cousine' 476</p> <p>II. vără: 001, 004 - 011, 013 - 015, 016⁺ verișĳără, 018, 019, 027, 032, 033, 036, 038, 039, 040⁺ verișĳără, 043, 057⁺ verișĳără, 059⁺ verișĳără, 064, 065, 067, 075⁺ verișĳără, 076. vără primă: 030. vără dųlĳe: 012. vără drĳăptă: 017. verișĳără: 003, 020, 025, 026, 028, 029, 031, 034, 035, 037, 041, 044, 045, 047 - 056, 058, 060 - 063, 066, 068 - 074, 077. vărășănă: 022 - 024. verișănă: 002, 021. vărųcă: 042, 046.</p>
<p style="text-align: center;">VĂR 'le cousin' 475</p> <p>II. văr: 001 - 011, 013 - 016, 018, 019, 021 - 024, 027, 029, 031 - 040, 042, 044, 046 - 056, 057⁺ verișór, 058 - 077. văr dųlĳe: 012, 025, 026, 028. văr prim: 030. văr primăr: 043⁺ văr întĳ. văr drept: 017. verișór: 020, 041, 045.</p>	<p style="text-align: center;">Zăpadă "la neige" 020</p> <p>II. nă: 026⁺ zăpadă, 042. zăpadă: 028, 029, 031, 037, 047, 049 - 056, 060, 061, 063 - 077. omĳt: 033⁺ zăpadă. năĳă: 048⁺ zăpadă, 025⁺ zăpadă, 002 - 007, 020 - 024, 041, 043, 044, 062. zăpadă: 016, 040, 057 - 059. zăpadă: 019⁺ ųomăt, 038. nĳ: 045, 046. omăt: 010 - 012, 030, 032, 034, 035. ųomăt: 001, 008, 009, 013, 014, 017, 036, 039. nĳșĳări: 018⁺ ųomăt. omătų: 027. umăt: 015.</p>
<p style="text-align: center;">Varză "chou" 075</p> <p>II. curĳc: 023⁺ vărză. curĳtų: 025⁺ vărză, 002, 004. vărză: 037, 047, 049 - 056, 063 - 077. curĳtų: 048⁺ vărză, 007 - 009, 024, 026. vărză: 016⁺ curĳĳ, 019⁺ curĳĳ, 040, 057⁺ curĳĳ, 058 - 061. curĳĳ: 036⁺ vărză, 038⁺ vărză, 001, 017, 018, 020, 033, 039, 041, 042, 046. vărđă: 043, 045, 062. vĳărză: 029. curĳĳ: 015. curĳtų: 003, 005, 006, 010, 011, 021, 028, 030 - 032, 035.</p>	

Tinerețile unui ciocoiăș. Viața lui Dimitrie Foti Merișescu de la Colentina scrisă de el însuși la 1817. Ediție îngrijită, introducere și note de Constanța Vintilă-Ghițulescu. București, Editura Humanitas, 2019, 128 p.

Recenta ediție a memoriilor lui Dimitrie Foti Merișescu pune în fața publicului cititor și a specialiștilor un text practic necunoscut până la data publicării, în 2019. Este un document de primă importanță, mai ales pentru istorici, ca mărturie a vieții cotidiene din Muntenia de la sfârșitul perioadei fanariote. În plus, odată pus în circuit, cred că acest text are darul de a rearanja sau chiar de a bulversa unele „ierarhii”, atât în istoria literaturii române, cât și în istoria limbii române, în lexicologia și lexicografia diacronică, în etimologie.

Textul a fost păstrat într-un manuscris de 36 de file, scris cu alfabet de tranziție, aflat în prezent la Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, Fond Manuscrise, sub cota 1773, având titlul *Viața lui Dimitrie Foti Merișescu de la Colentina, scrisă de el însuși la 1817* (v. detalii suplimentare despre manuscris în studiul introductiv și în nota asupra ediției).

Editoarea, Constanța Vintilă-Ghițulescu, reputată specialistă în istorie, a încercat să adune din arhive și din colecții de documente date despre acest personaj, Dimitrie Foti Merișescu, dar portretul conturat rămâne deocamdată foarte sumar. Cele mai semnificative informații sunt cele furnizate de însuși textul memoriilor. Chiar din primele rânduri ale manuscrisului aflăm că Merișescu s-a născut în 1797, la București, că tatăl său era negustor de vite și că fusese botezat de Ioan Hagi Moscu, important negustor de origine aromână, stabilit în Muntenia. Pe baza acestor detalii, editoarea formulează ipoteza că Merișescu însuși ar avea origini aromâne, ceea ce este cât se poate de plauzibil (v. mai jos câteva detalii în acest sens).

Evenimentele relatate se situează în intervalul cronologic 1814–1817. Este vorba despre peregrinările personajului, pe cont propriu, prin regiunea rurală de la sud de București. Peregrinările încep în mod precipitat deoarece, în timpul unei petreceri, unde „mustu era cam înăsprit” (p. 74), se crease un moment tensionat, o altercație, în cursul căreia Merișescu îl lovise pe un flăcău cu o cărămidă în cap. Se speriasse, crezând că l-a omorât, și încercase să dispară, pentru a scăpa de rigorile legii (adică de ștreang sau de țeapă). Trece prin diverse sate, se întâlnește cu oameni simpli, ajunge până aproape de Giurgiu, spunând în stânga și în dreapta minciuni (cum însuși recunoaște cu ingenuitate) și are parte de primele aventuri amoroase. Se întoarce la București unde, nu după mult timp, intră ca „fecior de casă” la marele vornic Grigore Băleanu, apoi la Dimitrie Caragea. Beneficiază de protecția „chirei Fotini”, o doică țarigrădeancă, persoană cu experiență și influență. Are parte de noi aventuri amoroase. Participă la o călătorie de câteva luni la Țarigrad, ca edecliu (un fel de valet), în suita beizadelei Dimitrie Caragea, unde are diverse peripecții. La un moment dat, se întâlnește, întâmplător, cu un unchi al său, negustor, pe care îl întovărășește prin diferite orașe ale Levantului. După ce unchiul moare de ciumă, la Alexandria, revine în Valahia, în 1817.

De ce își scrie Merișescu istoria vieții? Motivul este dezvăluit chiar de la începutul textului și sună astfel: *Într-o zi, stam după citirea [...] tragediei lui Orest și a lui Erotoclit și mă miram. M-am hotărât ca să-m fac și eu o istorie pentru celi mie întâmplati.* (p. 71).

Așadar, imboldul mărturisit este impresia puternică de tip estetic pe care i-au produs-o *Tragodialui Orest* (tradusă din franceză în română de Al. Beldiman, după Voltaire) și *Erotoclitul*, o așa numită carte populară cu largă circulație în spațiul românesc din epocă (v. mai jos unele detalii privind datarea traducerii în română a *Tragodiei lui Orest*). Imboldul inițial se întâlnește cu o ambiție mărturisită și aceasta: ambiția de a crede că propriile întâmplări, propria viață, este demnă de a fi așternută pe hârtie, pentru a fi apoi citită de alții, care se vor „mira”, la rândul lor!

Ca gen literar, putem aprecia, împreună cu editoarea, că avem a face cu o scriere memorialistică, într-o oarecare măsură ficționalizată, din considerente estetice, conținând elemente de *Bildungsroman* și de narațiune de călătorie, pe alocuri picarescă (*travel narrative*, p. 11).

Scriitorul Merișescu apare ca un stilist cu adevărat remarcabil, având în vedere momentul istoric și contextul cultural: suntem încă în perioada de început a literaturii române culte, dirijată preponderent de criteriile stilistic și estetic. Găsim pasaje cu adevărat savuroase, relatări condimentate cu umor, pentru care, ca stilist și pionier al memorialisticii românești, aproape că își „merită greutatea în aur”:

M-au s[ă]r[ă]ns, ne-am d[ă]zmierdat. Amor platonice. (p. 77).

M-au legat la ochi, dară vidirea bună pe subt legătură. Le prindeam de unde vroiam, trântindu-ne pen casă, dar tot eu eram biruitor. Focu de pe vatră să stinseseră, focu între noi să aprinseseră. (p. 81–82).

Soarile era sus. Nouă nă era foami. Numai struguri și guriță nu era de ajuns[după o noapte petrecută într-o vie, cu o țărăncuță].(p. 86).

În acest context, menționez faptul că Merișescu este absent din *Dicționarul general al literaturii române* (șapte volume coordonate de Eugen Simion, publicate sub egida Academiei Române, între anii 2007 și 2009, București, Editura Univers Enciclopedic). Absența e de pus numai pe seama faptului că nu intrase încă în atenția specialiștilor. Aduag aici faptul că numele lui nu apare în *Catalogul manuscriselor românești* (patru volume coordonate de Gabriel Ștrempel, publicate între 1978 și 1992, București, Editura Științifică și Enciclopedică), ceea ce înseamnă că, cel puțin în aparență, Biblioteca Academiei Române, sediul central (București) nu deține niciun manuscris care să-l menționeze, în vreun fel sau altul, pe memorialistul nostru.

Când își va fi scris Merișescu memoriile? Chestiunea nu își poate găsi un răspuns precis, deocamdată. Pe de o parte, un prim indiciu este mențiunea de la finalul textului: „1817 septemvrie 20. Dumitrache Foti Merișescu, în vârstă de 20 ani, Dălhăuți”. (Este vorba de o localitate de lângă Focșani, unde tatăl său avea o moșie). Pe de altă parte, manuscrisul păstrat este cu alfabet de tranziție, în uz mai ales între anii 1840 și 1860. Editoarea semnaleză existența unor note manuscrite ale lui Merișescu, între care una datată în 1856, scrisă tot „în chirilice” (p. 65). Avem așadar un interval destul de mare, din 1817, până pe la 1850, în care pot fi datate aceste memorii. După cum apreciază editoarea, e foarte probabil să fi existat o primă redactare, însemnări „redactate imediat ce autorul lor a poposit la Dălhăuți, cu aventurile proaspete în minte și cu dorința vie de a le așterne în scris.” (p. 65). Acest prim „strat” al memoriilor va fi fost „prelucrat”, mult mai târziu, cum se poate deduce, între altele, din faptul că în text sunt amestecate particularități ale graiului muntenesc cu trăsături moldovenești, pe care Merișescu, muntean la origine, le va fi însușit în a doua parte a vieții, în timpul perioadei petrecute la Dălhăuți (până prin jurul anului 1830) și, mai ales, în cursul perioadei ulterioare, petrecute în zona Piatra Neamț, unde a ajuns prin căsătorie. Faptul în sine că manuscrisul păstrat este scris cu alfabet de tranziție ne arată clar că avem a face cu o copie din jurul anului 1840 sau de mai târziu.

Voi încerca în continuare să analizez particularitățile și informațiile din text, pentru a nuanța, atât cât se poate, chestiunea datării. (Chestiunea e importantă, în mod special în vederea unei analize lexicologice și etimologice adecvate a materialului lingvistic oferit de aceste memorii).

Tragodia lui Orest, menționată chiar în primele rânduri ale memoriilor, a circulat și a fost cunoscută în spațiul românesc mai ales după anul 1820, când a fost publicată la Buda traducerea efectuată de Alecu Beldiman. Mi se pare foarte puțin probabil ca Merișescu să se fi delectat cu vreo versiune manuscrisă a *Tragodiei lui Orest* în anul 1817, pe care îl menționează în fraza citată. Mai probabil este că va fi cunoscut această traducere abia în 1820 sau după acest an, prin tipărirea de la Buda. (A se vedea detalii suplimentare despre traducerea acestui text de Voltaire în spațiul românesc, la începutul secolului al 19-lea, inclusiv despre circulația versiunilor manuscrite, înainte de 1820 – circulație mult mai limitată în acest caz decât în altele – la N. A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii românești. Studii și note filologice*. Iași, Editura Cronica, 2002, p. 401–407 și la Eugenia Dima, Gabriela E. Dima, *Traducătorii români și traduceri laice din secolul al XVIII-lea*. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 347–348). E deja un aspect care are darul de a relativiza indicația de la finalul textului editat, cum că memoriile ar fi scrise, în totalitate, în 1817.

Totuși, parcurgerea textului lăsa impresia constantă că e vorba de relatările unui tânăr cam naiv, zvăpăiat, puse în scris fără niciun fel de detașare, care, probabil, s-ar observa dacă ar fi vorba de cineva care pe la vârsta de cinzeci de ani s-ar așeza să alcătuiască memorii despre o perioadă veche de 30 de ani, din propria sa viață. Cel puțin în prima parte a memoriilor, întâmplările și unele dialoguri sunt redată cu lux de amănunte aproape cinematografic. Această percepție vine, desigur, în sprijinul aprecierii că va fi existat un prim „strat”, o versiune inițială scrisă într-adevăr prin anii 1817–1820.

De exemplu, personajul relatează cu o ingenuitate ce pare a friza cinismul un episod soldat pierderea a trei vieți omenești, pierdere provocată de el în mod accidental, neintenționat. Rătăcind noaptea, printr-un sat necunoscut, intră din întâmplare într-o casă unde era o femeie gata să nască, singură. Femeia îi spune că bărbatul ei a plecat cu treburi și îi dă voie lui Merișescu să se adăpostească acolo. La puțin timp după aceea, simțind că o apucă durerile facerii, femeia îl imploră să meargă și să o aducă pe moașa satului. Merișescu încearcă să se derobeze, dar acceptă în cele din urmă. Merge la moașă, care însă refuză, spunând că e „programată” să meargă la altă naștere și că așteaptă să vină să o ia bărbatul unei alte femei ce trebuia să nască. Și că oricum, e prea bătrână și neputincioasă ca să meargă singură. Eroul nostru o ia cu forța în spate. Mergând cu moașa în cărcă, se ciocnește pe întuneric de un puț, dar crede că e vorba de un copac. Se întoarce, vrea să o pună pe moașă jos, probabil pentru a-și trage sufletul, dar o lasă să cadă în puț:

Am luat-o de mâini, silită. Am scos-o afară. Era luna întunecată. Cam cu sila am luat-o în cărcă, cam cu greu mergând eu cu dânsa în cărcă. De nebăgări de samă am cârmuit drumul. Am dat cu pieptu de un puț, dară am gândit că este vreo tulpină. Am întors spatili ca s-o iau mai bine. Am lăsat-o de mâini și îndată au picat în puț. (p. 77).

Speriat, fuge fără a vedea bine pe unde merge. A doua zi, îl regăsim în aceeași localitate, unde este martor al unei discuții din care află că moașa a fost găsită moartă în puț de săteni. Află totodată că aceștia cred că moașa a mers singură la puț și a căzut acolo. Mai află că femeia aflată în durerile facerii a născut singură și că a murit la scurt timp, și ea și copilul. Merișescu ascultă, „foarti trist”, și tace. Nu mărturisește adevărul – că moașa nu a mers singură la puț, ci că el o luase cu forța și o ducea, scăpând-o din greșeală în puț. Iată fragmentul de dialog corespunzător:

„Dară știți voi că avem o nuntă și doi morți?” „Cum, gagă Dochiță?” „Biata moașă s-au dus la puț să scoată apă și au găsit-o înecată”. „Aleu, gagă Dochiță, săraca moașă!” „Și biata Iana au lovit-o de facere. Au găsit-o bărbată-său cu copilul lângă dânsa mort”. „Aleu, gagă, așa au murit și copilul, și mă-sa!” Eu, cari ascultam, eram mort și foarti trist. Curaju nu era cu mine. (p. 83).

Totodată textul prezintă și unele inegalități, care mă fac să presupun că elanul creator al tânărului Merișescu, ca și răbdarea lui de a sta cu pana în mână, aplecat asupra colii de hârtie, s-au redus treptat. Astfel, partea finală, corespunzătoare aproximativ ultimelor zece pagini din ediție, arată pe alocuri ca niște însemnări în stil telegrafic, făcute de cineva care doar se achită de o datorie:

M-am dus cu moșu-meu 1. la Chania Calis 2. la Denodos, 3. la Troada, 4. la Salonic, 5. la Lemnu, 7. la SfetaGora, la mai multe, 8. la Triesti, 9. la Viniția și la Ostroavi, la Smirnu și la Alixandria, unde au murit unchiu de ciună. Era cu un negoț: cumpăra bumbac teancuri, cu astari și castambol, și alagieli și ibricir. (p. 114).

Se vede cu ochiul liber că suntem departe de savoarea și luxul de amănunte picante din prima jumătate a memoriilor!

Reprezentative pentru probabila versiune inițială a memoriilor, de prin jurul anului 1820 („primul strat”) ar fi, între multe alte particularități lingvistice, fonetismele cu rostire durificată, specific muntească, a prepozițiilor *dă* (p. 84, 85, 95, 104); *pă* (p. 71, 84, 100, 106), precum și anticiparea lui *-i-* în *câinii* (p. 75); *mâine* (p. 76); *pâini* (p. 91).

Cum am mai arătat, versiunea inițială a fost copiată mult mai târziu, prin jurul anului 1840 sau poate chiar spre 1850. În cursul acestei copieri, probabil Merișescunu a modificat în mod esențial narațiunea. Am văzut că evenimentele relateate se opresc la 1817. În textul păstrat nu apare absolut nicio aluzie la vreun eveniment istoric sau la vreo realitate socio-culturală de după 1817. Modificările și remanierele produse în cursul copierii vor fi fost preponderent punctuale și formale, fără a afecta sau modifica structura narativă în sine a memoriilor. La nivel lexical, ar fi vorba de introducerea unor neologisme precum *afecțatie*, *delicat*, *ghirlandă*, *strictețe* și altele, care în limba română din 1820, și

sub pana unui tânăr de circa 20 de ani, sunt întrucâtva improbabile, dar ele devin cvasi-normale în limba română de prin anii 1840–1850 (A se vedea anexa de la finalul acestei recenzii, cu o prezentare lexicologică sistematizată a elementelor lexicale ce ne-au atras atenția). La nivel fonetic, frapează închiderea frecventă (fără a fi consecventă) a lui *-e* final neaccentuat la *-i*, rostire specific moldovenească: *bini* (p. 82); *diparti* (p. 85); *foami* (p. 86); *peri* (p. 91); două silabe; *pere* subst. fem. pl.), *poati* (p. 107); *știi* (p. 105; două silabe; *știe*, pers. 3 sg.); dar: *bine* (p. 113); *castroane* (p. 82); *cibotele* (p. 82); *jumătate* (p. 88).

După părerea mea, pentru majoritatea elementelor din lexicul popular, dar și din limba comună, acest text poate fi socotit o sursă reprezentativă pentru „momentul 1817–1820”. Excepțiile sunt absolut minoritare, limitate la neologisme de felul celor din seria citată mai sus, neologisme care, așa cum am opinat, vor fi fost „strecurate” în text în timpul copierii memoriilor, deci prin 1840–1850.

Având în vedere una dintre ipotezele formulate de editoare – că Merișescu ar putea proveni dintr-o familie de negustori aromâni împământeniți în Muntenia, prin a doua jumătate a secolului al 18-lea – am urmărit textul și pentru a încerca să reperez particularități sau specificități (fonetisme, elemente lexicale etc.) care ar putea să se explice prin originea aromână a memorialistului. (După cum a fost remarcat de specialiști, textele mitropolitului Dosoftei conțin, sporadic, unele particularități fonetice, gramaticale, lexicale ce se pot explica prin faptul că autorul lor avea origini aromâne). Am remarcat un singur aspect, dar și acesta, foarte „circumstanțial”. La p. 74, apare fragmentul: *Am cumpărat o jernă de la Babicu și friptură de la Furnu, și usturoi de toamnă. Am mers la Filaret, acolo, și mâncam și beam must* (începutul episodului cu altercația după care Merișescu a fost nevoit să fugă din București). După toate probabilitățile, aici e vorba de două nume de persoană, *Babicu* și *Furnu* (poate, „transformate” în nume de localuri: *La Babicu, La Furnu*). Ambele sunt explicabile pe teren aromânesc. Antroponimul *Babicu* poate proveni din apelativul aromânesc *babics*. m., cu corespondent feminin *babică* și cu sensurile „bunic, -ă; străbunic, -ă”. (E absent din DDA₂, dar existența acestui apelativ în dialect ne-a fost comunicată de Manuela Nevaci, de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, căreia îi mulțumim). La rândul său, antroponimul *Furnu* poate proveni din apelativul aromânesc *fîrnu* s.n. „cuptor” (termen moștenit din latină, v. DDA₂). Sunt, desigur, doar conjecturi. În măsura în care ar putea convinge, ele ar conta ca indicii că Merișescu era familiarizat cu mediul comunității de aromâni din București și că, poate, provenea chiar el dintr-o familie de aromâni.

Din textul memoriilor se înțelege că tânărul Merișescu știa, pe lângă limba română, în care scrie, și limbile greacă, turcă și bulgară. Așa cum observă editoarea, în *Studiul introductiv* (p. 9), limba în care sunt scrise memoriile capătă pe alocuri aspect de idiom „pestriș”, „balcanic” sau „fanariot”. Cu alte cuvinte, textul conține mici pasaje, mai ales replici ale unor personaje, fragmente de dialog, redată în bulgară, în greacă sau în turcă, aproape de fiecare dată, cu transliterare în același alfabet de tranziție. Voi prezenta mai detaliat unele fapte și episoade ce țin de interferențele româno-bulgare, reprezentative nu doar pentru persoana lui Merișescu, ci și pentru bilingvismul de nivel bazilectal, definit de contacte lingvistice româno-bulgare substanțiale, la nivelul masei de oameni simpli, din Muntenia, de la sfârșitul perioadei fanariote.

Cum am mai spus, în prima parte a memoriilor este relatat, cu lux de amănunte, episodul peregrinării lui Merișescu prin zona rurală de la sud de București. Întâlnește, la un moment dat, un convoi format de căruțe ale unor legumicultori bulgari, care se întorceau din București, unde își vânduseră zarzavaturile în ziua respectivă. Intră în vorbă cu acești bulgari, care se miră să vadă un „pui de boier”, singur, pe drum. Îi întovărășește până la satul lor din apropiere de București. Apoi, într-o altă localitate, unde erau stabilite comunități de bulgari, se creează un moment comic, atunci când un grup de fete bulgăroaice vorbeau despre Merișescu (care era de față) crezând că el nu le înțelege limba, în timp ce el, în realitate, o înțelegea. În acest context, Merișescu evocă faptul că la școală avusese colegi bulgari, cu care interacționa și a căror limbă a învățat-o în mod spontan: *Ne da gului când vinea la școală. Noi întrebam: „Cum să cheamă cutari și cutari?” Și toți ne spunea* (p. 79).

În istoriografia noastră există numeroase documente despre mișcările de populație de acest gen, prin care însemnate comunități de bulgari s-au stabilit, de-a lungul timpului, în nordul Dunării, pe teritoriul actual al țării noastre. (Deși e un fapt cu totul punctual, în sine, cred că e totuși potrivit

să-l menționez aici: lingvistul Iorgu Iordan [1888–1986], originar din Tecuci, provenea dintr-o familie mixtă, tatăl său fiind bulgar, iar mama, româncă). Mărturia memorialistului Merișescu se adaugă în acest „dosar”, ca o probă suplimentară specială, prin care este configurat un mediu social-istoric favorabil numeroaselor împrumuturi lexicale din bulgară în română, la nivelul limbii vorbite de oamenii simpli. Printre aceste împrumuturi din bulgară se numără, foarte probabil, și particula de afirmație *da*, atestată prima dată în română abia la scriitorul muntean Iancu Văcărescu, prin anii 1810–1819, și care a circulat inițial, până pe la 1850–1860, mai ales prin Muntenia și Oltenia, înainte de a pătrunde în limba literară comună și de a fi folosită de scriitorii din celelalte provincii românești. (A se vedea studiile esențiale publicate pe această temă de Florica Dimitrescu, în 1955 [SCL, VI, nr. 3–4, p. 265–288], de Alexandru Niculescu, în 1961 [SCL, XII, nr. 4, p. 479–486], ca și propriul meu studiu în pregătire despre originea și istoria lui *da* în română).

Orice text din trecut, descoperit, pus în circulație și intrat în atenția lexicografilor, a etimologilor, a lingviștilor preocupați de istoria limbii, poate oferi elemente lingvistice noi sau necunoscute, pentru perioada cronologică pe care o reprezintă. În mod particular, ar putea fi vorba de antedatări lexicale, adică atestări mai vechi decât cele cunoscute specialiștilor, pentru unele cuvinte, sau chiar de noutăți lexicografice, cuvinte absente din dicționarele de referință. La capitoul antedatărilor lexicale, memoriile lui Merișescu oferă o „recoltă” remarcabilă. În anexa de la finalul acestei prezentări am înregistrat și am discutat din punct de vedere lexicologic și, când a fost cazul, și din punct de vedere etimologic, elementele lexicale care prezintă interes. Dau aici o simplă listă, incompletă, a cuvintelor pentru care textul editat de Constanța Vintilă-Ghițulescu oferă antedatări, în raport cu informațiile din lucrările de referință (DA, DLR, TDRG₃, MDA, DELR¹): *bâja* interj., *belaciú* adj., *bulgărcă* s.f., *capoșel* s.n., *ceanác* s.n., *clăișoară* s.f., *corăbiască* s.f. „dans țărănesc”, *curvulice* s.f., *donicioară* s.f., *drăcoaică* s.f., *ferestúică* s.f. (variantă de la *ferestrúică*), *guriță* s.f., *iutișór* adv., *jităríe* s.f., *obrăznicătúrá* s.f., *sarsailă* s.m., *șigăncúșă* s.f.

Semnalez și câteva elemente inedite, absente din aceleași lucrări de referință: *calimerá* vb. „a da bună ziua”, *ceam* s.n.? „cearșaf”, *geambróst* s.m. „ginere”, *ibricír* s.n.? „zégră (sau zégre?)” s.f. „fotă”.

În încheiere, aș dori să recomand cu toată convingerea includerea acestei ediții valoroase în bibliografia dicționarelor DLR și DELR, la care se lucrează în prezent în Institutul de lingvistică al Academiei Române.

Semnalez și câteva precizări, completări și posibile corecturi absolut punctuale, ce ar putea fi de folos pentru o viitoare reeditare.

În textul memoriilor apare adjectivul *mirigan*: *Au trecut și ziua, cam mirigană* (p. 93). În nota 2 de pe aceeași pagină editoarea precizează: „Așa în ms. Nu am reușit să aflu sensul cuvântului”. Este fără îndoială o variantă lexicală a adjectivului regional *mărigán* „mare, cam mare”. Varianta nu a intrat în atenția lingviștilor. După DLR și MDA, adjectivul e atestat numai cu forma *mărigan* și abia din jurul anului 1900. În TDRG₃ cuvântul lipsește.

Apare, la un moment dat, o formă neașteptată și neclară: *Mi-au zis: „Ce vași?”* (p. 103). Poate fi o greșeală de scriere sau copiere – grafemul pentru sunetul [v] să fi fost notat, în manuscris, în loc de grafemul pentru [f] (din simplă grabă, neatenție de moment). În acest caz, ar fi o rostire moldovenească normală: *fași* (o silabă) pentru *faci* (cf. forme moldovenești normale: *șini* pentru *cine*, *șeaun* pentru *ceaun*, *șeapă* pentru *ceapă* etc.).

Apare în text, de două ori, un lexem inedit: *thița* (= *tița*), cu genitivul *thiți* (= *tiței*). Primul context este: *Am zis că-i a thiți Fotini* (p. 108). În nota 4 se precizează: „Așa în ms. Scris: *thiți*”. Al doilea context: *Am intrat în casă după thița Fotini* (p. 110). Personajul este de obicei numit „chira Fotini”, adică „doamna Fotini”. Forma neclară *thița* înseamnă „mătușica, tanti”, având legătură cu termenul din greacă cu același sens: *θετήσα*. Unitatea lexicală dată nu apare în DLR și nici în celelalte dicționare consultate. (În DLR apare omonimul *tiță* s.m. „tătic”, formă familiară, obținută prin

¹ În cazul DELR, pe lângă volumele publicate, ocazional am consultat și porțiunile cu literele B și D, aflate în curs de refacere sau redactare. În aceste situații, referința este „DELR ms” în anexa cu informații lexicologice de la finalul recenziei de față.

haplogie de la *tătiță*, cu o singură atestare, din secolul al 20-lea). Totuși *thiță* s.f. (formă ce poate fi literarizată lexicografic *tiță*), cu sensul „mătușă”, a circulat prin Muntenia, cel puțin pe la începutul secolului al 19-lea. Am reperat câteva atestări din corespondența lui Iancu Văcărescu, fiind vorba de scrisori trimise către unchiul său Alecu Văcărescu, în anii 1814 și 1815: *Thițij* cu *plecăciune mă închin, sărutându-i mâinele* (Iancu Văcărescu, *Opere*. Ediție de Cornel Cârstoiu. București, Minerva, 1985, p. 995). *Thițelor sărut mâinele cu toată plecăciunea*. *Thița, a unchiu-mieu coconu, să nu să supere de stihurile de sus, căci dumneei nu este-n ăsta socoteală de cocoane* [ultima frază se referă la un fragment de poezie satirică inclus în scrisoarea respectivă] (*ibidem*, p. 998).

Încă o formă semnalată ca neclară în ediție este *vita*: *Am zis către vita Fusi*: „Mă duc la biserică, că-i zio[a] mea”. *Au zis*: „Du-te! Și te du acasă, copile!” *Nu-mi părea bine*. (p. 102). Dacă în manuscris apare, într-adevăr, grafia <vita>, forma rămâne, în continuare, neclară. Dar mă întreb dacă nu cumva în manuscris apare litera grecească „theta”, <θ>, iar nulitera chirilică pentru [v], adică <В>. Cele două grafeme seamănă aproximativ și se pot confunda, cel puțin în unele manuscrise. În această ipoteză, transcrierea ar fi: *Am zis către thița Fusi*, iar unitatea lexicală rezultată ar putea avea legătură cu *tetă* s.f. „mătușă; cumnată; bonă, guvernantă” (atestat din c. 1650, în *Anonimus Caransebensis*; cuvântul apare în DLR, MDA, DEX și alte dicționare, care îl consideră, cel mai adesea, împrumut din sârbă).

Semnalez și o posibilă scăpare de corectură în ediție: *Eu umblam ca un titirez* [sic!], *intram și ieșeam fără să am treabă* (p. 110). Presupun că forma corectă care trebuia să apară aici este *titirez*, deoarece acest pasaj este reprodus și în *Studiul introductiv*, la p. 42, unde apare chiar forma așteptată, adică *titirez*. Dacă însă în manuscris apare într-adevăr *titirez*, atunci se impunea o notă de subsol: „așa în manuscris”, cum se procedează în cazul altor forme neobișnuite sau neclare.

ANEXĂ

Elemente lexicale inedite, antedatări etc.

AFECTĂȚIE s.f. „comportament artificial”. *Au răspuns cu afecțatie* (p. 86). În DELR e înregistrat *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir (1717–1723) drept cea mai veche sursă unde apare cuvântul, dar această atestare este absolut izolată. Cuvântul a început să circule în română abia din prima jumătate a secolului al 19-lea.

BĂJA interj. „arde! frige!”. *Dă cuconiți nu mă puteam lipi, nu că nu ar fi vroit, dară era băja* (p. 95). În DELR ms. e atestat abia din 1887–1888.

BELACIU adj.,(probabil) „belaliu = dificil mofturos, capricios”. *Pentru că turcii erau belacii* (p. 113; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Belaciu*, belaliu, tc. *belali*, capricios, dificil, năzuros; cf. *beleă*”). În DELR ms. lipsește *belaciu*, dar apare sinonimul *belaliu*, fiind atestat abia din 1857.

BIBÎL s.n. „dantelă lucrată manual”. *Frumoasă cămașă ai! Cine ți-a cusut bibilurile?* (p. 88; cuvântul apare încă de trei ori, de fiecare dată la plural). În DELR ms., cea mai veche atestare este din 1837 (Anton Pann).

BULGĂRCĂ s.f. „bulgăroaică”. *Bulgarca era o dolfană* (p. 79; cuvântul mai apare de șase ori). În DELR e atestat abia din 1912.

CALIMERĂ vb. „a da bună ziua”. *Dacă am intrat, am calimerat* (p. 100; în nota 6 de pe aceeași pagină se precizează: „Am dat bună ziua, *καλημέρα* (ngr.)”). În DELR acest element lexical inedit lipsește, dar apare substantivul *calimera* s.f. art. (fam.) „situație (mai ales în expr. *a (se) schimba*~); (rar) raport, relație (bună) cu cineva (în expr. *a (se) strica*~, *a schimba*~, *a întoarce*~)”, atestat abia din 1885.

CAPOTÊL s.n. (diminutiv de la *capot* „îmbrăcăminte de casă pentru femei, de obicei lungă până la călcâie”). *Zoița s-au dus. Era în capotel. Eu am tras ceacșirii, am luat cizmile în picere* (p. 100). În DELR e atestat abia din 1914.

CAZACHIESC adj. „căzăcesc”. *Eram îmbrăcat cu anteriu de citabiu, încins cu un donluc, purtam ceacșiri roșii, cibotele era de Țarigrad, galbini, aveam fes și căciula cazachiească* (p. 82). În

DELR există adjectivul *căzăcesc*, atestat din 1645, dar lipsește forma *cazachiesc*, care pare a fi o variantă lexicală.

CEAM s.n.? „lenjerie”. *Eram numai în fes și ceam* (p. 95; în nota 1 de pe aceeași pagină se precizează: „*Ceam*, lenjerie. Termen regăsit în expresiile *ceamșir-aga*, *ceamșir-bașa*, *ceamașirgiu* care are legătură cu lenjeria, rufele”). Este un element lexical inedit. Lipsește din DELR și din celelalte dicționare de referință consultate. Semantic și etimologic nu are nicio legătură cu omonimul *ceam* s.n. „șlep” (în afară de simplul fapt că ambele provin din turcă). „Expresiile” citate în nota de subsol a ediției se regăsesc în lucrarea de referință a lui Lazăr Șăineanu, *Influența orientală*, și în recenta sinteză a lui Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*. Volumul al doilea. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, 2010, p. 192, unde însă ele sunt notate cu variante diferite: *ceamașir-aga*, *ceamașir-bașa*. Pentru date în plus privind etimologia îndepărtată, pe terenul limbii turce, a se vedea sinteza Ghirfanova *et al.* 2010 s.v. *çamaşır* „lenjerie” și *çamaşırçı* „spălătoreasă”.

CEANÁC s.n. „vas mare de pământ sau de lemn pentru păstrarea și servirea mâncării sau băuturilor”. *Au pus da rându niște ceanacuri mari* (p. 86; cuvântul mai apare o dată în text; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Ceanac*, *çanak* (tc.), castron mare”). În DELR e atestat abia din 1871. (În ediție ar fi trebuit probabil transcris: *d-a rândul*).

CHEFĂLUÍ vb. „a (se) îmbăta”. *Mustu era cam înăsprit, că am chefăluit din noi* (p. 74; cuvântul mai apare o dată; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Chefălui*, sens vechi pentru a se ameți, a se îmbăta”). În DELR e atestat din 1839.

CIORBALÁC s.n. „un fel de castron”. *La noi, și la toți, era linguri de cositor și cu taliri tot de cositor, ciorbalăcuri și castroane mari și mici* (p. 82). În DELR e atestat din 1839.

CIORCHINE s.m. „grupare de flori sau de fructe constând dintr-un ax principal cu numeroase ramificații”. *Culegătorii mai gătea de cules, eu în urma lor, căutam ciorchini de struguri* (p. 93; cuvântul mai apare o dată în textul nostru, pe aceeași pagină, cu aceeași formă de plural). În DELR e atestat din 1839.

CITABÍU s.n. „un fel de stofă”. *Eram îmbrăcat cu anteriu de citabiu, încins cu un donluc, purtam ceacășiri roșii* (p. 82; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Citabiu*, probabil *citarea*, din tc. *çetarê*, stofă cu dungi pentru anterie”). Acest element lexical inedit lipsește din DELR și din celelalte dicționare de referință consultate, care însă cunosc sinonimul *citareá* s.f. „țesătură orientală reiată, din bumbac combinat cu mătase, din care se făceau anterie; alagea”, atestat, după DELR, din 1777.

CLĂIȘOĂRĂ s.f. (diminutiv de la *clae*). *Dă diparti am văzut clăișoara* (p. 85). În DELR e atestat abia din 1871.

CÓBILIȚĂ s.f. „bucată de lemn încovoiată, cu o parte proeminentă la fiecare dintre cele două capete, folosită pentru a căra câte două găleți, coșuri etc.” *Mi-aduc aminte că și fâmeile cu cobilița spăriapă turci* (p. 71). În DELR e atestat ca antroponim din 1671, dar atestarea nu e foarte sigură, ca apelativ, e atestat din 1840.

CORĂBIASCĂ s.f. „dans țărănesc”. *Aidi mai bini să jucăm o corăbiască* (p. 82; în nota 1 de pe aceeași pagină se precizează: „*Corăbiasca*, dans popular”). În DELR e atestat abia din 1866.

CORABIÉLE s.f.pl. „prăjitură făcută din făină, unt, ouă, zahăr, cu migdale și miere” *Au dat jumătate mie și jumătate Păunichii și câte o bucățică de ghiudum și câte două corăbiele* (p. 88). În DELR e atestat din 1851.

CURVIȘINĂ s.f., variantă lexicală de la *curviștină*? (care la rândul său, e un diminutiv atipic de la *curvă*). *Curvișina dracului mi-au dat un pumn, ocărându-mă* (p. 76). În DELR, forma *curvișină* este atestată din 1835, fiind considerată variantă lexicală de la *curviștină*.

CURVULÍCE s.f. (diminutiv de la *curvă*). „*Curvulici și țolină ce ești*”. *Fata au fugit* (p. 78; în nota 1 de pe aceeași pagină se precizează: „*Curvulici* (*curvulice*), *curvă*”; precizez că *-i* final din forma *curvulici* este silabic, fiind vorba de o particularitate de rostire moldovenească, corespunzător unui *-e* final din limba comună, astfel că avem a face cu un cuvânt de patru, nu de trei silabe). În DELR e atestat abia din 1898.

DELICÁT adj. „fîn, gingaș, plăpând...”. (Folosit adverbial) *Am mâncat cât să poati de delicat, fără obrăznicături* (p. 107; cuvântul mai apare o dată, p. 89, tot ca adverb). În DELR ms e atestat din 1784–1787. În DLR sunt consemnate câteva atestări ale adjectivului din jurul anului 1800. Semnalează folosirea adverbială.

DOLFÁN adj., variantă lexicală de la **dolofán**. *Bulgarca era o dolfană* (p. 79). În DLR e semnalată o atestare din 1481, dintr-un document slavon. Atestările românești încep însă abia cu secolul al 19-lea (Ion Heliade-Rădulescu, Gheorghe Sion ș.a.).

DONICIOĂRĂ s.f. (diminutiv de la *doniță*). *O donicioară cu must* (p. 89). În DLR, cele mai vechi atestări sunt din scrierile lui Nicolae Filimon și Mihai Eminescu.

DONLÚCs.n. „bucată de stofă, de postav”. *Eram îmbrăcat cu anteriu de citabiu, încins cu un donluc, purtam ceacșiri roșii*. (p. 82; în nota 3 de pe aceeași pagină se precizează: „Dunluk (tc.), țesătură de postav”; cuvântul mai apare de două ori în textul memoriilor). În DLR există câteva atestări textuale mai vechi, începând din 1693 și mergând până în 1805. În această situație, atestarea de față vine să extindă intervalul pentru care dispunem de documentare privind circulația cuvântului.

DRÁCOÁICĂ s.f. *Ce faceți drácoaițelor?* (p. 83; ar fi necesară o virgulă după *faceți*, în ediție). În DLR, cele mai vechi atestări provin din scrierile lui Ion Heliade-Rădulescu și Vasile Alecsandri.

GHIRLÂNDĂ s.f. „împletitură decorativă”. *Am făcut o ghirlândă de bibiluri* (p. 104; cuvântul mai apare odată în textul nostru, la p. 105, cu varianta *ghirlantă*). În MDA, cea mai veche atestare e din scrierile lui Constantin Negruzzi. După TDRG₃, cuvântul apare într-un document din 1815, editat de Nicolae Iorga. Cuvântul a mai fost consemnat la Vasile Alecsandri și Grigore Alexandrescu.

GHIUDÚM s.m.?, probabil variantă neconsemnată lexicografic de la **ghiudén** „cârnat uscat, presat și foarte condimentat, făcut din carne de oaie, de capră sau de vacă”. *Au dat jumătate mie și jumătate Păunichii și câte o bucățiță de ghiudum și câte două corăbiele* (p. 88). în TDRG₃, cea mai veche atestare consemnată este dintr-un document din 1773.

FERESTÚICĂ s.f., variantă de la **ferestruică** „fereastră mică”. *Am st[r]igat la ferestruică: „Moăși, moăș[i]”* (p. 76–77). În MDA, cea mai veche atestare semnalată pentru *ferestruică* este din scrierile lui I.L. Caragiale.

GEAMBRÓST s.m. „ginere”. *Știi pălipțcanu Costa Foru, geambrostu Bandrovici?* (p. 106; în nota 6 de pe aceeași pagină se precizează: „Geambrost, din ngr. γαμπρός, ginere”). E un element lexical inedit, absent din lucrările de referință consultate.

GURÍȚĂ s.f. (diminutiv de la **gură**). *Soarile era sus. Nouă nă era foami. Numai struguri și guriță nu era de ajuns* (p. 86). În DA s.v. *gură*, acest diminutiv are atestări din texte ale unor autori precum Costache Conachi, Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri ș.a. În mod neașteptat, acest cuvânt lipsește din MDA (ar fi trebuit să figureze, în ordinea alfabetică, după *guritor*). În TDRG₃ a înregistrat s.v. *gură*, fără nicio atestare.

IBRICÍR s.n.?, probabil variantă neconsemnată lexicografic de la **ibrișin** „fir de ață albă sau colorată, răsucită, din bumbac sau din mătase, înfășurat pe un sul subțire de carton și întrebuintat la cusut, la brodat ori la împletit”. [Unchiul] *era cu un negoț: cumpăra astarti și castambol, și alagieli și ibricir* (p. 114). După TDRG₃ și MDA, substantivul *ibrișin* e consemnat începând din secolul al 17-lea.

ICUSÁR s.m., variantă de la **icosár** „monedă veche turcească”. *Au plătit unchiu la neguțători cifre icusari bine pentru mine* (p. 113; în nota 5 de pe aceeași pagină se precizează: „Icusar, icosar, monedă turcească de argint”). După TDRG₃, cea mai veche atestare este din 1831. După MDA, din scrierile lui Vasile Alecsandri.

INVITÁ vb. *M-au invitat să ies pă poarta grădin[i]i* (p. 100). După TDRG₃, cea mai veche atestare este din 1829; După MDA, din scrierile lui Constantin Negruzzi.

IUTIȘÓR adv. (diminutiv de la *iute* „repede”). *M-am uitat la lună încotro mergea și am pornit-o mai iutișor* (p. 78). După MDA, cea mai veche atestare provine dintr-o culegere de poezii populare publicată în 1885. TDRG₃ înregistrează acest diminutiv s.v. *iute*, fără nicio atestare.

JITÁRIÉs.f. „colibă pe câmp, pentru jitar (= paznic)”. *Dară, pâra [a] nu intra în sat, ca să întărât câinii, am văzut o mică jitărie a satului. Am intrat acolo, uși nu avea* (p. 75; cuvântul mai apare de două ori în text). După TDRG₃, cea mai veche atestare este din 1852. După MDA, din scrierile lui Vasile Alecsandri.

LÉICĂ s.f. „termen de adresare către o femeie”. *Eu am zis: „Leică, să dorm până mâine acilea?”* (p. 76; cuvântul mai apare o dată în textul memoriilor). După DLR, există două atestări lexicografice din prima jumătate a secolului al 19-lea, dintre care cea mai veche e din cunoscutul *Lexicon de la Buda* (1825). În ceea ce privește atestările textuale, ele încep cu scrierile lui Grigore Alexandrescu și Vasile Alecsandri.

NENEACĂ s.f. „mamă; prin extensie, termen de adresare către o femeie mai în vârstă”. Și *neneaca să auză* [= *se auzea*] [...] (p. 105). După TDRG₃ și MDA, cea mai veche atestare este din 1839. După DLR, cuvântul apare începând cu texte ale unor autori precum Alexandru Donici și Vasile Alecsandri.

NENICŪȚA s.f. variantă de la **nenecută** (care, la rândul său, e diminutiv de la *neneacă*). *Apoi lasă, nenicuța noastră știi ce faci* (p. 105). După DLR și MDA, cea mai veche atestare aparține lui Vasile Alecsandri.

NERDÎNCHI subst. (genul?), variantă de la **nardînchi** „sirop de rodii”. *Dară tot mi-au adus o felie de pâini și nardînchi de peri* (p. 91; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Nerdînchi, nardînchii*, sirop de rodii sau de alte fructe (tc. *nardenk*). Există și varianta *nerdenchii*, care este un must fiert cu gutui și dovleac până la îngroșare”). În DLR, cuvântul e atestat începând din 1715, dar atestările sunt puține. Semnalează această atestare, având darul de a confirma circulația cuvântului pe la începutul secolului al 19-lea.

OBRĂZNICĂȚURĂ s.f. „comportament urât, obraznic”. *Am mâncat cât să poți de delicat, fără obrăznicățuri* (p. 107). În DLR, în MDA și DEX, acest cuvânt apare cu sensul „ființă sau persoană obraznică”, nu și cu sensul „comportament urât”. În primele două dicționare, cea mai veche atestare semnalată provine din scrierile lui Emil Gârleanu, așadar de pe la începutul secolului al 20-lea.

PLATONIC adj. *Amor platonice* (p. 77; v. aici mai sus contextul ceva mai larg). DLR are atestări pentru *platonice* începând cu sursele: Poteca C. P. (1826), Poteca, F. (1829), Valiant, V. (1839), Heliade, D. J. (1847). Anterior, la Dimitrie Cantemir, apărea forma învechită *platonicească* (DLR s.v.), fără să fi circulat cu adevărat în limbă.

SARSAILĂ s.m. „diavol, drac; căpetenia dracilor, epitet depreciativ dat unui om rău, viclean sau ciudat”. *Curvișina dracului mi-au dat un pumn, ocărându-mă: „Sarsailă, tot tu erai pi stog?”* (p. 76). În DLR și în TDRG₃, atestările încep cu Ion Creangă (1876).

STRICTEȚE s.f. *Pă de o parti frica de molipsire, și pă dă alta strîcțetea domnului Caragea: țapa, spânzurători, tăierea de mâini, tăierea de nas și urechi* (p. 84). În DLR, cea mai veche atestare este din 1851. În TDRG₃ cuvântul lipsește.

TOROCĂNI (sau **TOROCĂNA?**), variantă de la **tolocăni** vb. „a cicăli, a dojeni pe cineva; a vorbi mult, a trâncăni, a flecări”. *Au zis: „Neică, torocănai grecești”* (p. 85; în nota 4 de pe aceeași pagină se precizează: „*Torocăni*, a vorbi întruna, probabil din sb. *torokati*”). În DLR s.v. *tolocăni*, cea mai veche atestare este din 1879.

TREPEJÓR, variantă de la **trepeziór** adv. „repede, repejor”. *Am luat-o mai trepejor* (p. 75). În DLR, *trepeziór* și variantele sale au drept cea mai veche atestare *Dicționarul* lui Frédéric Damé, din 1893.

ȚIGĂNCUȘĂ s.f. (diminutiv de la **țigancă**). *Nu intra în casă alții fără numai o micușă țigăncușă a dădacăi* (p. 103; cuvântul mai apare o dată, la p. 105). În DLR și MDA, drept cea mai veche atestare este indicat TDRG, ediția întâi (a apărut pe fascicule, prin anii 1890).

ȚOLINĂ s.f. „Femeie necinstită, vicleană, sau de moravuri ușoare”. „*Curvulici și țolină ce ești*”. *Fata au fugit* (p. 78; în nota 2 de pe aceeași pagină se precizează: „*Țolină*, femeie rea și vicleană”). În TDRG₃, cea mai veche atestare provine dintr-un document din 1788. În DLR, din scrierile lui Constantin Negruzzi. Semnalează această atestare, fiind vorba de un cuvânt relativ rar atestat, chiar și în perioadele ulterioare.

VOLTĂ s.f. „mișcare circulară”. *Nu mergeam drept, ci tot volți, șovăi[nd]* (p. 77). În DLR și în TDRG₃, cea mai veche atestare provine din textele lui Ion Heliade-Rădulescu.

ZÉGRĂ (sau **ZEGRE?**) s.f. (pentru sens, v. citatul). *O fetiță cu cămașa albă și cu două ziegri (foti turcești)* (p. 78). Pare a fi un element lexical inedit. Nu l-am găsit în dicționarele de referință consultate. Chiar dacă va fi avut, ca apelativ, o circulație foarte limitată, e posibil să fi pătruns în antroponimie, cf. numele de familie *Zegreanu*.

Victor Celac

Institutul de Lingvistică
al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân – ALAR*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2020, XXXIVp + 106 p. + 347 hărți lingvistice + 137 MN + Note + Ilustrații²

Atlasul lingvistic al dialectului aromân – ALAR, vol. II, 2020 (colectiv de autori: Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci), reprezintă ultima apariție consacrată dialectului aromân. Publicat la Editura Academiei Române, la șase ani distanță față de primul volum – ALAR, vol. I, 2014 (colectiv de autori: Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci), acest atlas este „rodul unor îndelungate cercetări de teren [...] în Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria, cuprinzând într-o imagine de ansamblu întregul areal aromănesc: de la munții Balcani în nord până în Tesalia, Acarnania și Etolia în sud, de la mările Adriatică și Ionică în vest până la marea Egee în est”. (ALAR, *Introducere*).

Pentru prima dată sunt descrise în mod detaliat, fapte de ordin fonetic, morfologic și lexical specifice graiurilor aromânești, pe baza unui material inedit. Realitatea lingvistică pe care ALAR ne-o prezintă este una mult mai complexă față de cea cunoscută anterior.

În partea introductivă, Atlasul cuprinde *Prefața, Bibliografia*, sistemul riguros de *Transcriere fonetică* folosit, *Rețeaua de localități* și completarea acesteia din urmă, *Date despre localitățile anchetate*, unde sunt menționate informații cu privire la apartenența vorbitorilor la diferitele grupuri de graiuri (grămostean, pindean, fărșerot, grabovean, gopeșean-moloviștean). Considerăm un aspect important și inovativ capitolul cu date despre localități, întrucât aceasta permite o perspectivă clară asupra delimitării graiurilor aromânești din perspectiva spațială.

Volumul II al Atlasului cuprinde răspunsurile la capitolele *Familia (rude, naștere, căsătorie, moarte)*, *Casa (părțile casei, mobilier, obiecte casnice)*, *Curtea (mijloace de transport, animale domestice, păsări de curte)*, din *Chestionarul Noului atlas lingvistic român pe regiuni* cu 2543 de întrebări, astfel oferind posibilitatea comparării cu faptele de limbă din atlasele regionale românești pentru daco-română.

Chestionarul a fost aplicat în 61 de puncte dintre care 32 în Grecia, 12 din Albania, 9 în R. Macedonia de Nord și 8 din Bulgaria, fiind cuprinse toate graiurile aromânești după cum urmează: pentru graiul pindean 32 de localități, toate din Grecia; pentru graiul fărșerot, un total de 19 puncte, dintre care: 10 din Albania, 6 din Grecia și 3 din R. Macedonia; pentru graiul grămostean, 16 localități, dintre care: 8 din Bulgaria, 4 din Grecia și 4 din R. Macedonia; pentru graiul grabovean, 2 puncte din Albania, iar pentru gopeșean-moloviștean, 2 puncte din R. Macedonia de Nord.

În ceea ce privește materialul cules, acesta a fost redat integral în cadrul a 349 de hărți lingvistice (275–623), realizate prin intermediul unui program informatic de către Vasile Apopei și Silviu-Ioan Bejinariu, de la Institutul de Informatică Teoretică de la Iași. Este vorba despre un sistem AlrMaps, care folosește informații din mai multe domenii: lingvistică, dialectologie, baze de date, proiectare asistată de calculator, grafică, sisteme de informații geografice și multimedia. Materialul cules este redat, de asemenea, și în listele cu material necartografiat (MN) însoțite de note. Un aspect care diferențiază ALAR II de atlasele lingvistice anterioare este acela că materialul redat în hărțile lingvistice este cuprins și în *listecul* hărțile aferente.

Este de apreciat rețeaua exhaustivă pentru R. Macedonia de Nord și Bulgaria unde au fost incluse în totalitate graiurile vorbite în aceste țări.

Atlasul se încheie cu *Ilustrații*, capitol în care autorii au ales să anexeze o serie de imagini etnografice realizate de-a lungul anchetelor, pentru a scoate în evidență identitatea culturală a aromânilor care trăiesc în spațiul balcanic.

² The work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

Având statutul de cea mai mare lucrare de geolingvistică pentru dialectul aromân, ALAR II completează cu succes cartografia lingvistică românească și oferă specialiștilor o perspectivă bogată și complexă asupra aromânei, atlasul acoperind întreg spațiul geografic sud-dunărean în care se vorbește aromână. Încadrăm, fără îndoială, ALAR II în lista celor mai importante proiecte pentru geografia lingvistică, în general, și pentru geografia lingvistică românească, în particular.

Francisco R. Constantin

Institutul de Lingvistică

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Nicolae Felecan, *Lingvistică și filologie română*, Cluj-Napoca, Editura „Mega”, 2020, 366 p.

Volumul *Lingvistică și filologie română*, sub semnătura lui Nicolae Felecan (NF), prezintă următoarea structură: *Cuvânt-înainte* (9–10), *Gramatică* (13–41), *Dialectologie* (45–95), *Onomastică* (99–210), *Varia* (211–245), *Lingviști și filologi* (249–294), *Cărți și oameni* (297–333). Secțiunile amintite sunt precedate de *Cuprins* (5–7) și succedate de *Abrevieri* (334), *Bibliografie* (335–351), *Indice de autori* (353–359), *Indice de cuvinte* (361–366).

În *Cuvânt-înainte* se motivează organizarea volumului „de la lingvistică la filologie română”, alcătuit din articole, majoritar, publicate în intervalul 2010–2020, unele aduse cu informația la zi. De la început, subliniem preocuparea consecventă a autorului de a evidenția evoluția latină–română în cadrul căreia „n-a existat niciodată o perioadă de «tranziție», ci doar una de continuitate”. Prin urmare, „din Antichitate și până astăzi vorbim aceeași limbă, ajunsă din limbă «paternă» (latina), limbă «maternă» (româna)” (după G.I. Tohăneanu, p. 9). Anterior, ideea fusese formulată de Al. Rosetti, în alți termeni: „româna nu este altceva decât latina vorbită fără întrerupere în provinciile imperiului roman de la cucerire până în zilele noastre” (*ibid.*). Atașându-se înaintașilor, NF mai adaugă un element nou care a catalizat difuziunea limbii latine în spațiul carpato-dunărean: *creștinismul* (după Andrei Oțetea).

Compartimentul *Gramatică* se deschide, cu siguranță neîntâmplător, cu titlul *Arta expunerii faptelor de limbă la Sextil Pușcariu* (p. 13–22). Axându-se pe *Limba română I. Privire generală*, 1940; 1976, NF, ca și contemporanii la timpul lor, apreciază admirativ „tehnica” marelui lingvist: *Expunerea, în lucrările acestuia, curge într-o sobrietate și o claritate cuceritoare. Totul este colorat de comparații seducătoare și de citații pline de sonorități puternice din poeți și scriitori* (Alexe Procopovici). În viziunea lui Pușcariu însuși (1976, 10) *orice afirmație trebuie lămurită printr-o bogată și sugestivă exemplificare.*

Următorul studiu *Latinisme, cuvinte regionale și învechite la cărturarii născuți din prima jumătate a secolului al XX-lea* (p. 23–34) restrânge problema, conform titlului. Elementele lexicale reperate în „Arhiva someșană” și în alte lucrări din aceeași perioadă sunt sistematizate în anumite categorii: **a.** învechite, regionale și populare ori neatestatate: *carâmb* (înv., Bucov., Maram., Munții Sucevei, Munții Rodnei, Ciuc) [la stână] „băț cu care se măsoară înălțimea laptelui dintr-un hârdău” < lat. *calamulus (după DA); la care adăugăm și aria sudică (*Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice* = DGS I); *defige* (înv., tranz.) „a fixa, a stabili” < lat. *defigere*; *conclus* (înv.) „hotărâre, decizie” < lat. *conclusum*; *vâlvă* „alai, pompă” < sl. *vluhvu*, bg. *vlahva*. **b.** derivate cu prefixe: (cel mai frecvent, în- < lat. *in-*), majoritatea fiind incluse în DA: *îndătinat*, *îndestulat*, *înstăpâni*, *întârnița*; derivate neidentificabile ca origine, și, din acest motiv, discutabile: *întornoca*, după NF „la baza cuvântului credem că este un element comun cu al verbului *înturna*” (p. 29). Optăm pentru o altă ipoteză: *întornoca*, var., prin accident fonetic: asimilare consonantică progresivă [n] – [l] > [n] – [n] de la

vb. *întroloca* > *întorloca*, de altfel și DA procedează similar înregistrând lexemul din Iuliu Bugnariu, *Dicționar popular*. Susceptibil de discuție este și *strătăia* „a intersecta”, interpretat în bibliografie fie calc după fr. *entrecouper* (Tiktin), fie derivat românesc (R. Ocheșanu), NF împărțind opinia acesteia din urmă: Dar *strătăia* s-ar putea analiza și ca formație analogică după *străbate* (cf. *în două puncte strătaie drumuri acest lanț de munți*, p. 29). Între derivatele cu sufixe figurează *culminător*, după NF adjectiv (?): *Culminătorul „Pietrosul”, Culminătorul „Vârful Omului”* etc., formație livrescă inedită, câteva de largă răspândire: *porneală, sorbeală, țâncușă*, iar altele: *stăvar* 1. (pop.) „herghelegiu”; 2. (inv.) „armăsar”, *sterpar* (pop.) „cioban care are în grijă oile sterpe, berbecii, miei” au fost repartizate de autor la categoria a., în ciuda structurii lor derivate evidente.

Textele sacre, între tradiție și modernitate (p. 34–41) au reținut atenția lui NF, justificat, întrucât „dețin întâietatea în cultura română” (p. 35). Începând cu veacul al XVIII-lea, tipăriturile au încercat să respecte varianta literară (v. edițiile de cult ale lui Antim Ivireanu). Este cauza pentru care în biserica română au apărut două direcții: de conservare a tiparelor vechi și de modernizare. Ultimul aspect se urmărește pe Liturghier, în diverse apariții, după promovarea neologismului: *altar* pentru *jărtăvnic*, *binecuvânta* pentru *blagoslovi*, *deșteptare* pentru *trezire*, *judecată* pentru *judgeț*, *sfinți* (vb.) pentru *târnoși*, *stea* pentru *zvezdă* etc., NF optând pentru sincronizarea vocabularului cu evoluția limbii române.

Compartimentul *Dialectologie* se deschide cu *Noi precizări cu privire la subdialectal maramureșean* (p. 45–59). Semnalat, pentru început, de Emile Picot, fost viceconsul al Franței la Timișoara, ca o zonă lingvistică cu individualitate pronunțată, mai apoi de Gustav Weigand „un dialect mic, aparte”, inclus de Emil Petrovici între subunitățile dialectului dacoromân, pe baza ALR, va fi statornicit ca subdialect de Romulus Todoran: *Maramureșul prezintă o arie dialectală independentă și, ca atare, putem vorbi cu certitudine de un subdialect maramureșean* (p. 46). Au contestat existența acestuia: Ion Coteanu, Ion Gheție, Gheorghe Ivănescu, Petru Neiescu, invocând fărâmișarea și numărul redus de particularități. Pe o poziție proprie, Nicolae Felecan enumeră câteva elemente lexicale specifice Maramureșului cu mențiunea că acestea se regăsesc și în alte zone, apoi altele de ordin fonetic, fără vreo specificare în privința repartiției, lăsând pe seama cititorului valabilitatea acestora: „cuvinte cu proteza lui a”, de fapt aglutinarea unor vechi construcții prepoziționale *asorit* < *a soare*, atestate și în Crișana; reducerea grupului consonantic [mn] la [m]: *dumăta*, înregistrat și în Basarabia (*Dicționar dialectal* II); verbe cu forme prefixate sau neprefixate în raport cu variantă cultă, ca proces atestat și în aria sudică (*spământa* – DGS III); diminutivarea cu sufixele *-uc(ă)*, *-uț(ă)* „trăsătura cea mai caracteristică” [sic!] (p. 43). În afară de contribuția lui Nicolae Felecan la descrierea zonelor și a localităților, cel mai bine conturate lingvistic, reținem poziția sa: *credem că Maramureșul este mai degrabă un grai cu particularități în toate compartimentele, întocmai ca și Oașul, și nu un subdialect* (p. 55). În articolul *Ion Coteanu și graiul maramureșean* (p. 59–66), autorul comentează „problema diferențelor dialectale”, în funcție de factori geografici și sociali, ca „bariere” naturale, *munții*, de pildă, separă o limbă, față de *ape* care o unesc, favorizând evoluția unitară a acesteia. Articolul *Aspecte ale graiului din satul Caila, jud. Bistrița-Năsăud* (p. 66–88) descrie idiomul din localitatea natală, Nicolae Felecan având convingerea că *în cele mai mici și nesemnificative arii lingvistice există particularități și aspecte necunoscute* (p. 67). În acest sens, sunt urmărite unele elemente moștenite din latină, preluate la repartiția dialectală a dacoromânei: *cute* „gresie de ascuțit coasa” < lat. *cotem, moare* „zeamă de varză” < *moria, sau cele care au fost atestate exclusiv în aria nordică: *arină* „nisip” < *arena, păcurar* „cioban” < *pecorarius, teară* „urzeală” < *tela, vipt* „măciniș” < *victus*. Din categoria largă a împrumuturilor maghiare am selectat câteva cu caracter local: *alegădi* (refl.) „a se mulțumi” < *elegedni, fuicaș* „zăpăcit” < *fujkás, rondioș* „zdrențăros” < *rongyos, techergheu* „derbedeu” < *tekergő*. Și împrumuturile germane sunt numeroase, dat fiind cadrul istoric specific ținutului Bistrița-Năsăud, cu ostași germani la frontieră. În chip firesc, graiul local deține unele germanisme absente în alte zone ale țării: *fleandură* „zdreanță”, fig. ... „femeie depravată” < săs. *Flandăr* (nu întâmplător frecvent la Rebreanu, în romanul „Ion”), *lagăr* „tabără” < *Lager, țais* „foarte bine” < *Zeiss*, „marcă de ceasuri” (cu evoluție de sens pe teren românesc, dată fiind calitatea acestora), *țali* „a trage la țință” < *zielen*. Din categoria elementelor slave am extras câteva proprii ariei nordice: *bili* „a înălbi pâzna” < v. sl. *biliti, cociorvă* „vâtrai” < ucr.

kočerba, kočurba, pisoc „nisip” < ucr. *pisok, poiată* „grajd” < v. sl. *pojata*. Formațiile românești selectate de Nicolae Felecan: *adeveri* „a dobândi” < *adevăr, ciunta* „a întrerupe, a curma” < *ciunt*, mai puțin *împărtăși* „a se cumineca” < *în- + părtaș* (v. DEX s.v.) etc., completează individualitatea graiului realizată convingător de Nicolae Felecan.

Explorarea ținutului Bistrița-Năsăud continuă cu *Expresii din domeniul păstoritului, existente în Munții Rodnei* (p. 89–95). Se aduc informații prețioase discutând „doar semnificația câtorva expresii” după „Viața păstorească în Munții Rodnei” de Tiberiu Moraru (p. 89): *Cămeșa și clopul erau pregătite într-un mod special pentru vremea de la munte, pentru a deveni impermeabile*. În acest scop *cămeșa* era cernită cu coajă de arin și unsă cu unt. *Clopul*, înainte de a fi împodobit, era „rășinat”, adică „introdus în rășină fiartă cu unt” (p. 91) pentru a dobândi impermeabilitate. Sintagma: *zi de popă* a fost instituită prin indulgența preotului atunci când modifica o zi de post în „zi de dulce” pentru serbarea unui eveniment (p. 93).

Compartimentul *Onomastică* se deschide cu articolul *Categoriile antroponimice: nume, supranume, porecle* (p. 99–132) care reface traseul acestora. Primele observații apar chiar la cronicari, apoi în operele consacrate istoriei limbii, în lucrările de anvergură semnate de Nicolae Drăganu, N. A. Constantinescu, Ioan Pătruț, Iorgu Iordan etc. Se analizează formula antroponimică: *prenumele sau numele de botez supuse inovației și presiunii modei* (p. 100), *numele de familie instituționalizat târziu în limba română, și ordinea stabilită a termenilor, după modelul latin, cu numele de botez înainte (= prenume)*. Într-o scurtă privire istorică asupra termenilor *poreclă* și *supranume* se face distincția între cele două categorii: porecele, denumiri ocazionale generate de umor, simț critic, iar supranumele, stabile, substituie în sistemul popular numele de familie, chiar prenumele. *Considerații asupra oiconimelor Caila și Purcăreț* (p. 133–139) ar putea fi considerate micromonografii toponimice prin specificul demersului bogat în informații istorico-geografice, la capătul cărora aflăm că denumirea primară, Strâmba, a fost transpusă de oficialitățile timpului în magh. *Caila*, cu același înțeles, iar *Purcăreț* s-ar datora creșterii masive de porci, dată fiind prezența pădurilor de stejar, care asigurau hrana, în zonă.

Dinamica numelor de botez reflectată în antroponomia municipiului Baia Mare (p. 157–167) urmărește problematica anunțată, în perioada 1987–2007. Inventarul de nume, extrem de bogat, excelează în preferința pentru unități preexistente, dar cu o frecvență deosebită: *Alexandra – Alexandru, Andrei – Andreea*, pentru altele proprii epocii moderne: *Mihaela, Anamaria*, alături de cele tradiționale, dar fără hipocoristice: *Maria. Sacru și profan în oiconime* (p. 168–178) comentează unele denumiri flagrant religioase, dar fără motivație geografică. *Iad*, sat în jud. Bistrița-Năsăud, cu numele modificat în 1964 în *Livezile*, dezvăluie, la cercetare, o „biografie” sinuoasă, având la bază un lexem sășesc *Jagd* „vânătoare”. Pentru verosimilitate, sunt invocate alte denumiri de sate, inseparabile de vânătoare, pe tot cuprinsul țării: *Vânători, Vânătoarești, Vânătorii-Neamț, Vânătorii-Mari* etc. În *Porecle și supranume colective* (p. 179–187), autorul își propune să descifreze *situațiile în care un nume ce vizează ocupația poate fi considerat când supranume, când poreclă sau, în egală măsură, și supranume și poreclă* (p. 180). Denumirile respective devin *supranume* atunci când sunt folosite cu valoare neutră și cu un anumit grad de „singularitate”, iar *poreclă*, când au un accent și o intonație deosebite, precum și o încărcătură ironică determinată de ocupații susceptibile de comentarii zeflemitoare.

Oiconime „decrete”. *Aspecte sociolingvistice* (p. 189–197) comentează specificul oiconimelor, dintre toponime, cele mai vulnerabile, întrucât pot fi schimbate cu ușurință de autoritățile statale. În raport cu toponimia naturală, spontană, esențialmente motivată, toponimia oficială are caracter artificial, lipsind factorul motivațional (după Dragoș Moldoveanu, *Introducere la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, 1991). Mutațiile din domeniu au survenit prin Decretul nr. 799 din 1964, urmând celor anterioare de după Marea Unire (1918) și Războiul de Independență (1877–1878). Modificările propuse, maschează un subtext primejdios pentru istorie, întrucât *denumirile supuse schimbării dovedesc o reală și adevărată damnatio memoriae, în special pentru cele ce trimit la nume de personalități* (p. 189). Astfel de ștergeri din memoria colectivă urmăresc falsificarea istoriei autentice. În schimb, conservarea vechilor nume în conștiința colectivității, (v. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*) probează caracterul abuziv al schimbărilor strict autoritare. Secțiunea de onomastică se încheie cu *Antroponomia, indice al multiculturalismului. Studiu de caz: Gimnaziul*

latino-catolic din Bistrița (1729–1779) (p. 198–210). Plecând de la numele elevilor cursanți între anii 1729–1779, NF devolează un adevăr de mare importanță: în sec. al XVIII-lea, în Transilvania, *cu mai multe naționalități și culte religioase, se practica ecumenismul și toleranța etnică* (p. 198).

Compartimentul *Varia* se deschide cu studiul *Sacrul în discursul politic de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918* (p. 211–225), un omagiu adus personalităților angajate în lupta pentru unitatea neamului românesc: George Pop de Băsești, Iuliu Hossu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș. Sunt analizați stilistic termenii folosiți de primul dintre aceștia prin alternanța celor familiari *fraților, prea iubiiții mei, căldura inimii mele*, cu cei solemnii: *onorată adunare, națiunea română s-a adunat pentru a decide asupra sorții sale*, în acord cu evenimentul, acțiunile viitoare fiind puse sub semnul sacralului: *Dumnezeu să binecuvânteze lucrările noastre*.

Iuliu Maniu, bun cunoscător al istoriei, își dă seama de oportunitatea momentului pentru eliberarea românilor odată cu prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. Clamează amenințarea *ființei noastre naționale unitare* întrucât, *rupți și împrăștiați între diverse împărății, ne vor sfărâma neamurile vecine* (p. 217). Ca strategie discursivă, Iuliu Maniu recurge la diferite procedee (anafora), apelând consecvent la *Providență*.

Discursul lui Vasile Goldiș mai scurt, dar bine argumentat, invocă calitatea de sentinele a românilor din spațiul intracarpatic de-a lungul timpului. Lupta lui Mihai Viteazul, a lui Avram Iancu, Războiul de la 1877 au dovedit că *bucățirea trupului românesc a fost act de barbarie* (p. 220).

Discursul „admirabil” al episcopului Iuliu Hossu, cu adresarea *Fraților*, definește momentul, punându-l sub semnul sacralului: *Acesta-i ceasul Dreptății lui Dumnezeu și al răsplătirii lui* (p. 221). Stilistic este dominat de termenii *dreptate* (cu 9 ocurențe), plasat sub autoritatea intangibilă a Divinității, și *ceas*, cu semantismul „timp”, repetat. De fapt, toate cele patru discursuri, sunt împletite cu apeluri către *Divinitate*, autorii împărțind convingerea că în demersul lor dispun de *Ajutorul Suprem*.

Prin *Școala Ardeleană, Reper cultural – istoric crucial pentru poporul român* (p. 226–229) se omagiază corifeii acestui curent iluminist pentru meritele lor multiple: dovedirea originii poporului român continuitatea în teritoriile cunoscute, scrierea cu litere latine, înființarea de școli românești, etc.

Realizarea unui vis (p. 230–232), așază Școala Ardeleană, prin idealurile susținute, în linia lui Mihai Viteazu, iar *Geniul Școlii Ardelene* (p. 233–235) reia omagiul pe care îl datorăm reprezentanților mișcării iluministe care au pus începutul culturii românești moderne. Cu *Picătura de rouă*, NF rămâne în limitele aceluiași eveniment – făurirea României Mari, dar în spațiul de dincolo de Prut. Autorul analizează discursul omului politic Al. Marghiloman, rostit la reintegrarea Basarabiei în România. Titlul articolului, cu valoare emblematică, exprimă metaforic măsura evenimentului de reîntregire, inaugurat de Moldova înjumătățită dintre Prut și Nistru: *alipirea a fost prima zare de lumină ce străbătu cerul negru și mohorât care de 18 luni apăsa peste întreaga Românie, a fost picătura de rouă care a căzut pe buzele fripte de friguri ale României sângerânde* (p. 236). *Ecoul Marii Uniri de-a lungul vremii în presa maramureșeană* încheie cercetările asupra actului de la 1918.

Un sector al cărții este rezervat lingviștilor și filologilor pe care Nicolae Felecan i-a cunoscut prin scrierile lor sau chiar direct. Unul dintre aceștia, *Nicolae Drăganu, O conștiință, un caracter* (p. 299–256) prezintă un interes special, fiind originar, ca și Nicolae Felecan, din ținutul Năsăudului, căruia i-a dedicat o monografie *Toponimie și istorie*. Calitățile didactice manifeste încă la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud îl propulsează ca ilustru profesor la *Universitatea „Ferdinand I”* din Cluj. Activitatea sa și felul de a fi l-au impus și l-au recomandat pentru funcția de primar în Clujul postbelic. Preocupat pentru precădere de etimologia cuvintelor arhaice și regionale, N. Drăganu a intervenit fundamental în problema comunităților slavo-române de pe teritoriul Transilvaniei. Pe lângă argumentele toponimice și antroponimice, el aduce și unul religios: *Introducerea limbii liturgice slavone la toți românii nu este decât încoronarea viețuirii românilor*.

G. I. Tohăneanu, „surgiu la cuvinte” (p. 257–262), constituie, în esență, un omagiu adus profesorului clasicist, cercetător împătimit al limbii române, întotdeauna plecând de la originea latină a acesteia. Este așezat în filiație cu marii înaintași cu care neapărat îl compară. El repetă același ritual al satisfacției pe care Petru Maior o mărturisea la recuperarea vreunui latinism neidentificat părănd *că râde asupra mea cu bucurie că l-am scăpat de sclavie și de calicele chirilicești pecete* (p. 257). Însuși G.I. Tohăneanu se situează după Sextil Pușcariu a *cărui pildă de patriotism luminat în studierea*

limbii române mă străduiesc să o urmez „longo intervallo”, adică la o respectuoasă distanță (p. 258). Aproape toate cercetările lingvistului timișorean relevă aceeași modalitate de studiere a lexicului „pe verticală”. În cărțile sale *O seamă de cuvinte românești*, *Cuvinte românești*, *Dicționar de imagini pierdute*, *Viața lumii cuvintelor*, *Vechi și nou din latină*, după observația lui Alexandru Niculescu (*G. I. Tohăneanu – „Dincolo de cuvinte”*, 1995, 365) există 364 de articole referitoare la „cuvinte-cheie ale spiritualității românești”. Unul dintre acestea este cuvântul *dor* < lat. *dolus*. Specific românesc, aproape intraductibil, pentru conturarea semantică atât de specială se propune mediul pastoral. Ipoteza formulată mai întâi de Ovid Densusianu, va fi reluată, în același sens, de profesorul timișorean pentru care *dorul* rămâne inseparabil de *drum* și *munte* (v. *dor de ducă*, p. 260).

Teofil Teaha. Omul (p. 263–266), un *laudatio* în care, cu prietenie și prețuire, se evocă amintitul lingvist. Relația băimărean – bucureștean s-a întemeiat și desăvârșit în virtutea unor particularități comune: aceeași origine transilvăneană și aceleași preocupări științifice: cunoașterea și revelarea fondului latin în două extremități ale românității: Bistrița-Năsăud și Crișana!

Petru Creția. Omagiu (p. 267–272) se prezintă de la sine prin titlu. Amintindu-și de galeria profesorilor din propria studenție, nume de referință ale culturii române (N. I. Barbu, Petru Creția, Aram Frenkian, Iancu Fischer, Alexandru Graur, Edgar Papu, Cicerone Poghir, Sorin Stati, Tudor Vianu), NF se oprește asupra unuia dintre aceștia: *Petru Creția*. Numit „om al cuvântului”, pentru cariera didactică, și pentru volumele proprii, *Norii*, *Epos de logos*, *Poezia*, *Pasărea Phoenix*, *Oglinzile*, *Luminile și umbrele sufletului*, *Catedrala de lumini* ori traduceri din literatura elină, latină, italiană, franceză, engleză, P. Creția a excelat în activitatea de editare a operei lui M. Eminescu începută de Perpessicius.

Pe aceeași linie se înscrie *Dumitru Pop. Evocare* (p. 273–275), text elaborat în memoria profesorului folclorist de la Universitatea din Cluj. Din nou o relație de stimă și apreciere, axată atât pe interesul pentru limba română și producțiile ei populare, cât și pentru activitatea profesorală pe care ambii transilvăneni, din județe limitrofe, o practicau cu har și pasiune.

Filologii băimăreni și Academia Română (p. 276–288) evocă relația strânsă, cultivată sistematic între două instituții emblematice din două extremități simetrice ale țării, Baia Mare și București. Diverse manifestări științifice organizate în plan local au fost frecventate de academicienii Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Dimitrie Macrea, Ion Coteanu, Boris Cazacu. Prezența acestora și cu alte prilejuri (anchete dialectal-folclorice în satele maramureșene) au înlesnit o colaborare științifică susținută între *Institutul de învățământ superior* băimărean și unitățile similare din capitala țării, astfel încât posibilitatea de instalare a izolării, favorizată de distanță, a fost exclusă. Evocarea personalităților marcante, prilejuită de trecerea în revistă a unor activități de acest fel, îi prilejuiește autorului miniportrete inseparabile de opera științifică a acestora.

Compartimentul ultim, *Cărți și oameni* constituie un prilej de a evoca anumiți autori din perspectiva operelor proprii. Dintre autorii omagiați, în acest fel, Lucia Wald, Ioan Piuaru-Molnar, George Weigel, Cristian Bădiliță, Laura Stanciu, ne-am oprit asupra lui G. I. Tohăneanu așa cum apare în cartea lui I. Funeriu, *G.I. Tohăneanu, Optimus Magister*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2017 în comentariul lui Nicolae Felecan.

Cartea conține o primă parte *Convorbiri* (1996–1998), cea mai extinsă, urmată de altele, două: *După douăzeci de ani* (amintiri, reflecții, completări) și *Cuvântul elevilor*.

Prima parte, în esență un dialog între discipol și *Magister*, oferă cititorului detalii despre formarea acestuia din urmă, începând cu locurile natale, Săcelele Brașovului, și personalitatea puternică a tatălui, profesorul clasicist Ion Tohăneanu. De la acesta a aflat, mai întâi, că *profesor* înseamnă în latină „mărturisitor”, în sensul că, în același timp, el *comunică* și *cuminecă* „împărtășește”. Tot din învățătura părintească a reținut că *magister* se regăsește în română în *măiestru*, *măiastră*, cu o întreagă familie de cuvinte: *măiestri* (vb.), *măiestrie*, *măiestrit*, *măiestru* (adv.). Completăm tabloul cu *măiestrii* s.f. pl. „unelte, instrumente ingenioase” (v. DLR s.v. 5.). Tot ca reflexe ale lat. *magister* ne-au parvenit „la etaje istorice diferite și pe alt căi” (p. 311): din maghiară, *meșter*, din italiană, *maestro* (v. T. Arghezi, *Balada maștrilor*) din franceză, *metresă*, din germană *maistru* și *maistor*.

Pentru prof. G. I. Tohăneanu, părintesc este și îndemnul de a se închina la *modèle* și de a evita *módele*. Unul dintre aceștia a fost Al. Rosetti, *boierul lingvisticii românești, discipol și continuator al lui Ov. Densusianu, intelectual de trainică formație umanistă și cărturar subtil, rafinat și pricepător cu neșaf al Frumosului în toate întru chipările [...] cel mai de seamă editor român al veacului [trecut] dăruind culturii noastre [...] zeci și zeci de cărți nemuritoare [...], în frunte cu „Istoria literaturii române” de George Călinescu...* (p. 312). Urmează un alt portret desăvârșit pentru eternitate: *Mărturisesc solemn și fățiș cât mă simt de îndatorat profesorului Alexandru Graur, sub raport profesional, intelectual, moral. Am învățat de la el nu numai foarte multă carte latinească și românească, ci și lecția superioară a firescului, a simplității. Am deprins de la Al. Graur un adevăr de o simplitate derutantă [...]: Să nu vorbesc elevilor mei decât despre ceea ce eu însumi am înțeles și știu.*

Volumul prezentat însumează articole emblematice din activitatea autorului. Ele reprezintă domeniile către care acesta a fost atras prin formație (clasicist), prin pasiune (lingvist), prin descendență (năsăudean), prin ascendență (filolog, ardelean), prin compasiune (Basarabia). În acest fel, avem în față un volum de bilanț prin care autorul pune la dispoziția cititorului „crezul” său științific. Și-a exprimat un punct de vedere personal în probleme fundamentale: latinitatea neîntreruptă a ființei noastre naționale pe actualele teritorii, romanizarea intensivă a Daciei și cu aportul creștinismului, statutul de grai al idiomului maramureșean, importanța „Școlii Ardelene în cultura română, rolul intelectualilor din Transilvania, mari oameni de stat mare patrioți... la făurirea României moderne, mari lingviști a căror galerie este prezidată de Sextil Pușcariu. După lectură, cititorul rămâne cu impresii care îl urmăresc multă vreme pentru că, alături de contribuțiile științifice, în sine, profesorul Nicolae Felecan „a înviat” personalități – model ale patrimoniului cultural românesc. S-a afiliat acestora, așezându-se pios la umbra lor măreață, invitându-i și pe alții la o deplină reverență.

Iulia Mărgărit

Institutul de Lingvistică

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Ștefan Șuteu, *Stela Toma, la 90 de ani, Pe cărările unei meserii cu cărți*, București, Editura „Semne”, 2020, 139 p.

Cartea anunțată, *Stela Toma, la 90 de ani, Pe cărările unei meserii cu cărți*, constă, în esență, din interviuri legate tematic, pe care autorul, Ștefan Șuteu, le-a realizat împreună cu Stela Toma, evident, la inițiativa primului. În fond, a recurs la o modalitate de a face cunoscută activitatea interviuatei și, în același timp, de a-i aduce un omagiu într-o variantă disimulată științific. Ca structură, *Notă asupra ediției* (p. 5), conținând „istoricul” lucrării și indispensabila secțiune *Sigle și abrevieri* (p. 7–14) preced suita de interviuri propriu-zise (p. 15–117), urmată de un material iconografic aferent (p. 119–139), pus la dispoziție de Stela Toma.

Structurată pe schema „întrebare/răspuns” într-o variantă dialogală scriptică, adaptată la maniera practică, cartea debutează și se desfășoară constant pe baza unor titluri rezumative (gen Mihail Sadoveanu „În care se vede că...”), succedate de răspunsurile așteptate *in extenso*. Conversiunea la care a recurs Ștefan Șuteu este anunțată grafic prin excluderea semnului interogativ. Prin urmare, întrebarea îmbracă aspectul unei concluzii pe care Stela Toma urmează să o confirme: „Am citit undeva că ați deprins *iscodirea* limbii și literaturii române vechi de la prof. Jacques Byck” (p. 13). Într-adevăr răspunsul clarifică anunțul avansat de Ștefan Șuteu: chiar din primul an de studii universitare, 1949, Stela Toma primește de la profesorul menționat propunerea de a transcrie în

alfabet latin *Istoria ieroglifică* de Dimitrie Cantemir. Operația se va desfășura în sistemul *transliterației* „metodă inițiată și aplicată de J. Byck”, ilustrată în filologia românească prin câte un text reprezentativ pentru fiecare secol (al XVI-lea, al XVII-lea, al XVIII-lea). Cronologic, acestea sunt Coresi: *Tetraevanghelul* (1561), ediție critică de Florica Dimitrescu, Varlaam, *Cazania* (1643) în realizarea lui J. Byck, camuflat ca autor la apariția acesteia, și D. Cantemir, *Istoria heroglifică*, 1705, manuscris. Convingerea profesorului, transmisă studenților, a devenit principiu de studiu al acestora: formarea unui filolog autentic se face prin cercetarea textelor vechi. În consecință, sprijinul științific total al mentorului oferit cu delicatețe, dar ferm, elevilor meritorii, suplimentar, prin bunăvoința acestuia, era dublat de cel material.

Momentul următor, *In memoriam Jacques Byck*, editarea *Psaltirilor* coresiene (Editura Academiei, 1976), marchează începutul drumului științific pentru Stela Toma. Materialul de bază al ediției *Psaltirea slavo-română*, 1577, text bilingv, a beneficiat de transcrierea interpretativă, adoptată de specialiștii din cadrul Academiei Române. Între timp, 1973, apăruse *Istoria ieroglifică* la care Stela Toma transcriesese textul lui Cantemir și alcătuisese glosarul. Urmează un moment important, colaborarea la ediția jubiliară a *Bibliei de la București* (1688). Actul cultural, inseparabil de numele domnitorului Șerban Cantacuzino, păstrând intactă valoarea inițială de simbol, „oferea românilor, pentru prima oară «nu oarecare părți, ci toată Sfânta Scriptură»” (p. 33). Cunoscută, de aceea, și sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, tipăritura răspundea unui ideal nobil: „să fie întru folosul «tuturor românilor, moldovenilor și ugrovlahilor», în limba cea de moșie a locului” (*ibid.*). Prin ediția jubiliară din 1988 s-a pus la dispoziția cititorilor români transcrierea în alfabet latin a textului din 1688, asigurându-se accesibilitatea deplină a acestuia. La volumul următor, *Crestomație de literatură română veche* (1984–1989), Stela Toma a participat în calitate de coordonator, alături de conducătorul științific I. C. Chițimia. O altă contribuție, Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, la Editura „Albatros”, colecția „Texte comentate. Lyceum”. Text ales și stabilit, tabel cronologic, prefață și note, București, 1981, o soluție conjuncturală, de altfel binevenită, este departe de a satisface idealul autoarei: ediția integrală. Vicisitudinile prin care a trecut proiectatul volum se încheie prin intervenția Editurii „Știința” de la Chișinău, care, sub titlul *Opere I, II*, propune cititorilor *Istoria ieroglifică* și *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Apariția a fost salutăată ca un act cultural deosebit, apreciat, în consecință, la justa sa valoare. Volumele au fost îngrijite „amândouă, de reputata specialistă Stela Toma, binecunoscută medievistă, editoare și membră a micului cerc de cărturari, care, sub conducerea regretatului Virgil Cândea, a schimbat, începând cu anii '70, felul în care era editată și interpretată cultura medievală românească. Despre ediția în sine [a *Hronicului*] nu sunt prea multe lucruri de spus. A fost comentată aplicat, în momentul primei ei apariții, care a și consacrat-o pe Stela Toma o eminentă editoare a literaturii noastre medievale (p. 60, Răzvan Voncu, *Cronica edițiilor*, în *România literară*, 49/18, noiembrie 2016, p. 6).

De această dată, Stela Toma subliniază semnificația deosebită a cărții. Prin ideile avansate în *Hronic* 1. unitatea națională, 2. originea și 3. continuitatea românilor în Dacia, D. Cantemir se dovedește un continuator al cronicarilor și, în același timp, „un inițiator, prin ultima dintre afirmații. Într-un fel anume, el prefigurează Școala Ardeleană atunci când susține că „românii se trag numai din romani” și că sunt „din rodul lor hiriși [= autentici] romani” (p. 62).

Aflată într-o etapă de bilanț, după apariția volumelor *Istoria ieroglifică* 1973, Coresi, *Psaltirea...*, 1976 și *Hronicul...*, 1999, și a unor studii, la îndemnul colegilor Florica Dimitrescu și Alexandru Niculescu, Stela Toma publică *Filologie și literatură*. Cercetări, Studii, considerate „dovezi care să nu-i dezamăgească dascălii” (p. 64, Florica Dimitrescu, *Argument*, p. V).

În atenția autoarei, „cea mai bună cunoscătoare și editoare a textelor vechi românești” (p. 65, Horațiu I., *Catrina*, în *Argeș*. Revistă de cultură. Serie Nouă. Anul III (37), nr. 76 [247], ianuarie 2003, p. 22) urmează Timotei Cipariu, „părinte al filologiei românești” cu *Scientia litterarum* „prima culegere antologică în componentele căreia sunt puse în lumină genurile literare prin care omul de știință blăjean este prezent în istoria, critica și istoria literară” (p. 70). În presa de specialitate se consideră că editoarea Stela Toma și-a îndeplinit proiectul unei cercetări de-o viață: o antologie comentată, pusă sub semnul totalizator *Scientia litterarum*. În acest fel s-a realizat „o selecție reprezentativă din opera scriitorului Timotei Cipariu, însoțită de un aparat critic ce satisface toate

exigențele. Ediția-antologie [...] e un act cultural superb” (p. 72, Ion Simuț, în „România literară” nr. 23 / 9 iunie, 2006, p. 13). La bicentenarul lui Timotei Cipariu, Stela Toma reușește să aducă în prim-planul vieții cultural-științifice „o personalitate complexă: preot, dascăl, traducător de nenumărate pagini ecleziastice, autor și editor de cărți religioase, predicator” (p. 73). Activitatea autoarei continuă după 2002 cu încă un volum „În lumea vechilor slove” – 2009 și cu reîntâlnirea „Cazaniei” lui Varlaam unde s-a ocupat de transcrierea textului și de glosar. Este cea de a treia ediție, după cea din 1943, de la București, cu textul în transliterație realizat de Jacques Byck, dar fără semnătură, și după cea din 1991 de la Chișinău. Reeditarea în două volume: I *Studiul* 2012–2013 și II *Textul*, 2011 a *Cărții românești de învățătură* „«s-a săvârșit» prin osteneala lui Dan Zamfirescu” (p. 78). Textul ediției a fost stabilit de Stela Toma și Dan Zamfirescu (vol. I, p. IV) (p. 81). Importanța lucrării fusese confirmată de istoriile literaturii române (Călinescu, Pușcariu, Cartojan) sau de cele religioase (Iorga, M. Eliade). Stela Toma a ținut să sublinieze că „opera lui Varlaam a fost, cronologic, **prima**, care, alături de *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), și de *Biblia de la București* (1680), «a înstrălucit» veacul al XVII-lea” (p. 78).

Ultima parte a cărții este anunțată de Ștefan Șuteu prin întrebarea dublă „Ce personalități ale culturii noastre ați întâlnit? Ce a reprezentat pentru dvs. George Călinescu, Tudor Vianu, Alexandru Rosetti, Paul Miron, Virgil Căndea?” Limitându-și răspunsurile la cei nominalizați, Stela Toma și-i amintește cu reală emoție și reală plăcere, pentru că într-un fel sau altul, aceștia au marcat-o, ca într-un Bildungsroman, servindu-i drept model în devenirea sa științifică. Admirația cu care i-a păstrat în micul său muzeu sentimental străbate în toate aducerile aminte. Cu mândrie îndreptățită ne face să înțelegem că a fost o privilegiată: „Fac parte din ultima generație de studenți care l-au avut [profesor] pe G. Călinescu” (p. 84). În viziunea fostei studente, excluderea acestuia de la catedră se ridica la gravitatea unui act iresponsabil, de talia unei agresiuni fizice. Efortul Stelei Toma de a-și convinge cititorii se motivează întru totul: „Când i s-a luat acest drept l-au mutilat; prelegerile, conferințele erau tribuna de la care își etala erudiția, hipnotizând, ca un magician auditoriul” (*ibid.*). „Esența existenței lui Călinescu – catedra – era «agora» Eladei. Farmecul i-a fost curmat!” (p. 85). Intellectual prin excelență, instruit la școli înalte, Tudor Vianu dispune de un portret pe măsură: „Sobru, degaja un aer distins, remarcabil; egal comportamental, impunea o disciplină (nu tocmai rigidă, prusacă, dar era vădit că se școlise într-o asemenea cultură). Pe T. Vianu nu-l puteai vedea decât într-o bibliotecă bine orânduită, de unde știa să scoată exact cartea de care avea nevoie [...]. Am învățat de la savantul profesor o ordine, o atentă organizare a timpului, pentru a putea asimila, cât mai mult” (p. 89). Prof. Alexandru Rosetti este evocat pentru personalitatea sa complexă, manifestată în mai multe domenii: titular al Catedrei de limbă română de la Universitate, editor de literatură română modernă în perioada interbelică, director al „Centrului de cercetări fonetice și dialectale”, neobosit îndrumător pentru studenți, cercetători, tineri și mai puțin tineri, calitate de care a beneficiat din plin și Stela Toma. Ca model pentru toți, acesta a asigurat imaginea profesorului exemplar în amintirea Stelei Toma, ca de altfel și a celorlalți învățăcei ai săi. De profesorul Paul Miron de la Universitatea din Freiburg im Breisgau, Germania, au apropiat-o proiectele acestuia: Dimitrie Cantemir, *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, 1688 și reeditarea *Dicționarului român-german* al lui H. Tiktin. Acest mecena, în realitate un român moldovean stabilit în Germania, își merita renumele pentru sprijinul acordat în privința accesului la biblioteci și institute de știință unor specialiști români de marcă, angajați în cele mai variate proiecte. Printre aceștia, Stela Toma care a beneficiat de posibilitățile cultural-științifice ale Universității din Freiburg în susținuta sa activitate: editor de carte veche românească. În acest sens, sprijinul prof. Paul Miron a fost total. De aici, relația „caldă” dintre cei doi compatrioți, regăsiți în pasiunea lor comună: cultura română veche. Relațiile strânse cu Virgil Căndea au aceeași motivație, frecventarea unui domeniu de activitate comun: valorificarea unor vechi cărți românești pentru a fi puse în circuit. Stela Toma îngrijește textele pentru Corpusul academic: D. Cantemir, *Opere complete*, inițiat de Virgil Căndea. De aceea mărturisește: „tot ceea ce am realizat, după puterile mele, legat de D. Cantemir, îi datorez lui Virgil Căndea” (p. 101). Îndrumată îndeaproape de acesta, Stela Toma îl va cunoaște atât în latura științifică, cât și în cea umană: „Platforma cărțurărească a lui V. Căndea l-a propulsat drept exponent de marcă al spiritualității românești, uimea și stârnea admirație și prețuire prin vastitatea și temeinicia cunoștințelor. Avea o inteligență

scânteietoare, o vocație de cercetător, o memorie de invidiat, intuiție în aflarea surselor de informație [...]. Adăuga la acestea o disciplinarizare a lucrului cu cărțile într-un permanent exercițiu ce avea să-l doteze cu o remarcabilă putere de muncă” (p. 102). De altfel, colaborarea cu Paul Miron și Virgil Cândea au rămas definitorii pentru Stela Toma, considerându-i „modele relevante pentru izbânda spiritului”.

Orientată de către profesorii săi din facultate către domeniul paleografiei, continuând ulterior să activeze alături și împreună cu îndrumători de elită, în ciuda unor adversități, nu puține, Stela Toma, prin „confesiunea” cu titlul *Pe cărările unei meserii cu cărți*, a valorificat prilejul de a face bilanțul unei activități științifice continue, exclusiv din punctul de vedere al propriei pasiuni, ilustrate prin aportul său la realizarea de valoroase ediții ale unor cărțurari iluștri din cultura română veche, astfel încât să poată considera că datoria sa față de proprii maeștri a fost dusă la capăt deplin și, mai mult, după aprecierea specialiștilor, în mod strălucit.

Iulia Mărgărit

Institutul de Lingvistică

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

INDICE*

A. AUTORI

- Aikhenvald, Alexandra 11–17, 19, 21, 23
Aldea, Maria **5–10**
Alexa, Catalin 121
Arvinte, Vasile 158, 160, 162, 168
Atanasov, Petar 41, 48, 56, 121, 122, 129, 138, 141, 144, 152, 178, 181
Atanasov, Radu-Mihail 121
Avram, Mioara 6, 81, 83
Avram, Andrei 144, 152
- Bejinariu, Silviu-Ioan **199–212**
Bidu-Vrânceanu, Angela 37
Binder, Ștefan 159–164, 166–168
Borbély, Ana 159, 168
Bota, Marinela **11–26, 199–212**
Brâncuș, Grigore 78, 83, 117, 119
Buck, C. D. 184, 185, 194
- Candrea, I.-Aurel 99, 100, 105, 107, 110, 111, 121, 169
Capidan, Theodor 46, 48, 56, 89, 91, 95, 121, 122, 124–128, 138, 144, 152, 173, 178, 181
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 130
Celac, Victor 85, **213–221**
Charolles, Michel 35, 37
Cherchi, Lucien 36, 37
Chung, Sandra 12, 23
Cihac, A. de 162, 169
Cinque, Guglielmo 12, 24
Ciorănescu, Alexandru 169
Cojocaru, Valentina 15, 24
Colciar, Rozalia **27–38, 85**
Colpit, George 19, 21–23
- Combettes, Bernard 35, 37
Constantin, Francisco R. **199–212, 222–223**
Coșeriu, Eugen 28, 32, 37
Cox, R.A.V. 187, 189, 194
Creangă, Ion 17
Crible, Ludivine 18, 19, 24
Cristescu, Mihaela (Ionescu) **39–58, 41, 45**
Croitor, Blanca 137, 138
Cruschina, Silvio 11, 12, 14–17, 24
Cujbă, Cornelia 157, 158, 168
- Dascălu Jinga, Laurenția 28, 36, 37
Degand, Liesbeth 18, 19, 24
Dendale, Patrick 13, 24
Densusianu, Ovid 79, 80, 82, 83, 171
Dorian, N.C. 190, 191, 194
Drașoveanu, D. D. 27, 37
Drăganu, Nicolae 82, 83
Dumitrescu, Domnița 15, 24
- Eco, Umberto 37
Eliade, Mircea 99, 102, 110
Evseev, Ivan 100, 102, 103, 105, 106, 108, 110
- Farcaș, Ioan-Mircea **59–68**
Fălăuș, Anamaria 45, 57
Filipi, Goran 180
Floarea, Irina 41, 47, 48, 56–58, **69–76, 85, 92, 95, 96, 121–140, 199–212**
Flora, Radu 158, 161, 168,
Florea, Ligia-Stela 35, 37
- Foti, Ioan 131, 132
Frățilă, Vasile 41, 50, 56–58
Frâncu, Constantin 79, 83
Freud, Sigmund 101, 110
- Gaétane, Dostie 11, 24
Gămulescu, Dorin 157, 162–165, 168
Gheție, Ion 81
Giannakidou, Anastasia 39, 40, 42–45, 53–55, 57
Golopenția-Eretescu, Sanda 28, 37
Graur, Al. 116
Grecu, Doina 102, 111
- Heine, Bernd 12, 24
Hopper, Paul J. 12, 17, 24
- Iftene, Florin **199–212**
Ilie Fătu, Viviana-Monica 85, 92, 95, 96, 155
Ionescu, Anca Irina 102, 111
Ionescu, Emil 41, 45, 57
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 28, 36
Ionică, Ion 114, 119
Iordan, Iorgu 59–61, 63, 64, 66, 77, 79, 81, 83, 139, 169
Iordăchioaia, Gianina 41, 45, 46, 57
Iovanovici, Romanița 162, 168
- Jakobson, Roman 12, 24
Kindersley, Dorling 6–8, 10
Kovaček, August 50, 51, 57
Kuteva, Tania 12, 24

* Indice realizat de Marinela Bota și Francisco R. Constantin.

- Ladusaw, William 45,
 Laka, Miren Itziar 39, 43, 57
 Loșonți, Dumitru 62, 65, 66
- Manta, Mara Iuliana 85, 96,
 137, 138, 155
 Manu Magda, Margareta 35,
 37, 38
 Marin, Maria 77–84, 155, 170
 Mastu, Andreea 85–98
 Mărgărit, Iulia 15, 21, 22, 24,
 83, 170, **223–228, 228–231**
 Mării, Ion 162, 163, 165, 168
 McDonald, A. 190, 194
 Mihali, Adelina Emilia **99–112**
 Milaș, Constantin 28, 37
 Moeschler, Jacques 32, 34, 37
 Morcov, Mihaela-Mariana 96,
113–120
 Moroianu, Cristian 85
 Munteanu, Mihaela 32, 37
- Neagoe, Victorela 83, 157,
 158, 159, 160, 166, 169
 Neamțu G.G. 27, 37
 Neiescu, Petru 51, 58
 Nenițescu, Ion 143, 152
 Nevaci, Manuela 40, 41, 46,
 47, 48, 56–58, 85, 87, 96,
 115, **121–140, 141–154,**
 160, 169, **195–198, 199–212**
 Nicolae, Alexandru 28, 37
- Oprea, Ștefania **85–98**
 Oroian, Elvira 35, 37
- Palmer, Frank Robert 12, 13, 24
 Pamfile, Tudor 99–102, 104–106,
 108, 111
 Papahagi, Pericle 121
- Papahagi, Tache 63, 66, 121,
 127
 Pascu, G. 116, 119
 Pavel, Vasile 83
 Petrescu, Cezar 63
 Petrovici, Emil 36, 104, 111,
 157, 159, 169
 Philippide, Al. 172, 173, 181
 Pop, Liana 15, 17
 Pop, Sever 102, 111
 Popescu, Radu 21, 22, 24
 Purdela Sitaru, Maria 156,
 159–167, 169
 Pușcariu, Sextil 50, 58, 71, 74,
 163, 169, 172, 181
- Radu, Carmen-Ioana 155
 Răuțu, Daniela 85, 95, **155–170**
 Reboul, Anne 32, 34, 37
 Remberger, Eva-Maria 11, 12,
 14–17, 24
 Richter, Frank 45, 46, 57
 Roceric, Alexandra 157, 161,
 169
 Rosetti, Al. 80, 83
 Rusu, Valeriu 89, 96
- Saramandu, Nicolae 40, 41,
 46, 58, 85, 87, 96, 115, 121,
 122, 124, 139, 144,
 152, **171–182, 199–212**
 Sârbu, Richard 41, 50, 51, 56,
 58
 Scriban, Augustin 71, 72, 107
 Soare, Liliana 5, 10
 Sorescu, Marin 19–21, 23
 Slușanschi, Dan 109, 111
 Stoian, Ion M. 102, 111
 Șăineanu, Lazăr 104, 109, 111
 Șerban, Gabriela 163, 169
- Șerbănescu, Andra 29, 37
- Taloș, Ion 99, 100, 102, 103,
 105–108, 111
 Tamás, Lajos 162, 166, 170
 Tasmowski, Liliane 13, 24, 35,
 37
 Tămaș, Iulia Mihaela 27–29,
 35, 37
 Teaha, Teofil 157, 169
 Timberlake, Alan 12, 23
 Todoran, Romulus 164, 169
 Traugott, Elizabeth C. 12, 17,
 24
 Travis, Catherine 15, 17, 24
 Tudose, Claudia 59, 66
 Țârcomnicu, Emil 143, 121
- Vasiliiu, Emanuel 28, 38, 173
 Vasiliiu, Laura 83
 Vasiluță, Livia 156, 159–167,
 169
 Vișovan, Ștefan 59, 60, 62
 Vlad, Carmen 28, 34–38
 Vulcănescu, Romulus 99, 100,
 105, 106, 111
 Vulpe, Magdalena 28, 35, 38,
 77, 79–83
 Watson, Seosamh **183–194**
 Weigand, Gustav 121, 127,
 166, 178
 Wentworth, R. 190, 194
 Willett, Thomas 14, 16, 24
- Zafiu, Rodica 11, 14–16, 21,
 24, 25
 Zamfir, Dana-Mihaela 155

B. CUVINTE

Bulgară

maistor 157
 mocilo 72
 Vårkolok 108
 Zola 72

Croată

k(a)rmenadla 164
 krkaliti 92, 95
 pekar 163

Engleză

bleaching 17
 directional adverbs 183;
   compass-based ~ 183
 down 186, 190, 191
 east 184, 188–190
 event 12; narrated ~ 12; speech
   ~ 12; narrated speech ~ 12
 evidence 12; hearsay ~ 12,
   14; revelative ~ 12;
   presumptive ~ 12; memory
   ~ 12; firsthand sensory ~
   14; second and third-hand
   ~ 14
 here 186, 188, 190
 in 191
 labelling 15
 layering 17
 N-words 39, 43
 Negative concord items 39
 north 184–186, 188, 190
 out 191
 south 184–186, 188, 190
 there 186, 188, 190, 191
 up 185, 190, 191
 west 184, 188–190

Franceză

(puits) artésien 161
 courage 87
 tourmenter 94
 traילה 167

Galiciană

disque 14

Germană

Ablegat 157
 Agent 156
 Allergie 156
 Apotheke 161
 artésisch 161; artesisch(er)
   Brunnen) 161
 Bäcker 162, 163
 Bäckerei 163
 Becker (säs.) 162
 (Brat)röhre v. Röhre
 braun 158
 drapp 165
 Dresch 158
 Dreschmaschine 158
 Dunst 167; Dunst(obst) 167;
   Dunstspeise 167
 dünsten (bav.-austr.) 160
 Eingemacht(e) 164
 Eingemachtes (austr.) 164
 Eisen Bahn 161
 Enzyklopädie 156
 Faschierte (austr.) 166
 Färber 157
 Fierhank (austr.) 165
 frei 161
 Flur 158
 General 156
 Generation 156
 Gymnasium 156
 (Herd)platte 159
 Hygiene 156
 Karfiol 162
 Karmenadl (bav.-austr.) 164
 Karviol 162
 Kloth (austr.) 165
 Konzentrat 156
 Konzert 156
 Krapfen 165
 Kümm (bav.-austr.) 164
 Lorbeer 160
 lurbär (säs.) 160
 Medizin 160

Meister 157
 Neugewürtz 166
 Paradeis (dial.) 160
 Parasol 159
 Parzelle 158
 Pass 161
 Pastete 160
 Platz 166
 Plattn (bav.-austr.) 159
 plot (säs.) 159
 plotän (säs.) 159
 Plüsç 158
 präzise 156
 Prozent 156
 Regal 159
 Rehrn (bav.-austr.) 166
 Rezeption 156
 Rheuma 160
 rir (säs.) 166
 Röhre 166; (Brat)röhre 166
 Schlag 160
 Schleier 158, 159
 Schleim 73
 Schling 159
 schlingen 159
 Schlog (dial.) 160
 Schreibtafel 161
 Schwung 161
 Sparherd 163
 Spazier 161
 spazieren 161
 Speise 159
 Spenzer 167
 Spezialisierung 157
 Spezialist 157
 Spritze 158
 spritzen 158
 Stellage 159
 Strumpf 167
 Šporhert (bav.-austr.) 163
 Tischler 158
 Traילה 167
 treffen 165
 trinken 91
 Umschlag 160
 Urlaub 162
 Urrumänisch 172
 Vorhang 165

Wolle 159
zecker (säs.) 159
Zeremonie 157
Ziegel 165
Zim(me)t 163
Zöger 159
Zug 162
Zuspeis 160

Greacă

Cynocephali 108
Kynokephaloi 108
Lýkos 107
rypos 72
thrix, trihós 107
δέξιός 185
έψς 184

Irlandeză

abhus 186
aduidh 185
an- 184, 186, 188, 189
anall 186, 187
aneas 185
aniar 184, 191, 192
aníos 186
anoir 184, 191
anonn 186
anseo 186
anuas 186, 187, 191
ar 184; air 184
deas 184, 185
deas- 187
deiseal 185
dheas, ó ~ 185
iar 184
iar- 187
ins 184, 191
íos- 186
la(s)- 188
oir- 187
s- 184-186, 188, 189
sall 191
siar 184, 187, 192
soir 184
síos 186, 191
suas 186, 187, 191
sund 186; sunda 186
t- 184-186, 189
-tar 189

teas 185
th- 184, 186, 188
-thar 189
thall 186
theas 185
thiar 184, 192
thíos 186
thoir 184
thuaidh 185, ó ~ 185
thuas 186
tuath- 187
tiar 185
tuaidh 185
tuaisceartach 185
tuath 185
tuathal 185
uas- 186

Italiană

a. siciliană

dicica 14

Latină

camisia 172
*catta 63
dexter 185
madēre88
petra 179
pilus 91
ripa 179
rius 174, 175; reus 175
rev 175
Romanus 141
striga 106
vesīca 172
viperinus 6

Maghiară

bik 62
csicsó 60
czuspájz 160
dinsztál 160
firhang 165
karfiol 162
karmanádli 164; karmonadli 164
ler (dial.) 166
mocskol 71
pek 162

prikulics 107
rer (dial.) 166
Piscos 72, 73
Simon 62
slájer 159
spajz 159
tót 61

Origine necunoscută

jep 73

Romani

pilo 94

Română

a. dacoromână

a (voc.) 176
a (art.) 78, 80; al 78, 80; ai 78, 79
a (prep.) 79
-a (particulă) 79
ablegat 157
acăr 81, 82
acăriță 9
acela 78, 79
acesta 176
acuzativ 115
afereză 176
afirma, a ~ 14
afumát 86, 88, 92, 93, 95
aghent 156
aiesta 79
aimoc 164
ajut 148
alai 180
albină 180
alerghie 156
aloglote 142
altu 79; alta 79
amețit 86, 94, 95
-an, -ean 61
anacolut 27, 28
anghemaht 164
Anton 60
anziban 161; azânban 161
apa 147
apătică 161; apotecă 161; apotică 161

- apune 144
 -ar 162
 argint 177
 arie 113, 114; ~ lexicală 113; ~ central 175
 aromână 141, 144, 171, 175, 179
 arteză 161; artezii 161
 artezian 161
 artezic 161; artezică s., adj. 161; artezice, fântâni ~ 161
 asumare 13
 asta 79, 151; astea 151
 astăzi 176
 aud 176
 ăsta 151; ăștia 151
 bălegă 179
 Balotă 60
 Balta 59
 baltă 146
 bășică 172
 bătrân 175
 bă^hut 86, 93
 beat 176
 biț 86, 89, 95
 Bibă 99
 bic 62
 Blaj 60
 blestemat 74
 boacăr 74
 Bodea 61
 Boț 60
 bourel 8
 Brad 59
 brahilogie 27, 29, 30
 Braniște 59
 braun 158; ~ dășchis 158
 Brăcă 99
 brânză 176; brânză 179
 brâu 175
 brevilocvența 27, 29
 broască 7, 9; ~ râioasă 7
 broscoi 7
 broscuță 7
 brotacăr 7, 9
 bufniță 106
 buhă-cu-cârpă 106
 burtă 180
 buză 176
 ca, ~ cum 82
 calamar 9; călămariu 8
 carfiol 162
 carmanadă 164; carmenadă 164; cărmănade 164; crămănadă 164
 carmanal 164
 cartifiol 162
 că 12, 18; cică ~ 16; zice ~ 22; ~ ce 82; ~ de ce 82
 călit 92
 cămeșă 172; cămașe 172; cămașă 172; cămeșă 173
 cănit 74
 Căpcăun 100; căpcăun 108, 109, 111; căpcâni 108; căpcân 108; căpcâne 108; cătcăuni 108; cătcăune 108; cătcâni 108
 căpușă 9
 cătă 79
 cătușă 63; *cătușan 62; cătușenească 63; cătușănească 63
 cățel 175
 câine 176
 când 151
 Căndea 60
 cântat 149; au ~ 149; o să ~ 149
 cărcăli 91, 92, 95; cărcăli 91, 92, 95; cărcălit 91, 92, 95; cărcălit 92; circălit 86, 90
 cărcel 9
 ce (vb.) 16, 17, 22, 23
 ce, că ~ v. că; că de ~ v. că; înainte de ~ v. înainte
 cea că 19, 22, 23
 ceancă 15, 16, 18–23
 ceață 145
 cer 176
 cimitir 177
 cioban 176
 citesc 175
 cheag 180
 chedve 94
 chedveș 94
 chercheli 92
 chercheliu 92
 chim 164
 chipurile 14, 21
 cică 11, 14, 15, 17–19, 21; iș că 11, 15, 16, 18, 22, 23
 ciceu 60
 cigă 8
 cine 79
 citațional 13, 23
 clot 164, 165
 co-text 28, 35
 coerență discursivă 32
 concordanță negativă 39, 42
 concordanțe 144, 152
 conțentrat 156
 conțert 156
 cormoladă 164
 craflă 165
 crai 60
 croafenă 165; cro(a)fnă 165; croafne 165; croamfe 165; croavne 165; crovne 165
 crecă 15
 crede, a ~ 21
 crișos 73
 Cristea 60
 crocodile 6
 cosaș 9
 cuantificatori negativi 42–44
 cui 80
 cum, ca ~ v. ca
 curte 177
 cuțit 99
 cuvinte 39; ~ cu polaritate negativă 39, 43; ~ de concordanță negativă 39, 43, 52; ~ de negație 39
 curcubeu 145
 da (conj.) 80, 81; da... ~ 81
 dacoromână 39, 45, 171, 175, 176, 179
 Dan 61
 dar 80, 81; dar... ~ 80
 dâmb 65
 dârz 95
 Dânzele 100, 103; dânzele 103; boală de ~ 104; zace de ~ 104; zace de iele sau de ~ 104; bolnav de ~ 104; de-~104; de ~ 104
 de (conj.) 81
 de (prep.) 82
 deal 65, 146
 declara, a ~ 14
 declinare 114
 denumire 118
 derivare 59
 dialectal 117, 175
 dialect 171–179; ~ aromân 39, 41, 46, 147–149, 151; ~

- istoromân 39, 41, 50; ~
 meglenoromân 39, 41, 47,
 141, 144, 147–149, 151
 diavol 99, 106
 diftong 114
 dincolo 151
 dinstui, a (se) ~159
 dinstului, a ~ 160
 dințui, a ~ 159
 discurs 15; ~ direct 15, 20, 22,
 23; ~ indirect 15, 20, 22,
 23; ~ oral 27, 28
 dirj 86, 90
 Doamne, vezi ~ 14, 21
 Domn 61
 douăzeci 176
 drac 99, 106
 drap 165
 dreșmașina 158
 dublă negație 40, 42, 43
 duf 107
 duh necurat 106
 duhuri 99, 100
 Duma 61
 dunst 160, 167
 dunstui, a (se) ~ 159
 duņ 167; duņă 167; duņuri 167
 duņui, a ~ 159
 elipsa 27–30, 33, 35, 36; ~
 gramaticală 30; ~ lexicală
 30; ~ propriu-zisă (anaforică)
 29, 31; ~ pedicatul verbal
 32; ~ subiectului 32; ~
 complementului direct 33;
 ~ complementivei directe 34; ~
 subiectivei 34
 ențiclopedie 156
 enunțuri incomplete 28
 -esc, -ească 60, 63, 65, 66
 etichetare 15
 etimologic 113; strat ~ 118
 evidențialitate 12–14
 extensii epistemice 13
 extracodificare 32
 fârbă 157
 fașirt 166
 fata împăratului 151
 fătă 172; feătă 172; feâte 172;
 fête 172
 față 63
 făcut 86, 93
 fărbar 157
 fârbăli, a ~ 157
 fârbui, a ~ 157
 fârșerot 173–175, 179
 fântână 63
 fântâni, ~ artezice v. artezic
 Felici(an) 66
 ferigă 180
 fermecătoare 106
 feștelit 74
 fi, a ~ 80
 ființe fantastice 99, 100, 109
 firang 166; firanguri 165
 fireang 166; fireanguri 165
 fiscoș 61
 flașă 166; flăși 167
 flămând 176
 flur 158
 folclor 14, 22, 23
 fonem 174
 fonetism 173, 174
 fonoș 74
 frai 161
 Frasin 61, 63
 frasin 180
 frumos 177
 fulgeră 145
 funcția dubitativă 15
 fund 177
 galben 180
 gândac 6, 9
 găscă 176
 general 156
 genitiv 113–115; ~ sintetic
 115; ~ analitic 115; ~
 nemarcat 137
 generație 156; generații 156;
 generații 156
 gheuș 74
 ghimnaziu 156
 gurguliș 89, 95
 Gliga 61
 glodos 73
 Gopeș-Moloviște 174
 grabovean 173, 174
 grai 172–180
 grămostean 173–175
 grâu 175
 grésie 179
 grindină 146
 Groapa 59
 Grofu 63
 grozăvicios 74
 grup moldovean 173
 grupuri 122
 gură 176
 guștiriță 8
 hartă onomasiologică 113
 hâd 73, 74
 hîră 72
 hârlav 74
 hâros 73; hîrós 72
 Hocea 66
 horioș 74
 huhurez-de-casă 106
 i-(pron.) 79
 iapă 180
 -ie 161
 Iele 99, 100, 102, 103, 107
 iele 101–104; luat din ~ 104;
 boală din ~ 104; boală
 dintru ~ 104; pocit din
 ~104; lovit din ~104; zace
 de ~ 104
 ighenă 156
 Ilea 66
 imălós 70; imălos 73
 imălát 70
 Imoasa 59
 imós 70
 inferențial 13, 23
 interenunțial 29
 intraenunțial 29
 irnos 73
 istoromână 171, 173, 179, 181
 izânbán 161; izenban 161
 izânit 73
 împărți, a ~ 158
 împrumut 116, 176–180
 împuțit 73
 în jos 151
 înainte 80; ~ de ce 82; ~ vreme
 v. vreme
 înapoi 80; ~ vremea v. vreme
 în curaj 86, 87, 94, 95
 în doi, per¹ 86, 91
 în kéđve 86, 94
 în voje bună 86, 90, 95
 încâinit 92
 încâni 92, 93, 95; încînit 86,
 92, 95
 îndârjit 93; ~ la cânili 93
 îndrăcit 93
 întărâtat 93

- întinos 73; întinat 73
 întrerupere 27
 înțelege, a ~ 14
 jeg 72
 jegós 71
 jepát 73; jipát 73
 joc 148
 jos 148
 judec 148
 june 148
 Jungi 99
 kéf, cu ~ 86, 87, 89, 94, 95
 kéfliu 86, 89, 90, 95
 kéfuiț 86, 89, 95
 kérélit 86, 88, 89, 94, 95
 /- (pron.) 79; -/ (pron.) 79
 la 60, 78, 79
 la, a ~ 70
 lac 146
 lacăt 177
 latina vulgară 172
 /e- (pron.) 79; -/e (pron.) 79
 leage 172; lége 172
 lemn 60
 limbi romanice 172
 limbric 8
 lipitoare 8
 lipos 73; lipós 72 lepós 72
 loibăr 160
 lu(i) 78–80; a ~ 78
 lucrez 177
 lumânare 176
 lumea 99; ~ de jos 99; ~divină 99; ~de-dincolo 99; ~noastră 99
 luni 180
 lutos 73 lutós 73
 luturós 73
 macăr 81
 mainte, ~ vreme v. vreme
 maistăr, s., adj. 157
 maistor 157
 maiștru 157
 mașter 157
 Man 61; Manu 61
 marcator de negație 39
 marcatori citaționali 11–26
 mazac 74; mazác 72, 73
 măcar 81, 82; ~ că 81, 82; ~ să 81
 măr 172; mer 172
 Mărgălina 100
 mătincă 15
 mâine 147, 176
 mălos 73
 mână 175
 mânji, a ~ 71
 mânjit 72, 73; nă~ 73
 mânzălit 73
 mârșav 73
 măț 63; măță 63; mățan 63
 mǎzgălit 72; mǎzgălit 73
 mǎzgós 72; mǎzgos 73
 meci 61
 medițină 160
 mediținuri 160
 meglenoromână 171, 174, 175, 178
 meglenoromâni 141, 142–144, 147, 152; ~ musulmani 141; ~ vlahi 141
 melc 8
 midie 8; midă 8, 9
 miecă 15
 mielăriță 9
 mizerabil 73
 mizgă 72
 mocirlă 72
 mocirli, a ~ 72
 mocirlit 73; mocerlit 73; morčelit 72
 móccoș 71; móșcoș, múccoș, močcoș 71
 monoftongare 172
 moroi 99, 105–108
 Moroniță 107
 morun de marve 107
 moșcolit 73
 moștenit 176–179
 motivație extralingvistică 113, 114, 116, 118
 motivații semantice 70
 Muma Pădurii 99; Mama-pădurii 107
 munte 146
 murdări, a ~ 71
 murdar 69, 70, 72, 73
 muscur 74
 muscuros 74
 naifărț 166; naifirț 166; neifărț 166; naifripti 166
 nainte, ~ vreme v. vreme
 nas 176
 nă- 72
 năclăit 73
 Năjit 99
 nămânjit 72, 73
 nămolit 73
 năpârcă 6, 9; nöpêrcă 6
 neăuă 179
 negație 39–55
 neglijenț 74
 negru 179
 nelăut 73; nelăut 70
 nemeș 63
 nesimțit 74
 nesimțitor 74
 nespălăt 70
 neticăzit 73
 Nichita 62
 nisip 177
 Nișu 61
 noapte 149; nopti 149
 nominal 117; grup ~ 117; centrul grupului ~ 117
 nori 145
 nuntă 180
 obraz 177
 omisiune 27, 29, 30
 omonimie 174
 Onu 62
 opinia, în ~ 14
 orz 180
 ozcă 11, 15, 16, 19–23; ozăcă 11, 15, 19–23; o zis că 20
 ozăncă 15, 16, 21, 23; o fi zicând că 21
 palatalizare 178
 parantetice 14
 parazit 108
 parazol 159
 parcă 15, 16, 22
 particularități 175–179; ~ fonetice 175, 177, 178; ~ fonologice 178; ~ morfosintactice 178; ~ lexicale 176, 177, 179
 parșiv 73
 participii negative 70
 pas 161
 paștetă 160
 Păcală 62
 pădure 180
 păianjen 9; painginu 9; paingine 9

- părădaică 160
 părădaisă 160
 părădai 160; părădăi 160
 părea, a se ~ 14
 părerea, după ~ 14
 păsămite 14
 părțela 158
 părțea 158
 pâine 147, 176
 părâu 146
 Pârâu 62
 pârăli 92
 pec 162
 pecar 162, 163
 pecărie 163; pecăriile 163
 perpelii 92
 piatră 176
 picior 65
 pic 148
 Picu 62
 pier 148
 pierd 148
 pilit 86, 94
 pindean 173–175
 piscoș 72
 plăț 167
 pliș 158
 ploată 159
 plotă 159
 plouă 145
 proțenturi 156
 Poiana 66
 poiană 65
 Pop(a) 62
 popăsc 62
 porodaise 160
 pretinde, a ~ 14
 prețis 156
 punte 149; punți 149
 puroi 177
 Pricolici 100, 106, 108, 109,
 111 pricolici 105–108;
 pricorici 105; pricurici 107;
 prigurici 107; pirculici 107;
 pricurici 107;
 primitiv 99, 105
 probabil 21
 psinică 15
 pucios 73
 puturós 73
 rac 8
 rapăn 71; rāpān 71
 rářă 179
 rāpānos 73; rāpānós 71
 rāie 71
 rāmă 8, 175
 Rāpa 59
 rāpāt 72
 rāu 146
 referent 116
 regal 159
 rel 166
 relatare 13
 relațiile referențiale 32
 reln 166
 ren 166
 repetiție 27–29
 rer 166
 rețepție 156
 reumatism 104
 reumă 160
 rīp 72
 romāna comună 172–175
 romānă primitivă 172
 rotacism 173
 rufe murdare 69
 ruginos 73
 Rujalina 100
 rusalii 102; luat de ~ 104;
 Rusalii 99–103, 110, 111;
 luat de ~ 101; pocit de ~
 101; schimosi-te-ar ~ 101;
 Rusu 64
 rușine 175
 salamandră 7, 9; sălāmāndră 7;
 sălāmāzdră 7; solomāzdră 7
 Samca 99
 Savatina 100
 să (pron.) 79; s- (pron.) 79
 săpa 180
 sărută 176
 schimbări fonetice 172, 173
 scoică 8
 secūre 179
 semantică 114
 senzorial 13
 silaba 172
 sinecdocă 116
 sintagmă 118
 sintaxa orală 33, 36
 sistem vocalic 144, 174
 slin 73
 slinos 73; slinós 71
 sluzăște 172; sluzăsc 172
 smerd 73
 smolit 73
 soare 144, 147
 solzos 73
 spāla, a ~ 70
 spețialist 157
 spețializație 157
 spic 180
 spiriduși 105
 spune, a ~ 17
 spurcat 74
 stafie 106
 stālj 159
 stilistic; procedeu ~ 117
 strepede 9
 stridea 8; strighea 8
 strigoi 99, 100; ~ vii 105; om-
 ~ 105; ~ morți 105; mort-
 ~ 105; 107, 108; strigoilor
 106; Strigoi 111; sterigoi
 106; strigoaie 106
 Strigoaică 106
 subînțelegerea 27, 29; ~
 predicatului verbal 29; ~
 predicatului 30; ~ subiectului
 31
 substrat 176, 178, 179
 subțire 180
 suflet 180
 suprafirești 99
 sursă 14; ~ primară 14, 23; ~
 secundară 14, 15, 17, 20,
 22, 23; ~ terță 14, 15, 20,
 22, 23; ~ interioară 14, 22,
 23; ~ necunoscută 15, 22;
 ~ folclorică 15, 19
 sus, de ~ 62
 suspensia 27
 susșine, a ~ 14
 *șaitoafă 161; șaitoafe 161
 șarpe 9; șerpe 6
 șăitof 161
 șeitan 61
 și 21
 Șimon 62
 șișcoi 106
 șlag 160
 șlaier 158
 șling 159

- șlingăraie 159
 șlingui, a ~ 159
 șlinguitură 159
 șlog 160
 șlogăi, a ~ 160; șlogoi, a ~ 160; șlogoit 160; șlogui, a ~ 160
 șolomar 107; șolomăț 107
 șopârlă 6
 șpais 159; șpaiț 159
 șparhat 163
 șpațir 161
 șpățiri, a (se) ~ 161
 șpenț 167
 șpențer 167
 șpoier 163; șpoiert 163
 șporel 163; șporelz 163; șporielzuri 163; șporielt 163
 șporere 163
 șpriț 158
 șprițui, a ~ 158
 știmă 107
 ștrimfi 167
 șúmăn 86, 90, 95
 șungu, cu ~ 161
 șăde 172; șăd 172; șî 172
 Taur 62
 tărăitoriu 6
 Tăut 61
 târlan 74
 tikotroș 74
 tinos 73; tinós 72, 73
 țip moldovenesc 172
 țipul muntenesc 172
 țișlăr 158
 toamnă 180
 toponimie 59
 trailă 167
 Trăilă 66
- b. aromână**
 a (art.) 129–132; ~ unūi 131; ~ unéi 131
 ali (art.) 128, 133
 alu (art.) 129
 ambitat 89
 arău 174; arău 174
 bișăcă 173; bișică 174
 căsâfei 126
 cămgeși 172
- trântor 108
 treașcăn 86, 91, 95
 trēnkel 86, 94, 95
 trēnkeș 86, 91, 94, 95
 treșcă 158
 tricolici 105, 106
 trifi, a ~ 165; trevi, a ~ 165
 trincăni 91
 truancăn 91
 turbat 93
 turmentăt 86, 94
 țegăr 159
 țeremonie 157
 țest 6
 țestos 6; țăstoasă 6
 țiglane 165
 țiglă 165; ~-asfalt 165
 țiglărie 165
 țimet 163
 țug 162
 țurțuri 146
 țușpais 160
 Ulița 66
 un 161
 undeva 151
 urât 73, 74; urăt 73
 Urdaș 65
 urdie 65; ordie 65
 urlab, la ~ 162
 urs 180
 urzică 180
 vaide 82; ~ de 82
 Valea 66
 Vampir 106
 vâflă 107
 vâlfă 107
 vâlvaș 107
 vânt 104
- caș 179
 de 135; di 136
 fôăle 179
 grésă 179
 kéfi, tu ~ 87, 95
 kéfliu, -lii 90, 95; kífliu, -lii, 90; kéfli, -láz 90, 95; kífli, -lăț 90; kifli, -lád 90, 95; kífli, -lad, 90; kifli, -fleăd, 90
 laj 179
 Moscópoiei 126
- Vântoase 100, 103, 111;
 Vântoasele 101
 vârcoloc 106
 vearme 8; vierme 9
 verde 180
 vermuț 8
 vescă 15
 vésel 86
 vineri 180
 visual 13
 vol 159
 vorba ceea 14
 vrabie 64
 Vreme 64
 vreme 80, înainte ~ 80; înapoi ~ a 80; mainte ~ 80; nainte ~ 80
 yinos 86, 93
 zăduf 177
 zăpadă 146
 zâne 99; ~ bune 100; ~ rele 101
 zburători 99
 zece 148, 180
 zer 177
 zgurós 73
 zi 179
 zic 148
 zice 11, 14, 17, 22; a ~ 12, 17, 19, 22; ice/sce 11, 17, 18; ~ că 22
 ziua 148
 zmerd 73
 zoaje 72
 zojós 72
 žimblă 172
- neăuă 179
 -lor^u(art.) 132
 -luiⁱ(art.) 130
 per 91
 pi kéfe 87, 95; pi kéfi 87, 95; pi kéfi 87; pi qéfi 87; pi qéfi 87; pri kéfi 87; pri kéfi 87
 steăuăfei 126
 -tă 127
 vale 175
 zbórluj 125
 ziuă 179

c. meglenoromână

a (art.) 129, 131, 132
 árǵi 177
 arină 177
 asími 177
 ávdu 17
 ál (art.) 128–130, 132; äü 128–132
 ämbitát 176
 Ämpirátu bórilor 127
 bábfă, fúsu ~ 126
 Báltăfă 126
 báşă 176
 Băčófa-G'ífuluǵ 125
 beat 89; beát 176
 Bila Pénăfă 126
 bişică 174
 bitórn 175; bitrán 175
 bóuluǵ, uócl'u ~125
 brónză 176
 brøn 175; brăn 175
 Bunáru Neámţăfă 126
 Buréţ 127; Burétiŵuóǵilor 127
 búză 176
 cáftu 176
 Cása 125, 126; ~ Zméuluǵ 125; ~ Pétcăfă 126; ~ Vášifă 126
 Čálma óǵafă 126
 caş 176, 179
 cămeaşă 174
 Cărleǵăfă 126
 cārǵeri 177
 cārpătór 177
 căţól 175; căţál 175
 Čišma Béǵuluǵ 125; ~ Córbuluǵ 125; Čeşma Néşcăfă 126
 Čópca čórăfă 126
 cléje 177
 cluč 177
 Clínu Dudifă 126
 cǵáda 125; ~ şǵriculuǵ 125; ~ óájăfă 126
 cǵárnili bóǵilor, di ~ 127
 cǵásta 125; ~ cǵaluluǵ 125; ~ péştiluǵ 125
 Códru Púfă 126
 cǵíni 176; cǵni 176

cǵnt 175; cǵntu 175
 crǵng 177
 cúculuǵ 125; láptili ~ 125; póneǵa ~125
 cúru 125; ~fóculuǵ 125; ~ gǵlínăfă 126
 de 135
 di la 135, 137
 dǵauzǵt 176
 Dómnuluǵ 125; Áriǵa ~125; bubáfcă ~125; bóu ~ 125; Culácu ~ 125; Drúmu ~125; scǵndu ~ 125
 éstăz 176
 éstu 176
 fǵţă 177
 fěţăfă, Ruşǵne ~ 126
 fǵále 179
 flamúnd 176
 Gáura Lisitǵăfă 126
 gógăfă, veácu ~126
 góscă 175; gǵscă 175
 gnoi 177
 Gróbu 126; ~ Iánăfă 126; ~ Górgăfă 126
 gróbur 177
 grøn 175; grăn 175
 ĝun 176
 gúrá 176
 Gúva zórilor di Viŵǵári 127
 ié'ua 176
 ingyit 176
 Kétră 176
 -lă (art.) 126
 lisitǵăfă 126; bişóna ~ 126
 lu (art.) 133–135
 lucréd 177
 -luǵ (art.) 129, 131; -lăǵ 129, 133; -leǵ 129, 132; -luǵr 129, 133
 lúmiŵă, Fǵţiréa ~ 126
 luminóre 176
 Mǵáşăfă, Grǵápa ~ 126
 mǵnă 175; mǵíni 176; mǵnă 175; mǵni 176
 murmintă 177
 muşát 177
 nári 176

nas 176
 neáuă 179
 negru 179
 per 91
 picurér 176
 pisóc 177
 póǵini 176; pǵni 176
 pópaŵă, şápcă ~126
 proń 177
 rău 174; ru 174
 răzint 177
 rǵmă 175; rǵmă 175
 rǵpă 176
 rost 176
 ruşǵni 175; ruşęni 175
 sǵrútă 176
 secure 179
 sirbés 177
 sirétcă 177
 triuşă 177
 ţeară 176
 ţer 176
 ţista 176
 úbäv 177
 ubór 177
 ubráz 177
 ud 176
 uóǵilor, di ~ 127
 úsnă 176
 vale 174, 175
 zǵdiŵ 177
 ziuă 179

d. istroromână

albire 180
 buóşka 180; bóske 180
 cǵag 180
 čélica 180
 déset 180; zǵáce 180
 dúşe 180
 fǵče 179
 fǵle 179, 180
 foŵ 180
 frǵsir 180
 frúnza 179
 fěrače 180
 gǵábiru 180
 gǵęnda 179
 gǵbir 180

grésa 179
 γλῆνδura 179
 jápe 180
 jéčmik 180
 jésen 180
 kaš 179
 klás180
 kobíla 180
 kódrú 180
 kopés 180
 kopřiva 180
 lájna 179
 lur 180
 medvíd 180
 ňa 179
 nášte 179
 négru 179
 nunť pír 180
 orz 180
 péna 179
 páprut 180
 pátká 179
 pétak 180
 ponedílak 180
 pozímak 180
 sápu 180
 sekúre 179
 síreňe 180
 spik 180
 subcíre 180
 súflet 180
 svéča 180
 tųómna 180
 tanək 180
 tǎrbúh180
 urs 180
 urzika 180
 vérde 180
 viner 180
 zélen 180
 zélen 180
 zi 179
 žut, žúto180

Sardă

nachi 14

Sărbă

ajnkmoč 164
 ceremonija 157
 cigla 165
 ciglana 165
 ciglarja 165
 cimet 163
 cušpajz 160; cüšpajz 160
 dinstati 160
 drap 165
 enciklopedija 156
 farba 157
 firanga 165
 karfijol 162
 kim 164
 klot 164
 koncentrat 156
 koncert 156
 krofna 165
 majstor 157
 najkvirc 166; najgvirc 166
 pekar 162
 pekarija 163
 plac 166
 pliš 158
 preciz 156
 procen(a)t 156
 recepcija 156
 rem 166
 specijalist 157
 specijalizacija 157
 šporhert 163
 trefiti 165

Scotiană

a- 190; ~ nall 190; ~ nonn 190;
 ~ nunn 190; ~ null 190; ~
 nuas 190; ~ bhàn 190, 191;
 ~ stàn 190, 191
 abhus 190
an- 189; ~ àirde 190, 191
 anal 190; anall 191
 aniar 191
 anuas 191

anonn 191
 an seo 190
 anull 191
 àrd 191; àirde 191
 bho 189, 190
 deas 191; a ~ 191
 do 189, 190
 (in)s 189, 190
 sear 189
 shios 190
 shuas 190
sh- 190
 sios 190
 suas 190
 teas 191
 thall 190, 191
 túaidh 191
 tuath, a ~ 191
 uthard 190, 191

Slavă

držü90
 hîrà 72
 Jeg 71
 lepu 73
 Mazati 72
 Mora 106
 Mzga 72
 potóc 175
 ríca 175

Spaniolă

dizque 14, 15

Turcă

gülgüli 88
 gülgülü 88, 95
 keyf 87, 90
 keyfli 89, 95
 Murdar 70
 Yel 104

